

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ І ПСИХОЛОГІЇ
ІМЕНІ МИКОЛИ ЯРМАЧЕНКА

Відділ освіти дітей з порушеннями слуху

Литовченко С.В., Жук В.В., Литвинова В.В.

**НОВИЙ ФОРМАТ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:
ДІТИ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ У ДОШКІЛЛІ**

Навчально-методичний посібник

Київ – 2019

УДК 376.33-053.4(076)

*Рекомендовано до друку
Вченою радою Інституту спеціальної педагогіки і
психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України
(Протокол №6 від 19 грудня 2019 року)*

Видано державним коштом. Продаж заборонено

Рецензенти:

Форосян О. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дефектології та фізичної реабілітації факультету фізичної реабілітації Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського;

Савчук О. О., директор Чернівецького обласного навчально-реабілітаційного центру №1.

Литовченко С. В., Жук В. В., Литвинова В. В.

Новий формат освітнього середовища: діти з порушеннями слуху у дошкільні: навч.-метод. посіб. / С. В. Литовченко, В. В. Жук, В. В. Литвинова. – К.: ФОП Симоненко О.І., – 2019. – 279 с.

Дошкільна освіта в Україні, як і у багатьох країнах Європи, сьогодні визнана пріоритетною сферою в системі освіти. Зокрема, особливої уваги потребують питання дошкільної освіти дітей з особливими потребами, що детерміновано: визначенням дошкільної освіти як невід'ємної частини загальної системи, яка має формувати базис майбутньої особистості, сприяти саморозвитку та самореалізації дитини; сучасними підходами до організації роботи з дітьми з особливими потребами, що передбачає максимально раннє (з перших місяців життя) виявлення особливостей психофізичного розвитку та максимальне скорочення часового проміжку між моментом встановлення порушення та початком комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги; актуалізацією проблеми підготовки до навчання у школі дітей цієї категорії у зв'язку з переходом початкової ланки на новий зміст освіти.

У навчально-методичному посібнику окреслено як ефективно реалізувати означені підходи в спеціальних та інклюзивних умовах навчання; які технології, методи, методики, форми роботи, вправи та за яких умов забезпечують якісну дошкільну освіту дітям з порушеннями слуху, а також представлено орієнтовний зміст дошкільної підготовки за основними напрямками.

Посібник адресовано педагогам закладів дошкільної освіти зі спеціальною та інклюзивною формами навчання; навчально-реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів; центрів раннього втручання; студентів педагогічних спеціальностей.

© Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019

ЗМІСТ

Розділ I	
РОЗВИТОК СЛОВЕСНОГО МОВЛЕННЯ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ	4
Розділ II	
ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	90
Розділ III	
СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ	194

Розділ I

РОЗВИТОК СЛОВЕСНОГО МОВЛЕННЯ ДИТИНИ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Валентина Жук

На що може вплинути порушення слуху?

Слух забезпечує відображення дійсності у формі звукових явищ, здатність живого організму сприймати і розрізняти звуки, допомагає орієнтуватися у просторі, є джерелом отримання інформації, пізнання довкілля, впливає на рівень безпеки людини у навколишньому середовищі, вкрай важливий для оволодіння словесним мовленням.

Порушення слуху відносять до найбільш чисельних, вони діагностуються у 2-3% новонароджених, складають 5% у дітей до 18 років (за даними ВООЗ). В Україні у близько 0,3% дітей діагностують вроджені порушення слуху. За статистикою з 500 тисяч новонароджених 1500 немовлят щорічно народжується глухими або зі зниженим слухом, з них 500 мають важку втрату слуху.

Ступінь порушення слуху може суттєво відрізнятися. При важких порушеннях людина в змозі почути лише найгучніші сигнали біля вуха. Натомість, незначне зниження слуху дозволяє сприйняти більшість звуків довкілля, в тому числі мовлення, лише незначною мірою ускладнює мовленнєве спілкування.

Послугуючись термінологічним апаратом Міжнародної класифікації функціонування та Міжнародної класифікації функціонування дітей та підлітків, зазначимо, що у дітей з порушенням слуху через розлади у **структурах**, які забезпечують звукопроведення та/або сприймання звуків (*структури зовнішнього, середнього або/та внутрішнього вуха та структури нервової системи*), порушуються важливі **функції**: *сенсорна (функції слуху та відчуття з ними пов'язані)*, може бути порушена функція *голосу і мови* (словесне мовлення), а, за несприятливих умов розвитку

дитини, ще й *специфічні розумові функції (сприйняття, пізнання, розумові функції мови, уваги, пам'яті, мислення).*

Це, у свою чергу, може впливати на **активність та участь** дитини у соціальному житті: *навчанні та застосуванні знань (використання слуху, отримання інформації, володіння мовою, оволодіння поняттями, засвоєння навичок читання та письма у їх змістовому та лексико-семантичному планах), комунікації (передача– отримання повідомлень: сприйняття усних повідомлень під час спілкування, спілкування та сприйняття за допомогою письмових повідомлень; спілкування – продукування повідомлень, говоріння; розмова; дискусія), міжособистісній взаємодії та відносинах, житті у спільноті, соціальному та громадському житті.*

Слухове сприйняття розглядається як засіб забезпечення взаємодії між людьми, спілкування. Сприймання звуків дитиною має в своїй основі чітку комунікативну спрямованість. Від перших місяців, навіть тижнів, життя слухова поведінка дитини має соціальний характер, зокрема, дитина активно реагує на голос матері, інших людей найближчого оточення. У подальшому розпізнавання звуків мовлення оточуючих забезпечує розуміння висловлювань. Оволодінням дитиною системою звукових (фонетичних) кодів, мовленнєвих значень, синтаксичними, граматичними особливостями мовлення на основі наслідування сприйнятого забезпечує задоволення потреби у спілкуванні.

Опанування мовлення сприяє задоволенню соціальних потреб (налагодження розгалужених соціальних контактів, уміння налагоджувати взаємини та спільну діяльність, гармонізувати стосунки, висловлювати свою позицію), а також розв'язанню завдань пізнавального характеру (знання мови як універсального засобу передачі інформації та вміння використовувати цей комунікативний засіб з метою отримання знань).

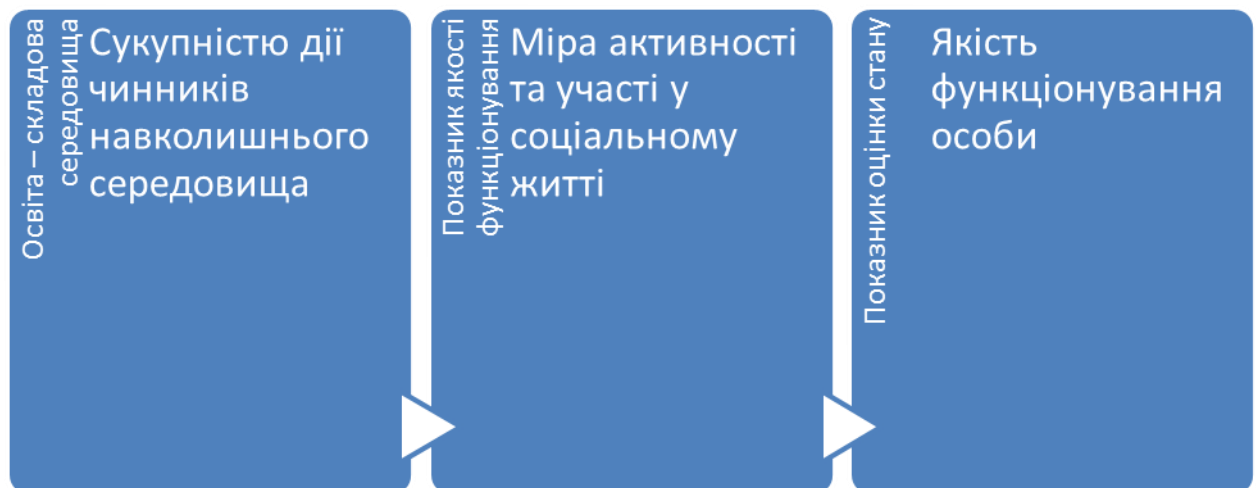
Слух має для дитини пізнавальне, комунікативне, соціальне значення.

** курсивом виділена термінологія МКФ та МКФ ДП*

На розвиток найбільше впливають вроджене та набуте у ранньому віці порушення слуху. Можливі наслідки порушення слуху: зменшення рівня безпеки (може не почути звук, який свідчить про наближення загрози), обмеження кількості інформації (повною мірою не сприймає звуки довкілля, мовлення), труднощі спілкування та встановлення соціальних зв'язків, специфічність мовлення (його розуміння і продукування).

Від чого залежить успішність опанування словесного мовлення?

Важливо наголосити на тому, що можливість покращення функцій, міра активності та участі дитини з порушенням слуху визначається, перш за все, сукупністю дії **факторів навколишнього середовища***. Саме на них, як на найціннішому ресурсі для розвитку, зокрема й мовленнєвого, дошкільника з порушенням слуху, ми зупинимося нижче.

Аналізуючи соціальний аспект глухоти, Микола Дмитрович Ярмаченко

** курсивом виділена термінологія МКФ та МКФ ДП*

наголошував на тому, що особливості, які виявляються у глухій дитини під час обстеження, не завжди є особливостями, притаманними саме глухій дитині. Натомість, вони є наслідками неправильно організованої допомоги, у

тому числі, неефективної освіти. Неушкоджений потенціал та компенсаторні можливості, зазначав науковець, можуть і повинні бути активізовані правильно побудованою системою підтримки таких дітей.

У 70-х роках ХХ ст. на європейському просторі означилася тенденція до гуманістичного розуміння місця особистості у суспільстві, а, відтак, і до зміни орієнтирів у визначенні мети, завдань та способів підтримки дітей з особливими освітніми потребами.

В останні десятиліття змістилися акценти в організації такої підтримки від адаптації індивіда до соціально-комунікативної реальності до створення зовнішніх умов для самореалізації особистості. Актуалізується питання: як допомогти досягати особистих цілей у процесі взаємодії з іншими людьми? (К. Рубін, Л. Роуз-Креснор). Приділяється увага необхідності якнайширше використовувати для соціально-комунікативного розвитку ресурси навколишнього середовища, які сприятимуть розвитку особистісних можливостей (Вотерс, Строуф). Елен Р. Даніелс та Кей Стаффорд наголошують на тому, що об'єктом цілеспрямованої дії та докладання зусиль має бути не лише дитина, а й середовище. Із думкою закордонних науковців суголосне і бачення вітчизняних вчених, Е. Данілавічюте, С. Литовченко, О. Скланської, Т. Скрипник, О. Таранченко та ін., які зазначають, що саме середовище створює умови для задоволення соціально-комунікативних потреб особистості, в тому числі дитини з особливими потребами. Наразі, на перший план виходить функціонування особистості у соціальному контексті.

Ступінь важкості проявів порушення є наслідком взаємодії суспільства і людини.

Концепція прав людей з інвалідністю

Чинники, які характеризують середовище як сприятливе або несприятливе для розвитку та функціонування дитини з порушенням слуху,

дотичні до різних галузей: медичної, соціальної, психологічної, педагогічної.

Серед таких чинників:

✓ діагностико-консультативні (скринінг слуху новонароджених, час виявлення порушення слуху та визначення його характеру, моніторинг стану слухової функції),

✓ медико-реабілітаційні (лікування захворювань, які спричиняють порушення слуху, час та якість слухопротезування),

✓ соціальні (визначення та надання спектру послуг супроводу, починаючи з раннього віку, зменшення сегрегації, поширення інтеграції та інклюзивних підходів),

✓ педагогічні (визначення освітнього маршруту, добір технологій навчання тощо),

✓ навчально-просвітницькі (робота фахівців з батьками, педагогами інклюзивних та загальноосвітніх закладів, співпраця наукових та навчальних закладів з громадськими організаціями, висвітлення питань організації допомоги дітям з порушеннями слуху у засобах масової інформації тощо) та ін.

Успішність опанування словесного мовлення залежить від	
-	вчасного виявлення порушення слуху,
-	часу та якості слухопротезування,
-	часу, коли почалася спеціальна педагогічна допомога,
-	доцільності педагогічних підходів та врахування особливостей і потреб дитини при доборі методів навчання,
-	якості мовленнєвого середовища,
-	міри участі батьків у розвитку мовлення дитини,
-	вмотивованості дитини щодо опанування словесного мовлення.

Раннє втручання – запорука успіху

Раннє дитинство – період, коли закладається підґрунтя для подальшого мовленнєвого розвитку. Йому належить виключно велике значення, тому не можна допускати, щоб потенціал цього етапу не був використаний. Рання допомога або раннє втручання визначається як комплекс послуг для дітей раннього віку, що мають ризик відставання у розвитку через різні причини (А.Кукуруза, А.Кравцова). Філософським підґрунтям раннього втручання є розуміння порушення відповідно до положень Концепції прав людей з інвалідністю, згідно яких прояви інвалідності є наслідком взаємодії суспільства і людини; положення Міжнародної кваліфікації функціонування дітей і підлітків, що визначають зміст допомоги у відповідності до реалій повсякденного життя дитини, її потреб з орієнтацією на активність та участь. Наукову основу склали результати експериментальних досліджень онтогенезу та раннього розвитку дитини, теорії прихильності, системної сімейної терапії, екологічного підходу, теорія прихильності Джона Боулбі, вчення про фасилітуюче оточення Д.В. Виникотта.

У системі раннього втручання дитина з порушенням слуху є центром взаємоузгоджених впливів міждисциплінарної команди супроводу: лікарів, педагогів, інженерів, батьків, громади. Діяльність фахівців різних напрямів з метою забезпечення підтримки дитині і родині реалізується на засадах міждисциплінарності та командності.

Робота міждисциплінарної команди – це спільний супровід родини дитини раннього віку з порушенням слуху на відміну від комплексу окремих послуг, які надаються різними фахівцями, кожний з яких має свої завдання, реалізує свою стратегію, керується своїми підходами, спрямовує діяльність на задоволення окремих потреб та оцінює окремі здобутки дитини.

Особливості, що характеризують роботу міждисциплінарної команди супроводу родини дитини раннього віку з порушенням слуху: співпраця, партнерство з урахуванням думок усіх членів команди, регулярний обмін

інформацією, спільний аналіз усіх чинників впливу на дитину, визначення потреб отримувача послуг та шляхів їх задоволення, узгодження цілей, добір підходів, розробка стратегій впливу, програми дій, плану та механізмів її реалізації, моніторингових заходів і оцінювання здобутків.

У міждисциплінарній команді супроводу можуть бути задіяні:

- ✓ сурдолог,
- ✓ аудіолог,
- ✓ фахівці з технічного обслуговування засобів корекції слуху (слухових апаратів, кохлеарних імплантів),
- ✓ психолог,
- ✓ сурдопедагог,
- ✓ батьки дитини

також можуть бути залучені представники громадських організацій, невролог, логопед та інші фахівці, необхідність яких зумовлена потребами дитини.

Доцільною є така організація роботи, за якої визначена особа, що координує діяльність команди. Важливі рішення приймаються після спільного обговорення, інформація та міркування кожного учасника береться до уваги.

Взаємодія відбувається на партнерських засадах. Партнерська модель взаємодії батьків і фахівців у світовій практиці прийшла на зміну експертній моделі, за якої відбувається чіткий розподіл функцій між фахівцями та батьками. Реалізація експертної моделі передбачає, що фахівці є носіями знань та основними виконавцями розвиткових та навчальних завдань, вони визначають медичні та освітні цілі, планують стратегії впливу, моніторять динаміку розвитку дитини тощо, а батьки надають деяку інформацію та виконують окремі завдання фахівців. Реалізація партнерської моделі передбачає, що фахівці і батьки є рівноправними учасниками процесу супроводу, активно задіяними на усіх його етапах.

Сформульований об'єднаною комісією по слуху дітей Стандарт раннього виявлення і корекції порушень слуху “1-3-6” (США, 2007) визначає граничні оптимальні вікові межі виявлення порушення – 1 місяць, діагностики його ступеня та характеру – 3 місяці, початку корекційно-реабілітаційних заходів – 6 місяців (слухопротезування, початок фахової педагогічної допомоги).

У понад 50 країнах світу (серед них США, Канада, Великобританія, Бельгія, Голландія та ін.) запроваджено неонатальний скринінг слуху. Скринінгові методи перевірки слуху з використанням реєстрації отоакустичної емісії (реєстрація дуже тихого звуку, який генерує здорове вухо при надходженні звуку) та коротколатентних слухових викликаних потенціалів (електричної активності нервової системи як реакції на звукове подразнення) дозволяють виявити наявність проблем зі слухом, аби у подальшому діагностувати їх ступінь та характер.

Вчасно поставлений діагноз дозволяє:

- забезпечити можливість чути навколишні звуки, мовлення шляхом слухопротезування,
- правильно організувати спілкування з дитиною, починаючи з раннього віку,
- вплинути на розвиток на ранніх етапах,
- попередити можливі труднощі, спричинені порушенням слуху.

Дослідження пізнавальної діяльності, мовленнєвого розвитку та соціальних аспектів життя дитини з порушенням слуху переконливо довели необхідність забезпечення звукової стимуляції мозку у ранньому віці. Така стимуляція здійснюється шляхом слухопротезування високотехнологічними слуховими апаратами або з допомогою кохлеарної імплантації та підкріплюється доцільною організацією життя дитини, батьківського та фахового педагогічного впливу. Це збільшує можливості дитини та збагачує той ресурс, на який можна покластися, надаючи допомогу дитині.

У перші роки життя вища нервова та психічна діяльність найбільш пластична, здатна до наслідування, розвитку, навчання. Слухові ділянки мозку повинні працювати, діяти, аби не втратити здатність повноцінно сприймати та аналізувати звуки довкілля, мовлення оточуючих.

Програми ранньої інтервенції для дітей з порушеннями слуху та їх родин діють у світі понад тридцять років. Практика ранньої інтервенції є обов'язковою для країн європейської співдружності.

Актуальні концепції ранньої допомоги ґрунтуються на розумінні дитячого розвитку як процесу, в основі якого лежить соціально-комунікативний обмін між дитиною і довколишнім середовищем. Із введенням в обіг МКФ та МКФ ДП програми ранньої допомоги змінили векторність впливу з навчання окремим навичкам на зменшення обмежень життєдіяльності та розширення функціональних можливостей, створення передумов для значущої участі дитини у соціальному житті, покращення якості її життєдіяльності.

Основні положення концепцій раннього втручання:

- сімейно орієнтований концепт,
- надається мультидисциплінарною командою фахівців (медичної, психологічної, соціальної, педагогічної галузей),
- партнерство фахівців і батьків,
- значущі дорослі (батьки) - основа команди підтримки,
- реалізується принцип нормалізації, за якого родині допомагають адаптуватися до нових умов існування,
- комунікативно орієнтований підхід, спрямовання на підтримку комунікації дорослих з дітьми, які мають порушення слуху.

У розвитку дитини з порушенням слуху вирішальне значення відіграє рання діагностика та рання комплексна медико-психолого-педагогічна допомога. Щоб попередити або мінімізувати негативні наслідки порушення слуху, його необхідно виявити у перший місяць життя малюка, встановити

характер та ступінь порушення – до трьох місяців, здійснити слухопротезування та розпочати педагогічну допомогу – у віці до шести місяців.

Родина – найцінніший ресурс для реалізації програм раннього втручання

У сучасній сурдопедагогіці надається перевага ранній допомозі у природному середовищі як альтернатива навчанню окремим навичкам у спеціально створених для цього умовах. Сімейно орієнтований концепт ранньої допомоги дітям з порушенням слуху визнає значущих дорослих основою команди підтримки. Акцентується увага на тому, що батьки і найближче оточення є найбільш цінним ресурсом для розвитку дитини.

Сучасне наукове бачення змісту раннього втручання полягає у визнанні великого значення соціально-комунікативного обміну між дитиною та її оточенням у природних умовах під час повсякденних рутинних справ, головної ролі батьків як агентів впливу.

Програми раннього втручання ґрунтуються на концепції родинноцентрованого підходу, за якого основна увага приділяється міжгалузевій підтримці родини, організації батьками навчання дитини у природних умовах повсякденного життя, підтримуючому спілкуванню.

Девіс Хілтон про роботу з батьками:

- я повинен поважати батьків, з якими працюю;
- я повинен делегувати їм провідну роль у розв'язанні проблем їхньої родини;
- я повинен працювати з ними і для них, а не над ними або замість них...

У програмах раннього втручання реалізується принцип нормалізації, за якого робиться акцент на максимальному наближенні життя родини з дитиною, що має порушення слуху, до звичайного життя будь-якої родини, адаптацію сім'ї до нових умов існування, дитина отримує зразки соціальної взаємодії, засвоює способи комунікації. Саме у родині в ході природного правильно побудованого інтерактивного спілкування та навчання закладаються основи майбутньої соціальної спроможності та комунікативної грамотності дитини.

Порушення слуху у дитини має вплив на життя всієї родини, її функціонування. Допомога, спрямована лише на дитину раннього віку не може бути достатньо ефективною, оскільки час перебування дитини поруч з фахівцями обмежений, а вікові особливості не дозволяють організувати прямий вплив, натомість батьки постійно перебувають поруч, спілкуються з малюком (М.Селігман, Р.Дарлінг). Найбільші можливості допомогти дитині у її розвитку мають саме батьки (або найближче оточення), оскільки вони проводять з малюком найбільше часу, можуть впродовж дня використати природні життєві ситуації, підлаштуватися під режим дня дитини, врахувати її потреби. Для дитини родина є найважливішим ресурсом, батьки – фасилітаторами розвитку. Розвиткові та підтримуючі стратегії, які застосовує родина, дозволяють поповнювати та використовувати сімейні ресурси на користь дитині (Карен Райхмут, Діміті Дорнан). Фахівці, перш за все, мають навчати не дитину, а її батьків. Отже, батьки є з одного боку отримувачами послуги раннього втручання, а з іншого – її виконавцями.

Прикладами таких програм є Мюнстерська батьківська програма з підтримки розвитку комунікації немовлят та дітей з порушеннями слуху, програма «Слухай і говори» («Hear and Say»). Програма спрямована на підтримку комунікації дорослих з немовлятами та дітьми раннього віку, які мають порушення слуху. У програмі втілено комунікаційно орієнтований підхід, який передбачає постійне природне спілкування батьків і дитини у повсякденному житті, вибудовування такої комунікативної поведінки, яка

сприяє встановленню міцного соціального контакту, що супроводжується мовленнєвим спілкуванням. Увага приділяється до мовленнєвому розвитку дитини як підґрунтя для подальшого розвитку мовлення. Участь у програмі дозволяє батькам покращити свою компетентність у важливих питаннях допомоги дітям, обмінюватися досвідом між родинами, отримувати й надавати емоційну підтримку іншим родинам.

Вплив, передбачений дією подібних програм, отримав назву аудіовербальної терапії.

Похідними програм раннього втручання стали програми навчання для професіоналів, які здійснюють супровід родин. У Німеччині набула популярності та поширилася на інші європейські держави глобальна програма навчання професіоналів Hear and Say Worldwide.

Визнання ролі і відповідальності родини за розвиток дитини у нашій країні підтверджено законодавчими нормами. Зокрема, законом України "Про дошкільну освіту" передбачено, що систему дошкільної освіти разом із закладами дошкільної освіти, органами управління освітою, науковими і методичними установи становить освіта та виховання в сім'ї (Розділ I, ст. 5). Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність перед суспільством і державою за розвиток, виховання і навчання дітей; а відвідування дитиною закладу дошкільної освіти не звільняє сім'ю від обов'язку виховувати, розвивати і навчати її в родинному колі (Розділ I, ст. 8).

Серед принципів дошкільної освіти – єдність виховних впливів сім'ї і закладу дошкільної освіти (Розділ I, ст. 6), тих дорослих, які відіграють важливу роль у житті дитини: педагогів (сурдопедагога, вихователя, психолога) та батьків. Усі завдання щодо розвитку виконуються під час всієї життєдіяльності дитини завдяки доцільній організації життя, а не лише на спеціально організованих заняттях. Це загальнорозвиткові, навчальні, корекційні, виховні завдання, що у комплексі покликані забезпечити формування компетентностей, необхідних для життєдіяльності та

подальшого навчання. водночас, законодавчо передбачається, що держава надає всебічну допомогу сім'ї у розвитку, вихованні та навчанні дитини (Розділ I, ст. 3).

Родина – частина команди підтримки дитини з порушенням слуху. Батьки – перші і найважливіші вчителі, вони виконують найважливішу роль у навчанні словесного мовлення дитини з порушенням слуху.

Робота з батьками спрямована на те, щоб:

- ✓ збагатити усіх членів команди необхідними знаннями, носіями яких є і фахівці, і батьки,
- ✓ виробити ефективні способи взаємодії з дитиною.
- ✓ разом розробити стратегію підтримки,
- ✓ координувати діяльність на всіх етапах підтримки,
- ✓ визначити способи реалізації стратегії підтримки,
- ✓ обговорювати проміжні результати,
- ✓ планувати наступні кроки тощо.

Методи навчання дітей з порушеннями слуху словесного мовлення

Методи навчання дітей з порушеннями слуху науковці класифікують за різними ознаками. Згідно класифікації І.В. Корольової існують

- жестові,
- словесні та
- слухові методи.

У сучасних освітніх системах серед жестових методів (за класифікацією І.В. Корольової) широкого розповсюдження у навчанні осіб з порушеннями слуху набув білінгвальний або білінгвально-бімодальний (за деякими авторами) підхід. Його впровадження регламентується низкою міжнародних та вітчизняних нормативно-правових документів. Зокрема, у Рекомендаціях Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про захист жестових мов в державах-членах Ради Європи» (2003 р.) жестова мова розглядається не

лише як засіб міжособистісного спілкування жестомовних осіб, а й як засіб навчання. У Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка ратифікована Україною у 2009 році зазначається, що в освіті осіб з порушеннями слуху поряд із словесною доцільно використовувати й жестову мову. Право на навчання жестовою мовою гарантується Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про дошкільну освіту». Це право реалізують спеціальні заклади дошкільної освіти для дітей з порушеннями слуху.

У контексті білінгвального підходу жестово-словесний білінгвізм розглядається як здатність здобувачів освіти вільно володіти і жестовою, і словесною мовами (Н. Адамюк, О. Дробот, А. Замша, С. Кульбіда).

Словесні методи ґрунтуються здебільшого на специфічному способі розуміння усного мовлення глухими людьми через зорове сприймання положення та рухів органів артикуляційного апарату - візуальному сприйманні словесного мовлення. Таке сприймання свого часу отримало назву «читання з губ». Читання з губ розглядалося як елемент мовленнєвої поведінки та як метод навчання глухих дітей словесного мовлення. Читання з губ було запроваджено для навчання дітей з важким порушенням слуху та набуло популярності у 17 столітті, коли не існувало ефективних методів корекції слуху, вважалося, що ушкоджена слухова функція глухої людини практично не дозволяє отримувати акустичну інформацію, тому сприймання мовлення можливе виключно або переважно завдяки зору. Складність читання з губ полягає у тому, що з допомогою зору добре сприймаються не всі фонемі, а лише 15 з них, групи звуків (наприклад: б, п, м) візуально сприймаються як один знак. Розуміння зверненого мовлення забезпечується також домислюванням, прогнозуванням та володінням мовленням в цілому. Відомо, що навіть мінімальні можливості слухової функції є джерелом інформації, яку отримує дитина із зверненого мовлення. Слухові можливості більшості дітей з порушеннями слуху дозволяють їм сприйняти ритміко-мелодійне оформлення слова або синтагми (мовленнєвого ланцюжка),

виокремити початок та завершення мовленнєвої дії, «контур слова», розрізнити на слух голосні та деякі приголосні звуки. Інформативним для сприймання мовлення є також вираз обличчя співрозмовника, ситуація та контекст спілкування. До акустичних та зорових вражень додається й вібраційне сприймання, яке також виконує компенсаторну функцію за умов слухової депривації. Узгоджена діяльність різних аналізаторів, сенсорної та інтелектуальної сфер, являє собою цілісне синтетичне утворення, що забезпечує сприймання і розуміння усного словесного мовлення особами з порушенням слуху.

Якісне слухопротезування дозволяє суттєво розширити слухові можливості, створити слухову основу сприймання мовлення дітьми з порушенням слуху. Медико-технічні здобутки останніх десятиліть щодо корекції слуху уможливили запровадження слухових методів у практику навчання осіб з порушеннями слуху. Важливою умовою для впровадження таких методів є раннє виявлення порушення, раннє слухопротезування сучасними ефективними слуховими апаратами або кохлеарними імплантами та ранній початок спеціального навчання. Поетапне формування навичок слухання як підґрунтя для опанування словесного мовлення у максимально наближений до природного спосіб з урахуванням нейрокогнітивних чинників лягло в основу нової концепції реабілітації глухоти. Нейрокогнітивні чинники мовленнєвого розвитку по'язані із пластичністю мозку, утворенням нейронних зав'язків, необхідних для свідомого слухання та розвитку мовлення. Пластичність мозку уможлиблює обробку як слухових, так і зорових сигналів під час сприймання мовлення дитиною з порушенням слуху. До відновлення або суттєвого покращення слуху візуально-аудіальна обробка мовленнєвих сигналів відбувається з переважанням візуального компоненту. Після відновлення або суттєвого покращення слуху пластичність мозку забезпечує міжмодальну реорганізацію обробки мовленнєвих сигналів, за якої аудіальний компонент набуває провідного значення, а візуальний стає допоміжним, другорядним. Пластичність мозку з

роками погіршується, утворення необхідних для слухання та опанування мовлення нейронних зв'язків ускладнюється або унеможлиблюється. З плином часу дедалі складнішою стає і реорганізація міжмодальної обробки мовленнєвих сигналів. Тому критично важливим є час слухопротезування та початку спеціального навчання.

Тривалий час уніфікація підходів та методів навчання розглядалася як позитивна риса освітньої системи. Натомість, для сучасної світової сурдопедагогіки характерне співіснування різних підходів. Наявність як очевидних переваг, так і нерозв'язаних питань в межах кожного із них, на нашу думку, свідчить про те, що не існує єдиного освітнього шляху, ідеального для всіх дітей з порушеннями слуху.

Співіснування методичних підходів та педагогічних технологій ми розглядаємо як важливу умову для врахування різних освітніх потреб дітей з порушеннями слуху.

Розвиток словесного мовлення у ранньому віці

У ранньому віці важливо забезпечити можливість чути звуки довкілля, в тому числі сприймати мовлення. Це дозволить формувати і розвивати слухове сприймання та надасть можливість скористатися слуховими враженнями для ознайомлення із довкіллям та зверненим мовленням. Завдяки слуховим враженням розвивається слухова та слухо-зорова увага та пам'ять, дитина усвідомлює практичне значення мовлення як засобу спілкування, навчається встановлювати зв'язки між словами та реальністю, яку вони позначають. У такий спосіб відбувається розвиток рецептивної мовленнєвої діяльності, основу якої складає сприймання.

Сандро Бурдо Варазе (Мілан) розвиток слухового сприймання дитини раннього віку розглядає як процес удосконалення обробки звукових сигналів і виділяє у ньому два етапи:

- 1) етап передумов,
- 2) сенсорний етап, який має два підетапи:

- 3) досемантичний та
- 4) семантичний.

На етапі передумов дитина усвідомлює наявність звуку (немовленнєвого та мовленнєвого) та виявляє комунікативну увагу до звуків.

Сенсорний етап характеризується вмінням дитини виявити звук, розрізняти звуки та помічати просодичні особливості мовлення.

На наступному, досемантичному, етапі відбувається ідентифікація фонем, їх впізнавання, слухомовленнєве тренування закладає основи упізнавання мовленнєвих одиниць, які прив'язані до ситуації спілкування (називання предметів оточення, дій тощо).

Семантичний етап – етап розуміння мовлення, яке може бути не прив'язане до ситуації спілкування.

Репродуктивна мовленнєва діяльність або продукування власного мовлення виникає та розвивається на основі рецептивної. Від самого початку мовлення, рецептивне і репродуктивне, виконує прагматичні соціально-комунікативні функції, використовується з метою встановлення соціальних контактів та спілкування дитини і її найближчого оточення.

Відомо, що навіть мінімальні можливості слухової функції (у дітей з важкою втратою слуху) є джерелом інформації, яку отримує дитина з мовлення співрозмовника. Діти з важким порушенням слуху сприймають окремі компоненти мовлення на слух: інтонаційне забарвлення, окремі голосні звуки, переважно наголошені. Слухові можливості багатьох дітей з порушеннями слуху дозволяють їм сприйняти ритміко-мелодійне оформлення слова або синтагми (мовленнєвого ланцюжка), виокремити початок та завершення мовленнєвої дії, «контур слова», розрізнити на слух голосні та деякі приголосні звуки або розрізнити знайомі слова та фрази (залежно від ступеня втрати слуху).

Своєчасне якісне слухопротезування дозволяє суттєво розширити слухові можливості, створити слухову основу сприймання мовлення. Найбільш перспективним напрямом слухопротезування у сучасному світі

визнана кохлеарна імплантація, оскільки цей різновид слухопротезування забезпечує достатній слухові враження для сприймання мовлення, створюючи слухове підґрунтя для розвитку власного мовлення та уможливорює процес комунікації на слуховій основі, встановлення соціальних контактів із найширшим колом осіб.

Застосування сучасних високотехнологічних технічних засобів корекції слуху (індивідуальні слухові апарати та кохлеарні імплантати) суттєво покращує слухове сприймання дитини та розширює її можливості щодо безпеки, пізнання світу звуків та опанування мовлення. Спеціальні педагогічні технології допомагають максимально наблизити розвиток дитини з порушенням слуху до вікових норм.

Сприймання мовлення забезпечує не лише слух (у кожної дитини з порушенням слуху на доступному їй рівні). Інформативним для сприймання мовлення є також вираз обличчя співрозмовника, ситуація та контекст спілкування. До акустичних та зорових вражень додається й вібраційне сприймання, яке також виконує компенсаторну функцію за умов слухової депривації. Узгоджена діяльність різних аналізаторів, сенсорної та інтелектуальної сфер, являє собою цілісне синтетичне утворення, що забезпечує сприймання і розуміння усного словесного мовлення особами з порушенням слуху. Розуміння мовлення на рівні імпресивного мовлення стає можливим завдяки узгодженій діяльності пізнавальних функцій (сприймання, мислення, уваги, пам'яті). Говоріння як експресивне мовлення виникає і розвивається у спілкуванні, а спеціально створені для цього умови сприяють накопиченню необхідних для цього знань та навичок.

У ранньому віці створюється база для подальшого слухомовленневого розвитку, дитина

- ✓ навчається використовувати свій голос та рухи артикуляційного апарату для різноманітних вокалізацій, використовуючи зародкові форми мовлення - гуління та лепет, звуконаслідування,
- ✓ починає розуміти звернене до неї мовлення,
- ✓ повторює за дорослим та використовує у власному мовленні перші слова та найбільш вживані прості речення,
- ✓ усвідомлює, що мовлення можна використовувати для повідомлення про свої потреби та комунікації з іншими.

Поступово мовленнєва активність стає більш змістовною та багатогою. Дитина називає предмети, які її оточують та ознаки деяких з них, повсякденні дії, говорить прості речення, необхідні у життєдіяльності, розповідає чистомовки та декламує маленькі вірші.

Для раннього розвитку дитини з порушенням слуху має суттєве значення:

- покращення можливостей слухового сприймання дитини завдяки оптимальному (якісному та своєчасному) слухопротезуванню;
- максимальне розширення спектру звучань, які оточують дитину, створення багатого звукового середовища у межах слухових можливостей дитини;
- встановлення контакту дорослого з дитиною;
- створення мовленнєвого середовища, що передбачає регулярне звернене до малюка говоріння;
- демонстрування зв'язку між словами, які говорить дорослий, та діями, предметами, їх ознаками через одночасне говоріння та показ предметів, демонстрацію дій.

Розвиток мовлення у дошкільному віці

Активна предметна та ігрова діяльність дитини розширює можливості пізнання світу, а разом з цим і мовленнєвого розвитку малюка. Попередній

етап заклав для цього необхідне підґрунтя, міцність якого залежить від того, наскільки повно використаний його потенціал.

Робота з розвитку мовлення стає більш різноплановою, мовленнєвий матеріал ускладнюється, збільшується кількісно, зростають вимоги щодо звуковимови, смислової доцільності використання слів, словосполучень, дотримання їх звуко-буквенного складу, побудови найпростіших синтаксичних конструкцій речень.

За умов правильно побудованої роботи у садочку і вдома, пасивний і активний словник дитини поповнюється новими словами, фразами. Дитина навчається розуміти більше запитань і відповідати на них. З'являються навички ведення діалогу, розповіді. Дитина самостійно або з допомогою дорослого висловлює свої побажання, повідомляє про потреби, виказує з допомогою мовлення задоволення й незадоволення, описує предмет, робить оцінки вчинків, розповідає про події, які спостерігає та учасником яких є сама. Важливо продовжувати вчити дитину зосереджувати увагу на сприйманні зверненого мовлення, реагувати на звернення іншої людини, звертатися до дорослих і дітей, ініціюючи спілкування. Не варто забувати і про емоційне забарвлення мовлення дитини, яке робить висловлене більш зрозумілим для інших і полегшує сприймання. Відпрацювання навичок самоконтролю також необхідна складова роботи над опануванням словесного мовлення.

Набуває особливого значення збагачення життєвих вражень, формування уявлень про довкілля як основи для мовленнєвого розвитку.

Дуже важливим в цей період є розширення кола спілкування дитини, організація спільного проведення часу дітей з порушеннями слуху і без них.

Одночасно з фонетичними, семантичними та граматичними характеристиками мовлення засвоюються і його культурно-соціальні ознаки: дитина вчиться уважно слухати співрозмовника; вглядатися в його обличчя, фіксує міміку, відтворення емоцій, положення органів артикуляції; по-

можливості чітко промовляти, дотримуючись природного темпу і нормальної сили голосу.

Про пізнавальну активність, зокрема спрямовану й на мовлення, свідчить самостійне розглядання книжок, прогнозування їх змісту за ілюстраціями, називання знайомих персонажів, їх дій, відомих дитині предметів та ознак, оцінки побаченого, які даються у будь-якій доступній дитині формі.

Суттєву частину мовлення дитини з нормотиповим розвитком у цьому віці складають запитання, відповіді на які несуть дитині нову інформацію, дозволяють відкривати нове, уточнювати значення слів, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Відомо, що для дітей з порушеннями слуху мало характерна така мовленнєва активність. Сформувати і розвинути її – одне з основних завдань дорослих. Для цього організують цікаву для дітей спільну діяльність, що стимулює прояви мовленнєвої активності, пропонують цікаві завдання, які передбачають мовленнєвий контакт між задіяними у їх виконанні, створюють проблемні ситуації тощо.

Розвиток мовлення відбувається в цілісній комунікативній системі, до складових якої відносимо:

- виховання потреби у мовленнєвому спілкуванні,
- формування мовленнєвої активності,
- широке залучення збереженого інтелектуального потенціалу,
- використання можливостей різних аналізаторів, передусім зорового, тактильного,
- постійне тренування у сприйманні, розумінні зверненого мовлення та продукуванні власного,
- якнайширше використання і розвиток можливостей порушеної слухової функції.

Розвиток мовлення дошкільника з порушенням слуху відбувається згідно загальних закономірностей мовленнєвого розвитку в онтогенезі. Мовленнєва діяльність в усіх її видах, типових і специфічних формах

(передбачене навчання сприймати та розуміти звернене мовлення, говоріння, читання, письмо, дактилювання з одночасним артикулюванням, залучення жестового мовлення) формується поетапно.

Вихідним є навички сприймання і розуміння зверненого мовлення:

- виокремлення пауз та слів у мовленнєвому потоці,
- розрізнення інтонацій і розуміння їх значення,
- правильне сприймання емоційного забарвлення зверненого мовлення,
- впізнавання окремих слів у мовленнєвому потоці,
- уявне співвіднесення мовленнєвих одиниць і відповідної предметно-образної реальності,
- усвідомлення значення висловлювання з врахуванням всього семантичного поля.

Для формування навичок сприймання і розуміння зверненого мовлення на спеціальних заняттях дітям пропонують тренувальні вправи:

- сприймання слів з наступним вибором малюнків, предметів, табличок тощо,
- сприймання слів, словосполучень, коротких речень з наступним повторенням,
- сприймання завдання з наступним його виконанням,
- сприймання завдання з відтермінованим виконанням та інші.

Тренувальні вправи не варто завжди виконувати у навчальних умовах, у кабінеті, класі або за столом вдома. Натомість, мовленнєвий матеріал потрібно пропонувати дитині ще й у природних умовах, вживаючи його ситуативно, з прив'язкою до того, що відбувається з дитиною, що вона переживає, що впливає на неї безпосередньо у момент спілкування. Це сприятиме усвідомленню значення, формуванню навичок ситуативного розуміння мовлення.

Крім того, у природних умовах людина, зазвичай, сприймає мовлення на фоні різних інших звучань (на вулиці, у транспорті, на перерві). Тому

вправління у сприйманні мовлення паралельно із фоновим шумом є дуже корисним.

Доцільно пред'являти нове слово, словосполучення або речення

- коли дитина побачила предмет, виник інтерес до предмету;
- якщо у дитини є потреба у об'єкті (хоче іграшку, щось смачне, гратися, гуляти тощо);
- у різноманітних ситуаціях, свідком або учасником яких є дитина;
- називаючи дії та емоційні стани самої дитини та інших.

Щоб мовленнєвий матеріал, який вивчає дитина, був її інтелектуальним надбанням, сприяв розширенню участі у соціальному житті, необхідно знайомити з мовленнєвими одиницями, використовуючи ситуації з життя дитини, повсякденні рутини, нові враження, орієнтуватися на інтереси і потреби дитини. Корисно надавати можливість отримувати нові враження, занурювати в емоційно насичений контекст. Для цього варто розширити простір перебування дитини, відвідувати цікаві місця, дитячі заходи, використовувати з розвивальною метою прогулянки парком, ігри на дитячих майданчиках тощо. Це допоможе збагатити знання дитини про довкілля, створивши підґрунтя для мовленнєвого розвитку, стимулюватиме продуктивне спілкування.

Важливо у дошкільному віці:

- забезпечити широкі соціальні контакти дитини, в тому числі з чуючими дітьми та дорослими;
- забезпечити постійне вправління дитини у сприйманні зверненого мовлення та використанні мовлення з комунікативною метою;
- включати у повсякденне спілкування нові слова, що стосуються різних сфер життєдіяльності дитини;
- стимулювати мовленнєву активність дитини цікавими вправами та змістовним спілкуванням.

Не варто оцінювати успішність дошкільника з порушенням слуху в опануванні мовлення, порівнюючи з іншими дітьми, доцільніше порівнювати з попереднім рівнем самої дитини, адже кожного свій старт, свої умови, свої потреби і можливості.

Зміст навчання словесного мовлення дітей з порушеннями слуху

Розглянемо зміст навчання словесного мовлення, шляхи його формування та очікувані результати поетапно. Структурування змісту розвитку словесного мовлення не за віком або рокам навчання, а за етапами дозволяє врахувати вплив значущих чинників (фізичних, медико-технічних, психолого-педагогічних) на розвиток. Реалізація кожного етапу може потребувати різного часу.

Одним з важливих чинників, від яких залежить швидкість переходу від одного етапу до іншого, є слуховий вік – період, який дитина має можливість з допомогою слухового апарата або кохлеарного імпланта якісно сприймати на слух усі звуки словесного мовлення, вимовлені голосом нормальної сили на природній для спілкування відстані.

Під час розроблення змісту нами використано наступні принципи:

- оптимальної організації та змістового наповнення навчально-виховного процесу,
- універсальності концептуальних підходів (незалежно від виду закладу, етапу розвитку, форми отримання освіти тощо) та варіативності методик навчання,
 - особистісної зорієнтованості,
 - компетентнісного підходу,
 - пріоритету екології особистості,
 - пріоритету засвоєння способів отримання знань та їх гнучкого застосування над максимальним накопиченням знань,
- інтеграції змістових напрямів.

Освітні цілі на кожному етапі мають бути чітко визначені, але у будь-який час вони можуть бути змінені, «підлаштовані» під потреби конкретної дитини.

У запропонованому нами змісті навчання словесного мовлення представлено наступні напрями:

- 1) комунікація, взаємодія,
- 2) сенсорний, пізнавальний розвиток,
- 3) розуміння та продукування мовлення,
- 4) вимова,
- 5) темп, ритм та інтонаційне оформлення мовлення.

Узагальненим визначенням результату освітньої роботи є сформованість певного виду компетенцій. У кожному напрямі зазначено які саме компетенції формуємо у дітей (поетапно).

Напрямок «комунікація, взаємодія» присвячений формуванню комунікативної та діалогічної компетенцій. Діалог розглядається як міжособистісна взаємодія, частина комунікації, тому діалогічна компетенція включена саме до напрямку «комунікація, взаємодія», а не напрямку, присвяченому розумінню та продукуванню мовлення (такий поділ є умовним, оскільки навички, що формуються, є між собою тісно пов'язаними і формуються у єдності).

Змістове наповнення напрямку «сенсорний, пізнавальний розвиток» передбачає діяльність, яка спрямована на розвиток слухового сприймання як основи для мовленнєвого розвитку дитини з порушенням слуху, а також усіх інших видів сенсорного сприймання (зорового, нюхового, смакового, дотикового, кінестетичного) як таких, що сприяють утворенню образного підґрунтя для розуміння мовлення. Цей напрямок також містить вимоги щодо розвитку пізнавальної активності, мислення, пам'яті, уваги, тобто процесів та функцій, розвиток яких створює умови для засвоєння та використання мовлення дитиною.

У напрямі «розуміння та продукування мовлення» представлено шляхи формування мовленнєвої компетенції, до складу якої увійшли лексична, граматична та монологічна компетенції.

Ще раз наголосимо на умовності поділу змісту на напрями та виділення окремих компетенцій у напрямках. Зрозуміло, що для розуміння та продукування мовлення необхідно володіти також фонетичними навичками, навичками темпо-ритмічного оформлення мовлення, вміти правильно інтонувати речення тощо. Однак, з огляду на важливість фонетичної компетенції для того, аби мовлення дитини було зрозумілим, та труднощі її формування в умовах слухової депривації, вимові присвячено окремий напрям. Складність темпо-ритмічного та інтонаційного оформлення мовлення дітьми з порушеннями слуху та їх значущість зумовили виокремлення відповідних компетенцій.

Використання білінгвального (білінгвально-бімодального) словесно-жестового підходу передбачає обов'язкове рівноправне використання обох мов в освітньому процесі. Радимо педагогам враховувати мовленнєві і мовні потреби кожної дитини та запити батьків, добирати комунікативні засоби, орієнтуючись на освітні цілі, слухомовленнєві можливостей дитини, будувати освітній процес на засадах прийняття і врахування різноманітності, дотримання прав, передбачених законодавством. Якісному засвоєнню словесної та жестової мов у дошкільному віці сприяє словесно-жестовий та жестово-словесний переклад, застосовувати співставлення та порівняння особливостей словесної та жестової мов. Запропоновані прийоми є наскрізними, такими, що використовуються на всіх етапах, втілюються у кожному розділі змісту.

Вимоги щодо опанування жестової мови, а саме: зміст, види діяльності та очікувані результати (компетенції), не представлено у запропонованому нами змісті оскільки

- розділ присвячено розвитку саме словесного мовлення, вимоги щодо жестового вважаємо за доцільне розробляти окремо та презентувати в іншому розділі;

- запропонований зміст має універсальний характер, може бути застосований за різних методичних підходів, у тому числі для оптимально (вчасно і якісно) слухопротезованих ефективними високотехнологічними слуховими апаратами та кохлеарними імплантами дітей, для яких обрано слухові та слухо-мовленнєві підходи.

Перший етап

На першому етапі мовленнєвого розвитку у дітей формується слухове сприймання, виникає цікавість до звуків довкілля, уважне сприймання мовлення, відбувається усвідомлення називної функції слів, реакція на звернення по імені, накопичується пасивний словниковий запас, усвідомлюється комунікативна функція мовлення, формується мотивація використовувати власний голос та залучатися до комунікації, з'являються перші слова, дитина починає використовувати елементарні форми мовлення для висловлення побажань та потреб.

Середовище перебування дитини має бути насиченим різноманітними звуками.

Важливо, щоб на цьому етапі дитина була слухопротезована, а параметри налаштування слухових апаратів або кохлеарних імплантів дозволяли дитині сприймати мовлення на комфортній відстані (не менше 4 м, бажано – 6 м та більше). Необхідно привчити дитину до постійного використання слухових апаратів або кохлеарних імплантів, батькам контролювати роботу приладів, звертатися до фахівців для перевірки та налаштування.

Основні досягненнями мовленнєвого розвитку оптимально слухопротезованої дитини на цьому етапі:

- ✓ виявлення наявності-відсутності акустичних сигналів (є чи немає);
- ✓ наявність умовно-рефлекторної реакції на звук;
- ✓ виявлення відмінності між акустичними сигналами (однакові-різні);
- ✓ розрізнення акустичних сигналів за окремими характеристиками, зокрема
 - кількість звучань (один чи багато; один чи два; один, два чи три),
 - тривалість звучання,
 - цілісність – переривчастість звуку,
 - висота звуку,
 - інтенсивність (гучність) звуку,
 - локалізація звуку;
- ✓ упізнавання звуків у різних акустичних умовах (без фонових звуків, на фоні шуму),
 - ✓ вміння звернутися до дорослого, висловити власні побажання,
 - ✓ розуміння слів - назв предметів оточення, повсякденних дій, окремих ознак предметів,
 - ✓ називання свого імені, предметів оточення, повсякденних дій, окремих ознак предметів.

Для реалізації запропонованого змісту важливо забезпечити єдність вимог педколективу та батьків щодо використання словесного мовлення; заохочувати та залучати батьків до регулярного мовленнєвого спілкування з дітьми, допомагати у встановленні мовленнєвого контакту дитини з батьками; забезпечувати умови для спілкування дітей з порушенням слуху з дітьми із збереженим слухом.

Зміст Що формуємо?	Види діяльності Як формуємо?	Очікувані результати (компетенції) Що дитина може?
Комунікація, взаємодія <i>комунікативна, діалогічна компетенції</i>		
<p>зоровий контакт дитини і дорослого; слуховий контакт дитини і дорослого; аудіо-візуальний контакт дитини з дорослим під час спілкування; повідомлення про потреби; емоційна реакція на комунікацію</p>	<p>створення позитивного емоційного тла спілкування через посмішку, доброзичливу інтонацію, демонстрацію зацікавленості; привертання уваги до обличчя дорослого; привертання уваги до голосу дорослого; називання дорослим присутніх людей, предметів оточення (іграшок, страв, меблів тощо) із супроводом вказівного жесту; емоційна підтримка реакції впізнавання дитини (повертає голівку, вказує на предмет); привчання дитини привертати до себе увагу, повідомляти дорослого про те, що є якась потреба, з допомогою голосу та доступних слів (наприклад: <i>гучним голосом або лепетним словом кликати дорослого</i>); забезпечення умов для зорового сприймання обличчя мовця, контексту спілкування та предмету</p>	<p>підтримує слухо-зоровий контакт з дорослим; затримує увагу на обличчі дорослого; реагує на голос дорослого; емоційно позитивно реагує на контакт з дорослим; звертає та затримує увагу на зверненому мовленні; повертає до себе увагу та повідомляє дорослого про свої потреби з допомогою голосу; реагує на звернення (повертається, підходить); підтримує спілкування доступними засобами; дотримується черговості під час спілкування</p>

	<p>називання; вправляння у дотриманні черговості говоріння під час спілкування; привертання уваги до предмету обговорення (називання) з допомогою вказівного жесту та переведення погляду дитини з обличчя мовця на предмет, який назвали чи ситуацію, яку обговорюють</p>	
<p>Сенсорний, пізнавальний розвиток сенсорно-пізнавальна компетенція</p>		
<p>формування зорової, смакової, слухової зосередженості;</p> <p>формування умовно-рефлекторної реакції на неакустичні сигнали;</p> <p>формування умовно-рефлекторної реакції на немовленнєві звуки;</p> <p>формування умовно-рефлекторної реакції на мовленнєві звуки; сприймання різних (за тональністю, силою звучання,</p>	<p>створення різноманітного предметного, звукового та соціального середовища; привертання уваги дитини до смакових вражень під час годування; привертання уваги дитини до тактильних вражень від торкання та прогладжування дорослим, торкання рукою дитини до різних безпечних предметів; привертання уваги дитини до вібрацій різного характеру (наприклад: <i>сприймання вібрацій, що супроводжують звук, різні за інтенсивністю, кількістю, джерелом, переривчасті та безперервні</i>); впізнавання малюком голосів людей близького оточення та їхніх; переміщення малюка</p>	<p>виявляє зорову, смакову, слухову зосередженість; демонструє умовно-рефлекторну реакцію на неакустичні та акустичні немовленнєві та мовленнєві сигнали; визначає джерела акустичних сигналів; впізнає знайомі немовленнєві та мовленнєві звуки; розрізняє немовленнєві та мовленнєві звуки; розрізняє різні за характером (тональністю, силою звучання, напрямком, відстанню до джерела звучання, цілісністю тощо); впізнає знайомі звуки у різних акустичних умовах (без фонових</p>

<p>напрямок, відстанню до джерела звучання тощо) немовленнєвих та мовленнєвих звучань; впізнавання немовленнєвих та мовленнєвих звучань; визначення джерела звучання немовленнєвого та мовленнєвого характеру; розрізнення немовленнєвих та мовленнєвих звучань; розрізнення цілісних та переривчастих звучань, немовленнєвого та мовленнєвого характеру; розрізнення одного і багатьох звучань, немовленнєвого та мовленнєвого характеру</p>	<p>(носити на руках по приміщенню, перевозити на вулиці) для розширення кола спостереження; привертання уваги дитини до людей і предметів, які оточують, рухаються; спонукання до розглядання дитиною предметів оточення та довколишнього простору; хватування та обмацування дитиною різних предметів задля набуття нею пізнавально-дослідницького досвіду; переміщення дитиною (наслідуючи дорослого та самотійно) іграшок та інших безпечних предметів з елементарним мовленнєвим супроводом дорослого; привчання до постійного використання індивідуальних засобів корекції слуху (слухових апаратів, мовленнєвих процесорів); зосередження уваги на сприйманні немовленнєвих звуків; привертання уваги малюка до немовленнєвих звуків у різних середовищах: звуків оселі, вулиці, лісу, дитячого майданчика, річки, голосів тварин тощо; сприймання різних за силою, джерелом, тембром та іншими характеристиками</p>	<p>звуків, на фоні шуму); наслідує рухи, дії та мовленнєві сигнали дорослого</p>
---	--	---

<p>формування навичок наслідування;</p>	<p>звучаннями (наприклад: звукових іграшок, музичних інструментів, звуків, створених постукуванням предметами, звуків, що супроводжують роботу побутової техніки, транспорту тощо);</p> <p>зосередження уваги дитини на звуко-вібраційних сигналах (наприклад: стук по підлозі, по столу, на якому лежить рука дитини, по стільчику, на якому сидить дитина);</p> <p>зосередження уваги малюка на сприйманні мовленнєвих звуків: мовлення членів родини, інших дітей, співу тощо;</p> <p>відпрацювання рухової реакції на світлові, вібраційні сигнали (наприклад: дитина повертається до джерела сигналу або плескає у долоньки, піднімає ручку, вимовляє доступний звук тощо);</p> <p>відпрацювання рухової реакції на немовленнєві та мовленнєві акустичні сигнали (наприклад: дитина повертається до джерела звучання або плескає у долоньки, піднімає ручку, вимовляє доступний звук тощо);</p> <p>тренування у впізнаванні</p>	
---	--	--

розвиток пам'яті	<p>малюком голосів людей близького оточення;</p> <p>тренування у розрізненні дитиною голосів членів родини та найближчого оточення;</p> <p>вправлення в упізнаванні звуків у різних акустичних умовах (без фонових звуків, на фоні шуму);</p> <p>спряжене та відображене виконання дій дорослим та дитиною (наприклад: <i>дорослий демонструє рухи руками, потім ці рухи виконують одночасно дорослий і дитина, після цього дитина повторює рухи за дорослим</i>);</p> <p>тренування у запам'ятанні немовленнєвого та мовленнєвого матеріалу (наприклад: <i>ігри типу «що змінилося?», «що сховали?», «чого не вистачає?» та інші</i>);</p> <p>багаторазове повторення дорослим у різних побутових та навчальних ситуаціях слів, словосполучень та речень типових простих конструкцій</p>	
<p>Розуміння та продукування мовлення мовленнєва (лексична, граматична, монологічна) компетенція</p>		
<p>формування навички звукового самонаслідування (гуління, лепету);</p>	<p>підтримування та стимулювання дитячих вокалізацій (агукання, белькотання)</p>	<p>супроводжує вокалізаціями предметні дії з іграшками; спряжено з дорослим</p>

<p>формування навичок наслідування дій та слів дорослого; встановлення зв'язку між предметом, ознакою, дією та назвою;</p>	<p>(наприклад: <i>демонструвати емоційну підтримку, повторювати за дитиною, звертаючи увагу на вокалізації та мотивуючи їх вимовляти, повторювати</i>); називання дорослим та слухо-зорове сприймання дитиною назв предметів, їх ознак та дій, до яких привернута увага малюка; називання дорослим предметів з їх одночасною демонстрацією;</p>	<p>промовляє голосні звуки, деякі склади та слова; розуміє слова-назви предметів оточення та використання, повсякденних дій та окремих ознак предметів; називає (наближено) своє ім'я, предмети оточення, повсякденні дії, окремі ознаки предметів;</p>
<p>формування навички спряженого (одночасного, сполученого) промовляння; формування навички відображеного (відбитого, послідовного повторювання) промовляння;</p>	<p>називання дорослим предметів, а потім їх демонстрація (послідовно); спряжене промовляння окремих звуків та звукових комплексів дорослим і дитиною; спряжене промовляння окремих звуків та звукових комплексів дорослим і дитиною з руховим супроводом;</p>	<p>у доступний спосіб звертається до близьких; висловлює власні побажання у доступний спосіб; розуміє та виконує окремі команди та прохання дорослого</p>
<p>вироблення реакції на звернення по імені;</p>	<p>відображене промовляння окремих звуків та звукових комплексів дорослим і дитиною з руховим супроводом та без нього; звертання до дитини по імені, багаторазове повторення імені дитини;</p>	<p>розуміє та виконує окремі команди та прохання дорослого</p>
<p>впізнавання окремих слів; розрізнення знайомих слів;</p>	<p>звертання до дитини по імені, багаторазове повторення імені дитини; мовленнєвий супровід продемонстрованого – побаченого; промовляння дорослим, впізнавання та розрізнення</p>	<p>розуміє та виконує окремі команди та прохання дорослого</p>

<p>формування базового активного словникового запасу</p>	<p>слів, несхожих за структурою (наприклад: <i>дорослий</i> називає два предмета або дії (<i>кіт – корова; ам – топ-топ-топ</i>) лепетним або повним словом, залежно від можливостей дитини, а дитина демонструє реакцію впізнавання слова - повертає голівку, вказує на предмет, вимовляє «от» або «тут», або «це»;</p> <p>виконання дитиною прохань та дорослого (наприклад: „дай”, „покажи”) з використанням ситуативних підказок (наприклад: <i>продемонструвати дію, показати природній жест «дай» або вказівний жест</i>) та без них;</p> <p>називання власного імені;</p> <p>називання людей близького оточення, предметів та знайомих дій доступними мовленнєвими засобами (за можливостями наближено до норм української мови)</p>	
<p>Темп, ритм та інтонаційне оформлення мовлення <i>темпо-ритмічна та інтонаційна компетенції</i></p>		
<p>усвідомлення, розрізнення інтонацій</p>	<p>сприймання дитиною емоційно забарвленого (наприклад: <i>дорослий говорить привітно, лагідно або суворо, сумним голосом</i>), інтонаційно оформленого звернутого до неї мовлення дорослого, яке</p>	<p>розрізняє інтонації у мовленні дорослого; реагує на емоційне забарвлення мовлення дорослого; відтворює та імітує інтонації та емоційне забарвлення мовлення</p>

	<p>супроводжується відповідним виразом обличчя, з опорою на ситуацію спілкування, малюнки тощо;</p> <p>впізнавання і розрізнення дитиною інтонацій мовлення дорослого;</p> <p>відтворення інтонацій та емоційного забарвлення на матеріалі окремих голосних звуків (наприклад: <i>вимовляти «а» з окличною, питальною інтонацією, радісно, сумно, здивовано</i>);</p> <p>сприймання дитиною різних мовленнєвих інтонацій на матеріалі різних мовленнєвих одиниць, від вигуків до слів та речень, з опорою на споглядання (наприклад: <i>споглядання реальних життєвих ситуацій, інсценувань, малюнків</i>);</p> <p>відтворення простих немовленнєвих ритмів (наприклад: <i>створених з допомогою музичних іграшок, дерев'яних, пластикових, металевих паличок, виплесканих долонями, відстуканих кулачком по столу, ніжкою по підлозі</i>);</p> <p>ритмічна вимова складових рядків (наприклад: <i>спочатку вимовляє дорослий, потім разом із дорослим вимовляє</i></p>	<p>на доступному мовленнєвому матеріалі (за можливостями, від окремих звуків до коротких речень);</p> <p>відтворює прості ритми з допомогою немовленнєвих та мовленнєвих звуків</p>
--	---	---

	дитина, а потім - дитина повторює за дорослим); ритмічна вимова складових рядків з руховим супроводом (наприклад: <i>плескати у долоньки, розводити ручки, відстукувати кулачком по столу, підтупувати ніжкою по підлозі тощо</i>);	
Вимова фонетична компетенція		
розвиток немовленнєвого дихання; формування мовленнєвого дихання; формування вміння наслідувати положення тіла та	піддування пір'їнок, ватних кульок, фігурок з паперу, підвішених на нитку; здування з долоні, зі столу ватних, пластикових кульок, помпончиків, паперових смужечок, коктейльних трубочок тощо; надування повітряних кульок, гумових іграшок; задування ватних кульок, помпончиків у «ворота», «будиночок» тощо; піддування паперових корабликів на воді; різкий видих та плавний подовжений видих (наприклад: <i>ігри «вітерець», «здуваемо кульбабку», «тушимо свічку» та ін.</i>); тренування видиху з допомогою тренажерів; довге промовляння голосних звуків з опорою на іграшки та малюнки (наприклад: <i>а ____ - малятко плаче, о ____ - хлопчик здивувався,</i>	володіє навичкою тривалого видиху; володіє навичкою цілісного та переривчастого вимовляння окремих звуків та складових рядків на одному видиху; наслідує положення та рухи органів артикуляції дорослого; відтворює прості артикуляційні образи; вимовляє голосні звуки; вимовляє окремі склади та слова (з дотриманням норм української мови за можливостями дитини)

<p>рухи органів артикуляції дорослого;</p>	<p>у____ - <i>пливе пароплав</i>, e____ - <i>сердиться ведмідь</i>, і____ - <i>пищить цуценя</i>); демонстрування дитині виразних (добре помітних) артикуляційних образів: закритого, відкритого рота, різних положень щелепи, губ, язика (наприклад: <i>гра «мавпочка» - демонстрація</i></p>	
<p>вимова голосних звуків;</p>	<p><i>різних положень та рухів щелепи, губ, язика</i>); одночасне (спряжене) та послідовне (відображене) виконання статичних та динамічних артикуляційних вправ (наприклад: <i>гра «папужка» - повторювання положення та рухів щелепи, губ, язика</i>); протяжна вимова голосних звуків (спочатку дорослим, потім спряжено дорослим і дитиною, а потім послідовно дорослим і дитиною) з</p>	
<p>вимова голосних та окремих приголосних звуків у складах та словах</p>	<p>опорою на малюнки (наприклад: <i>а____ - мама заколисує маля, о____ - співає хор, у____ - летить літак, е____ - стогне дідусь, і____ - пищить пташеня</i>); протяжна вимова голосних звуків з руховим супроводом (наприклад: <i>спочатку дорослий рухає ручки дитини - розводить в сторони, піднімає вгору тощо, потім дитина супроводжує вимову</i></p>	

	<p><i>голосних звуків разом із дорослим, послідовно, наслідуючи дорослого та самотійно);</i></p> <p>промовляння доступних складів та слів (з дотриманням норм української мови за можливостями дитини)</p>	
--	--	--

Другий етап

Другий етап характеризується накопиченням слухового досвіду, розвитком слухової уваги (мимовільної та довільної, селективної уваги) та слухової та слухомовленнєвої пам'яті (запам'ятання, впізнавання та відтворення не мовленнєвих та мовленнєвих звуків), звички аналізувати сприйняті звучання, розвитком фонематичного слуху, слухового контролю, слухоартикуляційної координації, удосконаленням навичок реагування на різні звучання. Власне мовленнєвий розвиток спирається на розвиток потреби у мовленнєвому спілкуванні та соціально-комунікативних умінь.

Розвиток мовлення відбувається у природних ситуаціях спілкування, під час гри, щоденних рутинних справ. Комунікативні потреби дитини є визначальними у доборі мовленнєвих одиниць для засвоєння.

Вправи артикуляційної гімнастики, робота над диханням, голосом, ритмом, інтонацією проводиться в ігровій формі та додається згодом, доповнює (не передує та не замінює собою) роботу над розвитком мовлення у природних умовах спілкування.

Важливо усі види діяльності добирати з врахуванням слухових можливостей дитини. Слухові можливості вчасно та адекватно слухопротезованої дитини, що розвиваються завдяки правильній організації життєдіяльності, дозволяють їй сприймати мовлення на слух та опановувати мовлення на слуховій основі. Завдання дорослих - забезпечити регулярне тренування дитини у сприйманні різноманітних звуків, у тому числі

мовлення. Тому у роботі з дітьми з кохлеарними імплантатами на ранніх етапах розвитку не радять вивчати дактиль та використовувати жестову мову як базову, якщо вона не є мовою родини. Натомість, акцентується увага на створенні збагаченого звукового та мовленнєвого середовища для вправлення дитини у слуховому сприйманні, аналізі звукових сигналів, їх розпізнаванні, розрізненні та використанні словесного мовлення для соціально-комунікативного розвитку. Однак, словесно-жестова двомовність може стати у нагоді під час спілкування з іншими особами з порушенням слуху. Тому її опанування як другої може бути цілком доречним на наступних етапах. Таблички для глобального читання не є обов'язковими у роботі з такими дітьми. Вони можуть використовуватися як засіб навчання читання, але з обов'язковим мовленнєвим супроводом.

На другому етапі дитина має бути приучена до постійного використання СА або КІ та, якщо прилади перестали працювати, повідомити про те, що не чує, у доступний спосіб звернутися за допомогою до дорослого.

Серед надбань мовленнєвого розвитку другого етапу такі:

- ✓ розрізнення голосу людини й інших побутових сигналів;
- ✓ упізнавання побутових сигналів;
- ✓ визначення різних характеристик немовленнєвих звуків;
- ✓ упізнання й розрізнення окремих звуків мовлення, інтонації, ритму мовлення, фонемних ознак (назалізованність, твердість-м'якість, місце артикуляції);
- ✓ упізнавання ізольованих слів, слів у потоці мовлення;
- ✓ розуміння мовлення і розпізнавання побутових звуків в умовах додаткових шумів тощо;
- ✓ збагачення пасивного та активного словника;
- ✓ опанування речень простих граматичних конструкцій тощо

Зміст Що формуємо?	Види діяльності Як формуємо?	Очікувані результати Що дитина може?
Комунікація, взаємодія <i>комунікативна, діалогічна компетенції</i>		
<p>формування комунікативних намірів; засвоєння елементарних правил спілкування; підтримування комунікації; ініціювання комунікації</p>	<p>підтримання діалогу доступними комунікативними засобами, побудованого з простих питань про дитину типу: <i>Як тебе звати? Як твоє прізвище? Скільки тобі років? Де мама?</i> (допускаються і заохочуються різні відповіді, наприклад: <i>Там. Мама там. Мама дома. та ін.</i>); висловлення побажань (доступними комунікативними засобами) реченнями типу: <i>Хочу Я хочу Я не хочу</i>; висловлення прохань (доступними комунікативними засобами) реченнями типу: <i>Дай Дай мені Покажи</i>; висловлення спонукань (доступними комунікативними засобами) реченнями типу: <i>Давай гратися</i></p>	<p>підтримує слухозоровий контакт з дорослими та іншими дітьми; реагує на звернення до себе; підтримує та ініціює комунікацію (у доступний спосіб) у процесі гри та повсякденної рутинної діяльності; дотримується правил спілкування (черговість реплік, делікатність висловлювань, дотримання доцільної відстані, комфортного для сприймання темпу та гучності (за можливостями дитини) та ін.</p>
Сенсорний, пізнавальний розвиток <i>сенсорно-пізнавальна компетенція</i>		
<p>визначення джерела звучання; визначення напрямку</p>	<p>визначення джерел звучань (наприклад: <i>у іграх з музичними інструментами, з іграшками тварин на</i></p>	<p>визначає кількість звучань (одне чи багато), джерело та напрям, висоту, темп та</p>

<p>надходження звуку; визначення гучності звучання; визначення тривалості звучання; визначення висоти звучань; визначення темпу промовляння; розвиток мовленнєвого дихання; засвоєння простих артикуляційних укладів; розвиток слухової уваги; розвиток слухової пам'яті</p>	<p><i>прикладі звуконаслідувань</i>); визначення тривалості звучання (коротко, довго) у грі та побуті (наприклад: <i>одна машина проїхала по короткій дорозі, а друга – по довгій; коли працює тилосос, гудить довго, а коли на підлогу упала іграшка, то звук був короткий</i>); визначення кількості звучань музичних інструментів, вимовлених звуків, складів (одне чи багато); розрізнення висоти звучань у іграх (наприклад: <i>тато говорить низьким голосом, а немовлятко плаче високим</i>); впізнавання голосів дітей та дорослих; спостереження за предметними діями дорослих (з натуральними предметами, іграшками) з мовленнєвим супроводом; наслідування дій дорослого із спряженим та відображеним приблизним промовлянням (від окремих звуків та контурів слів до наближеного промовляння); складання малюнків з частин (від двох частин до кількох) з називанням об'єктів та дій, які виконуються;</p>	<p>гучність (залежно від слухових можливостей на слух, на слухозоровій або слуховібраційній основі)</p>
--	--	---

	<p>групування предметів (натуральні предмети, іграшки, муляжі тощо) та малюнків за різними ознаками (належність до певної групи, ситуативний зв'язок, одна дія у виконанні різних осіб тощо); практичне розрізнення понять «є» - «немає», «один» - «багато», «малий» - «великий» та інших з добром відповідних зображень та предметів</p>	
<p>Розуміння та продукування мовлення мовленнєва (лексична, граматична, монологічна) компетенція</p>		
<p>розширення словникового запасу словами, які позначають побачене, пережите дитиною; практичне засвоєння понять „я”, „ти”; „один”, „багато”; практичне засвоєння запитань типу „Хто це?”, „Що це?”, „Де ...?”; практичне засвоєння значення спонукань типу „дай ...”, „взьми ...”, „іди сюди”, „сядь” тощо; опанування та використання у</p>	<p>мовленнєвий супровід дорослими усіх побутових дій та режимних моментів дитини з використанням фраз простих типових конструкцій (типу: <i>будемо спати, Галя умивається, це ліжко</i> та ін.), запитань (типу: <i>Що це? Хочеш їсти? Що у Галі? Хто там? Де мама? та ін.</i>), спонукань (типу: <i>сядь, іди до мене, дай ..., візьми ...</i> та ін.), вітання, прощання тощо; вживання дорослими однакових слів та однотипних коротких речень у різних ситуаціях та спонукання до їх вживання дитини; добір предметів до малюнків, їх називання; добір малюнків до</p>	<p>розуміє часто вживані прості висловлювання дорослого, які супроводжують щоденні побутові дії; розуміє прості запитання дорослого, які стосуються дій дитини, її побажань, оточення тощо (типу: <i>Що ...? Хто ...? Де ...? та ін.</i>) у доступний спосіб висловлює вітання, прощання; у доступний спосіб висловлює власні побажання та прохання; підтримує діалог, побудований з найпростіших знайомих реплік; виконує дії за</p>

<p>мовленні коротких речень (їх кількість та міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови залежить від можливостей дитини);</p> <p>усвідомлення значення однини та множини на практичному рівні; засвоєння дактилем; усно-дактильне називання предметів довкілля, основних ознак предметів довкілля, повсякденних побутових дій; усне називання предметів довкілля, основних ознак предметів довкілля, повсякденних побутових дій, емоцій, відчуттів (міра наближення до фонетичних та орфоепічних норм української мови залежить від можливостей дитини)</p>	<p>предметів, їх називання; добір табличок для глобального читання до натуральних предметів, малюнків, іграшок тощо; виконання дій за спонуканням дорослого, висловленого у вигляді табличок для глобального читання;</p> <p>сприймання на слухозоровій основі та виконання дитиною доручень дорослого типу „взьми ...”, „дай ...”, „сядь”, „іди до мене”;</p> <p>повторення дитиною дактилем за дорослим з паралельним промовлянням (міра наближеності до фонетичної норми визначається можливостями дитини); усно-дактильне називання власного імені, прізвища предметів довкілля, повсякденних побутових дій та основних ознак предметів довкілля;</p> <p>називання за спонуканням дорослого, самостійне називання дитиною предметів довкілля, повсякденних побутових дій, ознак предметів довкілля тощо під час гри, щоденних рутинних справ, у різних життєвих ситуаціях; вправляння у вживанні</p>	<p>спонуканням дорослого, висловленим у вигляді табличок для глобального читання, усно-дактильно або усно (типу: „взьми ...”, „дай ...”, „сядь”, „іди до мене”);</p> <p>розуміє значення займенників „я” і „ти” та вживає їх у доступних мовленнєвих одиницях;</p> <p>відповідає на запитання типу „Хто це?”, „Що це?”, „Де ...?”;</p> <p>називає власне ім'я та прізвище, предмети довкілля, щоденні дії, деякі ознаки предметів, емоції та настрої власні та інших;</p> <p>супроводжує мовленням (доступним дитині – від вокалізацій та окремих слів до коротких речень) ігрові дії</p>
---	--	---

	<p>займенників „я” і „ти” (в формі табличок, усній та дактильній формах) окремо, у словосполученнях та коротких реченнях типу: «<i>Це я.</i>» «<i>Це ти.</i>» «<i>Я тут.</i>» «<i>Ти там.</i>» «<i>Я іду.</i>» «<i>Ти стоїш.</i>»;</p> <p>тренування в усвідомленні та називанні відчуттів, емоцій та настрою словами типу (власних та інших людей): <i>боляче, холодно, тепло, гаряче, сумно, весело; злий, радісний, здивований тощо;</i></p> <p>сприймання запитань типу „<i>Хто це?</i>”, „<i>Що це?</i>” (в формі табличок, усній та дактильній формах) та відповіді на них;</p> <p>сприймання запитань типу „<i>Де ...?</i>” (в формі табличок, усній та дактильній формах) та відповіді на них;</p> <p>вправляння в упізнаванні імен дітей та дорослих (в формі табличок, усній та дактильній формах) у грі та у природних ситуаціях спілкування;</p> <p>називання (міра наближеності до норм української мови залежить від можливостей дитини) власного імені та прізвища;</p> <p>називання із спряженим, відображеним та самостійним промовлянням</p>	
--	--	--

	<p>предметів довкілля (приблизне, від окремих звуків та контурів слів, або наближене до норм мови промовляння);</p> <p>називання із спряженим, відображеним та самотійним промовлянням повсякденних побутових дій (приблизне від окремих звуків та контурів слів або наближене до норм мови промовляння);</p> <p>називання із спряженим, відображеним та самотійним промовлянням ознак предметів довкілля (приблизне від окремих звуків та контурів слів або наближене до норм мови промовляння);</p> <p>називання дій, які виконуються (доступними комунікативними засобами) реченнями типу: <i>Я їм. Я граюся. Я малюю.</i>;</p> <p>називання дій, які будуть виконуються (доступними комунікативними засобами) реченнями типу: <i>Будемо спати. Я буду їсти.</i>;</p> <p>називання дій, які щойно виконувалися (доступними комунікативними засобами) реченнями типу: <i>Я їла. Я гралася. Я малювала.</i>;</p> <p>висловлення власних вподобань висловлюваннями типу <i>я люблю ..., я не люблю</i></p>	
--	--	--

	..., мені подобається ..., мені не подобається	
Вимова фонетична компетенція		
розвиток мовленнєвого дихання; формування артикуляційних укладів; формування навичок володіння голосом;	тренування подовженого видиху у грі (наприклад: <i>дме вітерець – короткий видих, дме вітер – триваліший видих, завірюха – сильний тривалий видих</i>); тренування у довгому промовлянні голосних та приголосних звуків у грі (наприклад: <i>пливе пароплав: у _____, летить муха: з _____</i>); спостереження за положеннями та рухами органів артикуляції співрозмовника; відтворення положень органів артикуляції та їх рухів перед дзеркалом спряжено, відтворено, орієнтуючись на символічні зображення артикулем, по пам'яті під час вимовляння знайомих звуків; тренування у зміні сили гучності (тихе, середньої гучності, гучне промовляння) промовляння голосних звуків у грі (наприклад: <i>дівчинка говорить мамі по секрету, пошепки, а хлопчик кличе маму, яка далеко, гучно</i>);	володіє навичкою подовженого видиху, достатнього для промовляння висловлювань; правильно вимовляє усі голосні звуки та деякі приголосні звуки (кількість та які саме визначається індивідуально)

<p>удосконалення навичок спряженого та відображеного промовляння;</p> <p>вимова голосних та приголосних звуків</p>	<p>тренування у зміні тривалості (коротко, довго) промовляння голосних звуків у грі (наприклад: <i>імітуємо як звучить дзвінок, коли натискаємо, щоб нам відчинили двері (з_ - коротко) та як дзвенить комар, коли летить (з_____ - довго)</i>);</p> <p>спряжене та відображене промовляння звуків, складів, слів та коротких речень (їх кількість та міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови залежить від можливостей дитини);</p> <p>вправлення у правильній вимові голосних та приголосних (їх кількість визначається слухомовленнєвими можливостями дитини) звуків у різних позиціях у складах, словах та реченнях</p>	
<p>Темп, ритм та інтонаційне оформлення мовлення <i>темпо-ритмічна та інтонаційна компетенції</i></p>		
<p>відтворення ритмів;</p> <p>опанування навичок дотримання різного</p>	<p>вправлення у відтворенні простих ритмів на матеріалі ритмічних складових рядків (наприклад: <i>па, па-па, па-па-па (плескання у долоні), ла, ла-ла, ла-ла-ла (спів), та, та-та, та-та-та («стукаємо молотком»)</i>);</p> <p>відтворення різного темпу промовляння (повільно, швидко) у грі (наприклад:</p>	<p>дотримується ритмічного малюнку знайомих слів та коротких речень;</p> <p>використовує різний темп промовляння для ритмічного та</p>

<p>темпу мовлення</p> <p>розуміння</p> <p>розповідної, питальної спонукальної інтонацій</p> <p>інтонаційне оформлення мовлення</p>	<p><i>імітуємо як ведмідь іде повільно, а ведмежатко біжить швидко, вимовляємо туп-туп-туп у повільному, а потім швидкому темпі);</i></p> <p>відтворення відображено за дорослим різних інтонацій у висловлюваннях;</p> <p>розрізнення питальної, розповідної та спонукальної інтонації в іграх, під час природного спілкування (практично);</p> <p>вправлення у інтонуванні власних висловлювань, вживаючи питальну, спонукальну та інші інтонації</p>	<p>емоційного оформлення висловлювань;</p> <p>інтонаційно оформлює власні висловлювання</p>
--	---	---

Третій етап

На цьому етапі пасивний словниковий запас дитини дозволяє їй значною мірою розуміти звернене мовлення та використовувати словесне мовлення для задоволення потреби у спілкуванні, встановлення продуктивної взаємодії з дорослими та іншими дітьми.

Необхідно продовжувати формувати навички слухо-зорового сприймання усного мовлення з орієнтацією на видимі артикуляційні образи, доступні звукові сигнали, вібраційні відчуття; вивчати з дитиною нові слова з образним підкріпленням та у мовленнєвому контексті; розвивати немовленнєве та мовленнєве дихання; навчати дитину володіти власним голосом через регулювання його сили, тривалості звучання; слідкувати за дотриманням нормального темпу говоріння; сприяти активному пізнанню дитиною довкілля; вправляти дитину у правильному промовлянні; удосконалювати навички наслідування артикуляційних рухів дорослих;

допомагати дитині у подолання недоліків голосоутворення, звуковимови; привчати до природного темпу говоріння, ритму та мелодики мовлення.

Дитина повинна навчитися берегти слухове обладнання, за необхідності самостійно знімати та одягати СА або мовленнєвий процесор КІ, повідомляти дорослого про те, що апарат перестав працювати.

Зміст Що формуємо?	Види діяльності Як формуємо?	Очікувані результати Що дитина може?
Комунікація, взаємодія <i>комунікативна, діалогічна компетенції</i>		
спілкування на побутові теми; робота у парі, у групі; ініціювання гри та участь у грі (парами, у групі)	ініціювання та підтримання діалогів на близькі теми (кількість реплік визначається можливостями дитини); виконання практичних завдань у парах; виконання практичних завдань у групі; залучення до групових ігор, ігор у парі; розігрування сюжетів із життя, казкових сюжетів, відповідних віковим інтересам	ініціює та підтримує розмови на близькі теми; відповідає на запитання в межах знайомого мовленнєвого матеріалу; працює у парі, у групі, виконуючи свої функції; звертається за допомогою до дорослого, інших дітей, використовуючи доступні комунікативні засоби; бере участь у рольовій грі; дотримується правил колективних ігор; дотримується правил ведення діалогу
Сенсорний, пізнавальний розвиток <i>сенсорно-пізнавальна компетенція</i>		
впізнавання та розрізнення акустичних сигналів;	впізнавання та розрізнення на слух музичних інструментів, звучання іграшок; впізнавання та розрізнення знайомих голосів людей;	впізнає та розрізняє на слух знайомі акустичні (мовленнєві та немовленнєві) сигнали (у відповідності до слухових можливостей);

<p>розвиток пам'яті на матеріалі, що вивчається;</p> <p>розвиток уваги;</p> <p>розвиток уяву дитини;</p> <p>розвиток зорового сприймання;</p> <p>розвиток кінестетичних відчуттів;</p> <p>групування;</p> <p>усвідомлення логічної послідовності подій, дій у реальному житті;</p> <p>пізнавальна активність</p>	<p>впізнавання та розрізнення голосів тварин;</p> <p>визначення джерела, кількості звучань, напряму звучання, гучності та тривалості звучання;</p> <p>розрізнення цілісного та переривчастого звучання;</p> <p>сприймання вібрацій, зосередження уваги на їх особливостях (силі, тривалості, ритмі тощо);</p> <p>отримання інформації через смак, запах, використання прийомів обмацування, постукування, уважного розглядання та ін.;</p> <p>запам'ятання предметів, малюнків, рухів, дій та їх відтворення;</p> <p>вивчення чистомовок, віршиків та їх декламування;</p> <p>запам'ятання послідовності подій з розповіді, короткого тексту;</p> <p>добір елементів до цілого (наприклад: <i>дібрати хвости до тварин, ручки до сумок тощо</i>);</p> <p>складання малюнків з частин;</p> <p>добір предметів, які підходять за формою, кольором, призначенням, іншими ознаками;</p> <p>вилучення зайвих предметів, малюнків з ряду однотипових;</p>	<p>розпізнає акустичні сигнали за різними характеристиками;</p> <p>групує малюнки, предмети за різними ознаками (належність до певної групи, ситуативний зв'язок, одна дія у виконанні різних осіб тощо);</p> <p>виявляє цікавість до нового;</p> <p>володіє елементарними способами отримання нових знань</p>
--	---	--

	<p>групування малюнків, предметів за різними ознаками (належність до певної групи, ситуативний зв'язок, одна дія у виконанні різних осіб тощо); викладання серій сюжетних малюнків (наприклад: <i>хлопчик побачив пташеня під деревом, хлопчик кладе пташеня у гніздо, пташка годує пташеня у гнізді</i>); викладання малюнків з дотриманням правильної послідовності (наприклад: <i>посадили зернятко, зійшла рослинка, зацвіла рослина, з'явився плід; маленька дівчинка, жінка, бабуся тощо</i>); обстеження предметів, виявлення їх ознак (за зразком, сумісно, самотійно)</p>	
<p>Розуміння та продукування мовлення мовленнєва (лексична, граматична, монологічна) компетенція</p>		
<p>практичне засвоєння простих речень (різною мірою наближених до фонетичних та граматичних норм української мови) та їх вживання у мовленні; практичне засвоєння слів з приблизним або точним (за</p>	<p>запам'ятання і розказування дитиною коротких дитячих римованих забавлянок, які супроводжуються певними рухами та діями (наприклад: <i>„Сорока-ворона”, „Ладусі-ладусі”, „Кую, кую чобіток”</i>); глобальне сприймання слів з табличок: добір малюнків до табличок із словами; добір табличок із словами</p>	<p>розказує та супроводжує діями короткі дитячі забавлянки, чистомовки; глобально читає знайомий мовленнєвий матеріал, інсценує дії, позначені знайомими словами; складає словосполучення та короткі речення за малюнками із слів, надрукованих на табличках;</p>

<p>можливостями дитини) дотриманням їх структури та фонетичного оформлення; глобальне читання слів; глобальне читання простих коротких речень (1, 2, 3 слова, залежно від можливостей дитини), доступних за змістом дитині; вивчення звуків українського алфавіту та букв, що їх позначають (без називання букв з озвученням звуків, які ними позначаються); аналітичне читання складів та слів; розширення словникового запасу дитини назвами тварин, предметів побутового вжитку, кольорів, назвами дій, ознак, чисел та ін.; засвоєння простих часто вживаних конструкцій словосполучень та речень</p>	<p>до малюнків; інсценування дій, які позначаються словами, сприйнятими глобально з табличок; складання слів з букв розрізної азбуки; складання словосполучень із слів, надрукованих на табличках за малюнками; складання речень із слів, надрукованих на табличках за малюнками; співвідносити звуки, букви та дактильні знаки ізольовано, у складах та у словах; називання імен дітей, дорослих, іграшок, предметів побутового вжитку, частин тіла, продуктів та страв, тварин тощо (приблизно або наближено до норми, залежно від можливостей дитини); називання побаченого на малюнку; коментування подій, що відбуваються у реальному житті дитини словосполученнями та короткими реченнями, в яких поєднується <i>ім'я і дія</i></p>	<p>складає слова з букв розрізної азбуки за зразком; знає імена дітей, дорослих, назви іграшок, предметів побутового вжитку, частин тіла, продуктів та страв, тварин тощо у називає їх у доступний спосіб; коментує побачене (на малюнку або у реальному житті) окремими словами, словосполученнями та короткими реченнями (типу: <i>ім'я + дія (типу: Оля спить), назва тварини + дія (типу: кіт їсть), людина + дія (типу: бабуся читає), предмет + ознака (типу: яблуко червоне) та ін.</i>); розуміє прохання та доручення дорослого, висловлені усно-дактильно або усно та повідомляє у доступний спосіб про їх виконання; описує предмети за ознаками кольору, форми, розміру тощо; розповідає про себе, про свою родину у доступний спосіб; розуміє пояснення правил гри, супроводжує мовленням ігрові дії, відтворює з</p>
---	--	--

	<p>(типу: <i>Оля спить</i>), назва тварини і дія (типу: <i>кіт їсть</i>), людина і дія (типу: <i>бабуся читає</i>), предмет і ознака (типу: <i>яблуко червоне</i>) та ін.;</p> <p>виконання дитиною доручень, висловлених усно-дактильно та усно; повідомлення про виконання доручень; впізнавання предметів та явищ за описом;</p> <p>називання узагальнюючими словами груп предметів, їх використання у мовленні (напр.: <i>люди, іграшки, меблі, посуд, тварини, транспорт, продукти, предмети гігієни, рослини, овочі, фрукти</i> та/або інші за вибором педагога);</p> <p>опис предметів за ознаками кольору, форми, розміру тощо з узгодженням слів у словосполученнях та реченнях;</p> <p>декламація коротких дитячих віршиків, чистомовок;</p> <p>відгадування загадок;</p> <p>розповідь про себе, про свою родину;</p> <p>добір табличок для глобального сприймання до предметів, малюнків, дій;</p> <p>добір предметів, малюнків</p>	<p>мовленнєвим супроводом рольові відносини у грі</p>
--	--	---

	<p>до табличок для глобального сприймання; практичне використання у мовленні понять „було”, „є”, „буде” (у конструкціях типу: „ми спали”, „ми читаємо”, „ми будемо гуляти”);</p> <p>практичне використання дитиною у мовленні слів в однині та множині; засвоєння узагальнюючих слів та називання груп предметів узагальнюючими словами; відповіді на запитання типу „Хто ...?”, „Що ...?”, „Де ...?”, „Що робить ...?”, „Що робив (робила) ...?”, „Що буде (будеш, будемо) робити?”, „Який (яка, яке) ...?”, „Чий (чия, чие, чий) ...?” в межах знайомого мовленнєвого матеріалу</p>	
<p>Вимова фонетична компетенція</p>		
<p>формування навичок спряженого та відображеного промовляння; говоріння голосом нормальної гучності, висоти; формування та уточнення звуковимови</p>	<p>спряжене та відображене промовляння слів, словосполучень, речень; вимовляння звуків, складів, слів, коротких речень: тихе вимовляння, гучне вимовляння, вимовляння голосом звичайної сили; утримання уваги на положенні органів</p>	<p>володіє власним голосом (змінює його силу, тривалість та характер звучання); дотримується правильної звуковимови голосних та приголосних (відповідно до слухомовленнєвих можливостей дитини)</p>

	артикуляції співрозмовника	
<p>Темп, ритм та інтонаційне оформлення мовлення темпо-ритмічна та інтонаційна компетенції</p>		
<p>говоріння у природному темпі; відтворення немовленнєвих та мовленнєвих ритмів; інтонування речень; дотримання наголосу у слові;</p>	<p>інсценування ситуацій з різним темпом з мовленнєвим супроводом (наприклад: <i>іде легенький дощик – к-к-к... (промовляти повільно), іде сильний дощ – к-к-к (промовляти швидко)</i>); повільне, швидке промовляння, промовляння у середньому темпі ланцюжків складів, знайомих слів; відтворення немовленнєвих ритмічних рядків (наприклад: <i>відстукування. відплескування</i>); промовляння ритмічних рядків складів з виділенням наголосу; впізнавання та відтворення лагідної, сердитої та інших інтонацій у гри-інсценуванні; виділення голосом наголошеного складу з дотриманням ритму слова (наприклад: промовляння слів різної ритмічної структури з поступовим ускладненням – від простої до складної – разом з педагогом (спряжено) та послідовно за педагогом (відображено)</p>	<p>відтворює швидкий та повільний темп на немовленнєвому та мовленнєвому матеріалі; регулює темп говоріння (повільно, швидко у відповідності до можливостей дитини); розрізняє інтонації у мовленні дорослого; вирізняє та виділяє у слові наголошений склад, дотримується ритму слова</p>

Четвертий етап

Четвертий етап є підготовчим до школи. На цьому етапі, за оптимальних умов, дитина з порушенням слуху за своїм розвитком наближається до вимог Базового компонента дошкільної освіти. Міра наближення залежить від низки чинників, серед яких провідне значення мають діагностика слуху у перший місяць життя, раннє оптимальне слухопротезування та рання педагогічна допомога. Дитина з порушенням слуху і надалі потребуватиме спеціальної допомоги і додаткової підтримки, обсяг та зміст якої варто визначати індивідуально. Така підтримка може надаватися у спеціальних або інклюзивних умовах із залученням спеціальних педагогів.

Зважаючи на те, що мовлення не формується відокремлено від соціально-комунікативного, пізнавального розвитку, серед очікуваних досягнень дитини, крім власне мовленнєвих, ми вказуємо і ті, що тісно пов'язані ним, є основою для виникнення і удосконалення мовлення:

- ✓ сформовані первинні навички соціально визнаної поведінки, у тому числі мовленнєвої;
- ✓ розуміння емоцій та почуттів, власних та інших людей, їх причин, способів вираження та реагування на них;
- ✓ уміння співпереживати, висловлювати співчуття, надавати підтримку, використовуючи доступні комунікативні засоби;
- ✓ вміння долучатися до спільної діяльності з однолітками та дорослими, взаємодіяти для досягнення спільного результату, використовуючи доступні комунікативні засоби;
- ✓ уміння узгоджувати свої інтереси, бажання, дії з іншими членами суспільства, домовлятися, використовуючи доступні комунікативні засоби;
- ✓ володіння елементарними способами пізнання дійсності, сформованість елементарних уявлень, еталонів, що відображають ознаки, властивості та взаємовідношення предметів і об'єктів довколишнього світу (як предметно-образного підґрунтя для розвитку мовлення);

- ✓ володіння прийомами наочно-дієвого, наочно-образного, словесно-логічного мислення;
- ✓ практичне засвоєння елементарних правил культури мовлення, спілкування та користування мовою у різних життєвих ситуаціях.

Власне мовленнєві досягнення дитини на цьому етапі забезпечують можливість використовувати словесну мову як засіб пізнання та спосіб міжособистісної взаємодії, висловлювати свої бажання, думки, прохання, прагнення, наміри, користуватися мовою у різних життєвих ситуаціях (навчальних, побутових тощо). Для цього дитина повинна навчитися розуміти звернене мовлення, усне та писемне (тією чи іншою мірою), розповідати, пояснювати, розмірковувати, давати словесні оцінки, використовувати як мовні, так і позамовні (міміка, жести, рухи) та інтонаційні засоби виразності, дотримуватися правил мовленнєвого етикету.

З огляду на те, що опанування мовлення відбувається під час його вмотивованого практичного використання, важливо забезпечити єдність підходів педагогічного колективу дитячої дошкільної установи та батьків і близького оточення дитини щодо використання словесного мовлення. Оскільки батькам, зазвичай, без фахової допомоги буває складно встановлювати мовленнєвий контакт з дитиною з порушенням слуху, педагоги мають регулярно консультувати батьків, навчати різним способам комунікації. Команда супроводу повинна інформувати батьків щодо перспектив розвитку, допомагати приймати обґрунтовані рішення у виборі освітнього шляху дитини. Дорослі повинні забезпечити умови для спілкування дітей з порушенням слуху із однолітками із збереженим слухом для того, щоб попередити виникнення соціальних та мовленнєвих бар'єрів, мотивувати до опанування словесного мовлення, сприяти поширенню інклюзивності.

Зміст Що формуємо?	Види діяльності Як формуємо?	Очікувані результати Що дитина може?
Комунікація, взаємодія комунікативна, діалогічна компетенції		
<p>використання словесного мовлення з комунікативною метою у різних побутових та навчальних ситуаціях; звертання до дорослих та дітей; висловлення власних побажань, потреб, прохань (міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови визначається можливостями дитини); вміння давати відповіді на знайомі і зрозумілі запитання співрозмовника; підтримання та ініціювання діалогу; навички взаємодії, роботи у парі, у групі</p>	<p>звертання по імені до дітей, по-батькові до дорослих з комунікативною метою; спілкування дорослих з дитиною з використанням засобів словесного мовлення різноманітне за тематикою та узгоджене з інтересами та потребами дитини; підтримання та ініціювання діалогу на близьку тему у побутових, навчальних ситуаціях, під час інсценувань тощо; повідомлення про свої потреби, бажання (наприклад: «я хочу пити», «я хочу гратися», «мені холодно», «боляче» тощо); висловлення прохань (наприклад: «дай олівці», «візьми на руки» тощо); підтримка, допомога іншим дітям та дорослим із відповідним мовленнєвим</p>	<p>долучається до спільної діяльності, використовує мовлення для узгодження дій під час спільної діяльності; виконує завдання у парі, у групі, з допомогою словесного мовлення домовляється із напарником, координує дії; розуміє правила парних та колективних ігор, дотримується їх вимог; здійснює комунікацію з партнерами по грі; супроводжує мовленням парні та колективні ігри; дотримується правил спілкування та мовленнєвого етикету; усвідомлює та враховує емоційний стан співрозмовника; розуміє власні емоції та емоції інших, називає основні з них; демонструє співчуття, підтримує доступними комунікативними засобами; за необхідністю допомагає дітям та</p>

	супроводом	дорослим та супроводжує допомогу доступними комунікативними засобами; розуміє репліки співрозмовника, побудовані із знайомого матеріалу; підтримує та ініціює спілкування
Сенсорний, пізнавальний розвиток сенсорно-пізнавальна компетенція		
сприймання і розуміння акустичних сигналів; знання сенсорних еталонів; порівняння за різними ознаками; класифікація за кількісними та якісними ознаками; оперування множинами (посуд, одяг, тварини тощо); часова послідовність подій; розвиток дрібної моторики; орієнтування у просторі; орієнтування на аркуші паперу; оптичні уявлення; пізнавальна активність; групування; запам'ятання; причинно-наслідкові зв'язки між різними явищами в природному	розрізнення на слух музичних інструментів (кількість залежить від можливостей дитини, збільшується порівняно із попереднім етапом); розрізнення на слух голосів людей, зокрема, чоловічих, жіночих, дитячих (кількість запропонованих варіантів збільшується порівняно із попереднім етапом); розрізнення на слух голосів тварин (кількість запропонованих варіантів збільшується порівняно із попереднім етапом); впізнавання та розрізнення на слух побутових звуків, звуків вулиці та ін.; розрізнення на слух, слухо-зорово або слухо-	впізнає та розрізняє знайомі акустичні сигнали; знає назви сенсорних еталонів: колір, форма, величина; вміє порівнювати предмети за кольором, формою, величиною; групує предмети, малюнки, слова за певними ознаками; оперує множинами (посуд, одяг, тварини тощо); упорядковує об'єкти в напрямі зростання чи зменшення певної ознаки; використовує у мовленні словесні позначення просторових категорій (місцеположення, віддаленість); визначає своє

та соціальному довкіллі	<p>зоро-вібраційно знайомих слів несхожих та схожих за структурою та звучанням; розвиток тактильних відчуттів через сприймання вібрацій, зосередження уваги на їх особливостях (силі, напрямку, тривалості, ритмі тощо); отримання інформації через смак, запах, використовуючи прийом обмацування, постукування, уважного розглядання та ін.; порівняння предметів за кольором, формою, величиною, знаходження спільного та відмінного; групування предметів за кількісними та якісними ознаками; упорядкування об'єктів в напрямі зростання чи зменшення заданої ознаки; вправляння у використанні словесних позначень просторових категорій (місцеположення, віддаленість); визначення свого місцезнаходження відносно об'єктів, що</p>	<p>місцезнаходження відносно об'єктів, що її оточують, розташування предметів і об'єктів у просторі (близько, далеко, ліворуч, праворуч, всередині, під, над, біля, зверху, знизу, назад, вперед); усвідомлює часову послідовність подій з життя або подій, описаних у тексті (з допомогою педагога, з опорою на малюнки або самостійно); встановлює причинно-наслідкові зв'язки між різними явищами в природному та соціальному довкіллі; робить прості узагальнення; орієнтується у площині аркушу паперу; співвідносить знайомий мовленнєвий матеріал, сприйнятий слухозорово (або слухозорово-вібраційно) з відповідними предметами, малюнками; затримує увагу на предметах оточення, тому, що відбувається навкруги; зосереджує увагу на зверненому мовленні;</p>
-------------------------	--	--

	<p>оточують; визначення розташування предметів і об'єктів у просторі (близько, далеко, ліворуч, праворуч, всередині, під, над, біля, зверху, знизу, назад, вперед); встановлення часової послідовності подій з життя або подій, описаних у тексті; обведення контурних ліній; розфарбовування малюнків; написання ліній (різної довжини, прямих, похилих, хвилястих) та елементів письмових букв; заштриховування геометричних фігур; обведення контурів малюнків, геометричних фігур з трафаретом, по контурним крапкам, рискам; малювання; групування предметів, малюнків, слів за різними ознаками; запам'ятовування слів парами, малими групами, об'єднаними за принципом логічних зв'язків (наприклад: <i>хліб, ніж, стіл</i>);</p>	<p>під час сприймання зверненого мовлення звертає увагу на положення органів артикуляції; запам'ятовує предмети і слова у доступній кількості; рівень розвитку дрібної моторики дозволяє здійснювати самообслуговування у межах вікових орієнтирів (одягатися, роздягатися, умиватися, прибирати іграшки тощо), малювати, обводити, розфарбовувати, писати друкованими або писемними літерами (за можливостями дитини), вирізати, наклеювати, ліпити тощо; виявляє інтерес до довкілля, оточуючих та самої себе; планує та здійснює пізнавальну діяльність, яка відповідає уподобанням та віковим можливостям</p>
--	--	---

	<p>сприйманні зразків простих узагальнень; вправління у доборі узагальнюючих слів (наприклад: <i>вибір із запропонованих дорослим слів, самостійний добір узагальнюючих слів із числа знайомих</i>); малювання, обведення контурів, розфарбовування, письмо друкованими або писемними літерами (за можливостями дитини), вирізування з паперу, наклеювання, склеювання, ліплення з доступним мовленнєвим супроводом</p>	
--	---	--

Розуміння та продукування мовлення

мовленнєва (лексична, граматична, монологічна) компетенція

<p>сприймання та розуміння усного мовлення; використання у мовленні засвоєних раніше слів; розуміння реплік співрозмовника, які за складністю відповідають можливостям дитини; запам'ятання і розказування коротких дитячих віршиків, римованих забавлянок; висловлення думок за</p>	<p>слухо-зорове (або слухо-зоро-вібраційне) сприймання та розуміння усного мовлення з орієнтацією на видимі артикуляційні образи, доступні звукові сигнали, вібраційні відчуття; вживання у мовленні назв тварин та їх дітей, назв предметів побутового вжитку, кольорів, дій, ознак, чисел та ін. (кількість відповідає можливостям</p>	<p>орієнтується на знайомі слова і конструкції для усвідомлення змісту зверненого мовлення; орієнтується на видимі артикуляційні образи, доступні звукові сигнали, вібраційні відчуття під час сприймання мовлення; з'ясовує значення незрозумілих слів, (запитує у дорослого, розглядає ілюстрації, звертає увагу на ситуацію спілкування</p>
--	--	--

<p>допомогою засобів словесного мовлення (міра наближення до фонетичних та граматичних норм української мови визначається можливостями дитини); розширення словникового запасу словами, що належать до різних частин мови; співставлення звуків, букв, дактилем; практичне засвоєння слів з дотриманням їх структури; практичне опанування різних типів висловлювань; усвідомлення універсальності мовленнєвих одиниць та можливості їх використання у різних конструкціях; засвоєння основних типів простих синтаксичних конструкцій (практично); узгодження слів у словосполученнях та реченнях (практично); читання букв (вимовляння звуків без називання букв); читання складів; аналітичне читання слів,</p>	<p>дитини); практичне вживання у мовленні під час спілкування різних частин мови (кількість визначається за можливостями дитини); називання предметів довкілля, їх ознак, повсякденних дій; називання імен оточуючих; називання груп предметів узагальнюючими словами та слів, що входять до цих груп (наприклад: <i>люди: дівчинка, хлопчик, жінка (або тьотя), чоловік (або дядя), бабуся, дідусь; іграшки: лялька, кубики, смурфик, зайчик; аналогічно - меблі, посуд, тварини, транспорт, продукти, предмети гігієни, рослини, овочі, фрукти та/або інші за вибором педагога</i>) (кількість слів у групах та груп добирається з врахуванням можливостей дитини, поступово збільшується); добір слів протилежного значення (наприклад: <i>із кількох слів дитина</i></p>	<p>тощо); користується дактильним мовленням як допоміжним засобом спілкування; вживає пестливі та лагідні слова; використовує у мовленні слова – продукти власної дитячої словотворчості (бажаний, але не обов'язковий результат); добирає малюнки до прочитаних (глобально або аналітично) слів; інсценізує дії, які позначаються знайомими словами; відповідає на запитання про себе, родину, самопочуття, побут, враження з особистого досвіду, тощо; бере участь у інсценуванні коротких діалогів на близьку тематику; звертається із запитанням, проханням у різних побутових та навчальних ситуаціях (<i>дай олівець, де Коля?</i> тощо); дає відповіді на запитання типу <i>хто це? що це?</i> у межах знайомого</p>
---	--	---

<p>речень, текстів; написання друкованих букв; написання слів друкованими буквами; написання коротких речень (розмір і зміст відповідає можливостям дитини) друкованими буквами; звернення до іншої особи з комунікативною метою; відповіді на запитання; розповідь; переказ</p>	<p><i>знаходить пари протилежного значення, за необхідності можуть бути використані малюнки);</i> запам'ятання та називання назв та ознак кожної пори року; використання у навчальних та побутових ситуаціях назв предметів вжитку (кількість слів поступово зростає); використання у навчальних та ігрових ситуаціях назв тварин та їхніх дітей; практичне використання у навчальних, ігрових та побутових ситуаціях слів, які означають згоду, заперечення, вибачення, подяку, вітання; практичне застосування слів, якими позначається часова послідовність подій (таких як: <i>вчора, сьогодні, завтра, раніше, пізніше, зараз, спочатку, тепер, давно, скоро);</i> використання назв пір року, днів тижня, частин доби; відповіді на запитання</p>	<p>мовленнєвого матеріалу; дає відповіді на запитання за змістом картини, художнього твору; називає імена родичів, дітей групи, друзів та ін., звертається по імені до дітей, по-батькові до педагогів, інших дорослих (відповідно до сімейних, культурних традицій); повідомляє про свої бажання, виконану роботу тощо, використовуючи доступні комунікативні засоби; робить опис предметів доступними мовленнєвими засобами (з допомогою дорослого або самостійно); розповідає про події із власного життя; визначає дійових осіб коротких оповідань або розповідей (наприклад: <i>про кого ...? хто ...?);</i> відтворює послідовність подій малюнками; бере участь у інсценуваннях коротких текстів (дитячих оповідань, казок) із доступним мовленнєвим</p>
--	---	---

	<p>типу «Хто це?», «Що це?»; «Де ...?», «Коли ...?»; «Що робить ...?», «Що робив (робила) ...?», «Що буде (будеш, будемо) робити?» «Який (яка, яке) ...?», «Чий (чия, чие, чий) ...?» у межах знайомого мовленнєвого матеріалу; відповіді на запитання за змістом картини, художнього твору; складання речень із слів, надрукованих на табличках та їх промовляння; переказування простих коротких текстів з використанням опорних малюнків, слів, запитань, плану (малюнкового, словесного тощо); розповідання про себе, події власного життя; промовляння чистомовок та скоромовок; декламування віршів; розповідання казок з використанням доступних мовленнєвих засобів; списування друкованих букв, буквосполучень, слів, речень;</p>	<p>супроводом; переказує прості короткі тексти, використовуючи знайомий мовленнєвий матеріал; висловлює оцінні судження стосовно різних явищ, подій, поведінки людей, героїв художніх творів; складає слова з розрізної азбуки за зразком, самостійно по пам'яті; читає (сприймає слова, словосполучення, речення) глобально з табличок; читає поскладово слова різної складової структури; позначає звуки друкованими (або писемними, за можливостями дитини) буквами; записує знайомі слова по пам'яті; записує друкованими (або писемними, за можливостями дитини) буквами короткі речення; дотримується правил гігієни письма</p>
--	--	---

	<p>складання речень за малюнком, за демонстрацією дій, їх промовляння та записування друкованими буквами (наприклад: <i>за зразком, з дозованою допомогою дорослого або самотійно</i>);</p> <p>складання речень за заданим початком, їх записування, промовляння;</p> <p>опис предметів за ознаками кольору, форми, розміру та ін. з узгодженням слів у словосполученнях та реченнях (кількість ознак збільшується у порівнянні з попереднім періодом);</p> <p>вживання у мовленні займенників „твій (твоя, твоє, твої)”, „мій (моя, моє, мої)”, „наш (наша, наше, наші)”, „її (його, їх);</p> <p>впізнавання предметів та явищ за описом (кількість предметів та ознак збільшується у порівнянні з попереднім етапом);</p> <p>виконання доручень, висловлених усно-дактильно та усно;</p> <p>повідомлення про</p>	
--	--	--

	<p>виконання доручень дорослого; обговорення (доступними мовленнєвими засобами) цікавих подій з власного досвіду та життя близьких людей; усна розповідь про пережите, побачене; розповідь за серією малюнків (зміст та кількість малюнків залежить від можливостей дитини); декламування забавлянок, чистомовок; декламування загадок, коротких дитячих віршів; списування букв, складів, слів друкованими літерами; дотримання гігієнічних норм під час письма та малювання: правильно тримає ручку, олівець у руці, розташовує зошит на робочому столі; складання слів з розрізної азбуки за зразком, самостійно по пам'яті; аналітичне читання букв, складів, слів, простих коротких речень у комфортному темпі (1, 2, 3 слова, залежно від</p>	
--	---	--

	<p>можливостей дитини), доступних за змістом дитині;</p> <p>читання коротких текстів (зміст та обсяг визначається можливостями дитини);</p> <p>добір ілюстрацій до речень або логічних частин (фрагментів) тексту;</p> <p>участь у драматизації коротких текстів побутового характеру та казкових сюжетів (розмір, зміст та складність мовленнєвого матеріалу добирається відповідно до можливостей дитини) з мовленнєвим супроводом;</p> <p>читання, слухо-зорове сприймання казок з наступним колективним аналізом їх змісту з використанням доступних комунікативних засобів;</p> <p>встановлення логічної послідовності подій, які відбуваються з дитиною та у казкових сюжетах (наприклад: з допомогою малюнків, словесного мовлення, інших комунікативних засобів);</p> <p>переказування текстів</p>	
--	--	--

	коротких оповідань та казок з опорою на малюнковий план, з використанням опорних слів, запитань; використання словесного мовлення для спілкування у різних побутових та навчальних ситуаціях	
Вимова <i>фонетична компетенція</i>		
немовленнєвий та мовленнєвий видих; володіння голосом; формування правильної звуковимови; вимова звуків української мови у мовленнєвих одиницях різної складності	ознайомлення з назвами, будовою та призначенням органів артикуляції; тренування подовженого економного видиху; вправлення у регулюванні сили видиху та його спрямованості; вправлення у регулюванні сили, висоти голосу, тривалості промовляння; вправлення у правильній вимові звуків у різних мовленнєвих одиницях (словах, реченнях) у мовленні під час спілкування, декламування чистомовок, віршів; розрізнення голосних і	вимовляє усі голосні та усі або більшість приголосних звуків (відповідно до слухомовленнєвих можливостей дитини) ізольовано, у складах, слова та реченнях; використовує навички привильної звуковимови під час спілкування у навчальних та побутових ситуаціях

	приголосних звуків, їх схематичне позначення	
Темп, ритм та інтонаційне оформлення мовлення <i>темпо-ритмічна та інтонаційна компетенції</i>		
керування темпом власного мовлення; розуміння інтонацій; інтонування мовлення; ритмічне оформлення мовлення	вправління у дотриманні природного темпу говоріння; вживання у мовленні з відповідним інтонуванням фраз, що містять: запитання, спонукання, повідомлення, заперечення; говоріння у природному темпі у різних побутових та навчальних ситуаціях; виділення голосом наголошених складів у словах різної складової структури; вимовляння окремих звуків, складів, слів, речень голосом різної інтенсивності (тихо, середньої гучності, гучно); вправління у правильній звуковикові у навчальних та побутових ситуаціях; відтворювання темпу та ритмів не мовленнєвих та мовленнєвих звучань; промовляння рядків складів, слів, чистомовок тощо у	регулює силу голосу; має сформоване мовленнєве дихання; вимовляє усі (або більшість) звуки української мови (точність вимовляння залежить від можливостей дитини); говорить у природному темпі; спостерігає за інтонацією мовлення співрозмовника; розрізняє і відтворює питальну, окличну, спонукальну, розповідну інтонації; вживає у мовленні фрази, що містять запитання, спонукання, повідомлення, заперечення

	різному темпі (повільно, середня швидкість, швидко)	
--	---	--

Реалізація змісту навчання словесного мовлення дошкільників з порушенням слуху

Пропонуємо приклади завдань з окремих напрямів для використання на різних етапах, які допоможуть досягти очікуваних результатів.

Перевіряємо як дитина сприймає мовленнєві звуки.

Щоб переконатися у тому, що дитина чує звуки мовлення, пропонуємо їй послухати, а потім сказати або показати (певним рухом або жестом) є звук чи немає. Для перевірки доцільно використати звуки різного частотного діапазону.

ЗАВДАННЯ. Скажи (покажи) є звук чи немає?

А

І

У

Ш

С

М

СЛОВНИК:

Є

Є звук

Немає

Немає звуку

Тренування у визначенні на слух кількості звучань починаємо з розрізнення одного і багатьох акустичних сигналів (звуків, складів).

ЗАВДАННЯ. Скільки звучань ти чуєш: одне чи багато?

І І _ І _ І

Ш Ш _ Ш _ Ш

С С_С_С
ПА ПА_ПА_ПА

СЛОВНИК:

Один
Один звук
Багато
Багато звуків

Навчати оцінювати якість сприймання мовлення можна, зокрема, з допомогою завдань типу:

ЗАВДАННЯ. Скажи (покажи) як ти чуєш: добре чи погано?

А І У Ш С М
ТА_ТА_ТА
СУ_СУ_СУ
МІ_МІ_МІ
АВТО СУП МАМА

СЛОВНИК:

Не чую
Чую
Чую погано
Чую добре

Навчаємо розрізняти мовленнєві звуки за гучністю та керувати силою голосу.

Починаємо розрізнення з двох варіантів: «тихо», «гучно». Коли навичка сформована, переходимо до трьох: «тихо», «нормально», «гучно».

ЗАВДАННЯ. Подивися. Послухай. Запам'ятай. Скажи (покажи) який звук ти чуєш: тихий чи гучний? Скажи тихо. Скажи гучно.

А_____

Плаче малюк

гучно

А_____

Мама заколисує
маля

ТИХО

О _____

Хлопчик дивиться подарунок. У розкритій коробці цуценя

гучно

О _____

У хлопчика болить зуб. Перев'язане оличчя, опухла щічка

тихо

СЛОВНИК:

Тихий

Гучний

Тихо

Гучно

ЗАВДАННЯ. Подивися. Послухай. Запам'ятай. Скажи (покажи) який звук ти чуєш: тихий, нормальний чи гучний? Скажи тихо. Скажи нормально. Скажи гучно.

У _____

Піднімається літак

гучно

У _____

Виє вовк

нормально

У _____

У далечині пливе пароплав

тихо

Ш _____

водоспад

гучно

Ш _____

вітер

нормально

Ш _____

Мама заспокоює
малюка, який плаче

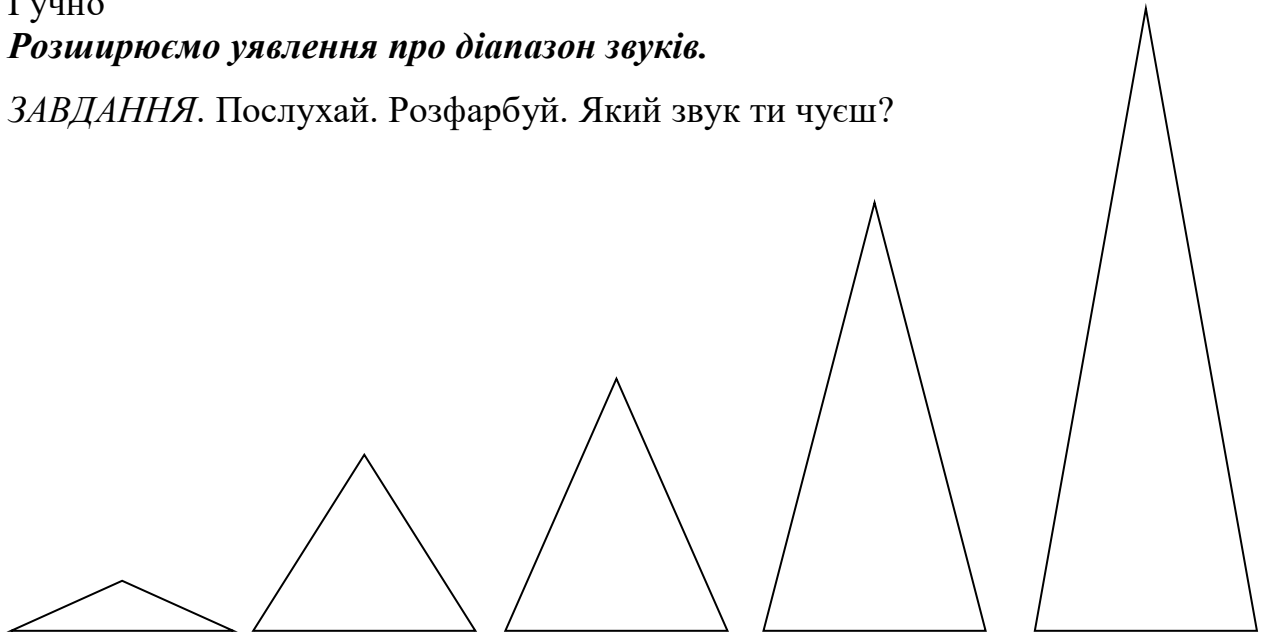
ТИХО

СЛОВНИК:

Тихий
Нормальний
Гучний
Тихо
Нормально
Гучно

Розширюємо уявлення про діапазон звуків.

ЗАВДАННЯ. Послухай. Розфарбуй. Який звук ти чуєш?

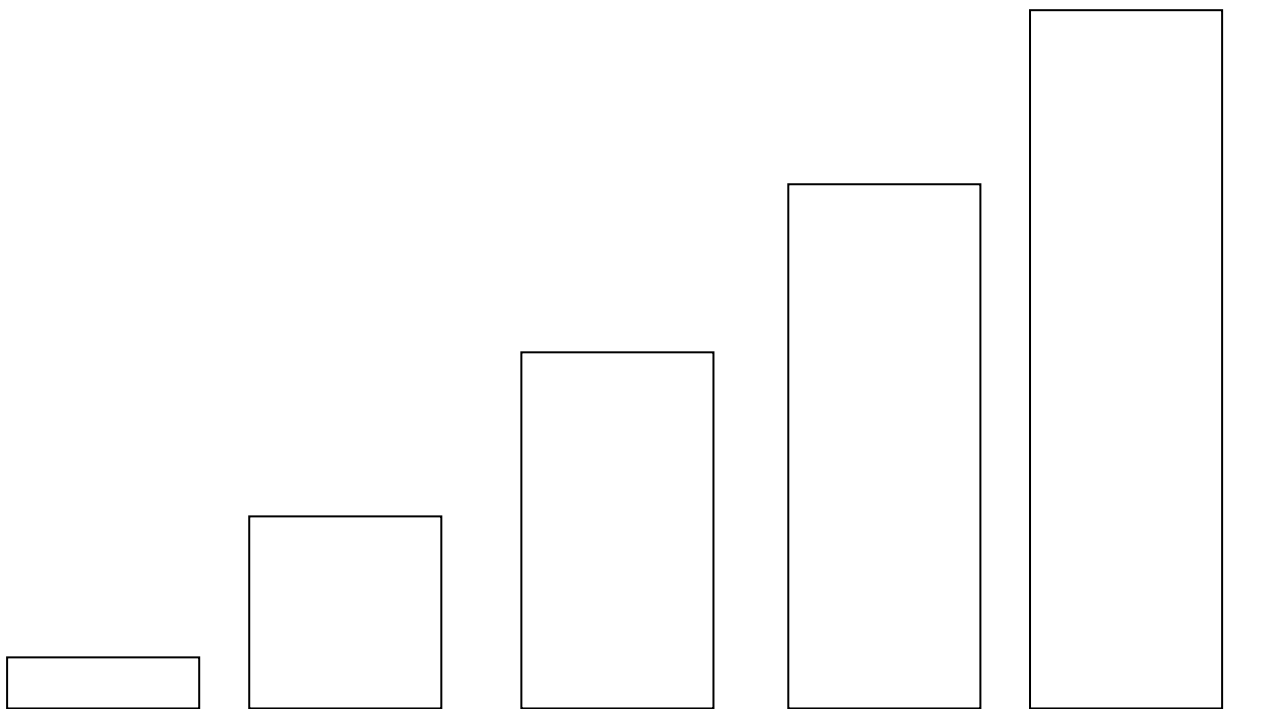
дуже тихо

тихо

нормально

гучно

дуже гучно

дуже тихо

тихо

нормально

гучно

дуже гучно

СЛОВНИК:

дуже тихо
тихо
нормально
гучно
дуже гучно

Навчаємо розрізняти звуки за тривалістю звучання.

ЗАВДАННЯ. Скажи (покажи) який звук ти чуєш: довгий чи короткий? Скажи короткий звук. Скажи довгий звук.

А _____
А _____
О _____
О _____
У _____
У _____
С _____
С _____
Ш _____
Ш _____

СЛОВНИК:

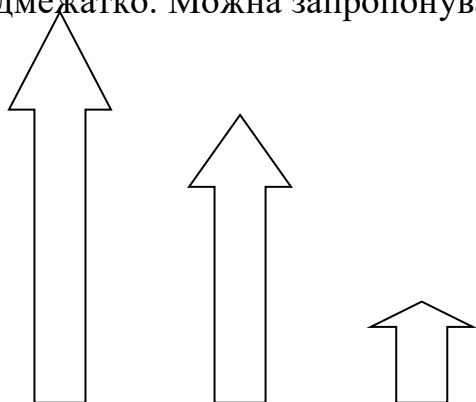
Довгий
Довгий звук
Короткий
Короткий звук

Навчаємо розрізняти високі і низькі акустичні сигнали.

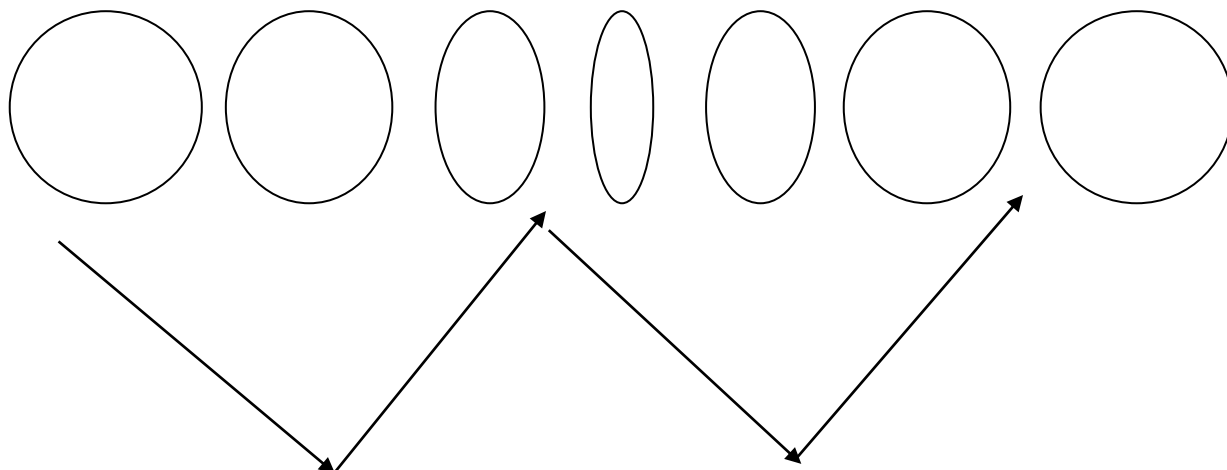
Для розрізнення високих і низьких звуків можна запропонувати послухати як говорить корова (низьким голосом) та мишка (високим голосом), а потім вгадати чий голос звучить.

Вибір з трьох варіантів надаємо дитині у завданні «Родина ведмедів».

ЗАВДАННЯ: Скажи хто реве: тато ведмідь, мама ведмедиця чи ведмежатко. Можна запропонувати дитині візуальні орієнтири, наприклад:

Вправління у зміні модуляції голосу допоможе правильно інтонувати речення. Таке вправління, зокрема, відбувається під час протяжної вимови голосних звуків зі зміною висоти голосу від низьких до високих частот та навпаки.

Навчаємо сприймати склад слова.

Починати варто з розрізнення слів, несхожих за звуковим складом та за структурою (односкладових і трискладових), а пізніше включати схожі за звучанням слова.

односкладові слова

трискладові слова

<p>кіт</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <p>Малюнок</p> <p>кіт</p> </div>	<p>собака</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <p>Малюнок</p> <p>собака</p> </div>
<p>дим</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <p>Малюнок</p> <p>Дим іде з труби</p> </div>	<p>сорока</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <p>Малюнок</p> <p>сорока</p> </div>
<p>ліс</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <p>Малюнок</p> <p>ліс</p> </div>	<p>корова</p> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin-left: auto; margin-right: auto;"> <p>Малюнок</p> <p>корова</p> </div>

кінь	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок кінь </div>	дорога	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок дорога </div>
сік	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок Сік у пляшці і у склянці </div>	лопата	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок лопата </div>

ЗАВДАННЯ.

Відплескай долонями слово.

Відтупай ніжкою слово.

Відстукай кулаком слово.

Скажи разом зі мною.

Повтори слово за мною.

Коли дитина навчиться рахувати до трьох, можна запропонувати завдання: Скажи (покажи) скільки складів у слові?

Складнішим завданням для дитини буде розрізнити слова та порівняти кількість складів у словах, які різняться одним складом.

двоскладові слова

трискладові слова

соки	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок соки </div>	сокира	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок сокира </div>
річка	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок річка </div>	порічка	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок порічка </div>
рука	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок рука </div>	рукава	<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: auto;"> Малюнок рукава </div>

роги <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> Малюнок роги </div>	дороги <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> Малюнок дороги </div>
чоло <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> Малюнок чоло </div>	чоловік <div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content; margin: 10px auto;"> Малюнок чоловік </div>

ЗАВДАННЯ. Відплескай долоньями слово.

Відтупай ніжкою слово.

Відстукай кулаком слово.

Скажи разом зі мною.

Повтори слово за мною.

Одним з прийомів навчання виділяти голосом наголошений склад, який використовується здебільшого на початкових етапах, є акустично акцентоване промовляння слів. Ще один ефективний прийом - робота із структурними схемами.

ЗАВДАННЯ. Добери слова до схем:

/

/

/

/

/

ма-ма дів-чин-ка пе-нал я о-лі-вець

Навчаємо розрізняти речення за кількістю слів та визначати кількість слів у реченні.

Починати роботу радимо із розрізнення речень з одного та трьох слів. Спочатку це варто робити з опорою на таблички з реченнями, потім усно на слух, на слухо-зоровій або слухо-зоро-вібраційній основі (залежно від слухових можливостей дитини). Після того, як дитина навчилася розрізняти однослівні й трьохслівні речення, можна пропонувати їй вправи з більш схожими реченнями, які складаються із одного та двох слів. Доречною також буде робота із структурно-семантичними схемами речень (добір речень до схем, малювання схем).

речення з одного слова

речення з трьох слів

Слухаю. ○ .	Я слухаю тебе. ○ ○ ○ .
Говорю. ○ .	Я говорю речення. ○ ○ ○ .
Рахую. ○ .	Я рахую слова. ○ ○ ○ .

речення з одного слова

речення з двох слів

Слухаю. __ .	Я слухаю. __ __ .
Говорю. __ .	Я говорю. __ __ .
Рахую. __ .	Я рахую. __ __ .

ЗАВДАННЯ.

Відплескай долонями речення.

Відтупай ніжкою речення.

Відстукай кулаком речення.

Скажи (покажи) скільки у реченні слів.

Навчаємо розрізняти речення за інтонацією та вести діалог.

Перші уявлення про інтонаційне оформлення речень дитина здобуває у процесі природного спілкування у різноманітних побутових, ігрових та навчальних ситуаціях. Однак, у дітей з порушенням слуху, зазвичай, це не відбувається мимовільно. Дорослим варто звертати увагу дитини на інтонації та пояснювати їх значення на прикладах. Звернене до дитини мовлення має бути просодично акцентованим, емоційним, виразно інтонованим.

Хорошим матеріалом для розрізнення інтонацій, практичного засвоєння значень інтонацій та тренування у відтворенні інтонаційного оформлення речень можуть слугувати діалоги.

Малюнок.
Дівчинка і хлопчик розмовляють.

хлопчик	дівчинка
Як тебе звати?	Оленка.
Скільки тобі років?	Чотири.
Як звати твою маму?	Марія.

ЗАВДАННЯ. Послухай про що розмовляють хлопчик і дівчинка.

Скажи так, як говорить дівчинка.

Скажи так, як говорить хлопчик.

Як тебе звати?	
Скільки тобі років?	
Як звати твою маму?	

ЗАВДАННЯ. Дай відповіді на запитання. Скажи (покажи, напиши).

Формуємо монологічне мовлення.

Для формування навичок монологічного мовлення доречно використовувати не спряжене та відображене, а суміжне мовлення, коли дорослий починає, а дитина завершує фрази. У таких завданнях дитина не відтворює чужу думку формально, а є активним мовцем. Вона хоч і не говорить все самостійне, однак відчувається успішним мовцем, адже висловлює свою думку. Підказкою може слугувати малюнок або піктограма.

Вулиця
Наша вулиця велика. На ній багато Мал будинки .
По дорозі їздить транспорт.
Є Мал мотоцикли , великі Мал вантажні машини , маленькі Мал легкові машини .

Людей перевозять

<i>Мал автобуси</i>

,

<i>Мал трамваї</i>

 і

<i>Мал тролейбуси</i>

.

Під землею - потяги. Це

<i>Мал метро</i>

. Їдь, куди забажаєш!

Для опису можна використати структурно-синтаксичну схему такого зразка:

Це (хто?)

Він (який?)

У нього є (що?)

Він вміє (що робити?)

Мені подобається разом з ним (що робити?)

Побудувати розповідь також допоможе структурно-синтаксична схема, наприклад:

Були собі

Одного разу

Раптом

Розповідь за серією картинок можна побудувати у різний спосіб. Наприклад:

- запропонувати не всі картинки, а першу, третю і п'яту (через одну), щоб дитина домислила те, чого не бачить;

- відкрити тільки першу і останню картинки, а решту закрити або перевернути,

- запропонувати картинки у порушеній послідовності тощо.

Важливо, щоб тексти, які ми пропонуємо дитині для читання та переказу були доступними їй за змістом та мовленнєвим оформленням.

Зробити текст доступним допомагають адаптації, наприклад:

– вилучення надмірних деталей,

– спрощення формату,

– візуальна підтримка та використання додаткових альтернативних матеріалів (відео, ілюстрацій, іграшок, натуральних предметів, піктограм) для додаткових пояснень,

- помітки у тексті та на полях,
- спрощення синтаксичних конструкцій,
- обмеження кількості незнайомих слів,
- поділ тексту на логічні частини,
- підготовча робота, яка передуює пред'явленню нового тексту,
- покрокові інструкції (як працювати з текстом),
- акцент на важливому, ключових елементах тощо.

Створюємо фізичне середовище, сприятливе для опанування словесного мовлення.

Для того, щоб стимулювати мовленнєвий розвиток дошкільника з порушенням слуху, варто створити сприятливе фізичне середовище, зокрема:

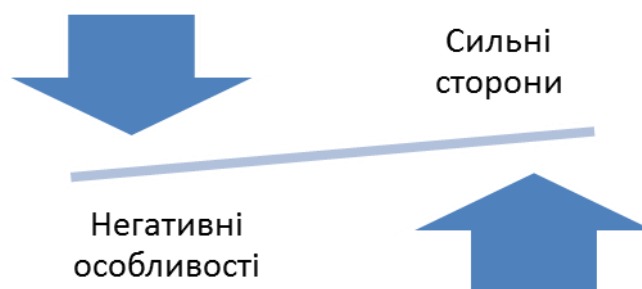
- забезпечити оптимальну якість слухового сприймання,
- мінімізувати рівень шуму,
- оптимізувати освітлення,
- створити умови для спілкування, спільної діяльності, колективної гри, виконання завдань парами, підгрупами,

– наповнити навчальні та житлові приміщення візуальними та акустичними стимулами.

Врахувати потреби різних дітей допоможе варіативність стратегій та форм роботи, завдань, способів представлення матеріалу, виконання завдань та презентації набутих знань дітьми, а також індивідуалізований темп засвоєння матеріалу. Крім того, врахування потреб оптимально слухопротезованих дітей з порушеннями слуху передбачає спілкування з нею у її «слуховій зоні», багате і різноманітне «звукове середовище» та постійне активне використання словесного мовлення.

Завдання будуть цікавими, якщо вони дотичні до безпосередньо життя і потреб дитини, вікових, особистих інтересів, дитячої субкультури, спираються на реальні події з життя дитини або місцевої спільноти, традиції родини, виконуються в інтерактивній формі, а очікувані проміжні результати досяжні для дитини.

Важливо спиратися на сильні сторони і потреби дитини, адже саме вони є потенціалом для зростання.

Діти дошкільного віку з порушенням слуху (глухі та зі зниженим слухом) можуть отримувати дошкільну освіту у спеціальних або інклюзивних закладах. Однак, у яких би інституційних умовах не перебувала дитина, вона має опанувати зміст освіти, передбачений вимогами Базового компоненту дошкільної освіти. Запропонований нами зміст дошкільної освіти дітей з порушеннями слуху, за умов його вчасної реалізації міждисциплінарною командою фахівців та батьків, застосування доцільних медичних та психолого-педагогічних заходів, дозволяє попередити більшість негативних наслідків порушення слуху у мовленнєвій, пізнавальній та соціально-комунікативній сферах та поетапно наблизити розвиток дошкільника з порушенням слуху до вікових еталонів дитячого розвитку. Водночас, варто наголосити, що метою підтримки дитини з порушенням слуху не є зробити її такою як решта дітей, як діти з нормотиповим розвитком, збереженим слухом. Натомість, вкрай важливо врахувати особливості дитини, задовольнити потреби, підтримати її своєрідність, у тому числі культурно-мовленнєву, допомогти функціонувати у широкому розмаїтому соціумі та комфортно почуватися у спільноті нечуючих,

сформувати впевненість дитини у собі, посприяти усвідомленню дитиною власної неповторності та особистісної цінності.

Література:

1. Дитина з порушенням слуху: навігація для батьків / Жук В.В., Литвинова В.В., Литовченко С.В., Піканова Н.В., Таранченко О.М. – К.:, 2018. – 47 с.

2. Жук В.В. Особливості формування комунікативної компетентності дітей з порушеннями слуху / Жук В.В. // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб.: Вип. 12. / за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупаєвої. – К., 2017 – С 40-48.

3. Закон України «Про загальну середню освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.

4. Закон України «Про дошкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/2628-III>.

5. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98>.

6. Концепція розвитку дошкільної освіти дітей із порушеннями слуху. Проект / Жук В., Литвинова В., Таранченко О., Федоренко О., Шевченко В. // Особлива дитина: навчання і виховання. – № 2. – 2014. – С. 38 – 43.

7. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я (затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я України 23 травня 2018 року № 981 (у редакції наказу Міністерства охорони здоров'я України 21.12.2018 № 2449). Режим доступу: https://moz.gov.ua/uploads/2/11374-9898_dn_20181221_2449.pdf.

8. Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я дітей та підлітків (переклад затверджено розпорядженням Кабміну від 28 грудня 2017 року № 1008). Режим доступу: https://moz.gov.ua/uploads/2/11374-9898_dn_20181221_2449.pdf.

9. Освіта дітей з порушеннями слуху: сучасні тенденції та технології. Навчально-методичний посібник. / О.М. Таранченко, С.В. Литовченко, О.Ф. Федоренко, В.В., Жук В.В., Литвинова, В.М. Шевченко. – Київ: вид-во ФОП Симоненко О.І., 2018. – 250 с.

10. Особи з особливими потребами: етичне спілкування, супровід, допомога / Гудим І., Данілавічюте Е., Жук В., Макарчук Н., Чеботарьова О., Замша А. – К.:, 2016. – 72 с.

11. Особливості розвитку, виховання та навчання дітей з порушеннями слуху дошкільного віку: науково-методичний посібник / В.В. Жук, В.В. Литвинова, Л.В. Борщевська, С.В. Литовченко, В.М. Шевченко, Н.Л. Максименко, Д.Р. варшамова, О.М. Таранченко. За ред. Литовченко С.В. – К.: Педагогічна думка, 2011. – 128 с.

12. Пасічник І.П., Кукуруза Г.В. Міждисциплінарна сімейно-центрована програма раннього втручання на етапі первинної медико-санітарної допомоги дітям // Перинатологія и педіатрія. — №4(56), 2013. — С. 105-107.

13. Handbook of Infant Mental Health / C.Zeanah, [et.al.] // Charlies H. Zeanah, Jr., editor. – The Guildorf Press, 2000. – 566 p.

14. Guralnick J. Mickael. The Effectiveness of Early Intervention. – Brookes: Paul H. Publishing Company. –1997. – 540 p.

15. King, G., Strachan D., Tucker M. et all. The Application of a Transdisciplinary Model for Early Intervention Services//Infants & Young Children. - July/September 2009 – Vol. 22 - Issue 3 - p 211–223.

Розділ II

ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Віра Литвинова

У розділі представлено методичні рекомендації та практичні поради щодо навчально-виховної роботи з дітьми дошкільного віку, які мають порушення слуху, у відповідності до сучасних освітніх пріоритетів та особливостей реалізації програми «Дитина» в спеціальних закладах й інклюзивних групах закладів дошкільної освіти.

Саме пріоритетність дошкільної освіти є головним підґрунтям цілісної системи неперервної освіти особистості на протязі всього її життєвого шляху. В цьому віці у дитини з'являються перші поняття про оточуючий її світ та перше сприйняття себе в цьому світі. Дитина прикладає великі зусилля для пізнання навколишнього світу, відшукує зв'язки з цим світом та намагається налагодити свою діяльність входження в навколишній соціум. Вона прагне дізнатися, для чого існують ті чи інші предмети, яку вони мають назву, познайомитися з життєвими умовами, зрозуміти дії людей, що їх оточують та застосувати себе в цьому оточуючому світі.

Дитина має навчитися існувати в оточуючому соціумі та за законами цього соціуму, проте виконання цих законів не може бути для дитини обтяжливим, нести їй дискомфорт, вони повинні бути для неї помірними, такими що поступово будуть входити в її життєві звички та навички. Дитина повинна відчувати себе щасливою в цьому світі, оточуючий світ повинен сприйняти її такою якою вона є з її звичками, судженнями та схильностями, кожен день її життя повинен приносити їй не тільки нові знання і навички, а і радість самого пізнання цього світу.

Одним з головних принципів навчання, що має лягти в основу освітянської роботи з дітьми з вадами слуху дошкільного віку, є принцип зв'язку з розумінням словесної та жестової мов. Без засвоєння та розуміння словесної мови неможливо виконати освітні завдання розвитку, виховання та

навчання. Жестова мова в цьому випадку виступає як допоміжна, яка спрощує дитині розуміння словесної. Дитина, яка не отримала вчасно, в ранньому віці слухопротезування і не займається з сурдопедагогом саме завдяки жестовій мові скоріше ознайомиться з навколишнім світом, засвоює перші специфічні дитячі форми діяльності: практичну, ігрову, спілкування, образотворчу.

Методичні рекомендації, що представляються в цьому посібнику направлені на допомогу педагогічному складу дошкільних установ, які мають забезпечити виконання засвоєння дітьми з порушеннями слуху програмного змісту, в даному випадку математики. Компоненти цих рекомендацій пов'язані з модернізацією змісту освіти в Україні та гуманізацією її цілей і завдань.

Працюючи над рекомендаціями ми виходили з основних засад гуманістичної педагогіки, намагались актуалізувати увагу на розширенні життєвого досвіду дитини, вивести дитину у широкий простір реального світу. У зв'язку з цим в рекомендаціях розглядаються питання емоційної сфери, формування елементарної картинки реального світу, дитячого світобачення, первинної системи ціннісних орієнтацій, формування елементарних форм самосвідомості, креативності.

Методичні рекомендації містять не вікові завдання розвитку дитини (вони подані лише орієнтовочно), а пропозиції поетапності засвоєння ними знань та вмінь. Діти з порушеннями слуху дуже різняться між собою не тільки в системі життєво необхідних знань, умінь і навичок, а і в сфері можливостей засвоєння цих навичок. Це, як правило пов'язано з рівнем втрати слуху, слухопротезуванням, віковим початком розвитку слухового сприймання, розвитку мовлення та систематичної роботи з сурдопедагогом та батьками. Така поетапна періодизація дає змогу побачити індивідуальну перспективу розвитку кожної дитини, проаналізувати показники її розвитку вкінці кожного етапу, який охоплює не лише час перебування дитини в дошкільному закладі, а і її психофізичні можливості.

Для того щоб дитина з порушенням слуху активно і успішно розвивалася їй недостатньо знати просто жест, що позначає певний предмет, або дію - вона повинна знати слово що позначає цей жест. Тільки при такій умові глуха дитина, або дитина зі зниженим слухом буде мати можливість достатньо успішно входити в навколишній соціум, навчатися, здобувати знання і вміння необхідні для задоволення її життєвих потреб. Навчально-виховний процес з такими дітьми проходить дуже особисто, тому так важливо для педагога мати для кожної такої дитини індивідуальний підхід, знати її можливості, підтримувати дитину в її намаганнях, фіксувати її успіхи.

Данні рекомендації апелюють до педагогів не лише як до наставників і вихователів, але і як до людей які перебувають з такими дітьми на протязі певного часу їхнього життя і відповідають за їхній емоційний стан, забезпечення почуття рівноваги безпеки та комфорту. Освітні завдання виступають як ті, що мають задовольняти потреби дитини в подальшому її розвитку і до складу яких входять розвивальні, корекційні, виховні та навчальні завдання які мають чітке визначення педагогічної роботи кожного з означених напрямів. Кожен з цих напрямків має свою сутність і специфіку.

Структуруються методичні рекомендації загальною, для всіх етапів навчально-виховної роботи з математики, рамкою-схемою яка містить:

- освітні завдання - зміст (чого навчаємо), освітні завдання, лінії розвитку;
- рекомендації для педагога - методика (що формуємо, рекомендації – як формуємо та навчаємо), зміст та умови оптимізації педагогічної діяльності;
- очікувані результати (що дитина знає, може, вміє.), показники компетентності дитини.

Кожен етап розвитку, в залежності від вікових особливостей дитини та засвоєння нею необхідних знань і навичок, складається з блоків: 1) множини, 2) орієнтування у просторі, 3) величини, 4) орієнтування в часі, 6) геометричні фігури, 7) числа та лічба, 8) ситуативно-практичні задачі. Матеріали кожного наступного поетапного змістового блоку закріплюють та

розширюють знання та вміння дитини, поглиблюють її розвиток, враховуючи в той же час її індивідуальні, вікові, психофізичні можливості та корекційну спрямованість навчально-виховного процесу.

Перший етап (від народження до 3 років.)

Зміст (чого навчаємо), освітні завдання, лінії розвитку	Методика (що формуємо, рекомендації - як формуємо та навчаємо), рекомендації для педагога, зміст та умови оптимізації педагогічної діяльності	Очікувані результати (що дитина знає, може, вміє.), показники компетентності дитини
	Величини	
<p>Обстеження дитиною предметів на дотик.</p> <p>Розвиток дрібної моторики рук.</p> <p>Зорове та тактильне обстеження предметів, іграшок, книжок-розгорток.</p> <p>Знаходження предметів та іграшок однакових за формою і величиною.</p> <p>Жестові та словесні позначення деяких предметів, іграшок, дій.</p>	<p>Стимулювати бажання дитини обстежувати доступні предмети на дотик. <i>(Показувати дитині різноманітні яскраві іграшки, предмети. Давати дитині обмацувати іграшки виконані з різних матеріалів та різних форм.)</i></p> <p>Розвивати дрібну моторику рук, яка сприятиме в подальшому виникненню цілеспрямованих дій. <i>(Давати дитині хапати, утримувати різні зручні для хапання предмети.)</i></p> <p>Викликати зацікавленість в зоровому та тактильному обстеженні нових предметів, іграшок, книжок-розгорток. <i>(Направленими жестами пригортати увагу дитини до предметів, іграшок, книжок-розгорток.)</i></p> <p>Привчати виконувати дії, пов'язані зі знаходженням предметів та іграшок однакових за формою та величиною. <i>(Серед невеликих іграшок, або предметів поставити два однакові яскраві предмети і дати можливість</i></p>	<p>Роздивляється зосереджуючи увагу на яскравих предметах, іграшках.</p> <p>Намагається пізнати певні властивості предметів, вдається до активних дій з ними (кидає, рве папір, штовхає, стукає, крутить, трясє і т. ін.. З цікавістю розглядає нові речі, іграшки.</p> <p>Комплексом поживлення відповідає на одержані враження.</p> <p>Вибирає з великої кількості найяскравіші, найбільші предмети.</p> <p>Протягом короткого часу може зосереджуватись на нових предметах, іграшках, книжках-розгортках.</p> <p>Виявляє свої емоції, дивується новому.</p> <p>Супроводжує зором</p>

<p>Зорове обстеження безпечних об'єктів природи.</p> <p>Встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків між своїми діями та наслідками їх для себе.</p> <p>Розвиток слухового сприймання немовними звуками.</p> <p>Оволодіння новими діями з предметами, їх функціями та призначенням.</p> <p>Постійне значення предметів.</p> <p>Заміщення одного предмета іншими.</p> <p>Складоритм назв предметів.</p> <p>Використання знайомих сюжетних іграшок у відповідності до їхнього функціонального призначення.</p> <p>Запам'ятовування та впізнання предметів і людей.</p> <p>Добір пари за аналогією.</p> <p>Звітування про виконану роботу.</p>	<p><i>вибрати їх.)</i></p> <p>Ознайомлювати з жестовими та словесними позначеннями деяких речей, іграшок, дій.</p> <p>Заохочувати до зорового обстеження безпечних об'єктів природи. <i>(Показувати дитині різноманітні квіти, куці, листя і т. ін.. Давати обмацувати їх.)</i></p> <p>Працювати над встановленням елементарних причинно-наслідкових зв'язків між своїми діями та наслідками їх для себе і для інших. <i>(Перекинув чашку з водою на себе - став мокрим.)</i></p> <p>Розвивати слухове сприймання немовними звуками. <i>(Звуки різних музичних інструментів, вуличних шумів, звуки різних тварин, птахів.)</i></p> <p>Виховувати інтерес до оволодіння новими діями з предметами, їх функціями та призначенням. <i>(Тримати ложку, користуватися нею.)</i></p> <p>Сприяти засвоєнню постійного значення предмета.</p> <p>Навчати заміщувати одні предмети іншими. <i>(Замість відеречка дати іншу ємкість).</i></p> <p>Розвивати пізнавальні процеси дитини: сприймання, увагу, пам'ять, уяву.</p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму назв предметів.</p> <p>Привчати правильно використовувати знайомі сюжетні іграшки відповідно до їх функціонального призначення.</p> <p>Привчати обстежувати предмети зором, дотиком, рухом.</p> <p>Вправляти у запам'ятовуванні та впізнанні предметів і людей за характерними ознаками. (</p> <p>Формувати вміння добирати пари</p>	<p>яскраві та динамічні явища природи.</p> <p>Обстежує предмети природи, прагне увійти з ними в контакт.</p> <p>Ознайомлений з деякими жестовими позначеннями речей, іграшок, дій.</p> <p>Прагне отримати від дорослого пояснення щодо незрозумілого.</p> <p>Затихає, або активністю рук і ніг реагує на різні звуки.</p> <p>Виявляє зацікавленість до нових предметів.</p> <p>При необхідності може виконати дію заміщення предметів (лопатку - совочком і т. ін.)</p> <p>Запам'ятовує і розпізнає предмети за їхніми характерними ознаками та властивостями.</p> <p>Цікавиться різними речами та їх особливостями.</p> <p>Діє з предметами побуту, іграшками.</p> <p>Правильно використовує знайомі сюжетні іграшки відповідно до їх функціонального призначення.</p> <p>Розпізнає знайомі предмети та знайомих людей.</p> <p>Впізнає рідних, знає призначення посуду і т. ін..</p> <p>З допомогою добирає</p>
--	---	--

<p>Уявлення за величиною (великий, малий).</p> <p>Порівняння величин: більший, менший.</p> <p>Складоритм назв предметів та слів які позначають величини.</p> <p>Розрізнення величин у природі.</p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків.</p> <p>Добирання пари до предмета за аналогією, групування їх за однією з ознак.</p> <p>Обстеження предметів природи зором, дотиком, рухом.</p> <p>Визначення відмінностей у предметах природи.</p> <p>Розвиток образного та логічного мислення на домовленнєвому рівні.</p> <p>Жестові позначення предметів, слів, що позначають величини.</p> <p>Збирання</p>	<p>за аналогією.</p> <p>Привчати коротко звітувати про виконану роботу (жестом по можливості словом).</p> <p>Розвивати елементарні уявлення за величиною (<i>великий, малий</i>). (<i>Великий стіл - маленький стіл, велика лялька - мала лялька.</i>)</p> <p>Вправляти у порівнянні величин: <i>більший, менший</i>, шляхом накладання та прикладання. (<i>Гра «Цікавий будиночок», «Одягни ляльку»</i>)</p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму назв предметів, слів які позначають величини.</p> <p>З метою усвідомлення величини та форми вчити розрізняти рослини, тварин, людей. (<i>Дерево більше куща, собака більше kota, мама більше дитини і т ін..</i>)</p> <p>Дбати про автоматизацію правильної вимови звуків, які дитина опановує.</p> <p>Заохочувати добирати пару до предмета за аналогією, групувати їх за однією з ознак. (<i>Знайди такий самий м'яч.</i>)</p> <p>Закріплювати вміння обстежувати предмети природи зором, дотиком, рухом.</p> <p>Вчити помічати істотні відмінності у предметах природи. (<i>На цьому дереві зелене листя, а на цьому - жовте.</i>)</p> <p>Дбати про розвиток допитливості, здатності виробляти елементарні узагальнення.</p> <p>Працювати над розвитком образного та логічного мислення на домовленнєвому рівні.</p> <p>Навчати та закріплювати жестові позначення предметів, слів, що позначають величини.</p> <p>Вправляти в засвоєні словника,</p>	<p>пари за аналогією.</p> <p>Звітує про виконану роботу (жестом по можливості словом).</p> <p>Розуміє і розрізняє поняття: великий, малий.</p> <p>Може порівнювати величин: <i>більший, менший</i>, шляхом накладання та прикладання.</p> <p>Ознайомлений зі складоритмом назв предметів та словами які позначають величини.</p> <p>Усвідомлення величин в оточуючій природі.</p> <p>Правильно вимовляє перші навчені звуки.</p> <p>Вміє добирати пару до предмета за аналогією, групує їх (з допомогою дорослого) за однією з ознак.</p> <p>Обстежує предмети природи зором, дотиком, рухом.</p> <p>З допомогою запитань дорослого може відмічати істотні відмінності у предметах природи.</p> <p>Проявляє допитливість, здатність виробляти елементарні узагальнення.</p> <p>Проявляє логічне мислення під час гри, виконанні завдання.</p> <p>Знає жестові</p>
---	---	---

<p>невеличкої пірамідки, розбірної іграшки. Позитивне реагування на оцінку дорослими виконання завдань.</p>	<p>вводити слова у словосполучення, короткі речення. (<i>Велике дерево, мала квітка.</i>) Сприяти на рівні зорового та тактильного рівня (з допомогою дорослого) збирає невеличку пірамідку, розбірну іграшку. Дбати про зацікавленість до оцінки дорослими здібностей і виконанні завдань.</p>	<p>позначення предметів, слів, що позначають величини. На рівні зорового та тактильного рівня (з допомогою дорослого) збирає невеличку пірамідку Проявляє інтерес до конструювання. Позитивно реагує на оцінку дорослими здібностей і виконання завдань.</p>
<p>Орієнтування у просторі</p>		
<p>Співвідношення рухів руки з величиною та формою предмета. Активні дії у довкіллі. Запам'ятовування рис обличчя рідних людей. Орієнтування на власному тілі та тілі рідних людей. Орієнтування в оточуючому довкіллі. Самостійна орієнтація на власному тілі.</p>	<p>Вправляти у співвідношенні рухів руки з величиною та формою предмета. (<i>Давати дитині іграшки та предмети різної, зручної для дитини, величини. Ставити іграшки на різній відстані від дитини.</i>) Спонукає до подальших активних дій у довкіллі. Викликати зацікавленість, запам'ятовування рис обличчя рідних людей. Формувати вміння в орієнтуванні на власному тілі – показувати <i>очі, ніс, вуха волосся, ноги та руки.</i> (<i>Прикладати долоню, або пальчик дитини до свого носа (ока, волосся, вуха, руки, ноги), а потім до носа (ока, волосся, вуха, руки, ноги) дитини. При показі необхідно чітко проговорювати назву, звертаючи увагу дитини на своє обличчя.</i>) Вчити показувати пальцем на знайомі речі. Розвивати вміння показувати пальчиком очі, ніс, вуха волосся, ноги та руки. Ознайомлювати з жестовими</p>	<p>Співвідносить свої рухи з величиною та формою предметів, іграшок. Самостійно тягнеться до предмету, іграшки, яка його зацікавила. Використовує різні способи для досягнення мети. Уважно вдивляється в обличчя рідних людей, торкається пальцем різних частин їхнього тіла. Реагує на знайомі жестові позначення дій. Робить перші намагання повторити дії дорослого, радіє своїй вправності. Показує пальцем на знайомі речі в оточуючому його довкіллі. Орієнтується на собі у відповідь на жест дорослого показує ті</p>

<p>Жестові позначення деяких дій, речей. Елементарні причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та їх наслідками для себе та інших. Співвіднесення кількох предметів у просторі.</p> <p>Наочно-дійове мислення на домовленнєвому рівні.</p> <p>Самостійні ігри, рівень гри «поряд».</p> <p>Складоритм слів.</p> <p>Визначення напрямків відносно себе: попереду, позаду, угорі, внизу.</p> <p>Засвоєння словника, та його вживання у словосполученнях, коротких реченнях.</p> <p>Коротке звітування про</p>	<p>позначеннями деяких дій, речей. Привчати показувати різні частини свого тіла у відповідь на жестові позначення дорослого. Формувати розуміння відповідності - невідповідності певної дії, призначенню предмета. Розвивати співвіднесення кількох предметів у просторі. (<i>Складання пірамідки, закривання коробки кришкою, складання збірно-розбірних іграшок.</i>)</p> <p>Надавати свободу дій з різноманітними речами. Розвивати наочно-дійове мислення. Працювати над розвитком образного та логічного мислення на домовленнєвому рівні. (<i>Виконання завдань на рівні природних жестів</i>).</p> <p>Привчати розважати себе грою, не заважати іншим дітям (рівень гри «поряд»).</p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму слів, що позначають просторові відносини. Привчати до вживання слів (за можливостями дитини), жестів, які передають основні напрямки відносно себе: <i>попереду, позаду, угорі, внизу</i>.</p> <p>Вправляти в засвоєні словника, вводити слова у словосполучення, короткі речення. (<i>Іграшка попереду. Світло вгорі. Ведмедик позаду і т. ін..</i>)</p> <p>Привчати коротко звітувати про виконану роботу. (<i>Поклав. Взав. Дав.</i>)</p>	<p>чи інші частини тіла, обличчя.</p> <p>Ознайомлений(а) та розуміє деякі жестові позначеннями дій, речей.</p> <p>Встановлює елементарні причинно-наслідкові зв'язки між своїми діями та результатами.</p> <p>Складає (з допомогою дорослих) пірамідку, закриває коробку кришкою, складає збірно-розбірні іграшки.</p> <p>Подобається виконувати різноманітні дії з речами.</p> <p>Розважає себе грою (рівень гри «поряд»).</p> <p>Ознайомлений із складоритмом слів, що позначають просторові відносини. Орієнтується у просторі, реагує на жести, слова, що позначають просторові відносини.</p> <p>Використовує жест, слово (за можливостями), що позначають просторові відносини.</p> <p>Коротко звітує про виконану роботу.</p> <p>Розуміє та може використовувати поняття: високо, низько, на, під, поряд,</p>
---	---	--

<p>виконану роботу.</p> <p>Поняття: на, під, поряд, за, високо, низько.</p> <p>Встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків між своїми діями та наслідками їх для себе і для інших.</p> <p>Розрізнення рухів: літає, повзає, бігає, ходить.</p> <p>Напрямки руху: вперед, назад, угору, вниз.</p> <p>Напрямки руху в ігровій діяльності.</p> <p>Правильна вимова з'явившихся звуків.</p>	<p>Формувати уявлення про знаходження предметів у просторі: <i>на, під, поряд, за, високо, низько.</i></p> <p>Сприяти засвоєнню понять положень предметів природи у просторі: на, під, за, поряд, високо, низько.</p> <p>Ознайомлювати із складоритмом слів, що позначають просторові відносини</p> <p>Працювати над встановленням елементарних причинно-наслідкових зв'язків між своїми діями та наслідками їх для себе і для інших.</p> <p>Вчити розрізняти рухи: <i>літає, повзає, бігає, ходить. (Пташки літають. Мама ходить. Маля повзає і т. ін..)</i></p> <p>Працювати над засвоєнням основних напрямків руху: <i>вперед, назад, угору, вниз.</i></p> <p>Закріплювати знання напрямків руху під час рухливих ігор і завдань дорослих.</p> <p>Заохочувати щодо переходу від ігор «поряд» до ігор «разом».</p> <p>Дбати про автоматизацію правильної вимови з'явившихся у дитини звуків.</p> <p>Удосконалювати орієнтацію в основних напрямках відносно себе та у своєму положенні в просторі.</p>	<p>за.</p> <p>Розрізняє складоритмом слів, що позначають просторові відносини</p> <p>Виробляє елементарні задуми та реалізує їх у спілкуванні з дорослими.</p> <p>Розрізняє рухи тварин, людей, знає їх жестові позначення.</p> <p>Знає напрямки руху: вперед, назад, угору, вниз.</p> <p>Використовує поняття напрямків руху під час ігор та при виконанні завдань.</p> <p>Проявляє тенденції щодо переходу від ігор «поряд» до ігор «разом».</p>
<p>Орієнтування в часі.</p>		
<p>Явища об'єктів природи та їхні жестові позначення.</p> <p>Властивості води, льоду, снігу, піску.</p>	<p>Вправляти у запам'ятовуванні явищ об'єктів природи та їхніми жестовими позначеннями.</p> <p>Ознайомлювати з елементарними уявленнями про властивості <i>води, льоду, снігу, піску. (Вода мокра, вона летить. Льод твердий, холодний. Сніг м'який, швидко</i></p>	<p>Знає природні явища та їхні жестові позначення.</p> <p>Знає жестові позначення станів погоди.</p> <p>Має елементарні уявлення про</p>

<p>Запам'ятовування та розуміння явищ, які споглядає.</p> <p>Словесні позначення станів погоди та пір року.</p> <p>Складоритм слів, що позначають стан погоди та пори року.</p> <p>Впізнання на малюнках та з пам'яті явищ об'єктів природи за характерними ознаками.</p> <p>Звітування про виконану роботу</p> <p>Орієнтування в часі: спочатку, потім, довго, тепер.</p> <p>Вплив на довкілля та наслідки впливу.</p>	<p><i>тане. Пісок сиплеться).</i></p> <p>Розвивати пам'ять шляхом запам'ятовування та розуміння явищ, які споглядає. <i>(Влітку світить сонце - жарко. Взимку падає сніг - холодно. Восени льє дощ - мокро. І таке інше.)</i></p> <p>Працювати над розвитком образного та логічного мислення на домовленнєвому рівні.</p> <p>Навчати словесним позначенням станів погоди та пір року <i>(Дощ, сніг, жарко, холодно, літо, зима.)</i>.</p> <p>Ознайомлювати зі складоритмом слів, що позначають стан погоди та пори року.</p> <p>Дбати про автоматизацію правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Розвивати здібності до впізнання на малюнках та з пам'яті явищ об'єктів природи за характерними ознаками.</p> <p>Привчати коротко звітувати про виконану роботу. <i>(Намалював, одягнув, приніс, взяв і т. ін.)</i></p> <p>Формувати найпростіші уявлення орієнтування в часі: <i>спочатку, потім, довго, тепер. (Спочатку візьми папір, потім візьмеш олівець.)</i></p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму назв термінів часу.</p> <p>Заохочувати до прагнення впливати на довкілля, позначатися на ньому та виявляти зацікавленість до наслідків впливу.</p> <p><i>(Спочатку сніг, лід в руці тане, потім з'являється замість снігу, льоду вода. На сонці земля біля квітки тверда, суха, тепер квітка сохне. Спочатку поливаємо землю водою, потім земля стала мокра. Довго чекали поки квітка</i></p>	<p>властивості води, льоду, снігу, піску</p> <p>Розуміє явища які споглядає (дощ, сніг - мокро, сонце - жарко, вітер - дерева гнуться, хмари - похмуро, іде дощ).</p> <p>Ознайомлений зі словесними позначеннями та складоритмом слів, що позначають стан погоди та пори року.</p> <p>Називає, або показує жестом стани погоди</p> <p>Розуміє, що одяг і ігри у дворі залежать від стану погоди.</p> <p>Намагається словесно (за можливостями), або жестово звітувати про виконану роботу.</p> <p>Орієнтується в часі (спочатку, потім, довго, тепер).</p> <p>Ознайомлений із складоритмом назв термінів часу.</p> <p>Виявляє цікавість, намагається вплинути на довкілля, спостерігає наслідки впливу.</p> <p>Використовує у спілкуванні з іншими поняття, пов'язані з</p>
---	---	---

<p>Орієнтація в минулому - теперішньому та майбутньому часі.</p> <p>Засвоєння словника.</p>	<p><i>розквітла.)</i></p> <p>Привчати до елементарної орієнтації в минулому - теперішньому майбутньому часі. Вправляти в засвоєні словника (за можливостями дитини), вводити слова у словосполучення, короткі речення. <i>(Падав сніг. Потім пішов дощ. Буде холодно і мокро.)</i></p>	<p>позначеннями часу.</p> <p>Ознайомлений з орієнтацією в минулому - теперішньому майбутньому часі. Користується словником та жестовою мовами.</p>
<p>Геометричні фігури</p>		
<p>Елементарні уявлення про плоскі геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник.</p> <p>Порівняння плоских геометричних фігур способами накладання та прикладання.</p> <p>Об'ємні геометричні фігури: куля, куб.</p> <p>Обстеження</p>	<p>Формувати елементарні уявлення про плоскі геометричні фігури: <i>круг, квадрат, трикутник.</i></p> <p>Стимулювати бажання дитини обстежувати плоскі геометричні фігури на дотик.</p> <p>Розвивати дрібну моторику рук. Викликати зацікавленість в зоровому та тактильному обстеженні плоских геометричних фігур.</p> <p>Працювати над розвитком образного та логічного мислення на домовленнєвому рівні.</p> <p>Вправляти в умінні порівнювати плоскі геометричні фігури способом накладання та прикладання. <i>(Звертати увагу дітей на те, що у круга немає кутів, а у квадрата і у трикутника є кути.)</i></p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму назв плоских геометричних фігур та їх жестовими позначеннями.</p> <p>Формувати елементарні уявлення про об'ємні геометричні фігури: <i>куля, куб.</i></p> <p>Викликати зацікавленість в</p>	<p>Має уявлення про плоскі геометричні фігури: круг, квадрат, трикутник.</p> <p>Обстежує плоскі геометричні фігури на дотик.</p> <p>Порівнює плоскі геометричні фігури способами накладання та прикладання.</p> <p>Ознайомлений зі складоритмом назв плоских геометричних фігур та їх жестовими позначеннями.</p> <p>Має елементарні уявлення про об'ємні геометричні фігури: куля, куб.</p>

<p>об'ємних геометричних фігур: кулі, куба. Порівняння об'ємних геометричних фігур. Знаходження предметів іграшок та малюнків які мають форму, або схожі на геометричні фігури. Жестові та словесні позначення геометричних фігур.</p> <p>Заміщення одних предметів іншими за розміром, кольором.</p> <p>Засвоєння словника назв геометричних фігур та використання їх у словосполученнях, коротких реченнях.</p> <p>Коротке звітування про виконану роботу. Порівняння геометричних фігур з площинними зображеннями</p>	<p>зоровому та тактильному обстеженні об'ємних геометричних фігур: <i>кулі, куба. (Різноманітні, кольорові кулі, кубики.)</i></p> <p>Вправляти в умінні порівнювати об'ємні геометричні фігури. <i>(У кубиків є кути.)</i></p> <p>Привчати виконувати дії, пов'язані зі знаходженням предметів іграшок та малюнків які мають форму, або схожі на геометричних фігур. <i>(На що схожий м'яч? На що схожий дах будинку? І т. ін..)</i></p> <p>Ознайомлювати з жестовими та словесними позначеннями геометричних фігур.</p> <p>Виховувати інтерес до оволодіння новими діями з предметами, їх функціями, що схожі на геометричні фігури.</p> <p>Навчати заміщувати одні предмети іншими за розміром, кольором. <i>(Замість маленького зеленого кубика дати великий червоний.)</i></p> <p>Розвивати пізнавальні процеси дитини: сприймання, увагу, пам'ять, уяву.</p> <p>Вправляти в засвоєні словника, вводити слова у словосполучення, короткі речення, використовуючи жестові позначення при необхідності. <i>(Мала куля. Великий куб. Дай червоний квадрат.)</i></p> <p>Дбати про автоматизацію правильної вимови з'явившихся звуків.</p>	<p>Виконує різноманітні дії з кулями, кубиками.</p> <p>Порівнює об'ємні геометричні фігури.</p> <p>Орієнтується в об'ємі предметів найближчого оточення (шар, куб).</p> <p>Ознайомлений з словесними та жестовими позначеннями геометричних фігур.</p> <p>При необхідності замінює одні предмети іншими.</p> <p>Ознайомлений з назвами геометричних фігур та використовує їх у словосполученнях, коротких реченнях, використовуючи жестові позначення при необхідності.</p> <p>Може словесно(за можливостями), жестово звітувати про виконану роботу. З допомогою дорослого порівнює геометричні фігури з площинними</p>
--	---	--

<p>основних предметів довкілля.</p>	<p>Привчати коротко звітувати про виконану роботу. (Взяв куб. поклав кулю. І т. д.) Збагачувати розуміння понять об'ємних і площинних геометричних фігур через порівняння та впізнання площинних зображень основних предметів довкілля.</p>	<p>зображеннями основних предметів довкілля.</p>
<p>Множини</p>		
<p>Множини: багато, мало, один.</p> <p>Порівняння множин предметів шляхом накладання і прикладання.</p> <p>Складоритм та жестові позначення слів, що позначають множини.</p> <p>Поняття: більше - менше, стільки ж.</p> <p>Порівняння множин предметів.</p>	<p>Формувати елементарні уявлення про множини: <i>багато, мало, один. (Невеличкі групи однорідних предметів, іграшок, які порівнюють між собою проговорюючи при цьому слова: один, багато.)</i></p> <p>Вчити прикладати пальчик до предмета зі словом один.</p> <p>Вправляти у порівнянні множин (один - багато -мало) предметів шляхом накладання і прикладання. (<i>Гра «Знайди сам»</i>)</p> <p>Привчати оперувати поняттями: один, багато.</p> <p>Ознайомлювати зі складоритмом слів: багато, мало, один.</p> <p>Навчати жестовим позначенням слів, що позначають множини.</p> <p>Привчати до самостійного виконання завдань. (<i>Покажи, де одна іграшка? Де багато кубиків?</i>)</p> <p>Формувати та закріплювати поняття: <i>більше - менше, стільки ж.</i></p> <p>Працювати над розвитком образного та логічного мислення на домовленнєвому рівні.</p> <p>Заохочувати до порівняння множин (<i>більше - менше, стільки ж</i>) предметів шляхом накладання і прикладання.</p> <p>Дбати про автоматизацію</p>	<p>Має уявлення про множини: багато, мало, один.</p> <p>Вміє показувати пальчиком - один.</p> <p>Порівнює множини предметів накладанням і прикладанням.</p> <p>Ознайомлений із складоритмом слів: багато, мало, один. Знає жестові позначення слів, що позначають множини.</p> <p>Встановлює відповідність - невідповідність (багато - мало, стільки ж, більше - менше) шляхом накладання і прикладання.</p>

<p>Встановлення кількості предметів на око.</p> <p>Відповідність - невідповідність кількостей.</p>	<p>правильної вимови з'явившихся звуків.</p> <p>Заохочувати до елементарних припущень встановлення кількості предметів, їх відповідності - невідповідності (багато, мало, стільки ж, більше, менше) самостійно і з допомогою дорослих. (<i>Подивись, де іграшок більше, де менше?</i>)</p> <p>Вправляти в засвоєні словника, вводити слова у словосполучення, короткі речення.</p> <p>Вчити звітувати про виконану роботу словом (за можливостями), жестом, словосполученням, коротким реченням. (<i>Тут більше кубиків. Там менше ніж тут.</i>)</p>	<p>Вміє робити елементарні припущення (сприймання кількості на око) встановлення кількості предметів, їх відповідності - невідповідності (багато, мало, стільки ж, більше, менше).</p> <p>Коротко звітує про виконану роботу.</p>
--	--	---

Другий етап (від 3 до 4 років.)

<p>Зміст (чого навчаємо) освітні завдання, лінії розвитку</p>	<p>Методика (що формуємо, рекомендації - як формуємо та навчаємо) рекомендації для педагога, зміст та умови оптимізації педагогічної діяльності</p>	<p>Очікувані результати (що дитина знає, може, вміє.) показники компетентності дитини</p>
Множини		
<p>Поняття «один», «багато».</p> <p>Утворення груп з окремих предметів.</p> <p>Порівняння окремих груп предметів.</p>	<p>Формувати вміння порівнювати групи предметів.</p> <p>Ознайомлювати з поняттями <i>один, багато</i>. (<i>Одна машинка - багато машинок. Одне яблуко - багато яблук.</i>)</p> <p>Навчати складати групи з окремих предметів. (<i>Поклади один олівець, поклади багато олівців.</i>)</p> <p>Формувати здатність співвідносити та знаходити однакові групи предметів. (<i>Покажи одне яблуко, одну сливу.</i>)</p>	<p>Вміє порівнювати групи предметів (один - багато).</p> <p>Розуміє, як скласти групу з окремих предметів.</p> <p>Може співвідносити групи предметів.</p> <p>Знає складоритм слів</p>

<p>Складоритм вивчаємих математичних термінів</p> <p>Лічба предметів: один – багато.</p> <p>Вимова опанованих звуків в знайомих словах.</p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків.</p>	<p><i>Покажи багато яблук, багато слив.)</i></p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму слів один, багато</p> <p>Вчити вмінням порівняння двох груп предметів вживаючи поняття <i>один, багато.</i>(<i>Де багато машинок? Де одна лялька? Де багато олівців? Де один олівець? Чого багато? Хто один?</i>)</p> <p>Вправляти в умінні лічити і порівнювати групи предметів за кількістю (один - багато).</p> <p>Працювати над розвитком образного та логічного мислення на домовленнєвому та мовленнєвому рівні. (<i>Виконання завдань на рівні природних жестів</i>).</p> <p>Формувати вміння висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p> <p>Працювати над формуванням вміння орієнтуватися в суті завдання.</p> <p>Дбати про автоматизацію правильної вимови з'явившихся у дитини звуків.</p>	<p>один, багато (таТА, таТата), розуміє звернене мовлення з цими словами.</p> <p>Вживає слова - один, багато, у своєму мовленні.</p> <p>Виконує завдання вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Проявляє зацікавленість при виконанні завдань, участі в дидактичних іграх.</p>
<p>Рівності і нерівності</p>	<p>Вчити розрізняти рівності і нерівності груп предметів, використовуючи слова: <i>більше,</i></p>	<p>Розрізняє рівності і нерівності двох, трьох</p>

<p>груп предметів.</p> <p>Порівняння двох (трьох) груп предметів та використання термінів: менше, більше, стільки ж, порівну, більше (менше) на один.</p> <p>Співвіднесення чисел і певної кількості предметів.</p> <p>Розвиток пам'яті, запам'ятовування математичних термінів.</p>	<p><i>менше, один, багато.</i> <i>(Одна пірамідка - багато кубиків. Чого більше (менше) пірамідок чи кубиків?)</i> Формувати вміння порівнювати дві групи предметів, використовуючи слова: <i>стільки ж, порівну, більше (менше) на один.</i> <i>(Дві ляльки - два ведмедики. Кого більше, або менше, чи порівну ляльок, ведмедиків? Ляльок стільки ж як ведмедиків. Дві цукерки. Одна тобі одна Вові. У кожного по одній цукерці - порівну.)</i> Привчання до позначенням словом усвідомлених фактів <i>(Дай стільки ж машинок, як ляльок. Машинок стільки ж. Чого більше олівців чи зошитів? Олівців більше.)</i>. Виховання цікавості, бажання виконувати завдання вчителя. Виховання відповідального ставлення до поставлених вихователем завдань. Розвиток пам'яті через запам'ятовування математичних термінів в іграх, виконаннях завдань <i>(Ігри «Знайди стільки ж», «Постав менше ...»)</i> Розвиток уваги під час виконання завдань вчителя. <i>(Чи вірно ти порахував морквини в групах?)</i></p>	<p>груп предметів.</p> <p>Розуміє, слова більше, менше, стільки ж, порівну, більше (менше) на один.</p> <p>Виконує задані дії з групами предметів.</p> <p>Осмыслено сприймає звернене запитання вихователя.</p> <p>Розуміє, на слухозоровій основі звернене мовлення вихователя.</p> <p>Може дати відповідь (за своїми мовленнєвими можливостями) на запитання вихователя, виконати необхідні дії.</p> <p>Пам'ятає слова, що відносяться до математичних термінів множин.</p> <p>Вміє рахувати в межах 5) і порівнювати групи множин.</p>
<p>Повторення і Закріплення.</p> <p>Утворення груп предметів та розрізнення рівностей і нерівностей</p>	<p>Продовжувати вчити порівнювати дві групи предметів та складати групу з окремих предметів. <i>(Склади групу з 3-х кубиків. Порівняй групу кубиків з групою трикутників. Чого більше?)</i> Закріплювати вміння класифікувати предмети за формою. <i>(Склади окремо м'ячі і окремо кубики. Чого менше?)</i> Вправляти у встановлені рівності й</p>	<p>Може складати групи з окремих предметів.</p> <p>Класифікує предмети за формою та їх призначенням, встановлює рівності і нерівності.</p>

<p>груп предметів.</p> <p>Позначення словом усвідомлених фактів.</p> <p>Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають категорії множин.</p> <p>Співвіднесення чисел і певної кількості предметів</p> <p>Вживання словесного мовлення під час виконання завдань.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p>	<p>нерівності двох груп предметів. Закріплювати вміння порівнювати дві групи предметів, вживати поняття <i>один, багато, стільки ж, порівну, більше (менше) на один.</i> (<i>Два печення дала Єві, стільки ж дам Вові. Скільки печеній дам Вові? Два банани. Один дам Саши і один дам Олі. Скільки бананів у кожного? У Саши і Олі бананів порівну</i>)</p> <p>Працювати над розвитком образного та логічного мислення. (<i>Покажи, де яблука? Де лимони? Покажи, чого більше?</i>)</p> <p>Розвивати зорову та словесну пам'ять. (<i>До кожного усного слова математичної множини показувати таблички.</i>)</p> <p>Привчати коротко звітувати про виконану роботу. (<i>Я поклав груш більше.</i>)</p> <p>Виховувати впевненість при відповідях на запитання. (<i>Молодець, сказав вірно.</i>)</p> <p>Залучати до активності, бажання (без спонукання) брати участь у фронтальній роботі. (<i>Хто швидше? Хто відповідь правильно?...</i>)</p> <p>Виховувати самостійність у виконанні завдань. (<i>Подумай сам. Зроби сам.</i>)</p> <p>Працювати над автоматизацією сприймання на слуховій основі найбільш вживаних знайомих слів. Формувати вміння розповідати (за можливостями дитини і з допомогою, чи без допомоги вихователя) про свої дії з групами предметів. (<i>Я поклав стільки ж олівців. Я поклав груш менше.</i>)</p> <p>Виховання зосередженості, працездатності.</p>	<p>Знає скадоритм слів, один, багато, стільки ж, порівну, більше (менше) на один; - розуміє звернене мовлення з цими словами.</p> <p>- вживає ці слова у своєму мовленні;</p> <p>- знає жестове позначення цих слів.</p> <p>Розуміє звернене мовлення вихователя.</p> <p>Старанно виконує завдання вихователя.</p> <p>Проявляє активність під час фронтальних робіт, в ігровій діяльності.</p> <p>Проявляє самостійність у виконанні завдань.</p> <p>Сприймає на слухозоровій основі найбільш вживані знайомі слова.</p> <p>Може розповідати (за можливостями) про свої дії з множинами.</p> <p>Виконує завдання вихователя під його контролем та самостійно.</p>
--	---	---

Орієнтування в просторі		
Орієнтування в просторі, поняття: ліворуч, праворуч.	<p>Формувати вміння розрізняти поняття «ліворуч», «праворуч».</p> <p>Вправляти в умінні орієнтуватися в просторі: ліворуч праворуч. (<i>З якої сторони тарілка? З якої сторони чашка? З якої сторони вікно?</i>)</p> <p>Навчати розкладати предмети (іграшки) провідною рукою зліва направо. (<i>Поклади зліва яблуко, потім банан. Зліва поклади червоний олівець потім чорний. Хто сидить праворуч?</i>)</p>	<p>Розуміє поняття «ліворуч», «праворуч».</p> <p>Дає короткі відповіді на запитання.</p> <p>Виконує завдання вихователя пов'язані з словами ліворуч, праворуч.</p>
Орієнтування в просторі, поняття: вгорі, внизу.	<p>Вчити орієнтуватися в просторі та користуватися словами <i>вгорі, внизу</i>.</p> <p>Вправляти у оволодінні просторовими орієнтаціями. (<i>Де білочка збирала гриби? Де літає пташка?</i>)</p>	<p>Орієнтується в просторі навколо себе, розуміє поняття «вгорі», «внизу».</p>
Орієнтування в просторі, поняття: спереду - ззаду.	<p>Вправляти в умінні орієнтуватися у просторі: <i>спереду - ззаду</i>. (<i>Драматизація казки «Ріпка»</i>).</p>	<p>Розуміє та виконує завдання вихователя які містять в собі слова: спереду - ззаду, над, під, на, між.</p> <p>Знає складоритм вивчаємих слів, може їх розрізняти.</p>
Орієнтування в просторі, поняття: над, під, між.	<p>Закріплювати вміння визначати місцеположення предметів: <i>над, під, між, на</i>. (<i>Візьми предмет під (на, над) столом. Візьми предмет між машинкою і лялькою.</i>)</p> <p>Вправляти у засвоєні складоритму назв предметів, їх відтворення з пам'яті.</p>	
Повторення та закріплення вмінь орієнтації у просторі.	<p>Закріплювати вміння орієнтуватися в просторі: <i>ліворуч, праворуч</i>. (<i>Стань ліворуч від Саши. Поклади олівець праворуч.</i>)</p> <p>Привчати вказувати на місце розташування предметів: <i>на, під, між, ліворуч, праворуч</i>. (<i>Папір на столі. Ведмедик під столом.</i>)</p> <p>Вчити вказувати на місце знаходження предметів: <i>за, перед, над, під</i>. (<i>Що росте під деревом? Підніми малюнок над головою. Постав тарілку перед чашкою.</i>)</p>	<p>Самостійно, або з допомогою вихователя чи дітей може орієнтуватися в просторі.</p> <p>Розрізняє слова, що визначають орієнтацію в просторі.</p> <p>Намагається за можливостями накладати на складоритм слова вже</p>
Визначення місцезнаходження предмета у просторі.		

<p>Розвиток словесної пам'яті.</p> <p>Засвоєння складоритму слів, речень.</p> <p>Слухо-зорове сприймання усного мовлення.</p>	<p><i>Поклади цукерку за тарілку.)</i> Закріплювати поняття <i>перед</i>, за орієнтуючись в просторі. (<i>Стань перед Іванкою. Їжачок за деревом.)</i> Привчати повідомляти про здійснене завдання. Навчати сприймати просторові відношення між об'єктами: <i>там-тут, внизу-вгорі, поруч</i>. (<i>Там вікно. Книга тут. Вгорі лампа. Внизу підлога.)</i> Навчати сприймати слова та визначати місцезнаходження в просторі оточуючих предметів: двері, вікна, стіл, лампа і т. ін.; розміщувати на аркуші паперу - <i>вгорі і внизу, поруч, перед</i> Вправляти в засвоєні словника, вводити слова у речення.</p> <p>Розвивати словесну пам'ять.</p> <p>Практикувати складоритм слів, речень. (<i>перед - Тата, на - Та</i>) Формувати вміння сприймати усне мовлення слухо-зорово (на слух, зчитування з губ). Вправляти в розумінні та використанні мовленнєвого матеріалу в процесі спільної та самостійної діяльності.</p>	<p>існуючі в неї звуки. Розкладає, за завданням, предмети зліва направо.</p> <p>Розташовує на аркуші паперу фігури коментуючи (самостійно, або з допомогою) їх місцезнаходження. (Зліва від будинка дерево. Попереду ростуть квіти. Поруч паркан. Вгорі пташка.) Розуміє мовлення вихователя, її завдання і запитання. Може виконувати спільну роботу з іншими дітьми та коментувати її. Знає позначення слів які вивчають жестовою мовою.</p>
Величини		
<p>Порівняння предметів за висотою: вищий, нижчий.</p>	<p>Розвивати вміння порівнювати предмети, формувати уявлення про розмір предметів за величиною, позначати результат порівняння словами <i>вищий, нижчий</i>. (<i>Валя і Слава. Хто вищий? Хто нижчий?</i>) Розвивати абстрактне мислення.</p>	<p>Розуміє поняття «вищий», «нижчий», використовує їх у побуті. Може порівнювати предмети за висотою.</p>
<p>Розрізнення</p>	<p>Формувати уявлення про довгі і короткі предмети. (<i>Довга стрічка,</i></p>	<p>Вміє порівнювати предмети методом</p>

<p>величин: довгий, короткий.</p> <p>Порівняння предметів за довжиною.</p>	<p><i>коротка стрічка. Довга і коротка мотузка. Довга гілка. Коротка гілка.)</i></p> <p>Вправляти в умінні порівнювати предмети за довжиною способом накладання.</p> <p>Навчати порівнювати предмети і розповідати про результати порівняння вживаючи слова: <i>довгий, короткий.</i></p>	<p>накладання.</p> <p>Може на око порівняти довгий і короткий предмет.</p> <p>Розрізняє слова довгий, короткий на слухо-зоровій основі.</p>
<p>Величина предметів.</p> <p>Порівняння предметів за шириною.</p>	<p>Вправляти у порівнянні двох предметів і позначати результат порівняння словами <i>широкий, вузький.</i></p> <p><i>(Широка стрічка. Вузька стрічка. Широкий зошит. Вузький зошит.)</i></p> <p>Вправляти у вмінні визначати величину предметів способом накладання, співвідносити за зразком і за інструкцією <i>(Дай широку.. Візьми вузьку...)</i></p>	<p>Володіє поняттями про величину, форму предметів, про просторові уявлення.</p> <p>Вміє порівнювати предмети методом накладання.</p> <p>Знає скадоритм слів широкий, вузький.</p>
<p>Величина предметів.</p> <p>Порівняння предметів за товщиною.</p> <p>Розвиток дрібної моторики пальців, координації рухів руки.</p>	<p>Вчити порівнювати два предмети за товщиною, позначати результат словами: <i>товстий, тонкий, однакові.</i></p> <p><i>(Товста гілка. Тонка гілка. Однакові гілки. Намалюй товсте (тонке) дерево. Скачай з пластиліну дві качалочки однакової товщини. Намалюй однакові дерева за товщиною.)</i></p> <p>Продовжувати вчити порівнювати предмети за товщиною шляхом накладання.</p> <p>Розвивати дрібну моторику пальців, координацію рухів руки під час виконання дітьми більш точних, прицільних дій з предметами.</p>	<p>Розуміє поняття «товстий», «тонкий», «однакові», вміє їх використовувати у життєвих ситуаціях.</p> <p>Вміє порівнювати предмети за товщиною шляхом накладання та прикладання.</p> <p>Координує рухи рук при виконанні завдань.</p> <p>Коментує виконання завдань за можливостями словесною і жестовою мовами.</p>
<p>Повторення та закріплення понять величин.</p>	<p>Закріплювати уявлення про великі і маленькі предмети, їх</p>	<p>Добре розуміє різницю між маленькими і великими предметами.</p>

<p>Великі і маленькі предмети та їх порівняння.</p> <p>Розвиток абстрактного мислення.</p> <p>Відносність порівняння величин.</p> <p>Класифікація предметів за величиною і формою.</p> <p>Дії накладання і прикладання.</p> <p>Зіставлення предметів під час</p>	<p>порівняння. (Гра «Чарівний мішечок», великі і маленькі предмети.)</p> <p>Вправляти в умінні порівнювати предмети методом накладання і прикладання.</p> <p>Продовжувати працювати над розвитком абстрактного мислення.</p> <p>Формувати уявлення про розмір предметів, збагачувати словник, вводити його в словосполучення і короткі речення.</p> <p>Привчати повідомляти про отримані результати порівняння доступними засобами.</p> <p>Підведення дітей до розуміння, що один і той же предмет може бути великим по відношенню до одного і маленьким по відношенню до іншого предмета.</p> <p>Вправляти в умінні класифікувати предмети за формою.</p> <p>Вчити класифікувати предмети за</p>	<p>Вміє порівнювати предмети методом накладання і прикладання.</p> <p>Знає слова що стосуються понять величин, використовує їх у словосполученнях та невеликих реченнях (словесною та жестовою мовами).</p> <p>Розуміє необхідність повідомлення результатів виконаної роботи.</p> <p>Може співвідносити величини предметів по відношенню один до одного.</p> <p>Може класифікувати предмети за формою і величиною.</p> <p>Вміє збирати цілий предмет з його частин. Збирає пірамідку, розрізняє більші - менші круги.</p> <p>Може розрізняти слова за їх складоритмом. Знає жестові позначення слів які використовує.</p> <p>За можливостями старається накладати існуючі в його мовлені звуки на складоритм</p>
--	---	---

<p>дидактичних ігор.</p>	<p>формою і величиною. Формувати вміння виконувати різноманітні дії з предметами: <i>збирати з частин цілий предмет, використовуючи збірно-розбірні іграшки.</i> Вчити збирати за допомогою дорослого за наслідуванням <i>пірамідку з 4-5 кілець</i>; самостійно збирати <i>пірамідку з 3 кілець</i>, використовуючи проби, примірювання. Продовжувати формувати вміння порівнювати дві групи предметів за величиною. Вправляти у порівнянні предметів різних і однакових розмірів за висотою, шириною, довжиною, позначати результат порівняння словами. Привчати, що при зіставленні предметів за заданою ознакою потрібно користуватися прикладанням і накладанням. Вчити враховувати величину предметів в роботі з дидактичними іграшками. (<i>Чи поміститься ця лялька в наш будиночок? Чому не поміститься?</i>) Закріплювати вміння порівнювати предмети за величиною.</p>	<p>слова.</p>
<p>Орієнтування в часі</p>		
<p>Орієнтування в часі. Частини доби: ранок, день, вечір, ніч.</p>	<p>Вчити розрізняти і називати частини доби: <i>ранок, день, ніч, вечір.</i> Навчати орієнтуватися в часі: <i>ранок, день, вечір, ніч. (Коли ти прокидаєшся? Коли лягаєш спати? Коли в садочку обідають? Коли на вулиці світло? Коли на вулиці темно?)</i></p>	<p>Співвідносить певні події з часом доби (в садок приходять вранці. Спати лягають увечері). Розрізняє слова на слухо-зоровій основі з допомогою і самостійно.</p>
<p>Орієнтування в часі: раніше -</p>	<p>Формувати поняття: <i>раніше - пізніше.</i> Закріпити вміння орієнтуватися в</p>	<p>Сприймає, розуміє і розрізняє значення</p>

пізніше.	часі: <i>раніше - пізніше. (Сергійко прийшов у садок пізніше Каті. Хто прийшов у садок раніше Каті?)</i>	слів, що позначають категорії часу.
Орієнтування в часі: спочатку, потім.	Формувати поняття: <i>спочатку, потім.</i> Учити правильно вживати слова: <i>спочатку, потім. (Спочатку у нас буде заняття, а потім ми будемо грати. Хто буде потім збирати іграшки?)</i>	Сприймає слухозорово на основі складоритму слова, що позначають категорії часу (ранок, день, вечір, ніч, зима, весна, літо, осінь). Може відповісти на запитання - В які ігри ми граємо взимку? В які ігри ми граємо влітку? Коли на деревах зелене листя?
Орієнтування в часі «пори року».	Ознайомити з назвами пір року: <i>зима, весна, літо, осінь.</i> Формувати вміння розрізняти і називати пори року. <i>(Аналіз казок, ілюстрацій з позиції зображення природи у різні проміжки часу.)</i> Вчити розрізняти пори року на малюнках.	
Повторення та закріплення понять часу. Частини доби: ранок, день, вечір, ніч. Поняття: спочатку, потім. Слухо-зорове сприймання мовлення дорослих, й інших дітей	Вправляти в умінні розрізняти й називати частини доби: <i>ранок, день, вечір, ніч.</i> Продовжувати ознайомлювати з назвами пір року, їх розрізнення на малюнках. Вправляти в правильному розумінні визначення та вживання слів <i>спочатку, потім. (Спочатку ви одягнетесь. А, що ми будемо робити потім?)</i> Практикувати у дітей слухозорове сприймання мовлення дорослих, й інших дітей. <i>(Діти можуть задавати запитання за ілюстрацією один одному.)</i> Формувати уміння та навички спілкування в процесі діяльності, супроводження дій мовленням (на доступному рівні).	Знає назви частин доби: ранок, день, вечір, ніч. Розуміє який час доби зараз. Правильно вживає слова спочатку, потім. Промовляє за можливістю слова які стосуються пір року, знає їх жестове позначення. В процесі аналізу ілюстрацій може спілкуватися з вихователем, дітьми.
Геометричні фігури		
Круг.	Ознайомити з геометричною фігурою <i>круг.</i>	Знає геометричну фігуру <i>круг</i> , може знайти її

<p>Обстеження фігури дотиково-руховим способом.</p> <p>Порівняння кругів за величиною.</p>	<p>Учити обстежувати фігуру дотиково-руховим способом. Навчати виділяти предмети, що мають форму круга.</p> <p>Вправляти у порівнянні кругів (однакові і різні) за величиною, за кольором. <i>(На що схоже колесо від машинки? На що схожий годинник на стіні? На що схожа квітка ромашка на малюнку? Намалюй сонечко.)</i></p>	<p>серед інших фігур. Називає предмети схожі на круг.</p> <p>Розрізняє круги за величиною, кольором. Може скласти пірамідку з кругів.</p>
<p>Квадрат.</p> <p>Порівняння геометричних фігур: круг – квадрат.</p> <p>Виділення площинних фігур, що мають форму квадрата.</p>	<p>Ознайомити з геометричною фігурою <i>квадрат</i>.</p> <p>Учити обстежувати і порівнювати фігури дотиково-руховим і зоровим способами. <i>(Гра «Чарівний мішечок», порівнює дотиково-руховим способом квадрат з кругом.)</i></p> <p>Вправляти у виділенні площинних фігур, що мають форму квадрата.</p> <p>Вправляти у знаходженні однакового і відмінного у квадратах. <i>(Два однакові квадрата; один квадрат більший, другий менший, квадрати однакові за розміром, але різного кольору.)</i></p> <p>Закріплювати вміння порівнювати геометричні фігури методом накладання.</p>	<p>Може виділити квадрат серед інших геометричних фігур. Знає що у квадрата є кути, а у круга кутів немає.</p> <p>Може розповідати (по можливості накладаючи звуки які вимовляє на складоритм знайомих слів) про свої дії з геометричними фігурами.</p> <p>Вміє порівнювати квадрати методом накладання.</p>
<p>Трикутник.</p> <p>Порівняння геометричних фігур: круг – квадрат – трикутник.</p> <p>Схожість та різність у трикутниках.</p> <p>Виділення</p>	<p>Ознайомлення з геометричною фігурою <i>трикутник</i>.</p> <p>Вчити складати зображення трикутника. <i>(Скласти з паличок трикутники.)</i></p> <p>Вправляти у знаходженні однакового і відмінного у трикутниках.</p> <p>Вчити, що є схожого і різного в трикутниках. <i>(У трикутників три сторони, вони можуть бути різні за довжиною.)</i></p> <p>Закріплювати вміння порівнювати трикутники методом накладання.</p> <p>Навчати виділяти різні за формою</p>	<p>Знає що таке трикутник.</p> <p>Може скласти трикутник, віднайти його серед інших геометричних фігур.</p> <p>Знає що трикутники можуть бути різними за величиною і конфігурацією.</p> <p>Знає що у трикутників є схожого і що може бути різне.</p> <p>Впізнає сово трикутник на зорово-</p>

трикутників серед інших геометричних фігур.	трикутники серед інших геометричних фігур. (<i>Два однакові трикутника; один трикутник більший, другий менший; трикутники різні за формою.</i>)	слуховій основ може показати його жестовою мовою.
Об'ємні геометричні фігури. Куля. Обстеження об'ємної геометричної фігури дотиково-руховим і зоровим способом.	Ознайомити з геометричною фігурою – куля. Вчити обстежувати фігуру дотиково-руховим і зоровим способом. Вчити порівнювати кулі за розміром, кольором. (<i>Великі і маленькі м'ячі різного кольору.</i>) Вправляти у засвоєнні складоритму слова - куля. Навчити жестовому позначенню слова куля.	Розуміє, що куля об'ємна геометрична фігура. Виділяє кулю серед інших об'ємних геометричних фігур. Може знайти форму кулі серед оточуючих предметів.
Куб. Порівняння об'ємних геометричних фігур: куля, куб.	Ознайомити з об'ємною фігурою кубом. Учити зорово розрізняти окреслення фігур куба і кулі в оточуючих предметах. (<i>Декілька кубиків і декілька м'ячів.</i>) Розвивати дрібну моторику пальців, координацію рухів руки під час виконання більш точних, прицільних дій з кубиками.	Знає об'ємну геометричну фігуру куб Розрізняє окреслення куба і кулі в оточуючих предметах. Може побудувати з кубиків будинок, огорожу, ворота і т. ін.
Порівняння плоских та об'ємних геометричних фігур. Розпізнавання геометричних фігур у предметах.	Формувати поняття плоскої та об'ємної геометричної фігури. Розвивати уміння та навички обстежувати предмети зоровим способом і на дотик. (<i>Гра «Чарівний мішечок», знайди впізнай на дотик.</i>) Привчати розпізнавати геометричні фігури у предметах що оточують.	Розуміє різницю між плоскими і об'ємними геометричними фігурами. Впізнає плоскі й об'ємні геометричні фігури зоровим способом і на дотик.
Повторення та закріплення назв та видів геометричних фігур.	Закріплювати уявлення про геометричні фігури, вправляти у вмінні співвідносити їх з оточуючими предметами. (<i>На яку геометричну фігуру схоже вікно (колесо, повітряна куля, стіл, тарілка?)</i>) Вдосконалювати та засвоювати	Знаходить у оточуючому предмети схожі на геометричні фігури. Відрізняє геометричні фігури зоровим та дотиково-руховим способами.

<p>Виділення та порівняння геометричних фігур за зразком, вказівкою педагога.</p>	<p>поняття <i>куля, круг, квадрат, трикутник, куб. (Ігри «Каледоскоп», «Склади картинку», «Чарівний мішечок».)</i> Закріплювати вміння виділяти й називати геометричні фігури. Вправляти у порівнянні геометричних фігур. Навчати виділяти форму в іграшках.</p>	<p>Може порівнювати за визначеною ознакою геометричні фігури, знаходити схожі фігури.</p>
<p>Виділення геометричних фігур у предметах.</p>	<p>Збагачувати сенсорно-руховий досвід дітей, удосконалювати зорово-рухову координацію, розвивати зорове сприймання. Формувати вміння виділяти якісну ознаку предметів - форму.</p>	<p>Знає назви геометричних фігур, розрізняє їх на слухозоровому рівні пригадуючи складоритм слів. Знає жестові позначення назв геометричних фігур.</p>
<p>Виділення якісної ознаки геометричних фігур</p>	<p>Формувати і розвивати уміння виділяти ознаки і властивості предметів та орієнтуватися на них за допомогою практичних дій на порівняння ігрових матеріалів. <i>(Ігри з будівельним конструктором.)</i></p>	<p>Може розрізнити геометричні фігури на зоровому рівні.</p>
<p>Формуємо усну та жестову мову дитини.</p>	<p>Вправляти та привчати у вмінні повідомляти про результати порівняння. Закріплювати знання назв геометричних фігур, уміння обстежувати їх дотиково-руховим способом. <i>(Гра «Відгадай, яку геометричну фігуру сховали під скатертиною?»)</i></p>	<p>Розуміє і виконує завдання вихователя стосовно геометричних фігур. Проявляє активність, зосередженість в процесі самостійної роботи.</p>
<p>Введення слів (назв геометричних фігур) у словосполучення, короткі речення.</p>	<p>Збагачувати словник, вводити слова у словосполучення та речення. <i>(Дай кубик. Візьми коло. Де квадрат?)</i> Практикувати засвоєння</p>	<p>Може викладати візерунки з геометричних фігур за зразком. Користується короткими реченнями з використанням назв геометричних фігур.</p>
<p>Засвоєння складоритму назв геометричних фігур.</p>	<p>складоритму назв геометричних фігур, називання їх з пам'яті на основі засвоєного складоритму. Привчати до вживання назв геометричних фігур у мовленні. Удосконалення слухозорового сприймання та розуміння</p>	<p>Розуміє звернене мовлення вихователя. Може класифікувати геометричні фігури різні за формою і величиною.</p>
<p>Розвиток слухового</p>	<p>зверненого мовлення з назвами</p>	

<p>сприймання назв геометричних фігур.</p> <p>Співвіднесення площинних і об'ємних геометричних фігур.</p> <p>Об'єднання в групи 2-3 геометричних фігур, різних за величиною, кольором, розміром.</p> <p>Обстеження окремих геометричних фігур за зразком.</p>	<p>геометричних фігур.</p> <p>Вправляти у вмінні класифікувати предмети за формою та величиною.</p> <p>Вправляти у вмінні розрізняти й називати геометричні фігури.</p> <p>Тренувати у співвіднесенні площинних і об'ємних форм.</p> <p>Вчити враховувати форму в роботі з дидактичними іграшками.</p> <p>Продовжувати вправляти (за наслідуванням, за інструкцією, за цифрою).в об'єднанні в групи 2-3 геометричних фігур, різних за величиною, кольором, розміром, формою. <i>(Знайди два трикутника.. Знайди плоскі геометричні фігури. Постав квадрат другим після кола.)</i></p> <p>Розвивати вміння виконувати дії з реальними та уявними предметами.</p> <p>Вправляти у вмінні складати предмети, візерунки з геометричних фігур.</p> <p>Формувати вміння працювати за зразком обстежуючи окремі геометричні фігури. <i>(Побудова візерунка за зразком. Аплікація з геометричних фігур.)</i></p>	<p>Знає різницю між плоскими та об'ємними геометричними фігурами.</p> <p>Виконує завдання вихователя (за наслідуванням, за інструкцією, за цифрою).в об'єднанні в групи 2-3 геометричних фігур, різних за величиною, кольором, розміром, формою.</p> <p>Відноситься до інших дітей з увагою і турботою.</p> <p>Вміє виконувати роботу в дитячому колі.</p> <p>Розуміє дитячі звернення.</p>
<p>Множини та числа, лічба</p>		
<p>Порівняння множин.</p> <p>Поняття: «більше», «менше», «стільки ж».</p>	<p>Формувати вміння порівнювати дві групи предметів, ознайомлювати з прийомами порівняння множин способом прикладання.</p> <p>Вправляти у вмінні розрізняти поняття «більше», «менше», «стільки ж». <i>(Чого більше? Чого менше? поклади стільки ж печень скільки цукерок.)</i></p> <p>Вправляти в умінні порівнювати групи предметів. <i>(Чи однакова кількість олівців і фломастерів?)</i></p>	<p>Сприймає на слухозоровій основі найбільш вживані знайомі слова: більше, менше, стільки ж., скільки.</p> <p>Розуміє звернене мовлення з цими словами.</p> <p>Вживає ці слова у своєму мовленні, знає жестове позначення</p>

<p>Питання «Скільки?».</p>	<p>Навчати дітей розуміти питання «Скільки?». (<i>У Віти одне яблуко, а скільки яблук у Толі? Багато.</i>). Заохочувати дітей при відповіді на питання «Скільки?» піднімати відповідну кількість пальців, показувати та називати певну кількість предметів, пред'являти табличку з цифрою супроводжуючи показ самостійним промовлянням або читанням відповідної таблички.</p>	<p>цих слів. Знаходить таблички з цими словами. Вміє задавати запитання зі словом - скільки? Приймає участь у колективній роботі.</p>
<p>Число і цифра 1. Складоритм та жестове позначення цифри 1 (один). Співвіднесення числа і цифру1 з предметами.</p>	<p>Ознайомити з числом і цифрою 1. (<i>Таблички з цифрою 1 і зі словом один.</i>). Вправляти у засвоєні складоритму слова «один», його сприймані слухо-зорово (читання з губ). Формувати вміння співвідносити числа і цифру1 з предметами. (<i>Скільки лимонів? 1. Таблички з числом і цифрою. Скільки у Каті ведмедиків? 1. Таблички з числом і цифрою. Дай мені 1 олівець. Скільки олівців ти дав мені? Дитина проговорює, показує таблички.</i>) Вчити співвіднесенню кількості предметів з кількістю пальців.</p>	<p>Знає число і цифру 1. Сприймає на слухо-зоровій основі знайомі слова зверненого мовлення вихователя. Вміє співвідносити цифру 1 з предметами. Володіє складоритмом слова один та прагне «накласти» на нього звуки, якими володіє чи оволодіває.</p>
<p>Число і цифра 2. Кількісна лічба. Запитання «Скільки?». Перерахування кількості предметів у групах.</p>	<p>Ознайомити з цифрою 2. (<i>Таблички з цифрою 2 і зі словом два.</i>). Вправляти в лічбі предметів, учити правильно відповідати на запитання «Скільки?». Продовжувати навчати співвідносити число і цифру шляхом перерахування кількості предметів у групах. Привчати називати кількість предметів у групі (<i>показуючи у поєднанні відповідну кількість пальчиків, цифру на табличці, називаючи її за можливістю усно.</i>).</p>	<p>Знає цифру 2 і слово два. Вміє рахувати до 2 прикладаючи пальчик до предметів у групі Вміє відповідати на запитання «Скільки?» Глобально сприймає кількість предметів у групі. Сприймає промовляння знайомих слів на слухо-зоровій основі. Співвідносить</p>

<p>Кількісна і порядкова лічба.</p> <p>Запитання «Котрий?», «Скільки?».</p>	<p>Вчити позначати кількість предметів цифрою (<i>словесно, або на табличці</i>).</p> <p>Закріпляти вміння лічити предмети, розрізняти кількісну і порядкову лічбу за допомогою запитань «Котрий?», «Скільки?».</p> <p><i>(Малюнок: поїзд з 2 вагонами різного кольору, у кожному вагоні звірятка. Котрий вагон червоний (синій)? Скільки вагонів у поїзда? Котра у вагоні лисичка (білочка)? Скільки звірятка у вагоні?)</i></p> <p>Привчати до співвіднесення кількості предметів з кількістю пальців.</p>	<p>кількість предметів з цифрою на табличці. Співвідносить числа з певною кількістю предметів, пальців. Пригадує раніше вивчений математичний матеріал. Розуміє використання кількісної і порядкової лічби. Знає коли яку лічбу потрібно використовувати.</p>
<p>Число і цифра 3, графічне зображення цифри 3.</p> <p>Кількісна лічба, співвіднесення цифри з відповідною кількістю предметів.</p> <p>Склад числа 3.</p> <p>Глобальне сприймання кількості предметів, об'єднаних у групу в межах 3-х.</p>	<p>Вправляти в лічбі в межах 3. Ознайомити з утворенням числа 3 та з графічним зображенням цифри 3. <i>(До двох однакових предметів додати ще один такий же предмет.)</i></p> <p>Вчити співвідносити графічне зображення числа 3 з кількістю пальців.</p> <p>Продовжувати вчити співвідносити цифру з відповідною кількістю предметів на основі зорового сприймання. <i>(Групи предметів по 1, 2 і 3. Під ці групи діти підкладають таблички з цифрами 1, 2, 3.)</i></p> <p>Закріплювати вміння лічити в межах 3, запам'ятовувати слова які позначають цифри: один, два, три. формувати уявлення про склад числа на різних групах предметів. <i>(1 машинка, і ще 1 машинка, і ще 1 машинка.)</i></p> <p>Навчати сприймати зором (глобально) кількість предметів, об'єднаних у групу в межах 3-х без перерахунку (за уявою). З метою усвідомлення універсальності складу числа</p>	<p>Має уявлення про склад числа в межах трьох.</p> <p>Осміслене звернене запитання вихователя. Виявляє активність, бажання (без спонукання) брати участь у роботі. Може пригадувати раніше вивчений матеріал (кількісна і порядкова лічба до 3).</p> <p>Вміє співвідносити числа з певною кількістю предметів. Уявляє склад числа 3. Може визначати без перерахунку кількість предметів у групі в межах 3. Сприймає слова (числа на слухо-зоровій основі). Намагається за можливостями</p>

	використовувати групи однакових предметів за кількістю. (<i>Три моркви, три книжки, дві машинки, дві ляльки</i>).	промовляти назви чисел.
Повторення та закріплення числового ряду в межах 3-х. Поняття числа та його утворення. Цифри 1, 2, 3. Кількісна лічба. Запитання «Скільки?», «Кого (чого) більше?», «Кого (чого) менше?», «Скільки всього?». Розкладання великих кількостей (з 2-х, 3-х предметів) на групи: 1 і 1 всього 2; 1 і 1 і 1 всього 3; 2 і 1 всього 3. Кількісна і порядкова лічба.	Закріплювати вміння співвідносити кількість предметів з кількістю пальців і з цифрою. Вправляти у кількісній лічбі в межах 3. Закріплювати вміння лічити предмети, правильно відповідати на запитання «Скільки?», «Кого (чого) більше?», «Кого (чого) менше?». Продовжувати розвивати образне та логічне мислення на домовленнєвому рівні. (<i>Склади квітку з 3 трикутників і 1 круга.</i>) Привчати правильно відповідати на запитання «Скільки всього?» (<i>Миколка і Максим граються машинками. У Миколки 1 машинка, а у Максима 2 машинки. Скільки всього машинок у Миколки і Максима? Вихователь ставить машинки разом і діти лічать їх прикладаючи до них пальчики.</i>) Вправляти в узагальнені уявлення про склад числа на різних групах предметів. Вправляти (за зразком, за наслідуванням) у розкладанні великих кількостей (з 2-х, 3-х предметів) на групи: 1 і 1 всього 2; 1 і 1 і 1 всього 3; 2 і 1 всього 3. Працювати над розвитком зорової та словесної пам'яті. (<i>Називання чисел з табличок, підкладання табличок з числами під таблички з словами що позначають числа.</i>) Учити розрізняти кількісну і порядкову лічбу, правильно відповідати на запитання «Скільки	Вміє співвідносити кількість предметів з кількістю пальців і з цифрою. Розрізняє слова математичного направлення, числа на основі їхнього складоритму. Знаходить і перераховує задані геометричні фігури з великої кількості різних геометричних фігур. Розуміє та виконує завдання вихователя, працює у групі та самостійно. Може відповісти на запитання «Скільки?», «Кого (чого) більше?», «Кого (чого) менше?», «Скільки всього?»). Включає логічне мислення при відповіді на запитання. Володіє складоритмом та прагне «накласти» на нього звуки, якими володіє чи оволодіває. Використовує жестову мову як допоміжну до словесного мовлення. Може розкласти різні кількості предметів на групи за ознаками. Вміє розкласти числа 2 і 3 на склад цих чисел.

<p>Запитання «Скільки всього?», «Котрий по порядку?».</p>	<p>всього?», «Котрий?». <i>(Котрий червоний кубик в ряду? Скільки кубиків у ряду? Котра лялька в ряду іграшок? Скільки іграшок у ряді?)</i></p>	<p>Намагається озвучувати свої відповіді.</p>
<p>Глобальне сприймання кількості предметів у групах.</p>	<p>Формувати здатність швидко знаходити однакові групи предметів та називати кількість предметів у групі <i>(показуючи у поєднанні відповідну кількість пальчиків, цифру на табличці та називаючи її за можливістю усно)</i>.</p>	<p>Позначає словом усвідомлені факти. Виявляє цікавість, бажання виконувати завдання вихователя. Відноється до дітей що його оточують з теплотою і бажанням допомогти.</p>
<p>Практичне здійснення операцій з числами.</p>	<p>Розвивати логічне мислення та уміння практично здійснювати операції з числами. <i>(Два ведмедики. Три ляльки. Скільки ведмедиків (ляльок)? Кого більше (менше) ведмедиків чи ляльок? На скільки ляльок більше ніж ведмедиків?)</i></p>	<p>Розуміє різницю між кількісною і порядковою лічбою. Знає, що порядкова лічба позначає місце числа в числовому ряді, а кількісна лічба позначає число по порядку.</p>
<p>Вирішення ситуативно-практичних задач.</p>	<p>Впавляти у вирішені логічних (ситуативно-практичних) задач (без перерахунку з пам'яті). <i>(Наприклад: 1. Скільки у тебе цукерок? Дай Олі 1 цукерку, а Наді 2 цукерки. Скільки цукерок у Олі? Скільки цукерок у Наді? Скільки всього цукерок ти дав дівчатам?)</i></p>	<p>Відтворює складоритм слів, словосполучень, речень. Може вирішувати найпростіші ситуативно-практичні задачі з пам'яті.</p>
<p>Складоритм слів математичного словника.</p>	<p>Вправляти у засвоєні математичного словника на основі слухо-зорового сприймання та складоритму слів.</p>	<p>Співвідносить числа і цифри в межах трьох</p>
<p>Накладання на складоритм звуку, якими дитина володіє чи оволодіває.</p>	<p>Привчати «накладати» на складоритм звуку, якими дитина володіє чи оволодіває. Навчати виділяти 1, 2, 3 предмета з множини за зразком, за наслідуванням, за цифрою на табличці, або за словом (усно).</p>	<p>Уміє глобально сприймати кількість предметів та назвати її. Уміє проговорювати умову задачі спряжено з педагогом. Висловлює свої враження за допомогою вчителя - словесно та з допомогою природних жестів.</p>
<p>Розвиток словесно-логічної пам'яті.</p>	<p>Привчати до слухо-зорового сприймання та розуміння математичного мовленнєвого матеріалу. Розвивати словесно-логічну</p>	<p>Уміє розв'язати задачу з опорою на предмети та без опори (з</p>

Запам'ятовування числових виразів у задачах.	пам'ять. Підготовляти до відтворення умов задачі з пам'яті (з опорою на предмети та без опори). Повсякчасно дбати про ігровий характер дій, що забезпечує інтерес, позитивне ставлення дітей до пізнання, добрий настрій.	пам'яті). Уміє здійснювати операції з числами, відтворювати умови задачі з пам'яті, вирішувати задачі.
--	---	---

Третій етап (від 4 до 5 років)

Зміст (чого навчаємо), освітні завдання, лінії розвитку	Методика (що формуємо, рекомендації - як формуємо та навчаємо), рекомендації для педагога, зміст та умови оптимізації педагогічної діяльності	Очікувані результати (що дитина знає, може, вміє.) показники компетентності дитини
Орієнтування в просторі		
<p>Повторення та закріплення вмінь орієнтації у просторі, поняття: зліва, справа, наліво, направо.</p> <p>Сприйняття дитиною просторових відношень і її орієнтування у просторі відносно себе.</p> <p>Розташування предметів та їх частин по</p>	<p>Формувати вміння розрізняти поняття <i>зліва, справа, наліво, направо</i>.</p> <p>Вправляти дітей у розрізнені правої і лівої руки, розташуванні предметів справа і зліва від себе. Привчати до орієнтування у просторі, вживаючи слова: <i>зліва, справа, ліворуч, праворуч, наліво, направо</i>.</p> <p>Формувати вміння розрізняти поняття ліворуч, праворуч та вказувати місцезнаходження предмета. (<i>Олівець і ложку беремо в праву руку. Вікна в нашій кімнаті знаходяться ліворуч від вас.</i>)</p> <p>Продовжувати знайомити з вертикальним положенням об'єктів.</p> <p>Працювати над закріпленням уміння орієнтації в просторі, використовуючи слова: <i>над, під</i>.</p>	<p>Усвідомлює своє положення в просторі.</p> <p>Має уяву та володіє поняттями просторових означень.</p> <p>Ознайомлений з лівою і правою сторонами.</p> <p>Відтворює складоритм знайомих слів.</p> <p>Правильно використовує знайомі сюжетні іграшки відповідно до їх функціонального призначення та</p>

<p>горизонталі: зліва, справа, наліво, направо; вперед - назад, попереду - позаду; за, між, поруч; перед, поміж, поруч, збоку.</p> <p>Розташування парності у просторових відносинах.</p> <p>Розташування предметів та їх частин по вертикалі, поняття: над, під; вище, нижче; внизу, вгорі; зверху - знизу; далеко, близько, поруч.</p> <p>Поняття напрямоків виконуваних дій.</p> <p>Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають просторові уявлення.</p>	<p><i>(Над головою летить літак (горить лампа. Під ногами лежить килим.)</i></p> <p>Виховувати зацікавленість, бажання виконувати завдання вихователя.</p> <p>З метою усвідомлення понять просторового відношення вчити вказувати на місце розташування предметів та виконання дій з ними використовуючи слова: <i>вперед - назад, внизу, вгорі, ліворуч - праворуч. (Посунь машинку вперед. Кубики стоять внизу. Посуд стоїть вгорі на полиці.)</i></p> <p>Звертати увагу на місце розташування предметів у просторі та можливу парність просторових відносин: <i>один - зверху, другий – знизу; один – праворуч, другий – ліворуч. (Повісь на ялинку одну кульку зверху, другу кульку знизу.)</i></p> <p>Формувати поняття напрямків зліва направо, справа наліво <i>(В процесі діяльності. Малюємо кружечки зліва направо.)</i></p> <p>Збудження виявлення інтересу до завдань, активної участі у їх виконанні.</p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовування та відтворенні на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Формувати розуміння дітьми просторових відносин у незалежності від кількості та розташування об'єктів у просторі.</p> <p>Удосконалювати використання слів: <i>попереду - позаду, угорі - внизу, над, під, зліва, справа. (Якщо один предмет зверху, другий – знизу; якщо поруч, то один справа, інший зліва.)</i></p> <p>Розвивати пам'ять через засвоєння слів пов'язаних з просторовими</p>	<p>виконує завдання пов'язані з просторовими відносинами.</p> <p>Виявляє самостійність у процесі гри, досить логічно (у межах вікових можливостей цієї вікової групи). З допомогою вихователя може розвивати обрану для гри тему.</p> <p>Виявляє зацікавленість, бажання виконувати завдання.</p> <p>У грі відображає самостійно або за зразком прості побутові дії, які охоплюють ряд послідовних дій у просторі.</p> <p>Виконує прості побутові завдання орієнтуючись у просторі.</p> <p>Розуміє поняття просторових напрямоків і може виконувати завдання пов'язані з ними.</p> <p>Знає складоритм слів, що позначають просторові відносини, може відтворювати його з пам'яті.</p> <p>Виконує прості рольові дії в іграх</p>
---	--	---

<p>Просторові відносини у незалежності від кількості та розташування об'єктів у просторі.</p>	<p>відношеннями. Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів. Продовжувати працювати над засвоєнням розуміння зв'язків внизу-вгорі, попереду - позаду, в просторі (<i>у побуті, в природних умовах, в іграх</i>), на аркуші паперу (<i>у малюванні, аплікації, плані-схемі</i>).</p>	<p>імітаціях, вживає слова пов'язані з просторовими відносинами. Орієнтується в суті завдань вихователя.</p>
<p>Практичні дії з предметами у просторі.</p>	<p>Заохочувати до місця визначення предметів відносно себе. (<i>Дзига високо на шафі. Книжки зліва на полиці іграшки справа.</i>)</p>	<p>Володіє поняттями, просторовими уявленнями. Може сприймати на слухо-зоровій основі найбільш вживані знайомі слова.</p>
<p>Просторові відносини у постійному місці знаходження об'єктів та окремо об'єктів які можуть змінювати своє місце положення.</p>	<p>Привчання до позначенням словом усвідомлених фактів. Закріплювати уміння орієнтуватися у просторі, використовуючи слова: <i>за, між, перед, поміж, поруч</i>. (<i>Гра «Що поставимо в кімнаті у ляльки».</i> <i>Відповіді на запитання Що стоїть поміж ...?)</i> Розвиток уваги під час виконання завдань вихователя.</p>	<p>Визначає місце знаходження предметів відносно себе. Може позначати словом (жестом) усвідомлені факти.</p>
<p>Сприймання мовлення на слухо-зоровій основі.</p>	<p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p>	<p>Має впевненість у своїх відповідях на запитання</p>
<p>Умовні позначення напрямків руху.</p>	<p>З метою закріплення слів просторового відношення, ознайомлення та адаптування дітей в дитячому садку проводяться відвідування різних кімнат і кабінетів (кабінет завідувачки, лікаря, приміщення кухні, інших груп і приміщень садка). (<i>Кухня поруч з кабінетом директора. Кабінет лікаря між кухньою й ігровою кімнатою.</i>)</p>	<p>Може бути уважним під час виконання завдання. Адаптований в дитячому садку, знає розташування кімнат.</p>
<p>Використання слів, що означають орієнтацію у просторі.</p>	<p>Привчати до використання слів, що означають орієнтацію у просторі <i>в рухливих іграх в групі, при будівництві з лего, на прогулянках, тощо.</i></p>	<p>Вміє самостійно грати у знайомі ігри не заважаючи іншим. З цікавістю та позитивними емоціями приймає</p>

<p>Використання умовних позначень напрямку руху.</p> <p>Використання в іграх простих планів схем розташування предметів.</p> <p>Нова лексика (математичних понять), та її вживання у розповідях.</p> <p>Практичні дії з переміщенням предметів у просторі.</p> <p>Орієнтування на листі паперу.</p> <p>Фронтальна та самостійна робота з об'єктами в просторі.</p> <p>Виконання завдань під контролем вихователя та самостійно.</p>	<p>Сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вчителя.</p> <p>Продовжувати вчити дітей орієнтуватися на території дитячого садка, в його приміщенні, на вулиці. (<i>Велике дерево збоку від садка. Вулиця перед садком.</i>)</p> <p>Виховання відповідального ставлення до поставлених вихователем завдань.</p> <p>Привчати до відображеного промовляння (за можливостями дитини) та повторення жестових позначень слів за вихователем.</p> <p>Працювати над розширенням понять просторового орієнтування, збільшення математичного словника дитини.</p> <p>Вправляти у засвоєні нової лексики (математичних понять), вживаючи її у розповіді (в доступній формі для дитини) про вулицю, дитячий садок, кімнату.</p> <p>Розвивати зорове і слухо-зорове сприймання слів пов'язаних із просторовими відносинами.</p> <p>Ознайомлювати з новими положеннями речей у просторі поповнюючи дитячі знання поняттями і використовуючи слова: <i>вище, нижче, збоку</i>.</p> <p>Спираючись на практичні дії з переміщенням предметів у просторі активізувати орієнтацію дітей у просторі, вивчення необхідних слів та їх вживання. (<i>Постав машинку нижче на полицю. Книжка лежить збоку від столу.</i>)</p> <p>Виховання зосередженості, працездатності.</p>	<p>участь у спільних іграх з дітьми.</p> <p>Використовує слова, що позначають просторові відносини в іграх, виконанні завдань.</p> <p>Сприймає на слухо-зоровій основі звернене мовлення (знайомих слів) вихователя.</p> <p>Відтворює складоритм слів, словосполучень, речень.</p> <p>Орієнтується в суті завдання.</p> <p>Знає жестові позначення слів просторових відносин.</p> <p>Самостійно, або з допомогою вихователя звітує (за можливостями усно, може використовувати жести) про виконану роботу використовуючи відомі слова орієнтування у просторі.</p> <p>Розрізняє слова пов'язані з просторовими</p>
---	--	--

<p>Відностість знаходження предметів у просторі.</p>	<p>Навчити правильно сприймати верх і низ паперу, співвідносити просторові відношення в об'ємі простору і на площині. <i>(Намалюй внизу квітку, вище намалюй сонечко.)</i></p>	<p>відносинами на слухозоровій основі.</p>
<p>Спостереження за об'єктами у навколишньому просторі.</p>	<p>Заохочувати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Акцентувати увагу на об'єктах, які мають постійне просторове положення, та окремо на об'єктах які можуть змінювати своє місцезнаходження. <i>(Де в кімнаті стоїть шафа? Що стоїть біля (збоку, праворуч) шафи?)</i></p>	<p>Орієнтується на території дитячого садка.</p> <p>Орієнтується в просторових відносинах на листку папера, знає верх, низ.</p> <p>Виявляє інтерес до змісту завдань, фронтальній роботі в групі</p>
<p>Висловлювання вражень за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p>	<p>Формувати осмислення зверненого запитання вихователя.</p>	<p>Сприймає звернення вихователя на слухозоровій основі.</p>
<p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають просторові уявлення.</p>	<p>Розвивати сприймання мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p>	<p>Розуміє відностість місцезнаходження одного предмета від іншого.</p>
<p>Використання слів, що означають</p>	<p>Заохочення до активності, зосередженості в процесі фронтальної та самостійної роботи.</p> <p>Пояснювати дітям, що більшість предметів довкілля мають відносне положення у просторі по вертикалі або по горизонталі (тобто один і той самий предмет може бути внизу або вгорі, зліва або справа, над або під і т. д. <i>(Ігри «Унизу – угорі», «Де лежить?», «Доручення» тощо).</i></p> <p>Виховання емоційного ставлення до позитивної оцінки вихователя, самостійності у виконанні завдань.</p> <p>Привчати дітей до спостережень на вулиці за тим - де що знаходиться відносно чого. <i>(Де ходять люди, де їздять і зупиняються машини, автобуси, де грають діти, де знаходяться</i></p>	<p>Виявляє активність (в межах своїх можливостей) в обговоренні дій пов'язаних зі змінами місцезнаходження предметів.</p> <p>Виявляє позитивні емоції од оцінки своєї діяльності вихователем.</p>
<p>означають</p>	<p>де знаходяться</p>	<p>Може коротко усно та з використанням жестової мови розповідати про вулицю, дитячий садок, маюнок.</p>

<p>просторові відносини.</p> <p>Поняття просторових відношень між об'єктами: далеко, близько, внизу, вгорі, поруч.</p> <p>Розташування предметів за вказаними напрямками.</p> <p>Використання планів-схем розташування предметів.</p>	<p><i>качелі тощо.)</i></p> <p>Залучати дітей до розповідей, які мають містити нові слова, що позначають поняття просторових відношень (спряжені, відображені, самостійні) <i>про вулицю, про транспорт, за власним малюнком або за малюнком створеним разом з вихователем, без опори на малюнок.</i></p> <p>Формування вміння висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів. Розвивати слухове сприймання на матеріалі слів, що позначають просторові уявлення.</p> <p>Дбати про правильне використання слів, що означають просторові відносини у словосполученнях, невеликих реченнях усної та жестової мов дитини. <i>(Стілець біля столу. Квіти біля огорожі.)</i></p> <p>Виховання активності, бажання (без спонукання) брати участь у фронтальній роботі під час занять. Розширювати поняття просторових відношень між об'єктами: <i>далеко, близько, внизу, вгорі, поруч.</i></p> <p>Навчати сприймати ці відношення, орієнтуючись на відстань від себе до іншого об'єкту, від іншого об'єкту (прийнятого за точку відліку) до заданого об'єкту. <i>(Де знаходиться від тебе ведмедик? Ведмедик зліва. Він далеко чи близько? Ведмедик близько. А де тепер ведмедик далеко чи близько? Ведмедик далеко.)</i></p> <p>Розвиток пам'яті на матеріалі пригадування.</p> <p>Навчати використовувати умовні позначення напрямку руху (стрілки) та сформувати вміння розташовувати предмети за</p>	<p>Правильно вживає слова, що позначають просторові відносини у словосполученнях, невеликих реченнях усної та жестової мов.</p> <p>Визначає зоровим виміром місцезнаходження предмета (далеко, близько).</p> <p>Вміє використовувати умовні позначення напрямку руху та вміє розташовувати предмети за вказаним напрямком.</p> <p>Може використовувати в іграх прості плани схеми розташування предметів.</p>
---	--	---

	вказаним напрямом. (<i>Гра «Куди їде поїзд (машина)?»</i>) Вправляти у використанні в іграх простих планів-схем розташування предметів, іграшок (<i>Гра «Розтав меблі для ляльки»</i>).	
Величини		
Класифікація предметів за розміром.	Вчити класифікувати предмети за розміром.	Розуміє поняття: довгий, короткий.
Порівняння предметів за довжиною: довгий - короткий, довший ніж, коротший ніж.	Практикувати порівняння предметів за довжиною шляхом накладання: <i>довгий - короткий, довший ніж, короткий ніж.</i> Навчати позначенням словами і жестами величини довжини. (<i>Червоний олівець довший за жовтий. Жовтий олівець короткий за червоний.</i>) Ознайомлювати зі способами сприймання і співвіднесення предметів. (<i>Визнач на око, яка стрічка довша? Яка коротша?</i>)	Вміє порівнювати предмети за довжиною. Користується словесними (жестовими) позначеннями величин.
Впізнавання предметів за довжиною.	Формувати і розвивати вміння впізнавати предмети за довжиною на картинках та при їх демонстрації в іграх (Ігри) « <i>У кого?</i> », « <i>Шукай</i> » тощо).	Діє з дидактичним іграшками залежно від ступеня складності їх конструкцій з опорою на зорове орієнтування, користуючись примірюванням, а також
Словесне та жестове позначення величин.	Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовуванні та відтворенні на основі складоритму з пам'яті. Привчати до сприйняття на слухо-	використовуючи цілеспрямовані спроби.
Складоритм нових слів, їх запам'ятовування та відтворення.	зоровій основі зверненого мовлення вихователя.	Знає складоритм назв окремих іграшок, слова позначення їх величин, та може відтворювати їх на основі складоритму з пам'яті.
Розвиток уваги.	Вчити визначати величини предметів під час ігор. (Ігри « <i>Візьми – поклади</i> », « <i>Якого це розміру?</i> », « <i>Правильно – неправильно</i> ».)	Розуміє словесні інструкції при виконанні тих чи інших ігрових дій,
Класифікація предметів за	Розвиток уваги під час виконання завдань вчителя в ігровій	

узагальнюючим словом.	діяльності. З метою усвідомлення величин проводити класифікацію предметів за узагальнюючим словом. (<i>Знайди довгі олівці. Дай короткі смужки.</i>)	розуміє правила гри.
Активізація мислення дітей.	Розвивати образну та словесно-логічну пам'ять, активізувати мислення дітей.	Володіє поняттями про величину, форму предметів.
Порівняння двох груп предметів за величиною методами накладання та прикладання.	Формувати поняття: <i>широкий, вузький, тонкий, товстий</i> . Привчати порівнювати дві групи предметів за величиною методами накладання та прикладання. (<i>Візьми червону смужку. Приклади до неї зелену смужку. Червона смужка широка. Зелена смужка вузька. Візьми книжку у Валі. Візьми книжку у Саші. Валіна книжка тонка. Сашина книжка товста.</i>)	Грає з іграшками самостійно, переносить ігрові дії, вивчені поняття з однієї іграшки на іншу.
Поняття: широкий, вузький, тонкий, товстий.	Вчити розподіленню кількох предметів за вибраною ознакою: довше, коротше, короткий. (<i>Знайди коротшу стрічку.</i>)	Добирає іграшки, предмети за товщиною і шириною.
Розподілення кількох предметів за вибраною ознакою.	Працювати над впізнанням виділених величин, за зразком, наданим вихователем. (<i>Знайди такі самі брусочки. Які вони - широкі, чи вузькі?</i>)	Знає слова, що позначають величину предметів.
Тактильно-зорові образи за словом.	З метою усвідомлення величин працювати над розгляданням картин із зображенням саду, сільського подвір'я, городу, посуду тощо. (<i>На картині тонкі чи товсті дерева.</i>)	Виявляє самостійність у процесі гри, виконання завдання досить логічно (у межах вікових можливостей дітей цієї вікової групи).
Логічно- зорове, образне мислення дітей через співвіднесення натуральних об'єктів з їх зображеннями.	Розвивати тактильно-зорові образи за словом. (<i>Гра «Зроби тонкі (широкі) качалочки»</i>) Розвивати зорову, слухо-зорову увагу, пам'ять, збагачувати лексичний склад мовлення поняттями математичних величин. Удосконалювати логічно- зорове, образне мислення дітей через співвіднесення натуральних	Називає словом або показує жестом умовні предмети та їх величини створює споруди, ускладнюючи конструкцію.
Диференціація		Виконує прості рольові дії в іграх імітаціях, використовуючи

<p>однорідних предметів за величиною.</p> <p>Групування різнокольорових прямокутників, циліндрів за величиною згідно запропонованого зразка.</p> <p>Співвіднесення предметів за величиною, за словесним описом.</p> <p>Виконання завдань під контролем вихователя та самостійно.</p> <p>Поняття : <i>низький, високий, різні за висотою.</i></p> <p>Відтворення складоритму слів, словосполучень, речень.</p> <p>Розвиток уяви, логічного мислення.</p>	<p>об'єктів з їх зображеннями (картинки, муляжі). <i>(Ігри імітації.)</i></p> <p>Вправляти в умінні класифікувати предмети за величиною.</p> <p>Формувати і розвивати уміння диференціювати однорідні предмети за величиною (Гра <i>«Шукай такий самий»</i>)</p> <p>Привчати до висловлювання своїх вражень за допомогою вчителя - словесно та з допомогою природних жестів.</p> <p>Виховувати впевненість у своїх відповідях на запитання.</p> <p>Тренуватися у вміннях групувати різнокольорові прямокутники, циліндри за величиною згідно запропонованого зразка (Гра <i>«Поклади такі самі»</i>).</p> <p>Практикувати розкладання у велике і маленьке віконечко, у коробочки, відповідної величини предмети.</p> <p>Виховання зосередженості, працездатності.</p> <p>Продовжувати співвідносити предмети за величиною, за словесним описом (<i>в конструюванні, малюванні, ліпленні, аплікації</i>).</p> <p>Продовжувати вправляти у порівнянні широких і вузьких предметів методами накладання і прикладання.</p> <p>Привчання до виконання завдань вихователя. під його контролем та самостійно.</p> <p>Розвиток інтересу до виконання завдань.</p> <p>Формувати у дітей уміння та навички відтворювати складоритм слів, словосполучень, речень (з опорою на текст та з пам'яті).</p> <p>Розвивати уяву, логічне</p>	<p>словесні і жестові позначення величин..</p> <p>В грі відображає самостійно або за зразком прості побутові дії, які охоплюють ряд послідовних дій.</p> <p>Може словесно (з допомогою жестів) висловлювати свої враження.</p> <p>Має впевненість у своїх знаннях.</p> <p>Уміє порівнювати групи предметів за величиною (при глобальному сприйманні їх величини).</p> <p>При виконанні завдання може бути уважний, зосереджений.</p> <p>Володіє уявленнями про величини, форми предметів.</p> <p>Виявляє зацікавленість при виконанні завдань.</p> <p>Правильно використовує знайомі предмети, сюжетні іграшки відповідно до</p>
---	--	--

<p>Виділення якісної ознаки предметів - величини.</p>	<p>(абстрактне) мислення, заохочуючи до практичних дій на порівняння ігрового матеріалу. Виховувати цікавість, бажання виконувати завдання вчителя.</p>	<p>їх функціонального призначення та математичного завдання.</p>
<p>Позначення словом понять величин.</p>	<p>Формувати вміння виділяти якісну ознаку предметів - величину. Навчати розкладати предмети за шириною (<i>широкий, вузький, ще вузький, найвузький</i>), довжиною (<i>довгий, короткий</i>).</p>	<p>Знає назви окремих іграшок, їх якостей, розуміє словесні інструкції при виконанні тих чи інших ігрових дій, завдань вихователя.</p>
<p>Розкладання предметів на групи, близьких за своїм призначенням, але різних за розміром які входять до однієї великої групи.</p>	<p>Спонукає до омовлення величин предметів при їх зоро-тактильному обстеженні. (<i>Сама говори, яка це стрічка, довга чи коротка?</i>) Вправляти у розкладанні предметів на групи, близьких за своїм призначенням, але різних за розміром які входять до однієї великої групи. (<i>Збери ложки окремо, виделки окремо. Які ложки за величиною?</i>)</p>	<p>Добирає іграшки, предмети близьких за своїм призначенням, але різні за товщиною і довжиною.</p>
<p>Співвіднесення понять величин.</p>	<p>Привчати до обґрунтування дітьми їх дій (за зразком і без зразка). Формування вміння орієнтуватися в суті завдання.</p>	<p>За допомогою вихователя може обґрунтовувати свої дії, орієнтується в суті завдання.</p>
<p>Порівняння за визначеною ознакою предметів.</p>	<p>Навчати порівнювати за визначеною ознакою предмети, знаходити схожі. Практикувати групування картинок і предметів за величиною (Ігри «<i>Кому яка стрічка?</i>», «<i>Хто правильно знайде потрібну смужку?</i>»).</p>	<p>Порівнює предмети за визначеною ознакою.</p>
<p>Відносність величин.</p>	<p>Формувати вміння розповідати про свої дії під час ігри.</p>	<p>Може пояснити (словесно та жестово) про свої дії під час ігри.</p>
<p>Розширення словникового запасу дітей словами, що позначають розміри предметів.</p>	<p>Звертати увагу дітей на відносність величин: один і той же предмет може виявлятися по відношенню до одного предмета маленьким, а по відношенню до іншого - великим. Збагачувати словниковий запас дітей словами, що позначають розміри предметів.</p>	<p>Розуміє відносність величин предметів. Знає слова, що позначають розміри предметів.</p>
<p>Розрізнення</p>	<p>розміри предметів.</p>	<p>Розрізняє складоритм нових слів у</p>

<p>понять: низький, високий, різні за висотою.</p>	<p>Заохочувати до оволодіння складоритмом нових слів, словосполучень, фраз та відтворення на його основі мовленням. (<i>Візьми широкий ремінець.</i>)</p>	<p>словосполученнях, невеликих фразах та може відтворювати (за своїми можливостями) ці слова.</p>
<p>Порівняння предметів за висотою.</p>	<p>Активізувати мовлення з засвоєнням складоритмів фраз та їх утримання в пам'яті.</p>	<p>Розуміє запитання звернені до нього.</p>
<p>Запам'ятовування назв величин.</p>	<p>Розширювати словниковий запас та вправляти у розрізнені понять: <i>низький, високий, різні за висотою.</i></p>	<p>Має уявлення про відносність величин предметів.</p>
<p>Уявлення форми і величини предметів.</p>	<p>Закріплювати вміння порівняння предметів. (<i>Висока шафа, низька тумбочка.</i>)</p>	<p>Пам'ятає слова, що позначають назви величин.</p>
<p>Автоматизація правильної вимови звуків.</p>	<p>Розвивати уявлення дітей про форму і величину предметів (<i>на матеріалі казок «Рукавичка», «Грибочок»</i>).</p>	<p>Може супроводжувати свою діяльність мовленням (за допомогою жестової мови).</p>
<p>Відносність величин у порівнянні предметів.</p>	<p>Розвиток пам'яті через запам'ятовування назв величин. Привчати до супроводу своєї діяльності мовленням. Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p>	<p>Проявляє активність у самостійному мовленні.</p>
<p>Самостійне мовлення дитини (в межах її можливостей).</p>	<p>Продовжувати формувати розуміння того, що один і той же предмет може бути більшим щодо одного і меншим щодо другого предмета. (<i>Гра «Хто до кого більший»</i>).</p>	<p>Може формулювати запитання.</p>
<p>Порівняння предметів на око, результати порівняння позначати словами.</p>	<p>Заохочувати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи. Активізувати самостійне мовлення, повторення раніше засвоєних складоритмів слів, речень, фраз.</p>	<p>Емоційно відноситься до оцінки своєї роботи.</p>
<p>Вимірювання</p>	<p>Виховувати емоційне ставлення до позитивної оцінки вихователя, самостійності у виконанні завдань. Вправляти у порівнянні предметів на око, результат порівняння позначати словами: <i>вище, нижче.</i></p>	<p>Порівнює предмети на око, позначає результат порівняння поняттями величини (вище, нижче).</p>
		<p>Вміє застосовувати метод вимірювання.</p>

предметів та їх співставлення.	Вчити застосовувати нові способи співставлення предметів за величиною – вимірювання. <i>(Виміряй мотузкою ширину книжки. Познач на мотузці фломастером її ширину. Виміряй цією мотузкою ширину журналу. Познач її на мотузці. Що ширше книжка, чи журнал?)</i>	Розрізняє предмети на дотик і на око.
Складоритм коротких речень.	Продовжувати вправляти дітей у розрізненні понять величини: <i>високий-низький; вище-нижче, довгий – короткий, довше-коротше.</i>	Вміє складати (словесно) короткі речення (за своїми можливостями вимови звуків).
Виділення ознак предметів за величиною й орієнтування на них при виконанні завдань.	Працювати над розвитком зорово-тактильних відчуттів дитини збагачуючи її зорово-тактильний досвід.	Сприймає, розуміє і розрізняє значення слів, що позначають поняття величин.
Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають поняття величин.	Навчати мовленнєвій діяльності з опорою на засвоєні складоритми коротких речень. Формувати і удосконалювати дитячі уміння виділяти ознаки предметів за величиною й орієнтуватися на них.	Може звітувати про отримані результати (усно та з допомогою жестів).
Сприймання мовлення (знайомих слів) на слухо-зоровій основі.	Працювати над сприйманням, розумінням і розрізненням значень слів, що позначають поняття величин. Розвиток сприймання мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.	Виявляє активність в обговоренні виконаної роботи.
Класифікація предметів за допомогою зору на відстані.	З метою усвідомлення виконаної дії з поняттями величин привчати до звітування отриманих результатів. Продовжувати вправляти в умінні класифікувати предмети за формою, величиною, кольором, співвідносити величини за допомогою зору на відстані. <i>(Якої величини дошка (велика чи мала)? Якого вона кольору? На яку геометричну фігуру вона схожа?)</i>	Класифікує предмети в групі та добирає за необхідною величиною.
Аналіз предметів за величиною та їх класифікація за логічними групами величин.	Виховання активності в	Добирає необхідні деталі будівельного конструктора за своїм призначенням, але різні за товщиною і довжиною.
		Сприймає слова понять величин на слуховій основі.
		Розуміє поняття

<p>Розрізняти деталей предметів за величиною.</p> <p>Прояви активності під час виконання завдань.</p> <p>Поняття: мілкий, глибокий.</p> <p>Розрізнення та розуміння понять: мілкий, глибокий.</p> <p>Співставлення предметів побуту.</p> <p>Пригадування власної участі у виконанні завдань та іграх пов'язаних з математичними поняттями.</p> <p>Збагачення словникового запасу та активізація</p>	<p>обговоренні роботи, яку виконували.</p> <p>Закріплювати вміння аналізувати предмети та класифікувати їх за логічними групами величин. <i>(Відклади довгі і короткі олівці окремо.)</i></p> <p>Вправляти у вміннях розрізняти деталі предметів за величиною. <i>(Гра Будівельник»).</i></p> <p>Виховання відповідального ставлення до поставлених вчителем завдань.</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають величини.</p> <p>Виховання активності, бажання (без спонукання) брати участь у дидактичних іграх.</p> <p>Вправляти у порівнянні двох предметів, вводячи нові поняття, <i>мілкий, глибокий.</i></p> <p>Вправляти у встановленні однаковості і різності між двома ознаками предметів. <i>(Дві тарілки, одна глибока, друга мілка.)</i></p> <p>Заохочувати до співставлення предметів побуту з іграшковими моделями, з їх зображеннями, муляжами з метою закріплення понять математичних величин в дидактичних та сюжетно-рольових іграх.</p> <p>Закріплювати засвоєння дітьми складоритму слів, словосполучень, коротких речень <i>(Візьми глибоку тарілку. Покажи коротку стрічку).</i></p> <p>Розвивати пам'ять дитини на матеріалі пригадування власної участі у виконанні завдань та іграх пов'язаних з математичними поняттями. <i>(Пригадай, як ми говорили коли?)</i></p> <p>Стимулювати дитину до</p>	<p>глибокий, мілкий.</p> <p>Приймає активну участь в сюжетно-рольових, дидактичних іграх співставляє предмети побуту з іграшковими моделями, з їх зображеннями, муляжами.</p> <p>Може висловлювати свої думки невеликими реченнями.</p> <p>Сприймає на слух знайомі слова.</p> <p>Може логічно міркувати при виконанні завдання.</p>
---	---	--

<p>вживання фразового мовлення.</p> <p>Розвиток логічного мислення при порівнянні величин.</p>	<p>мовленнєвої активності за її можливостями (усна та жести мови).</p> <p>Збагачувати словниковий запас та активізувати вживання фразового мовлення. <i>(Скажи правильно, повним реченням.)</i></p> <p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Розвивати у дітей логічне мислення при порівнянні величин. <i>(Якщо жовта стрічка довше зеленої, то яка буде зелена стрічка відносно жовтої?)</i></p>	
<p>Орієнтування в часі</p>		
<p>Часові відносини.</p> <p>Частини доби: ранок, день, вечір, ніч.</p> <p>Розрізнення частин доби.</p> <p>Визначення частин доби встановленням послідовності</p>	<p>Привчати до визначення частин доби та їх називання <i>(вечір, ніч, ранок, день.)</i></p> <p>Привчати та вправляти в умінні розрізняти часові уявлення: ранок, день, вечір, ніч. <i>(Ранком ми прокидаємось. Вдень ми гуляємо, обідаємо, граємося. Увечері лягаємо спати. Вночі ми спимо.)</i></p> <p>Практикувати розрізнення частин доби самостійно та з допомогою вихователя. <i>(Коли ти приходиш в дитячий садок? Коли ти ідеши додому?)</i></p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовування та відтворенні на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Визначення послідовності подій за картинками, схемами, піктограмами. <i>(Розклади малюнки за їх послідовністю в часі.)</i></p> <p>Розвиток інтересу до змісту завдань вихователя.</p> <p>Виховання емоційного ставлення до позитивної оцінки вихователя, самостійності у виконанні завдань.</p>	<p>Володіє часовими уявленнями частин доби: ранок, день, вечір, ніч.</p> <p>.</p> <p>Володіє складоритмом нових слів, та може відтворювати їх на з пам'яті.</p> <p>Визначає частини доби за малюнками, схемами.</p> <p>Виявляє зацікавленість до виконання завдання і</p>

<p>подій за серією картинок.</p>	<p>Розширення роботи з укріплення визначення частин доби встановленням послідовності подій за серією картинок (2-4 картинки) та за зразком самостійно (за можливостями дитини).</p>	<p>проявляє своє емоційне ставлення до нього.</p>
<p>Послідовність в часі: сьогодні, вчора, завтра.</p>	<p>Продовжувати орієнтування в часі : <i>сьогодні, вчора, завтра.</i></p>	<p>Визначає частини доби за малюнками та встановлює їх послідовність.</p>
<p>Робота з календарем.</p>	<p>Закріплювати розуміння понять вчора, сьогодні, завтра. (<i>В ситуації чергування, в роботі з груповим календарем. Сьогодні іде дощ. Вчора світило сонце. Хто буде допомагати мені завтра? Коли ми ходили збирати листочки?(вчора).</i>)</p>	<p>Орієнтується в часових поняттях: вчора, сьогодні, завтра.</p>
<p>Робота з словником та фразове мовлення.</p>	<p>Виховання активності, бажання (без спонукання) брати участь у фронтальній роботі під час занять, на прогулянці, у грі. Удосконалювати орієнтацію в часовому просторі. (<i>Коли ти снідаєш? Коли ми будемо робити аплікацію?</i>)</p>	<p>Проявляє активність у грі, під час занять, на прогулянці.</p>
<p>Позначення словом усвідомлених фактів.</p>	<p>Виховання цікавості, бажання виконувати завдання вихователя. Допомогати оволодівати словником та фразовим мовленням на складо-ритмічній основі. (<i>Уважно послухай та повтори за мною.</i>)</p>	<p>Виявляє зацікавленість при виконанні завдання.</p>
<p>Орієнтація в часових відрізках: швидко, повільно.</p>	<p>Привчання до позначення словом усвідомлених фактів. Розвивати орієнтацію в часових відрізках та привчати до позначення їх словами: <i>швидко, повільно.</i> Привчати дітей орієнтуватися, в процесі своєї діяльності, на заданий темп, позначений словами швидко, повільно. (<i>Швидко намалюйте квіточку. Іди до столу повільно.</i>) Збуджувати виявлення інтересу до змісту завдань, активної участі у</p>	<p>Знає слова, що позначають часовий простір, розрізняє їх на слухо-зоровій основі за складоритмом.</p>
		<p>Може позначати словом (за можливостями) усвідомлений факт часового простору, знає його жестове позначення.</p>
		<p>Орієнтується у відрізках часу, може позначати їх словами, знає їх жестове</p>

<p>Орієнтація в часовому просторі, ознайомлення з часовими поняттями: спочатку, раніше, пізніше, потім.</p> <p>Спостереження та розвиток розуміння послідовності подій у житті.</p> <p>Відтворення слів, словосполучень, невеликих речень за складоритмом, спираючись на текст табличок та з пам'яті.</p> <p>Пригадування раніше вивченого матеріалу при обговоренні подій, що відбувалися в певний час доби чи в певний день тижня.</p> <p>Розвиток пам'яті на матеріалі слів, що позначають</p>	<p>пошуках відповіді на завдання. Ознайомлювати з новими поняттями: <i>спочатку, раніше, пізніше, потім</i>. Збагачувати знання дітей спостереженнями і розвитком розуміння послідовності подій у житті. (<i>Спочатку миємо руки, потім будете їсти. Спочатку одягнемось – потім підемо гуляти. Сьогодні Вова прийшов у садок раніше за Колю.</i>)</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з предметами, іграшками в часі.</p> <p>Вправляти дітей у оволодінні словником та фразовим мовленням на складо-ритмічній основі. Навчати відтворювати слова, словосполучення, речення складоритмом, спираючись на текст табличок та з пам'яті.</p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Виховувати у дітей активність в обговоренні подій, що відбувалися в певний час доби чи в певний день тижня. (<i>Коли ми грали з вами в рухливі ігри? Коли ви хочете ще пограти в ці ігри?</i>)</p> <p>Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування власної участі в тому, що відбувалося. (<i>Чергував(ла), хворів (ла) і т. ін.</i>)</p> <p>Вправляти у сприйманні, розумінні і розрізненні значень слів, що позначають категорії часу.</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають категорії час. (<i>Вчора, сьогодні, завтра, ранок, день, вечір</i>).</p> <p>Розвивати пам'ять через пригадування слів в ігровій діяльності.</p>	<p>позначення.</p> <p>Розуміє визначення часових відрізків: спочатку, раніше, пізніше, потім. Знає слова і жести, що позначають ці часові відрізки.</p> <p>Може розказати (словесно та з допомогою жестів) про свої дії в часі.</p> <p>Розрізняє часові позначення слів на слухо-зоровій основі за складоритмом.</p> <p>Може відтворювати (за своїми можливостями) слова, що позначають часові відрізки.</p> <p>Проявляє активність в обговоренні подій, що відбувалися чи будуть відбуватися.</p> <p>Відтворює часові відрізки на матеріалі пригадування власних подій.</p> <p>Сприймає на слуховій основі знайомі слова-визначення часу.</p>
---	--	--

<p>категорії часу.</p> <p>Ознайомлення з порами року, місяцями.</p> <p>Визначення за характерними ознаками пір року: зима, літо, осінь, весна.</p> <p>Спостереження за станом погоди.</p> <p>Відмінності погодних умов у різні пори року.</p> <p>Ознайомлення з календарем, назвами місяців і днями тижня.</p> <p>Ведення календаря стану погоди.</p> <p>Називання днів тижня усною та жестовою мовами</p> <p>Визначення за</p>	<p>Ознайомлювати дітей з порами року, місяцями.</p> <p>Навчати визначати за характерними ознаками пори року: <i>зима, літо, осінь, весна.</i></p> <p>Збагачувати знання часових відносин спостереженнями за змінами пір року. (<i>Яка погода була влітку? Як змінилася погода восени?</i>)</p> <p>Закріплювати знання відмінних ознак пір року, продовжувати проводити спостереження за станом погоди. (<i>Світить сонце, йде дощ, дме вітер, йде сніг, холодно, тепло.</i>)</p> <p>Привчання до виконання дитиною завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Розвивати увагу під час виконання завдань вихователя.</p> <p>Ознайомити дітей з календарем, назвами місяців і днями тижня.</p> <p>Привчати відмічати на календарі стан погоди (за допомогою, або за аналогією самостійно).</p> <p>Дбати про систематичні спостереження за послідовністю змін днів тижня (називати дні тижня усною та жестовою мовами).</p> <p>Ознайомлювати з послідовністю місяців.</p> <p>Робота з різними типами календарів (настільні, настінні, кармані).</p> <p>Вправляти дітей в орієнтуванні у днях тижня.</p> <p>Навчати знаходити на картинах, малюнках за визначеною ознакою пору року. (<i>Падає сніг. Коли це буває? Знайди картинку на якій зима. Жарко, діти купуються. Яка це пора року? Знайди картинку на якій літо.</i>)</p>	<p>Знає характерні ознаки пір року.</p> <p>Знає словесні і жестові позначення пір року.</p> <p>Вміє спостерігати за станом погоди в різні часи року.</p> <p>Знає чим відрізняються пори року.</p> <p>Може бути уважним під час виконання завдань.</p> <p>Має уявлення про календар, назви місяців і дні тижня.</p> <p>Вміє відмічати стан погоди на календарі за допомогою, або за аналогією самостійно.</p> <p>Ознайомлений з послідовністю днів тижня і місяців.</p> <p>Ознайомлений з роботою з календарем.</p> <p>Знає ознаки пір року, добре в них орієнтується.</p>
---	--	---

<p>малюнками, за визначеними ознаками пір року.</p>	<p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів, що пов'язані з часовим простором.</p>	<p>Знає свій вік, розуміє, що це позначає в часовому відрізку.</p>
<p>Сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів, що пов'язані з часовим простором.</p>	<p>Ознайомлювати дітей з первинними уявленнями про вік (<i>Ознайомлення з запитанням «Скільки тобі років?»</i>) Формувати дитячі уявлення про свій вік. (<i>Тобі 4 роки. Олег старший, йому 5 років. Він старший за тебе на 1 рік.</i>) З метою усвідомлення дитиною свого віку проводити дитячі дні народження в садку. Підготовка і проведення Новорічного свята. Привчати до осмислення</p>	<p>Приймає активну участь у проведені свят.</p> <p>Може самостійно будувати прості речення з часовими орієнтаціями.</p>
<p>Формування дитячих уявлень про свій вік.</p>	<p>зверненого запитання вихователя, дітей.</p>	<p>Знає слова, що позначають часову орієнтацію та може сприймати їх на слухо-зоровій основі.</p>
<p>Слухо-зорова основа зверненого мовлення вихователя зі словами, що позначають часову орієнтацію.</p>	<p>Удосконалювати оволодіння просторовими та часовими орієнтаціями, їх словесним позначенням, як майбутньою основою оволодіння складнопідрядними реченнями для формування мовлення та розуміння текстів. Дбати про сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вихователя зі словами часової орієнтації.</p> <p>Продовжувати навчати дітей орієнтуватися в часі: сьогодні, вчора, завтра, ранок, день, вечір, ніч, швидко і т. д.. Вправляти в практичному застосуванні часових понять (<i>Сьогодні я роблю Вчора я робив ... Завтра я буду роботи ..</i>),</p>	<p>Може практично застосовувати слова, що позначають часові відрізки.</p> <p>Може розповідати про свою діяльність в часовому просторі.</p> <p>Має впевненість у своїх знаннях.</p>

<p>Практичне застосуванні часових понять</p> <p>Використання піктограм.</p> <p>Складання розповідей про свою діяльність в часі.</p>	<p>використовувати в роботі малюнки, піктограми діяльності. Заохочувати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи.</p> <p>Пригадування раніше вивченого матеріалу в практичному застосуванні часових понять.</p> <p>Заохочувати до розповідей (усною та жестовою мовами) про час і характер діяльності дитини в часі з опорою на малюнки або на піктограми.</p> <p>Привчання до впевненої відповіді на запитання.</p>	<p>Виявляє активність в роботі під час занять в групі.</p>
---	--	--

Геометричні фігури

<p>Ознайомлення з геометричними фігурами: круг, квадрат.</p> <p>Прикладання та накладання площинних форм геометричних фігур: круга і квадрата.</p> <p>Обведення, та замальовування геометричних фігур.</p> <p>Засвоєння складоритму</p>	<p>Формувати вміння обстежувати і порівнювати геометричні фігури дотиково-пошуковим шляхом.</p> <p>Ознайомлювати з назвами геометричних фігур.</p> <p>З метою усвідомлення дітьми форм геометричних фігур: круг і квадрат вчити прикладати площинні форми круга і квадрата до відповідних прорізів у стінах будиночка. (Гра «Закрий віконечко»).</p> <p>Формувати розуміння понять різних геометричних фігур (круг, квадрат) методами: накладання, обведення, замальовування.</p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовуванні та відтворенні на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Навчати жестовим позначенням - круг, квадрат.</p> <p>Заохочувати до знаходження</p>	<p>Вміє обстежувати геометричні фігури дотиково-пошуковим шляхом.</p> <p>Знає назви геометричних фігур: круг і квадрат</p> <p>Розрізняє назви геометричних фігур: круг і квадрат на слухо-зоровій основі.</p> <p>Відтворює назви круг, квадрат усно (за своїми можливостями та знає їх жестові позначення).</p>
---	---	---

<p>нових слів, їх запам'ятовування та відтворення на основі складоритму з пам'яті.</p>	<p>схожості з геометричними фігурами: предметів, що їх оточують. (<i>Квадратна дошка, годинник на стіні чи холахуба схожі на круг.</i>)</p>	<p>Може показати предмети, що схожі на геометричні фігури: круг, квадрат.</p>
<p>Ознайомлення з геометричною фігурою прямокутник.</p>	<p>Закріплювати розрізнення та знання назв геометричних фігур. (<i>Дай жовтий квадрат. Покажи зелений круг. Як називається ця геометрична фігура?</i>)</p>	<p>Знає відмінність між квадратом і прямокутником.</p>
<p>Однакове і відмінне в квадраті й прямокутнику.</p>	<p>Ознайомити з геометричною фігурою <i>прямокутник</i>. Ознайомлювати з однаковим і відмінним в квадраті й прямокутнику. (<i>Покажи, скільки сторін у квадрата (прямокутника)? Сторін у квадрата і прямокутника однаково. А подивись чи всі сторони однакові у квадрата і прямокутника.</i>)</p>	<p>Розуміє, що геометричні фігури можуть бути різними за величиною і за кольором.</p>
<p>Поняття відмінностей в однакових геометричних фігурах.</p>	<p>Збагачувати дітей поняттям того, що фігури однієї і тієї ж форми можуть бути різної величини, різного кольору. (<i>Поклади до однієї купки квадрати, а до іншої прямокутники.</i>)</p>	<p>Знає жестові позначення і складоритм назв геометричних фігур, може відтворювати їх назви (за своїми можливостями).</p>
<p>Засвоєння складоритму нових назв геометричних фігур.</p>	<p>Навчати жестовим позначенням назв геометричних фігур. Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовування та відтворенні на основі складоритму з пам'яті. Заохочувати до знаходження однакового й відмінного у геометричних фігурах.</p>	<p>Вміє розрізняти геометричні фігури: квадрат, прямокутник, круг, трикутник зорово і зоро-тактильно на малюнках, в іграх,</p>
<p>Ознайомлення з геометричною фігурою трикутник.</p>	<p>Ознайомлення з геометричною фігурою <i>трикутник</i>. Продовжувати навчати дітей обстежувати форми геометричних фігур зорово і зоро-тактильно. Практикувати викладання геометричних фігур з лічильних паличок.</p>	<p>Удосконалювати уміння</p>
<p>Обстеження</p>	<p>Удосконалювати уміння</p>	<p>Удосконалювати уміння</p>

<p>форм геометричних фігур зорово і зоро-тактильно, їх порівняння.</p> <p>Слухозорове сприймання та розрізнення назв геометричних фігур.</p> <p>Супровідне мовлення при обстеженні геометричних фігур, омовленні їх деталей.</p> <p>Формування дитячих уявлень однаковості і різності в геометричних фігурах.</p> <p>Робота в групі дітей.</p> <p>Вміння висловлювати свої враження.</p> <p>Співвіднесення</p>	<p>розрізняти форми геометричних фігур в іграх. (Ігри «Видишкай фігуру», «Доміно фігур», «Впізнай на дотик»)</p> <p>Збудження виявлення інтересу до заданої роботи, активної участі у пошуках дій до її виконання.</p> <p>Працювати над слухозоровим сприйманням та розрізненням назв геометричних фігур.</p> <p>Привчати (за можливостями дитини) до супровідного мовлення (з допомогою жестів) при обстеженні геометричних фігур, омовленні їх деталей.</p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Заохочувати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування власної роботи з геометричними фігурами. <i>(Пригадай, як ми називали цю фігуру коли грали у лото?)</i></p> <p>Удосконалювати дитячі уявлення про те, що фігури однієї і тієї ж форми можуть бути різної величини, різного кольору.</p> <p>Виховання зацікавленості, бажання працювати в групі дітей при виконанні завдання вихователя.</p> <p>Формувати вміння висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів</p> <p>Закріплювати вміння співвідносити форму натуральних предметів з геометричною формою -еталоном.</p> <p>Проведення роботи з орігамі, практичне застосування пласких форм геометричних фігур.</p> <p>Привчання до старанності,</p>	<p>серед оточуючих предметів.</p> <p>Виявляє інтерес до роботи яку виконує. Сприймає назви геометричних фігур на слухозоровій основі.</p> <p>Проговорює назви геометричних фігур (за своїми можливостями), знає жестове позначення назв.</p> <p>Вміє працювати в групі дітей при виконанні завдання.</p> <p>Може висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів (Мені сподобалася ця гра, було весело).</p> <p>Старанний, охайний при виконанні робіт з орігамі.</p> <p>Розуміє звернене</p>
--	--	---

<p>форм натуральних предметів з геометричною формою - еталоном.</p>	<p>охайності в оформленні власної роботи. Сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вихователя.</p>	<p>мовлення вихователя.</p>
<p>Об'ємні геометричні фігури: куб, куля.</p> <p>Назви об'ємних геометричних фігур.</p> <p>Поняття: плоских й об'ємних геометричних фігур</p> <p>Співвіднесення плоских і об'ємних геометричних фігур.</p> <p>Класифікація кулі і куба за провідною ознакою – формою.</p> <p>Засвоєння складоритму нових слів та їх відтворення на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Бачення у навколишніх предметах</p>	<p>Ознайомлювати дітей з об'ємними геометричними фігурами: куб, куля.</p> <p>Ознайомлювати з назвами об'ємних геометричних фігур.</p> <p>Формувати поняття: плоских й об'ємних геометричних фігур. (<i>Порівняй квадрат з кубиком (зорово- дотиковим способом).</i>)</p> <p>Вчити співвідносити плоскі й об'ємні геометричні фігури за формою незалежно від кольору і величини з наступним обмацуванням і обведенням. (Гра «У кого такий самий?»)</p> <p>Вчити класифікувати кулі і куби різних розмірів і кольорів за провідною ознакою – формою.</p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовування та відтворенні на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Вправляти у прощтовхуванні об'ємних геометричних фігур у відповідні прорізи – круглий і квадратний.</p> <p>Розвивати бачення у навколишніх предметах окреслення геометричних фігур.</p> <p>Працювати над закріпленням понять та назв плоских та об'ємних геометричних фігур, закріплювати знання жестових позначень цих фігур.</p> <p>Формувати і розвивати уміння виділяти ознаки об'ємних геометричних фігур та</p>	<p>Знає об'ємні геометричні фігури: куб, куля.</p> <p>Знає назви об'ємних геометричних фігур: куб, куля.</p> <p>Розуміє, що об'ємні геометричні фігури можуть бути різних розмірів і кольорів..</p> <p>Володіє складоритмом нових слів та може відтворювати його з пам'яті.</p> <p>Знає жестові та словесні назви плоских та об'ємних геометричних фігур.</p> <p>Розуміє, що об'ємні геометричні фігури на</p>

окреслення геометричних фігур.	орієнтуватися на них. (<i>Порівняй квадрат і куб, кулю і круг.</i>)	відміну від плоских мають об'єм.
Виділення ознак об'ємних геометричних фігур.	Вчити упізнавати на дотик форму геометричних фігур незалежно від величини за фігурою-зразком (Гра « <i>Чарівна криничка</i> », « <i>Геометричне лото</i> »).	Розпізнає геометричні фігури на дотик.
Порівняння груп геометричних фігур за їх кількістю без перерахування, при глобальному сприйманні.	Розвиток інтересу до змісту завдань. Формувати вміння розповідати про свої дії з об'ємними геометричними фігурами. (<i>Візьми кулю і поклади її біля кубика. Я поклав кулю біля кубика.</i>) Привчати порівнювати групи геометричних фігур за їх кількістю без перерахування, при глобальному сприйманні.	Може супроводжувати свої дії усним мовленням (з допомогою жестів). Уміє порівнювати групи геометричних фігур за їх кількістю без перерахування.
Ознайомлення з циліндром.	Ознайомлювати дітей з циліндром, тактильно-зорове обстеження (без називання). Ознайомити з назвою об'ємної геометричної фігури - циліндр.	Знає геометричну фігуру - циліндр та її назву.
Тактильно-зорове обстеження циліндра, обмацування.	Удосконалювати уявлення про площинні та об'ємні форми. Практикувати застосування дотикових рухів (обмацування) при обстеженні об'ємної форми циліндра	
Ознайомити з назвою об'ємної геометричної фігури - циліндр.	Стимулювати дітей до сприймання площинних та об'ємних форм - куля, куб, квадрат, круг, циліндр, прямокутник, трикутник. (<i>Дії при виділенні площинної і об'ємної форми: обстеження, обведення, обмацування, доторкання тощо.</i>)	
Порівняння площинних та об'ємних форм геометричних фігур.	Удосконалювати співвіднесення об'ємних і пласких фігур за тактильно-зоровим сприйманням. (<i>Куля-круг, куб-квадрат, трикутник - циліндр.</i>)	Вміє обстежувати співвідносити та порівнювати геометричні фігури.
Розвиток пам'яті.	Розвивати дитячу пам'ять через	
Співвіднесення об'ємних і	запам'ятовування назв геометричних фігур.	

<p>пласких геометричних фігур.</p> <p>Самостійне співвіднесення форм геометричних фігур та предметів.</p> <p>Емоційне ставлення дитини до позитивної оцінки та самостійність у виконанні завдань.</p> <p>Порівняння за визначеною ознакою, знаходження схожих геометричних фігур.</p> <p>Розуміння і розрізнення значень слів, що позначають назви геометричних фігур.</p> <p>Слухозорове сприймання назв геометричних фігур та їх розрізнення.</p>	<p>Заохочувати дітей до самостійного обстеження форм геометричних фігур та нових предметів. Привчати до сприймання мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Удосконалювати запам'ятовування геометричних форм та їх назв. (<i>У роботі в умовах дитячої діяльності, вибору за зразком, відстроченого вибору за зразком, виділення форми в предметі, використувані словесних позначень різних форм.</i>)</p> <p>Виховання емоційного ставлення до позитивної оцінки вихователя, самостійності у виконанні завдань. (<i>Продовжувати навчати вибирати форми за словом-назвою (куля, круг, квадрат, куб), зображувати форму за словесним описом.</i>)</p> <p>Продовжувати вправляти у порівнянні за визначеною ознакою, знаходити схожі геометричні фігури. (<i>Знайди фігуру схожу на трикутник.</i>)</p> <p>Працювати над закріпленням сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають назви геометричних фігур.</p> <p>Формувати вміння орієнтуватися в суті завдання, виховання зосередженості, працездатності. Заохочувати до слухозорового сприймання назв геометричних фігур та їх розрізнення.</p> <p>Продовжувати розвивати та удосконалювати тактильно-зорове обстеження, порівняння об'ємних та пласких геометричних фігур. Практикувати співвіднесення пласкої та об'ємної форм.</p>	<p>Повністю, або частково сприймає мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Знає геометричні фігури та їх назви (жестові позначення).</p> <p>Може виконувати завдання як з допомогою вихователя, так і самостійно.</p> <p>Орієнтується в суті поставлених завдань.</p> <p>Співвідносить плоскі та об'ємні геометричні фігури, виконує з ними різні завдання.</p> <p>Сприймає на слуховій основі найбільш вживані слова</p>
---	--	---

<p>Участь у колективній роботі під час ігор, занять.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Виділення форми в предметі, користуючись її словесним позначенням.</p> <p>Знаходження однакового й відмінного у плоских та об'ємних геометричних фігурах.</p> <p>Повідомлення результатів порівняння предметів з геометричними фігурами, геометричних фігур між собою.</p> <p>Навички самоконтролю під час мовлення.</p>	<p><i>(Конструювання з об'ємних форм за малюнком-зразком, малювання з натури, перетворення об'ємної форми у пласку.)</i></p> <p>Дбати про виховання активності, бажання (без спонукання) брати участь у колективній роботі під час ігор, занять.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Привчати до виділення форми в предметі, користуючись її словесним позначенням. <i>(На яку фігуру схожий м'яч?)</i></p> <p>Дбати про осмислення зверненого запитання вихователя, дітей.</p> <p>Закріплювати знаходження однакового й відмінного у плоских та об'ємних геометричних фігурах. <i>(Що різне між кругом і колом? Що однакове між квадратом і кубом?)</i></p> <p>Розвиток уваги, зосередженості під час виконання завдань вихователя.</p> <p>Привчати до повідомлення результатів порівняння предметів з геометричними фігурами, геометричних фігур між собою.</p> <p>Формувати навички самоконтролю під час мовлення.</p> <p>Удосконалювати зорово-рухову координацію з метою розрізнення геометричних форм під час ігор. <i>(Гра «Цікава коробочка»)</i></p> <p>Збагачувати бачення спільного в окреслені знайомих предметів з геометричними фігурами. <i>(На яку геометричну фігуру схожа книжка?)</i></p> <p>Пригадування раніше вивченого матеріалу <i>(Пригадай назви плоских геометричних фігур.)</i></p> <p>Продовжувати вправляти в умінні співвідносити площинні і об'ємні форми. <i>(Гра «Чарівний мішечок.»)</i></p> <p>Привчання до позначенням словом</p>	<p>арифметичного циклу.</p> <p>Може виділяти геометричні форми в предметах та словесно їх позначати.</p> <p>Може бути уважним, старанним, зосередженим під час виконання завдань.</p> <p>Повідомляє про результати виконаної роботи.</p> <p>Визначає геометричні форми зоровим сприйманням.</p> <p>Має впевненість у своїх відповідях.</p>
---	--	--

<p>Позначення словом усвідомлених фактів.</p> <p>Самостійні розповіді дітей про свої дослідницькі дії з опорою на наочність та з пам'яті.</p>	<p>усвідомлених фактів.</p> <p>Виховувати у дитини впевнену відповідь на запитання.</p> <p>Розвивати слухове сприймання на матеріалі слів, що позначають назви геометричних фігур.</p> <p>Стимулювати самостійні розповіді дітей (за їхніми можливостями): про геометричні фігури та предмети схожі на них; про свої дослідницькі дії з опорою на наочність та з пам'яті.</p> <p>Виховувати активність в обговоренні виконаних завдань, ігор, які робили в групі.</p> <p>Відтворювати назви геометричних фігур в однині та множині.</p>	<p>Самостійно розповідає (усно та з допомогою жестової мови) про те що він знає про геометричні фігури та про свої дії з ними.</p> <p>Приймає активну участь в обговоренні виконаної роботи, або проведеної ігри.</p>
<p>Множини</p>		
<p>Кількісні уявлення: багато - мало.</p> <p>Порівняння груп предметів: один, багато, мало.</p> <p>Тактильно-зорове обстеження груп предметів.</p> <p>Відповіді на запитання: Де багато ? Де мало? Де один?</p> <p>Виконання завдань вихователя під</p>	<p>Ознайомлювати з уявленнями про кількість предметів в групі (багато, мало). (<i>Дивись, грибочків багато, листочків мало. Цукерок багато, тістечок мало.</i>)</p> <p>Для усвідомлення термінів один, багато, мало - вправляти у тактильно-зоровому обстеженні групи предметів. (<i>Візьми одну тарілку. Поклади на тарілку багато печення. Візьми чашки (дві чашки). Чашок багато, чи мало?</i>)</p> <p>Виховувати емоційне ставлення до виконаної роботи, позитивної оцінки вихователя, самостійності у виконанні завдань.</p> <p>Вправляти у відповідях на запитання: <i>Де багато ...? Де мало ...? Де один ...?</i></p> <p>Привчати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Працювати над усвідомленням,</p>	<p>Діє з дидактичним іграшками залежно від ступеня складності їх конструкцій з опорою на зорове орієнтування, використовуючи цілеспрямовані спроби.</p> <p>Розуміє, орієнтується в поняттях: один, багато, мало.</p> <p>Правильно використовує знайомі сюжетні іграшки відповідно до їх функціонального призначення та виконання завдання..</p> <p>Знає назви окремих іграшок, розуміє</p>

<p>його контролем та самостійно.</p> <p>Омовлення своїх дій з групами предметів.</p> <p>Порівняння груп предметів.</p> <p>Засвоєння складоритму нових слів, їх запам'ятовування та відтворення на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Порівняння двох груп предметів за кількістю.</p> <p>Ознайомлення з поняттями: більше, менше.</p> <p>Розрізнення понять: більше, менше.</p> <p>Навички самоконтролю під час мовлення.</p>	<p>осмисленням зверненого запитання вихователя, однолітків.</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з групами предметів (<i>одержав, поклав у, дав, відніс і т. ін.</i>).</p> <p>Вчити порівнювати групи предметів, користуватися (словами) термінами: один, багато, мало.</p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовуванні та відтворенні на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Привчати до позначення словом усвідомлених фактів.</p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Формувати вміння порівнювати дві групи предметів за кількістю. (<i>В якій групі ... багато? В якій групі ... мало? Де один ...? Поклади багато Візьми один</i>)</p> <p>З метою усвідомлення понять множин вправляти у класифікації груп предметів за кількістю, формою, величиною. (<i>Покажи, де багато великих квадратів?</i>)</p> <p>Формування вміння висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p> <p>Ознайомлювати з поняттями: більше, менше та їх словесними і жестовими позначеннями. (<i>В цій купці, жолудів більше ніж в тій.</i>)</p> <p>Практикувати у розрізненні понять: більше, менше. (<i>Де більше олівців? У кого менше іграшок?</i>)</p> <p>Удосконалювати вміння орієнтації в суті завдання.</p>	<p>словесні, жестові інструкції при виконанні тих чи інших ігрових дій, розуміє правила гри.</p> <p>Виконує завдання вихователя самостійно і під його контролем.</p> <p>Може розповісти (за можливостями) про свої дії з групами предметів.</p> <p>Проявляє тенденції щодо переходу від ігор «поряд» до ігор «разом».</p> <p>Може класифікувати групи предметів за кількістю, формою, величиною.</p> <p>Висловлює свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p> <p>Розуміє поняття: більше, менше та знає їх словесні та жестові позначення.</p> <p>Виявляє інтерес до виконання завдання, дидактичним іграм.</p>
---	---	---

<p>Запам'ятовування назв множин у роботі: в умовах дитячої діяльності; вибору за зразком; вибору за усною вказівкою; відстроченого вибору за зразком.</p> <p>Ознайомлення з назвами множин: стільки ж, однаково, порівну.</p> <p>Порівняння двох груп предметів з використанням слів: стільки ж, однаково, порівну.</p> <p>Вправляти у виборі груп предметів за словесною вказівкою.</p> <p>Пригадування словесного позначення понять множин.</p> <p>Знаходження однакових і відмінних груп</p>	<p>Розвивати інтерес до змісту завдань, дидактичним іграм. Виховання зацікавленості, активності в обговоренні завдань, правил ігри і т. ін.. Формування навичок самоконтролю під час мовлення. Працювати над запам'ятовуванням назв множин у роботі: в умовах дитячої діяльності; вибору за зразком; вибору за усною вказівкою; відстроченого вибору за зразком. Працювати над слухозоровим сприйманням та розрізненням назв множин. Збагачувати знання дитини про множини та їх назви: стільки ж, однаково, порівну. (<i>У Валі три цукерки. Я дам Вові стільки ж цукерок. Тепер у Валі і у Вови цукерок однаково (порівну.)</i>) Вправляти в умінні порівнювати дві групи предметів з використанням слів: стільки ж, однаково, порівну. Продовжувати вправляти у виборі груп предметів за словесною вказівкою. (<i>Покажи, де більше яблук? Поклади стільки ж олівців. Зроби так, щоб морквин було порівну. В якій склянці менше компоту?)</i>) Розвиток пам'яті на матеріалі пригадування словесного</p>	<p>Має невеликі навички самоконтролю під час мовлення.</p> <p>Розпізнає на слухозоровій основі назви множин.</p> <p>Розподіляє групи предметів за кількістю.</p> <p>Позначає групи предметів словами, що позначають кількість.</p> <p>Розуміє і виконує завдання вихователя пов'язані з множинами.</p> <p>Сприймає на слух найбільш вживані знайомі слова.</p> <p>Порівнює групи предметів за кількісною ознакою, знаходити схожі кількісні групи</p>
---	---	---

<p>предметів за кількістю.</p> <p>Порівняння за визначеною кількісною ознакою, знаходження схожих кількісних груп предметів.</p> <p>Розвиток слухового сприймання.</p>	<p>позначення понять множин.</p> <p>Вправляти у сприйманні на слухозоровій основі зверненого мовлення вихователя.</p> <p>Працювати над автоматизацією сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Заохочувати до знаходження однакових і відмінних груп предметів за кількістю.</p> <p>Практикувати порівняння за визначеною кількісною ознакою, знаходити схожі кількісні групи предметів. <i>(Покажи де мало грибів, жолудів. Знайди де стільки ж олівців.)</i></p> <p>Удосконалювати уміння та навички визначати кількість предметів, об'єднаних у групи, при їх глобальному сприйманні.</p> <p>Заохочувати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи.</p> <p>Збуджувати інтерес до роботи в групі, активної участі у пошуках відповідей на запитання.</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають поняття множин.</p>	<p>предметів.</p> <p>Уміє глобально сприймати кількість предметів та позначати їх словами.</p> <p>Виявляє інтерес, зацікавленість в роботі з вихователем у групі.</p>
<p>Числа та лічба</p>		
<p>Число і цифра 1.</p> <p>Співвіднесення числа і цифри 1.</p> <p>Порівняння груп предметів: один - багато.</p>	<p>Ознайомлення з числом і цифрою 1.</p> <p>Формувати уміння співвідносити число і цифру 1. <i>(Один ведмедик, один літак. Табличка з цифрою «1» і табличка з надписом «один» під кожною іграшкою.)</i></p> <p>Практикувати порівняння за визначеною кількісною ознакою, знаходити схожі кількісні групи</p>	<p>Ознайомлені з числом і цифрою 1.</p> <p>Порівнює число 1 і поняття «багато».</p>

<p>Знаходження схожих кількісних груп предметів.</p> <p>Складоритм нового слова «один», його запам'ятовування та відтворення.</p>	<p>предметів (один - багато). <i>(Візьми один м'ячик. Покажи на табличці цифру 1. Поклади таблички з цифрою «1» із словом багато під групи олівців.)</i></p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нового слова, його запам'ятовуванні та відтворенні на основі складоритму з пам'яті. Заохочувати до сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вихователя.</p>	<p>Знає складоритм числа один.</p>
<p>Число і цифра 2</p> <p>Познайомити з утворенням числового ряду в межах 2.</p> <p>Співвіднесення числа і цифри 2.</p> <p>Проговорювання назв чисел: 1, 2.</p> <p>Складоритм цифри два.</p> <p>Розповідь (словесною та жестовою мовами) про дії з числами.</p> <p>Сприймання лічби на</p>	<p>Ознайомлення з числом і цифрою 2.</p> <p>Пояснювати утворення числа 2. <i>(Якщо до однієї груші додати ще одну грушу то у нас вже буде 2 груші. (Біля кожної груші табличка з цифрою 1. Вихователь показує цифру 2 і кладе її біля груш (1 і 1 буде 2)).</i></p> <p>Працювати над формуванням уміння співвіднесення числа і цифри . <i>(Лічить до 2-х. Підкладає під групу з двох предметів - цифру 2.)</i></p> <p>Удосконалювати процес лічби та привчати до проговорювання назв чисел.</p> <p>Засвоєння складоритму цифри два, його запам'ятовування та відтворення на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з числами. <i>(До одного яблука я додав ще одне яблуко, вийшло два яблука. (Показує цифру 2 на табличці.)</i></p> <p>Привчати до сприймання лічби на слухозоровій основі.</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають</p>	<p>Розуміє утворення числа 2.</p> <p>Може пояснити (за можливостями) утворення числа 2.</p> <p>Знає цифру 2.</p> <p>Лічить предмети в межах 2 та може повідомити (за своїми можливостями) результати лічби.</p> <p>Знає складоритм цифри два та може відтворювати його з пам'яті.</p> <p>Розповідає про свої дії з числами.</p>

<p>слухозоровій основі.</p> <p>Позначення словом усвідомлених дій з числами.</p> <p>Автоматизація правильної вимови раніше опанованих звуків.</p> <p>Співвіднесення кількості предметів з цифрою.</p> <p>Розвиток пам'яті.</p> <p>Глобальне зорове сприймання та називання кількості предметів, об'єднаних у групу.</p> <p>Запитання «Скільки».</p> <p>Осмислення зверненого запитання.</p>	<p>числа.</p> <p>Привчати до позначенням словом усвідомлених дій з числами.</p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух чисел 1 і 2.</p> <p>Закріпляти вміння співвідносити кількість предметів з цифрою. <i>(Підкладає під групи предметів таблички з цифрами, проговорює їх.)</i></p> <p>Заохочувати до активності, зосередженості в процесі колективної та самостійної роботи.</p> <p>Розвиток пам'яті на матеріалі пригадування власного досвіду з числами працюючи в групі дітей. <i>(Згадай, як ми лічили вчора.)</i></p> <p>Виховання активності, бажання (без спонукання) брати участь у колективній роботі під час проведення дидактичних ігор з групою дітей.</p> <p>Навчати сприймати зором (глобально) та називати кількість предметів, об'єднаних у групу в межах 2-х без перерахунку.</p> <p>Привчати до уважного, старанного відношення виконання завдань вихователя. <i>(Будь уважним. Малою старанно, охайно.)</i></p> <p>Закріпляти формування відповідей на запитання «Скільки». <i>(Скільки картоплин ти поклав на тарілку?)</i></p> <p>Привчати до осмислення зверненого запитання вихователя, дітей.</p>	<p>Розрізняє числа 1 і 2 на слуховій, слухозоровій основі.</p> <p>Відтворює назви чисел усно.</p> <p>Проявляє тенденції щодо переходу від індивідуальної роботи разом з вихователям до самостійної роботи в колективі.</p> <p>Глобально сприймає кількість предметів в межах 2-х без перерахунку.</p> <p>Старанно, уважно відноситься до завдань вихователя.</p> <p>Може коротко, розгорнуто (за можливостями) формувати відповіді на запитання.</p>
<p>Число і цифра 3</p>	<p>Познайомити з числом і цифрою 3.</p> <p>Ознайомити з утворенням числового ряду в межах 3. <i>(Лічимо</i></p>	<p>Знає цифру і число 3.</p>

<p>Утворення числового ряду в межах 3.</p>	<p><i>морквини: 1, 2. Якщо ми до них докладемо ще 1 морквину то буде вже разом їх 3 (Таблички з цифрами і словами назв чисел.)</i></p>	<p>Володіє складом числа три.</p>
<p>Вирівнювання кількостей предметів у групах шляхом додавання.</p>	<p>З метою усвідомлення кількісного складу числа 3 практикувати вирівнювання кількостей предметів у групах шляхом додавання. (<i>2 і 1, 1 і 2</i>).</p>	<p>Уміє рахувати в межах трьох.</p>
<p>Засвоєння складоритму числа 3.</p>	<p>Вправляти у засвоєнні складоритму числа 3, його запам'ятовування та відтворення на основі складоритму з пам'яті.</p>	<p>Знає складоритм числа три.</p>
<p>Виділення 1,2,3-х предметів з групи за зразком; за кількістю пальців; за цифрою на табличці; за словом.</p>	<p>Вправляти у виділенні 1,2,3-х предметів з групи за зразком; за кількістю пальців; за цифрою на табличці; за словом.</p>	<p>Виділяє групу предметів з числа трьох.</p>
<p>Лічба і порівняння групи предметів за кількістю.</p>	<p>Формувати вміння висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів. Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p>	<p>Висловлює свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p>
<p>Глобальне порівняння кількості предметів у межах 3-х без перерахування.</p>	<p>Практикувати і закріплювати вміння лічити і порівнювати групи предметів за кількістю. Розвивати пам'ять через запам'ятовування назв чисел. Продовжувати працювати над порівнянням кількості предметів у межах 3 глобально без перерахування. (<i>Тут 3 яблука, а тут 2 яблука. Тут більше яблук, а тут менше яблук.</i>)</p>	<p>Порівнює групи предметів за їх кількістю.</p>
<p>Запитання: «Скільки всього?», «Кого більше?», «Кого</p>	<p>Привчати до сприйняття на слухозоровій основі зверненого мовлення вихователя. Розвивати вміння правильно відповідати на запитання: «Скільки</p>	<p>Уміє порівнювати групи предметів за їх кількістю (без перерахування, при глобальному сприйманні кількості предметів). Частково, або повністю сприймає звернене мовлення вихователя на слухозоровій основі.</p>

<p>менше?», «Чого більше?», «Чого менше?».</p>	<p><i>всього?», «Кого більше?», «Кого менше?», «Чого більше?», «Чого менше?».</i></p>	<p>Уміє глобально сприймати кількість предметів та називати їх.</p>
<p>Самоконтроль під час мовлення.</p>	<p>Привчати до осмислення зверненого запитання вихователя. <i>(Будь уважний, не квапся, думай</i></p>	<p>Намагається вимовляти правильно звуки, які раніше вивчив.</p>
<p>Пряма й обернена кількісна лічба.</p>	<p><i>перш ніж відповісти, правильно відповідай.)</i></p>	<p>В процесі самостійного виконання завдання може бути зосередженим, старанним.</p>
<p>Співвіднесення чисел і певної кількості предметів.</p>	<p>Навчання впевненої відповіді на запитання. Формувати навички самоконтролю під час мовлення. <i>(Вимовляй правильно. Не квапся коли говориш.)</i></p>	<p>Відтворює слова - назви предметів (після числівників) в множині й однині.</p>
<p>Самостійна робота з числами.</p>	<p>Працювати над удосконаленням кількісної лічби (пряма й обернена лічба).</p>	<p>Вміє лічити прямо і обернено.</p>
<p>Омовлення дій з предметами, числами.</p>	<p>Продовжувати працювати над співвіднесення чисел і певної кількості предметів. <i>(Візьми (поклади) 3, 2 зошити.)</i></p>	<p>Сприймає без перерахування, глобально групи предметів в межах 3-х.</p>
<p>Правильне відтворення закінчення слів - назв предметів (після числівників), в однині та множині.</p>	<p>Заохочувати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи з числами. Закріплювати вміння розповідати про свої дії з предметами, числами. Дбати про правильне відтворення закінчення слів - назв предметів (після числівників), в однині та множині. <i>(Одна книга. Дві книги.)</i></p>	<p>Розуміє, коли потрібно вживати порядкову лічбу.</p>
<p>Самоконтроль під час мовлення.</p>	<p>Вправляти у пригадуванні раніше вивченого матеріалу (Лічба, пряма і обернена).</p>	<p>Розуміє різницю між вживанням порядкової і кількісної лічби.</p>
<p>Порядкова лічба - «котрий за рахунком?»</p>	<p>Працювати над глобальним сприйманням кількості предметів, об'єднаних у групу в межах 3-х, без перерахунку. Формувати навички самоконтролю</p>	

<p>Вираження в мовлені чисел порядкової лічби.</p> <p>Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають порядкову і кількісну лічбу.</p> <p>Розрізнення на слухо-зоровій основі закінчень порядкових і кількісних чисел в однині і множині.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух знайомих чисел.</p>	<p>під час мовлення. (<i>Не спіши, скажи правильно.</i>)</p> <p>Продовжувати формувати поняття порядкової лічби. (<i>Котрий за рахунком стоїть ведмедик?</i>)</p> <p>Вправляти у розумінні мовленнєвого матеріалу порядкової лічби. (<i>Світлана буде слухати перша. Денис буде слухати другий. Андрій буде слухати третій тощо.</i>)</p> <p>Привчати до правильного вираження в мовлені чисел порядкової лічби. (<i>Коли ми говоримо два, а коли другий? Наведіть приклади.</i>)</p> <p>Привчати до сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають порядкову і кількісну лічбу.</p> <p>Вчити правильно відповідати на запитання «Який?», «Котрий за рахунком?».</p> <p>Привчати розрізняти на слухо-зоровій основі закінчення порядкових і кількісних чисел в однині і множині. (<i>Три - третій, двоє - другий.</i>)</p> <p>Виховувати активність, бажання (без спонукання) брати участь у колективній роботі, дидактичних іграх групи дітей.</p> <p>Автоматизувати сприймання на слух знайомих чисел.</p> <p>Привчати до сприймання мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p>	<p>Правильно вживає в мовлені порядкову лічбу.</p> <p>Правильно (за своїми можливостями) відповідає на запитання порядкової лічби.</p> <p>Розрізняє на слухо-зоровій основі кількісні і порядкові числа.</p>
<p><i>Число і цифра 4</i></p> <p>Утворення числового ряду в межах 4.</p>	<p>Ознайомити з утворенням числового ряду в межах 4. (<i>Лічимо рахункові палички - 1, 2, 3. Якщо ми до них докладемо ще 1 паличку то буде вже разом їх 4 (Таблички з цифрами і словами назв чисел.)</i>)</p> <p>Викликати інтерес, зацікавленість, бажання виконувати завдання</p>	<p>Має уявлення про склад числа в межах чотирьох.</p> <p>Виявляє</p>

<p>Співвідношення кількості предметів з кількістю пальців (в межах 4).</p> <p>Вирівнювання кількостей предметів у групах шляхом додавання.</p> <p>Позначення словом виконаних дій у процесі роботи.</p> <p>Називання чисел по порядку.</p> <p>Слухове сприймання на матеріалі слів, що позначають математичні категорії.</p> <p>Використання чисел в письмовій і усній формах.</p> <p>Складання груп предметів за кількісними числовими ознаками.</p>	<p>вихователя, приймати активну участь в колективній роботі. Привчати до використання співвідношення кількості предметів з кількістю пальців (в межах 4). З метою усвідомлення кількісного складу числа 4 практикувати вирівнювання кількостей предметів у групах шляхом додавання. (2 і 1 і 1, 2 і 2). Привчати до позначенням словом усвідомлених фактів у процесі роботи. Закріпляти вміння співвідносити числа з певною кількістю предметів. (Гра «Знайди табличку з потрібним числом») Вправляти в умінні називати числа по порядку. Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування власної участі в роботі, або дидактичних іграх, що відбувалися раніше. Розвивати слухове сприймання на матеріалі слів, що позначають математичні категорії. Працювати над усвідомленим використанням чисел в письмовій (на табличках) і усній формах. (Поклади потрібні таблички біля предметів. Візьми табличку з цифрою 4.) Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів. Виховувати емоційне ставлення до позитивної оцінки вихователя, самостійності у виконанні завдань. Продовжувати працювати над складанням груп предметів за кількісними числовими ознаками. (Візьми чотири олівці. Дай три грибочки.) Формувати вміння висловлювати</p>	<p>зацікавленість, інтерес в колективній роботі .</p> <p>Співвідносить предмети з кількістю пальців.</p> <p>Вміє вирівнювати кількість предметів у групах шляхом додавання.</p> <p>Володіє рахунком в межах 4.</p> <p>Співвідносить числа і цифри в межах п'яти.</p> <p>Називає числа по порядку в межах 4.</p> <p>Позначає словами, жестами процес роботи яку виконує.</p> <p>Сприймає числа на слухо -зоровій основі.</p> <p>Співвідносить числа з певною кількістю предметів.</p> <p>Використовує числа в письмовій і усній формах.</p> <p>Вміє складати групи предметів за кількісними числовими ознаками.</p>
---	---	--

<p>Співвіднесення кількості предметів з цифрою.</p> <p>Сприймання лічби на слухо-зоровій основі.</p> <p>Складання за наслідуванням і за зразком рівної кількості однакових предметів в межах 4</p> <p>Знаходження місця числа у числовому ряді.</p> <p>Збільшення і зменшення числа на 1.</p> <p>Добір предметів до відповідного числа.</p>	<p>свої враження під час роботи за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів. Вчити співвідносити кількість предметів з цифрою.</p> <p>Вправляти у сприйманні лічби на слухо-зоровій основі.</p> <p>Привчати до осмислення зверненого запитання вихователя. Привчати впевнено відповідати на запитання.</p> <p>З метою усвідомлення кількісного складу числа продовжувати вправляти у порівнянні кількості предметів у межах 4.</p> <p>Виховання активності, бажання (без спонукання) брати участь у фронтальній роботі під час занять, ігор.</p> <p>Практикувати складання за наслідуванням і за зразком рівної кількості однакових предметів в межах 4 (кількість груп необмежена).</p> <p>Заохочувати дітей до розповіді про свої дії з предметами.</p> <p>Привчати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи.</p> <p>Вправляти у сприйманні на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вихователя.</p> <p>Формувати вміння знаходити місце числа у числовому ряді. <i>(Назви сусідів числа 2, 3. Встав пропущені цифри.)</i></p> <p>Вправляти у збільшенні і зменшенні числа на 1. <i>(У зайчика 4 морквини. Одну морквину зайчик з'їв. Полічить, скільки морквин залишилося у зайчика?)</i></p>	<p>Вміє висловлювати свої враження під час роботи за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p> <p>Співвідносить кількість предметів з цифрою.</p> <p>Аналізує, впевнено відповідає на запитання вихователя.</p> <p>Кількісно порівнює предмети в межах 4.</p> <p>Вміє вирівнювати кількість предметів у групах.</p> <p>Розповідає (словесно і з допомогою жестів) про виконані дії з предметами під час самостійної роботи.</p> <p>Сприймає на слухо-зоровій основі звернене мовлення вихователя.</p> <p>Знає місце числа в</p>
---	--	--

<p>Автоматизація правильної вимови раніше опанованих звуків.</p> <p>Складання за інструкцією груп предметів рівних за кількістю.</p> <p>Порівняння трьох груп предметів.</p> <p>Узгодження між іменниками і числівниками.</p> <p>Лічба, пряма і обернена.</p> <p>Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають числа.</p> <p>Розрізнення порядкової і</p>	<p>Розвивати інтерес до змісту завдання.</p> <p>Навчати дітей добирати предмети до відповідного числа.</p> <p>З метою усвідомлення дитиною числового ряду та знаходження в ньому числа 4, продовжувати формувати операції рахунку в межах 4. <i>(Скласти 1 трикутник і 1 трикутник, 1 кубик і 2 кубики, 1 олівець і 3 олівці, 2 і 2 палички</i></p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Вправляти у складанні за інструкцією груп предметів рівних за кількістю: <i>«Візьми стільки», «Покажи стільки».</i></p> <p>Ознайомлювати з порівнянням трьох груп предметів. <i>(Поклади у першу групу три палички. У другу групу поклади на 1 паличку менше. у третю групу поклади на 1 паличку більше як у першу групу. В якій групі паличок найбільше, скільки? В якій групі паличок найменше, скільки?)</i></p> <p>Дбати про виявлення інтересу до змісту завдання, активної участі у пошуках відповіді на завдання.</p> <p>Продовжувати працювати над закріпленням узгоджень між іменниками і числівниками.</p> <p>Закріплювати раніше вивчений матеріал (лічба, пряма і обернена).</p> <p>Привчати до уважності, зосередженості, працездатності під час виконання завдань.</p> <p>Розвивати здатність супроводжувати свої дії мовленням (за можливостями дитини) усним, жестовим.</p> <p>Привчати до сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають числа.</p>	<p>числовому ряді.</p> <p>Вміє здійснювати операції з числами.</p> <p>Добирає предмети до відповідного числа.</p> <p>Складає рівні за кількістю предметів групи за інструкцією.</p> <p>Ознайомлений з порівнянням трьох груп предметів.</p> <p>Сприймає на слух найбільш вживані знайомі слова.</p> <p>З допомогою вихователя узгоджує іменники з числівникам.</p> <p>Може лічити пряма і обернено в межах 4.</p> <p>Уміє рахувати в межах чотирьох прямо і обернено, володіє складом числа чотири.</p>
---	--	---

<p>кількісної лічби.</p> <p>Запитання «Який?», «Котрий за рахунком?».</p> <p>Закінчення порядкових і кількісних числівників.</p>	<p>Продовжувати вправляти у сприйманні, розумінні і розрізненні значень слів, що позначають порядкову і кількісну лічбу. Закріплювати вміння правильних відповідей на запитання «Який?», «Котрий за рахунком?».</p> <p>Працювати над розрізненням на слухо-зоровій основі закінчень порядкових і кількісних чисел в однині і множині. (<i>Три - третій, двоє - другий.</i>)</p> <p>Виховувати активність, бажання (без спонукання) брати участь у колективній роботі, дидактичних іграх групи дітей.</p>	<p>Розуміє різницю між кількісною і порядковою лічбою.</p> <p>Пов'язує закінчення іменників з числівниками.</p> <p>Правильно формулює відповіді на запитання: який, котрий.</p>
<p>Число і цифра 5.</p> <p>Числовий ряд в межах 5.</p> <p>Співвіднесення кількості предметів з кількістю пальців (в межах 5).</p> <p>Склад числа з використанням різних груп однорідних предметів.</p> <p>Виділення підсумкового числа.</p> <p>Співвіднесення</p>	<p>Познайомити з утворенням числового ряду в межах 5. (<i>Чотири картоплини. До них докладемо ще одну картоплину. Ми отримали число 5 (п'ять). Таблички з цифрою 5 і словом п'ять.</i>)</p> <p>Привчати до використання співвідношення кількості предметів з кількістю пальців (в межах 5). (<i>Називати числа по порядку, попередньо вказуючи на предмети, розташовані в ряд (торкаючись пальчиком).</i>)</p> <p>Розвивати здатність до перенесення уявлень про склад числа з використанням різних груп однорідних предметів. (<i>Два яблука, три лимони, чотири моркви, п'ять картоплин.</i>)</p> <p>Навчати відносити останнє число до усієї групи предметів, тобто виділяти підсумкове число. (<i>Всього п'ять машинок.</i>)</p> <p>Вправляти у співвіднесенні чисел і певної кількості предметів.</p> <p>Привчати дітей співвідносити кількість предметів в межах 5 з</p>	<p>Має уявлення про склад числа в межах п'яти.</p> <p>Співвідносить числа і цифри в межах п'яти.</p> <p>Співвідносить числа з певною кількістю предметів.</p> <p>Уміє рахувати в межах п'яти, володіє складом чисел чотири та п'ять.</p> <p>Співвідносить числа з певною кількістю предметів.</p>

<p>чисел і певної кількості предметів.</p> <p>Співвіднесення кількості предметів з кількістю пальців.</p> <p>Розкладання множин, що складаються з 2, 3, 4, 5 предметів на групи, підкладаючи до них відповідні цифри.</p> <p>Складання числа з різних груп.</p> <p>Запитання «Скільки?».</p> <p>Погодження в підсумковому числі числівника з іменником.</p> <p>Універсальності складу числа.</p> <p>Глобальне сприймання кількості предметів, об'єднаних у групи.</p>	<p>кількістю пальців.</p> <p>З метою поглиблення та закріплення розуміння дітьми складу числа:</p> <p>- учити розкладати множини, що складаються з 2, 3, 4, 5 предметів на групи, підкладаючи до них відповідні цифри;</p> <p>- складати число з різних груп: 2 дорівнює 1 і 1; $3=1+1+1=2+1=1+2$; $4=1+1+1+1=1+1+2=2+1+1=2+2=3+1=1+3$ і т. ін.</p> <p>Навчати рахувати і відповідати на питання «Скільки?».</p> <p><i>(До 3-х грибочків доклади ще 1 грибочок. Скільки стало?)</i></p> <p>Привчати до позначення словом усвідомлених фактів.</p> <p>Закріпляти, розвивати вміння погоджувати в підсумковому числі числівник з іменником. <i>(Один м'яч, два м'ячі, два гриби, п'ять грибів тощо).</i></p> <p>Автоматизація правильної вимови звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>З метою усвідомлення універсальності складу числа використовувати групи однорідних предметів однакових за кількістю. <i>(Три яблука, три олівці; два зайчики, дві ручки, два м'ячі, чотири кубики, чотири палички, п'ять зошитів, п'ять альбомів тощо.)</i></p> <p>Розвивати уміння та навички визначати кількість предметів, об'єднаних у групи, при їх глобальному сприйманні.</p> <p>Привчати виконувати завдання вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>З метою розвитку слухового сприймання та привчання до слухання навчати рахувати</p>	<p>Утворює нові числа методом додавання 1 до попереднього числа.</p> <p>Знає запитання «Скільки?» і дає на нього відповідь.</p> <p>Вчиться узгоджувати іменник з числівником.</p> <p>Уміє здійснювати операції з числами</p> <p>Розуміє універсальність складу числа.</p> <p>Глобально, без перерахунку сприймає кількість предметів у групах.</p> <p>Виконує завдання вихователя під контролем та самостійно.</p> <p>Відтворює з пам'яті складоритм назв чисел.</p> <p>Ви являє інтерес до</p>
---	--	---

<p>Рахунок кількості звучань.</p> <p>Відтворення з пам'яті слухових сигналів складоритму нових слів.</p> <p>Виявлення інтересу до змісту завдань та їх виконання.</p> <p>Виділення з множини 1, 2, 3, 4, 5 предмета за наслідуванням, зразком, за словом.</p> <p>Називання кількості предметів без перерахування.</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають зв'язок числівників з іменниками.</p>	<p>кількість звучань (<i>оплесків, ударів в барабан тощо</i>).</p> <p>Заохочувати до відтворення з пам'яті слухових сигналів складоритму нових слів.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Розвивати інтерес до змісту завдань вихователя та їх виконання.</p> <p>Заохочувати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи.</p> <p>Привчати до колективної роботи та активної участі у пошуках правильної відповіді.</p> <p>Працювати над вмінням дітей виділяти з множини 1, 2, 3, 4, 5 предмети за наслідуванням, зразком, за словом.</p> <p>Розвивати сприйняття на слухозоровій основі звернене мовлення вихователя.</p> <p>Вправляти у називанні числа (кількості) предметів одразу після сприймання групи (без перерахування).</p> <p>Закріплювати вміння висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають зв'язок числівників з іменниками.</p> <p>Стимулювати, заохочувати дитину до супроводження омовленням своїх дій. (<i>Я додав ще одну цибулину і стало п'ять цибулин.</i>)</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з предметами (взяв, одержав, приніс, поклав, віддав і т. ін.).</p> <p>Формувати у дітей вміння об'єднувати і роз'єднувати</p>	<p>змісту завдань та їх виконання.</p> <p>Сприймає на слуховій основі найбільш вживані знайомі слова.</p> <p>Виявляє зацікавленість, зосередженість при виконанні завдань.</p> <p>Вміє працювати в колективі дітей.</p> <p>Виділяє з множин предмети за наслідуванням, зразком, за словом.</p> <p>Сприймає на слухозоровій основі звернене мовлення вихователя.</p> <p>Вміє висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів</p> <p>Розповідає про свої дії з предметами (з допомогою і самостійно; словесно і за допомогою жестів).</p>
---	--	---

<p>Дії з предметами: взяв, одержав, приніс, поклав, віддав і т. ін..</p> <p>Рівність і нерівність груп предметів.</p> <p>Зіставлення груп предметів за допомогою різних способів.</p> <p>Перетворення нерівності в рівність.</p> <p>Додавання і віднімання групи предметів.</p> <p>Називання чисел по порядку в межах 5.</p> <p>Утворення порядкових чисел методом додавання 1 до попереднього числа.</p> <p>Відтворення з пам'яті</p>	<p>предмети в межах 5. <i>(Було чотири дзиги і одна машинка. Всього п'ять іграшок. Машинку забрали. Скільки залишилося іграшок?)</i></p> <p>Закріплювати дитячі уявлення про рівність і нерівність груп предметів.</p> <p>Удосконалювати вміння зіставляти групи за допомогою різних способів: - накладання, перерахунку.</p> <p>Привчати виражати результат порівняння в словесній формі; Вправляти у порівнянні за кількістю групи предметів.</p> <p>Вчити перетворювати нерівності в рівність - додавати до меншої групи предмет, віднімати від більшої групи зайвий предмет (при різниці в одиницю).</p> <p>Привчати до впевненої відповіді на запитання вихователя, дітей.</p> <p>Закріплювати уміння порядкового рахунку та уміння називати числа (за можливостями) по порядку в межах 5. <i>(Перший ведмедик, друга лялька, третій зайчик, четвертий слоник, п'ятий півник. Який в ряду стоїть Ваня? Яка в ряду стоїть Катя?)</i></p> <p>Працювати над утворенням порядкових чисел методом додавання 1 до попереднього числа.</p> <p><i>(Першим стоїть Вова. За Вовою стане Толік. Яким він буде за рахунком? За Толиком стане Слава.)</i></p> <p>Привчати до уважного ставлення, осмислення зверненого запитання вихователя.</p> <p>Розвивати пам'ять на матеріалі</p>	<p>Розрізняє на рівні слухозорового сприймання узгодження іменників з числівниками.</p> <p>Розуміє рівності і нерівності груп предметів (більше на 1, менше на 1).</p> <p>Має впевненість у своїх відповідях на запитання та виконанні завдань.</p> <p>Називає (за своїми можливостями) числа по порядку в межах 5.</p> <p>З увагою ставиться до запитань вихователя.</p> <p>Запам'ятовує, пригадує слова, що позначають його діяльність.</p> <p>Бере активну участь (за можливостями) в обговоренні діяльності.</p>
--	---	--

<p>виконаних дій. Повідомлення про дії, які будуть виконувати.</p> <p>Звітування про виконання завдання.</p>	<p>пригадування мовленнєвого супроводу діяльності: - відтворення з пам'яті виконаних дій; - повідомлення про дії, які буде виконувати; - звітування про їх виконання.</p> <p>Заохочувати до активності в обговоренні дій, які виконувалися, або мають виконуватися.</p>	<p>Відтворює з пам'яті виконання своїх дій. Повідомляє (за своїми можливостями) про дії, які буде виконувати, звітує про їх виконання.</p>
<p>Вирішення логічних (ситуативно-практичних) задач.</p> <p>Підготовка до розв'язання задач.</p> <p>Розвиток логічного мислення.</p> <p>Розвиток словесно-логічної пам'яті.</p> <p>Пошукова робота відповіді до задачі.</p>	<p>Працювати над підготовкою дитини до сприймання та розв'язання задач. <i>(Скільки у тебе цукерок? Дай одну цукерку товаришу. Скільки у тебе залишилося цукерок?)</i></p> <p>Формувати вміння орієнтуватися в суті задачі (завдання). <i>(Скільки взяв, що зробив далі, чому ти так зробив, що треба зробити і т. ін..)</i></p> <p>З метою розвитку логічного мислення вирішувати простіші (ситуативно-практичні) задачі в межах п'яти. <i>(У тебе було 2 олівці. Оля дала тобі ще 1 зелений олівець. Скільки у тебе зараз олівців?)</i></p> <p>Розвивати словесно-логічну пам'ять на матеріалі ситуативних задач.</p> <p>Привчати до пригадування раніше вивченого матеріалу (лічба, пряма і обернена).</p> <p>Збуджувати прояви інтересу до змісту задач, заохочувати до активної участі у пошуках відповіді до задачі. <i>(Робота з іграшками, предметами, театр.)</i></p> <p>Привчати до уважності під час рішення задач. <i>(Будь уважним, не</i></p>	<p>Вміє розібратися в суті задачі (за допомогою і самостійно).</p> <p>Може вирішувати найпростіші (ситуативно-практичні) задачі в межах п'яти.</p> <p>Вміє здійснювати операції з числами, додає та віднімає по одному предмету у відповідності з умовою задачі.</p> <p>Виявляє зацікавленість, зосередженість при рішенні задач.</p> <p>Уважно відноситься до змісту задачі.</p>

<p>Сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p>	<p><i>спіши, ще раз подивись.)</i> Автоматизувати сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p>	<p>Вміє проговорювати умову задачі спряжено з вихователем.</p>
<p>Розвиток словесного та жестового мовлення.</p>	<p>Формувати вміння висловлювати свої судження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.</p>	<p>Сприймає на слуховій основі найбільш вживані слова, числа.</p>
<p>Практична робота з числами під час вирішення задач.</p>	<p>Автоматизувати правильну вимову звуків, раніше опанованих дитиною.</p>	<p>Правильно використовує знайомі сюжетні іграшки відповідно до їх функціонального призначення, співвідносить з числами.</p>
<p>Осмислення зверненого запитання.</p>	<p>Розвивати уміння практично здійснювати операції з числами під час вирішення задач. Закріпляти співвіднесення чисел і певної кількості предметів при рішенні задач. <i>(В задачі ми збільшили, чи зменшили кількість ... на 1, 2? Порівняй групи предметів.)</i> Привчати до осмислення</p>	<p>Розуміє звернене до нього запитання.</p>
<p>Зацікавленість в рішенні задач.</p>	<p>зверненого запитання вихователя. <i>(Уважно слухай запитання.</i> <i>Повтори запитання. Скажи про що я запитала.)</i></p>	<p>Виконує завдання вихователя під його контролем та самостійно.</p>
<p>Активне обговорення задачі та запитання до неї.</p>	<p>Привчати до виконання завдання вихователя під його контролем та самостійно. Розвивати інтерес до змісту задач. <i>(Театралізація змісту задачі, демонстрація сюжетних картинок, виконання спільних дій.)</i></p>	<p>Може відтворити дію запропоновану в задачі.</p>
<p>Відтворення умови задачі з пам'яті,</p>	<p>Виховання активності в обговоренні змісту задачі, дій що відбувалися чи будуть відбуватися в задачі, запитанні до задачі Удосконалювати відтворення умови задачі з пам'яті, практикувати уміння її розв'язати з опорою на предмети та без опори</p>	<p>Відтворює умову задачі з пам'яті, передає її фрагмент (або весь текст) складоритмом, повторює умову задачі, розв'язує її.</p>
<p>Омовлення дій,</p>	<p>опорою на предмети та без опори</p>	<p>Розповідає (за допомогою вихователя) словесно і жестово про свої дії з предметами з умови задачі.</p>

що до рішення задачі.	(з пам'яті). <i>(Повтори умову задачі, про що говориться в задачі, скільки було ..., що запитується в задачі.)</i>	Розуміє використання предметів-замінників при розв'язанні задачі.
Використання предметів-замінників.	Формувати вміння розповідати про свої дії з предметами з умови задачі. <i>(Одержав, взяв, поклав, віддав і т. ін.)</i>	Відтворює умову задачі, вирішує задачі.
Порівняння схожих задач за їх запитаннями.	Привчати до використання предметів-замінників при розв'язанні задачі. <i>(Палички замість машинок, кружечки замість апельсинів, трикутники замість будинків.)</i>	Розрізняє схожі задачі за їх запитаннями.
Самостійне рішення задач.	Вправляти у порівнянні схожих задач за їх запитаннями. <i>(На скільки було більше ...? Скільки було всього ...? На скільки було менше ...?)</i>	Сприймає звернене мовлення вихователя.
Сприйняття мовлення на слухо-зоровій основі.	Привчати до самостійності (повній або частковій) у вирішенні задач. Працювати над вихованням відповідальності, зосередженості в процесі самостійної роботи. <i>(Вирішуй задачу самостійно, будь уважним.)</i>	Називає числа (за допомогою вихователя) умови задачі та може відтворювати її з пам'яті.
Рішення задач без перерахунку з пам'яті).	Дбати про сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вихователя.	Знає складоритм назв чисел в умові задачі та може відтворювати його з пам'яті у відповідності з мовленнєвим матеріалом.
Спряжене називання чисел в умові задачі.	Розвивати здібності до вирішення логічних (ситуативно-практичних) задач в межах 5-и (без перерахунку з пам'яті). Закріплювати вміння спряженого називання чисел умови задачі та відтворення її з пам'яті. Працювати над засвоєнням складоритмів назв чисел в умові задачі та відтворення з пам'яті відповідного мовленнєвого матеріалу. Привчати до слухо-зорового	Сприймає на слухо-зоровій основі назви чисел, умови задач, питання-відповіді до задачі.

	сприймання назв чисел, умови задачі, питань-відповідей до задачі. Привчати до позначення словом усвідомлених фактів рішення задачі.	
--	--	--

Четвертий етап (шостий рік життя)

Зміст (чого навчаємо), освітні завдання, лінії розвитку	Методика (що формуємо, рекомендації - як формуємо та навчаємо), рекомендації для педагога, зміст та умови оптимізації педагогічної діяльності	Очікувані результати (що дитина знає, може, вміє.) показники компетентності дитини
Величини		
<p>Величини: товстий - тонкий.</p> <p>Розрізнення предметів: товстіший - тонкіший, найтовстіший - найтонкіший.</p> <p>Самостійні дії з предметами, іграшками.</p> <p>Порівняння предметів за: довжиною довгий - короткий, висотою високий -</p>	<p>Закріплювати поняття: <i>товстий - тонкий. (Візьми товсту паличку. Візьми тонку паличку.)</i></p> <p>Вправляти у порівнянні предметів за товщиною (<i>товстий - тонкий товстіший - тонкіший, найтовстіший - найтонкіший</i>).</p> <p><i>(Дай (покажи) товсту книжку. Дай тонкішу книжку. Дай найтоншу книжку.)</i></p> <p>Привчати до слухо-зорового сприймання знайомих слів, що позначають величини.</p> <p>Спонукаати дітей до самостійних дій з предметами, іграшками, спираючись на зорове орієнтування. <i>(Покажи найтовстішого ведмедика. Знайди ляльку тонкішу від ведмедика.)</i></p> <p>Удосконалювати уміння та навички порівнювати предмети за</p>	<p>Розуміє поняття: товстий – тонкий, може порівнювати предмети за товщиною.</p> <p>Сприймає слова: товстий, тонкий на слухо-зоровій основі. Проводить самостійні дії з предметами, іграшками, спираючись на зорове орієнтування.</p> <p>Порівнює предмети за: довжиною довгий - короткий, висотою</p>

<p>низький, шириною широкий - вузький.</p> <p>Здійснення різноманітних дій з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>просторове орієнтування, координацію рухів руки</p> <p>Просторове орієнтування, координація рухів руки.</p> <p>Групкування предметів за величиною без додаткових вказівок.</p> <p>Розвиток словесно-логічної пам'яті.</p> <p>Сприймання, розрізнення та розуміння значень слів, що позначають величини.</p> <p>Практична діяльність з предметами, розрізнення величин.</p>	<p>розмірами, за довжиною (<i>довгий - короткий</i>), висотою (<i>високий - низький</i>), шириною (<i>широкий - вузький</i>).</p> <p>Формувати і закріплювати уміння здійснювати різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками. (<i>Постав, знайди місце, дай, віднеси, візьми, поклади і т. ін.</i>)</p> <p>Розвивати просторове орієнтування, координацію рухів руки.</p> <p>Навчати співвідносити об'єкти за величиною. <i>«Добери правильно»</i></p> <p>Автоматизувати правильну вимову звуків, раніше опанованих дитиною.</p> <p>Виховувати відповідальне ставлення до поставлених вихователем завдань. (<i>Чому ти не зробив так, як тобі сказали?</i>)</p> <p>Формувати вміння групувати предмети за величиною без урахування призначення та інших ознак. (<i>Ігри «Лото», «Хто правильно складе?», «Знайди такі ж за величиною» та ін.</i>)</p> <p>Розвивати словесно-логічну пам'ять.</p> <p>Працювати над зорово-тактильними відчуттями, зоровим сприйманням, уміннями виділяти ознаки предметів за величиною та орієнтуватися на них. (<i>Ігри «Вгадай який там предмет», «Візьми широкі (вузькі) стрічки», «Які стрічки у ляльки?»</i>)</p> <p>Закріплювати уміння групувати предмети за величиною без урахування їх призначення. (<i>Розклади окремо довгі і короткі стрічки (предмети). Покажи на</i></p>	<p>високий - низький, шириною широкий - вузький.</p> <p>Здійснює різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Орієнтується у просторі.</p> <p>Може добирати та співвідносити об'єкти за величиною.</p> <p>Володіє правильною вимовою раніше опанованих звуків.</p> <p>Групує предмети за величиною без урахування інших ознак.</p> <p>Має словесно-логічну пам'ять.</p> <p>Вміє виділяти ознаки предметів за величиною та орієнтуватися на них.</p> <p>Групує предмети за величиною без урахування їх призначення.</p> <p>Сприймає розуміє і розрізняє значення слів, на слуховій основі та за</p>
--	---	---

<p>Зорове співвіднесення величин предметів.</p> <p>Омовлення дій з предметами.</p> <p>Словесно-логічна пам'ять.</p> <p>Складоритм нових слів, словосполучень, фраз та відтворені на їх основі мовлення.</p> <p>Порівняння та зіставлення груп предметів за величиною.</p> <p>Збирання багатомісних іграшок за величиною їх складових.</p>	<p><i>малюнках високі (низькі) будинки.)</i></p> <p>Привчати до сприймання (на слуховій основі та знань жестових позначень), розуміння і розрізнення значень слів, що позначають категорії величин.</p> <p>Удосконалювати уміння та навички розкладання предметів за:</p> <ul style="list-style-type: none"> - шириною (<i>широкий - вузький, ширший - вузчий, ще ширший - ще вузчий, найширший - найвузчий</i>); - за товщиною (<i>товстий - тонкий, товщій - тонший, найтовстіший - найтонший</i>); - за висотою (<i>високий - низький, вищий - нижчий, найвищий - найнижчий</i>); - за довжиною (<i>довгий - короткий, довший - коротший, найдовший - найкоротший</i>). <p><i>(Покажи найвищу огорожу. Знайди олівці коротші за цей. Принеси найвузчі стрічки.)</i></p> <p>Розвивати уміння здійснювати різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками шляхом зорового співвіднесення.</p> <p>Розвивати уміння та навички супроводжувати дії мовленням (за можливостями), розповідати про виконані дії з пам'яті. <i>(Розповідай, що ти робиш (зробив(ла), що будеш робити?))</i>.</p> <p>Формувати словесно-логічну пам'ять.</p> <p>Привчати до оволодінням складоритмом нових слів, словосполучень, фраз, вправляти у відтворені на їх основі мовлення.</p> <p>Закріплювати уміння та навички швидко порівнювати та зіставляти групи предметів за величиною. <i>(Складіть великі іграшки у велику</i></p>	<p>допомогою жестових позначень, що позначають категорії величин.</p> <p>Може розкласти предметів за: шириною, товщиною, висотою та довжиною.</p> <p>Шляхом зорового співвіднесення здійснює різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Супроводжує свої дії мовленням (за можливостями), розповідає про виконані дії з пам'яті, може логічно розмірковувати за допомогою вихователя, або самостійно.</p> <p>Володіє складоритмом нових слів, словосполучень, фраз, намагається відтворювати на його основі своє мовлення.</p> <p>Може збирати шляхом зорового</p>
---	---	---

<p>Відносність величин.</p> <p>Збирання багатокільцевої пірамідки на рівні зорового співвіднесення величин кілець.</p> <p>Групування предметів за величиною без додаткових вказівок.</p> <p>Співвіднесення об'єктів за величиною.</p> <p>Розрізнення, групування предметів за величиною встановлення відносності величин, синтез, узагальнення, класифікація.</p> <p>Навички самоконтролю.</p>	<p><i>коробку, маленькі іграшки в маленьку коробку. Великі і маленькі кубики. І т. ін.)</i></p> <p>Привчати самостійно збирати шляхом зорового співвіднесення багатомісні іграшки за величиною їх складових. <i>(Мотрійки, кубики-вкладки, стаканчики-вкладки тощо).</i></p> <p>Спонукаати дітей до самостійних дій з іграшками, спираючись на зорове орієнтування. <i>(Хто швидше збудує будиночок з кубиків?)</i></p> <p>Звертати увагу дітей на відносність величин: один і той же предмет виявляється по відношенню до одного маленьким, а по відношенню до іншого - великим. <i>(Червона машинка маленька по відношенню до зеленої, але вона велика по відношенню до синьої машинки.)</i></p> <p>Заохочувати до самостійного збирання багатокільцевої пірамідки на рівні зорового співвіднесення величин кілець. <i>(Зберемо пірамідку разом. Ти будеш говорити мені які кільця одягати. Тепер збери пірамідку самостійно.)</i></p> <p>Розвивати зорове сприймання, кінестетичні відчуття, мисленнєві операції аналізу. <i>(Різноманітні ігри на визначення величин.)</i></p> <p>Удосконалювати уміння групувати предмети за величиною без урахування призначення та інших ознак. <i>(Ігри «Хто перший?», «Лото».)</i></p> <p>Практикувати у вміннях співвідносити об'єкти за величиною. <i>(Скажи, якої величини лялька по відношенню до ведмедя? В яких будиночках будуть жити</i></p>	<p>співвіднесення багатомісні іграшки.</p> <p>Виконує самостійні дії з іграшками спираючись на зорове орієнтування.</p> <p>Розуміє, що величина предмету відносна орієнтовно до різних предметів.</p> <p>Збирає багатокільцеві пірамідки на рівні зорового співвіднесення величин кілець.</p> <p>Володіє мисленнєвими операціями аналізу, визначає величини.</p> <p>Групує предмети за величиною без урахування інших ознак.</p> <p>Співвідносить об'єкти за величиною.</p> <p>Розуміє відносність величин.</p> <p>Виявляє зосередженість, працездатність під час виконання завдань.</p>
--	---	--

<p>Побудова простих речень.</p> <p>Розвиток логічного мислення.</p>	<p><i>ці звірятка?)</i> Продовжувати формувати уміння розуміти відносність величин. (Ігри: «<i>Наведи порядок</i>», «<i>Чиє місце в ряду?</i>», «<i>Збери яблука</i>», «<i>Обери ляльці одяг</i>», «<i>Три ведмеді</i>» тощо.)</p> <p>Виховання зосередженості, працездатності під час виконання завдань.</p> <p>Удосконалювати вміння розповідати про свої дії з предметами, називати предмети та їх величини</p> <p>Формувати навички самоконтролю під час мовлення. (<i>Не поспішай, скажи правильно.</i>)</p> <p>Привчати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p>	<p>Розповідає про свої дії з предметами (за своїми можливостями), називає предмети та їх величини.</p> <p>Намагається контролювати своє мовлення. Виконує завдання вихователя.</p>
<p>Орієнтація в просторі</p>		
<p>Просторова орієнтація: зліва, справа, наліво, направо.</p> <p>Визначення місцезнаходження предмета.</p> <p>Слухо-зорове сприймання слів просторової орієнтації.</p> <p>Визначення зміни в розміщенні предметів в просторі.</p>	<p>Закріплювати уміння розрізнити поняття <i>зліва, справа, наліво, направо.</i></p> <p>Розвивати уміння орієнтування у просторі, вказувати місцезнаходження предмета вживаючи слова: <i>зліва, справа, ліворуч, праворуч, наліво, направо.</i> (<i>Де стоїть шафа? З якого боку від тебе книги? Візьми ляльку яка ліворуч від тебе. Вгорі справа намалюйте сонечко. І т. ін.</i>)</p> <p>Привчати до зорового, слухозорового сприймання слів просторової орієнтації, самостійного виконання завдань та виконання за допомогою вихователя.</p> <p>Формування і розвиток уміння здійснювати різноманітні дії з</p>	<p>Орієнтується у просторі. Розрізняє поняття зліва, справа, наліво, направо. Вказує на місцезнаходження предмета вживаючи слова, або жести: зліва, справа, ліворуч, праворуч, наліво, направо. Сприймає слова просторової орієнтації на слухозоровому рівні (знає їх жестові позначення).</p> <p>За вказівкою вихователя виконує різноманітні дії з предметами та</p>

<p>Активізація дитячого інтересу до завдань.</p> <p>Дрібна моторика пальців, координація рухів руки, мисленнєві операції аналізу та синтезу.</p> <p>Омовлення виконання завдань.</p> <p>Горизонтальні і вертикальні просторові відношення, слова: вперед - назад, внизу, вгорі.</p> <p>Дії з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Імпресивне і активне мовлення.</p> <p>Складоритм нових слів, їх запам'ятовування</p>	<p>предметами та дидактичними іграшками. <i>(Постав ляльку за будиночок. Поклади олівець біля альбома. Поклади машинку в ящик. Перестав кубики на стіл перед ведмедиком. І т. ін.)</i></p> <p>Збудження виявлення інтересу до завдань, активної участі у їх виконанні.</p> <p>Розвивати дрібну моторику пальців, координацію рухів руки, мисленнєві операції аналізу та синтезу.</p> <p>Виховання активності в обговоренні (словесно та за допомогою жестів) виконаних завдань.</p> <p>Розвиток уміння визначати зміни в розміщенні предметів у просторі. <i>(Ігри «Де лежить, де стоїть?», «Відгадай, де?», «Опиши кімнату ляльки», «Правильно-неправильно» тощо.)</i></p> <p>Вправляти у сприймані, розумінні і розрізненні значень слів, що позначають просторові категорії. <i>(Поклади праворуч. Дістань справа на верхній полиці.)</i></p> <p>З метою усвідомлення понять горизонтального і вертикального просторового відношення привчати вказувати на місце розташування предметів та виконання дій з ними використовуючи слова: <i>вперед - назад, внизу, вгорі.</i> <i>(Ігри «розвісь ялинкові прикраси», «Що змінилося?», «Домалюй»)</i></p> <p>Заохочувати до здійснення</p>	<p>дидактичними іграшками.</p> <p>Виявляє інтерес до завдань, приймає активну участь у їх виконанні.</p> <p>Виконує мисленнєві операції аналізу та синтезу.</p> <p>Приймає участь в обговоренні виконаних завдань (словесно та за допомогою жестів).</p> <p>Визначає зміни в розміщенні предметів у просторі.</p> <p>Розрізняє і розуміє значення слів, що позначають просторові категорії.</p> <p>Розуміє поняття горизонтального і вертикального просторового відношення, вказує на місце розташування предметів та виконує дії з ними.</p> <p>Використовує слова та жестові позначення понять: вперед - назад, внизу, вгорі.</p> <p>Використовує активне мовлення (за можливостями) у процесі виконання дій з предметами та дидактичними іграшками.</p>
--	--	--

<p>та відтворення.</p> <p>Сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Поняття протилежностей в просторових відносинах: внизу-вгорі, попереду - позаду.</p> <p>Орієнтації в навколишньому просторі.</p> <p>Використання слів: за, між, перед, поміж, поруч.</p> <p>Орієнтація на аркуші паперу.</p> <p>Визначення предметів відносно себе.</p> <p>Використання слів, що позначають просторові уявлення у розповідях про вулицю, дитячий садок, кімнату.</p>	<p>різноманітних дій з предметами та дидактичними іграшками. (<i>Постав ляльку перед собою. Стань позаду Каті. Де стоять в шафі тапочки?</i>)</p> <p>Розвивати імпресивне і активне мовлення у процесі виконання дій з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритму нових слів, їх запам'ятовування та відтворенні на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Продовжувати працювати над засвоєнням розуміння зв'язків в просторі протилежних понять: внизу-вгорі, попереду - позаду (<i>у побуті, в природних умовах, в іграх</i>), на аркуші паперу (<i>у малюванні, аплікації, плані-схемі</i>).</p> <p>Спонукаати дітей до самостійних дій з іграшками, предметами спираючись на зорове орієнтування в просторі. (<i>Розстав іграшки на полиці. Розкажи як ти розставив іграшки. Замальовувати предмет або сюжет з орієнтуванням на окремі розрізні частини називаючи категорії простору.</i>)</p> <p>Сприятти через дидактичні ігри поглибленню знань і вмінь орієнтації дітей в навколишньому просторі, набутих у навчально-виховному процесі і власним життєвим досвідом.</p> <p>Закріплювати уміння орієнтуватися у просторі, використовуючи слова: <i>за, між, перед, поміж, поруч.</i></p> <p>Удосконалювати орієнтацію на аркуші паперу. (<i>Намалюй сонечко</i></p>	<p>Знайомий із складоритмом нових слів та намагається їх відтворювати на основі складоритму з пам'яті.</p> <p>Розуміє зв'язки протилежних понять (внизу-вгорі, попереду - позаду) в просторі, на аркуші паперу.</p> <p>Самостійно виконує дії з іграшками, предметами спираючись на зорове орієнтування в просторі.</p> <p>Використовує свої знання і вміння з орієнтації в навколишньому просторі, набути у навчально-виховному процесі і власним життєвим досвідом.</p> <p>Розуміє значення слів: за, між, перед, поміж, поруч та може їх використовувати.</p> <p>Орієнтується на аркуші паперу.</p> <p>Визначає предмети відносно себе.</p> <p>Знає і розуміє, нову лексику (математичних понять), вживає її в</p>
---	---	---

<p>Пригадування раніше вивченого матеріалу.</p> <p>Зміна знаходження речей у просторі, слова: <i>вище, нижче, збоку.</i></p> <p>Визначення зміни в розміщенні предметів в просторі: <i>внизу – вгорі, праворуч – ліворуч, за – перед, на – під, попереду – позаду.</i></p> <p>Відносність положення предметів у просторі, їх переміщення.</p>	<p><i>зверху зліва. Квіточку намалюй внизу справа. Будиночок намалюй посередині. Поруч з будиночком намалюй собачку.)</i></p> <p>Вправляти у визначенні предметів відносно себе. (<i>З якого боку від тебе стоїть стілець? Між ким стоїш ти в ряду.</i>)</p> <p>Збагачувати знання дитини новою лексикою (математичних понять), вживаючи її у розповіді (в доступній формі для дитини) про вулицю, дитячий садок, кімнату. Розвивати сприймання дитиною мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Привчати до пригадування раніше вивченого матеріалу. (<i>Пригадай, як ми називали цю твою руку?</i>)</p> <p>Практикувати зміну знаходження речей у просторі закріплюючи просторові поняття і використовуючи слова: <i>вище, нижче, збоку.</i></p> <p>Спираючись на практичні дії з переміщенням предметів у просторі активізувати орієнтацію дітей у просторі, пригадування необхідних слів та їх вживання (знання словесних і жестових позначень цих понять).</p> <p>Привчати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Заохочення до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи та її коментування.</p> <p>Удосконалювати дитяче розуміння про відносність положення предметів у просторі, їх переміщення. (<i>Ігри «Унизу – угорі», «Де лежить?», «Доручення» тощо).</i></p> <p>Працювати над вміннями</p>	<p>розповідях про вулицю, дитячий садок, кімнату.</p> <p>Може сприймати мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Усвідомлює зміну знаходження речей у просторі і використовує слова: <i>вище, нижче, збоку.</i> Розуміє відносність місцезнаходження предметів у просторі, вживає необхідні слова та жести просторового відношення переміщених предметів.</p> <p>Може бути активним, зосередженим в процесі самостійної роботи та її коментування.</p> <p>Висловлює свої враження за допомогою вихователя словесно та з допомогою природних жестів.</p>
---	--	--

	висловлювати свої враження за допомогою вихователя - словесно та з допомогою природних жестів.	
Орієнтування в часі		
Характерні часові ознаки доби.	Збагачувати поняття характерних часових ознак і послідовності зміни часу доби: ранок, день, вечір, ніч.	Знає послідовність зміни часу доби та їх часові ознаки.
Послідовність зміни часу доби: ранок, день, вечір, ніч	Вправляти в розрізненні та засвоєнні понять: спочатку, потім. <i>(Самостійне та за допомогою вихователя, розкладання серії картинок пов'язаних з діяльністю людини на протязі доби в логічній послідовності (спочатку, потім)).</i>	Розуміє та розрізняє поняття: спочатку, потім.
Розрізнення та засвоєння понять: спочатку, потім.	Заохочувати до активності, зосередженості в процесі самостійної роботи.	Знає коли люди прокидаються, коли лягають спати і т. ін..
Заняття людей в різний час доби.	Збагачувати знання дітей заняттями людей в різний час доби. <i>(Драматизація послідовності подій, яку розклала сама дитина (у разі, якщо картинки розкладені невірною, дитина діє так, як вона розклала картинки)).</i>	Впізнає на слухозоровій, або слуховій основі знайомі слова: ранок, день, вечір, ніч, спочатку, потім.
Сприймання на слуховій основі слів: ранок, день, вечір, ніч, спочатку, потім.	Автоматизувати сприймання на слуховій основі найбільш вживаних знайомих слів: ранок, день, вечір, ніч, спочатку, потім.	Приймає участь в обговоренні подій, що відбувалися в певний час доби.
Обговорення подій, що відбувалися в певний час доби.	Заохочувати до активності в обговоренні подій, що відбувалися в певний час доби.	Правильно використовує слова, що означають часові відношення.
Використання слів: сьогодні, завтра, вчора.	Закріплювати уміння правильно за смислом використовувати слова, що означають часові відношення: ранок, день, вечір, ніч, сьогодні, завтра, вчора.	Знає послідовності днів тижня.
Послідовність днів тижня.	Закріплювати знання послідовності днів тижня. <i>(Усвідомлення змін днів тижня, використовуючи календар погоди.)</i>	Розрізняє поняття: сьогодні, вчора, завтра, було, тепер, буде, потім.
Розрізнення понять: сьогодні, вчора, завтра, було, тепер, буде,	Формувати розрізнення понять: сьогодні, вчора, завтра, було,	

<p>потім.</p> <p>На основі засвоєних складоритмів оформлення спостережень словом, словосполученням, реченням.</p> <p>Пригадування власної участі в тому, що відбувалося на протязі тижня.</p> <p>Сприймання мовлення на слухо-зоровій основі.</p> <p>Пори року: зима, весна, літо, осінь.</p> <p>Ознаки пір року.</p> <p>Місяці року та їх назви.</p> <p>Місяці кожної пори року.</p> <p>Сприймання,</p>	<p>тепер, буде, потім.</p> <p>Привчати до оформлення спостереження словом, словосполученням, реченням на основі засвоєних складоритмів. <i>(Який сьогодні день? – Сьогодні вівторок (користуючись календарем погоди). яка погода була вчора? Що ти робиш зараз? Що ти будеш робити потім?).</i></p> <p>Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування власної участі в тому, що відбувалося на протязі тижня. <i>(В який день тижня ходили на екскурсію? (чергував(ла), хворів(ла) і т. ін..)</i></p> <p>Сприяти через ігрову діяльність поглибленню знань часових відносин, набутих у навчально-виховному процесі і власному життєвому досвіді. <i>(Складемо календар. Шикуймося за днями тижня.)</i></p> <p>Збуджувати виявлення інтересу до змісту ігри, завдань, запитань вихователя, активної участі у грі, виконанні завдань, у пошуках відповіді на запитання.</p> <p>Розвивати сприймання мовлення вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Закріплювати знання назв пір року: зима, весна, літо, осінь. <i>(Називання пір року за картинками.)</i></p> <p>Розширювати формування ознак пір року. <i>(Які квіти зацвітають весною? Коли жовкне листя? Коли на вулиці найхолодніше? І т. д.)</i></p> <p>Розвивати увагу під час виконання завдань вихователя.</p> <p>Ознайомлювати з місяцями року та їх назвами.</p> <p>Виокремлювати місяці до кожної</p>	<p>Оформлює свої спостереження словом, словосполученням, реченням на основі засвоєних складоритмів та з допомогою жестової мови.</p> <p>Відтворює події, які відбувалися на протязі тижня.</p> <p>З власного життєвого досвіду робить висновки про часові відносини.</p> <p>Приймає активну участь в ігровій діяльності, виконанні завдань, пошуках відповіді на запитання.</p> <p>Знає назви пір року, та розрізняє їх на картинках.</p> <p>Ознайомлений з ознаками пір року.</p> <p>Ознайомлений з назвами місяців року.</p> <p>З допомогою</p>
--	---	---

<p>розуміння і розрізнення значень слів, що позначають категорії часу.</p> <p>Послідовність й причино-залежність явищ в різні пори року.</p> <p>Часи доби в різні пори року.</p> <p>Спостереження і обговорення ознак різних часових відрізків в різні пори року.</p> <p>Обговорення подій, що відбувалися в певний час доби, чи в певну пору року</p> <p>Навички самоконтролю під час мовлення.</p> <p>Співвіднесенням пір року.</p>	<p>пори року. <i>(Кожна пора року має три місяці. Зимові місяці: грудень, січень, лютий. Це найхолодніші місяці року.)</i></p> <p>Удосконалювати сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають категорії часу.</p> <p><i>(Проведення екскурсій в різні пори року.)</i></p> <p>Навчати визначенню не лише послідовності, але й причино-залежності явищ в тих випадках, коли вони добре виражені.</p> <p><i>(Розкладання картинок в послідовності, яка показує причинний зв'язок явищ. Від літа до осені, від осені до зими.)</i></p> <p>Розвивати уточнення уявлень дітей про час доби в різні пори року. <i>(День зимою короткий, а літом довгий. Взимку вечір настає рано. І т. ін..)</i></p> <p>Звертати увагу на часові зміни шляхом спостереження і обговорення ознак різних часових відрізків (ранок, день, вечір, ніч) в різні пори року. <i>(Коли починає ввечері темніти влітку? А коли темніє взимку? Коли ти прокидаєшся вранці взимку, на вулиці світло чи темно? А коли ти прокидаєшся вранці влітку, то на вулиці світло чи темно?)</i></p> <p>Сприятти активності дітей в обговоренні матеріалу який вивчається, або закріплюється, подій, що відбувалися в певний час доби, чи в певну пору року. <i>(Взимку холодно, падає сніг. Діти катаються на ковзанах, санчатах. Влітку тепло, сонечко світить і нагріває землю. Діти купаються в річках і загорають.)</i></p> <p>Формувати у дітей навички</p>	<p>вихователя виокремлює місяці до кожної пори року.</p> <p>Розуміє і розрізняє значення слів, що позначають категорії часу.</p> <p>Визначає причино-залежність явищ коли вони добре виражені.</p> <p>Може визначити час доби в різні пори року.</p> <p>Виявляє активність в обговоренні матеріалу, подій, що відбувалися в певний час доби, чи в певну пору року.</p> <p>Набуває навички самоконтролю під час мовлення.</p>
---	---	--

<p>Уявлення про рік.</p> <p>Сприймання мовлення на слуховій, слухозоровій основі та омовлення свого мислення.</p> <p>Розвиток пам'яті через запам'ятовування назв місяців року та пригадування раніше вивченого.</p> <p>Усвідомлення власного віку.</p> <p>Оформлення знань у слові, словосполученні, реченні на основі засвоєних складоритмів.</p> <p>Омовлення своїх дій в межах категорій часу.</p>	<p>самоконтролю під час мовлення. Привчати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Працювати над співвіднесенням пір року.</p> <p>Формувати уявлення дитини про рік. <i>(Розповідати, що рік складається з 4 пір року. В кожній порі року три місяці. Всього в році 12 місяців.)</i></p> <p>Привчати до сприймання мовлення на слуховій, слухозоровій основі та омовлення свого мислення (при необхідності з використанням жестової мови).</p> <p>Розвиток пам'яті через запам'ятовування назв місяців року та пригадування раніше вивченого матеріалу.</p> <p>З метою усвідомлення дитиною кінця і початку року пригадати свято Нового року. <i>(Розглядання ілюстрацій, бесіда про свято (що роблять на свято, подарунки, особливості одягу).</i></p> <p>Формування усвідомлення власного віку дитиною. День народження дитини.</p> <p>Привчати до оформлення дитиною своїх знань у слові, словосполученні, реченні на основі засвоєних складоритмів. <i>(Скільки тобі років? Назви пори року. Що сьогодні робили? Який сьогодні день? Яка зараз пора року? і т. д.).</i></p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають категорії часу.</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії в межах категорій часу. <i>(Вчора я грався з пожежною машиною. Влітку я їздив на річку купатися. Взимку я буду</i></p>	<p>Може співвідносити пори року.</p> <p>Має уявлення про рік.</p> <p>Омовлює свої думки за допомогою словесної та жестової мов.</p> <p>Знає назви місяців року (за допомогою вихователя).</p> <p>Усвідомлює поняття кінця і початку року.</p> <p>Знає свій вік, розуміє поняття «День народження».</p> <p>Може давати відповіді на запитання словесно, допомагаючи собі при необхідності жестами.</p> <p>Розповідає про свої дії в межах категорій часу.</p>
--	--	--

	<i>кататися на санчатах. І т. д.)</i>	
Геометричні фігури		
<p>Назви плоских геометричних фігур: круг, квадрат, овал, прямокутник, трикутник.</p> <p>Обстеження і порівняння геометричних фігур дотиково-пошуковим шляхом.</p> <p>Прикладання, накладання, обведення, замальовування площинних форм геометричних фігур.</p> <p>Складоритми слів: квадрат, прямокутник, трикутник, круг, овал.</p> <p>Відтворення слів на основі складоритмів та з пам'яті</p> <p>Виділення форми в предметах і групування предметів за формою.</p> <p>Порівняння предметів за визначеною</p>	<p>Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування назв плоских геометричних фігур: <i>круг</i>, <i>квадрат</i>, <i>овал</i>, <i>прямокутник</i>, <i>трикутник</i>.</p> <p>Закріплювати вміння обстежувати і порівнювати геометричні фігури дотиково-пошуковим шляхом. З метою усвідомлення дітьми форм геометричних фігур: круг і квадрат вправляти у прикладанні площинних форм круга і квадрата до відповідних прорізів у стінах будиночка. (Гра «<i>Закрий віконечко</i>»).</p> <p>Сприяти закріпленню розуміння понять різних плоских геометричних фігур методами: <i>накладання</i>, <i>обведення</i>, <i>замальовування</i>.</p> <p>Заохочувати до засвоєння складоритмів слів: квадрат, прямокутник, трикутник, круг, овал.</p> <p>Привчати до відтворення слів на основі складоритмів та з пам'яті. Привчати прикладати площинні геометричні фігури до різних об'ємних предметів, визначаючи схожість цих фігур. (Гра «<i>Кожній фігурі своє місце</i>»)</p> <p>Розвивати вміння виділяти форму в предметах і групувати предмети за формою. (Гра «<i>Знайди предмети схожі на квадрат</i>»)</p> <p>Удосконалювати вміння порівнювати предмети за визначеною формою, знаходити схожі геометричні фігури. (<i>Яка іграшка схожа на трикутник, круг...? При грі в лото-вкладки, замальовувати предмет або його</i></p>	<p>Знає назви плоских геометричних фігур: круг, квадрат, овал, прямокутник, трикутник.</p> <p>Може обстежувати, прикладати і порівнювати геометричні фігури.</p> <p>Знає різницю між геометричними фігурами, використовує методи: <i>накладання</i>, <i>обведення</i>, <i>замальовування</i>.</p> <p>Ознайомлений із складоритмом слів: квадрат, прямокутник, трикутник, круг, овал і намагається їх відтворювати з пам'яті.</p> <p>Виділяє форму в предметах і групує предмети за формою.</p> <p>Порівнює предмети за визначеною формою, знаходить схожі геометричні фігури.</p>

<p>формою.</p> <p>Знаходження певної геометричної фігури серед багатьох інших площинних фігур.</p> <p>Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають назви геометричних фігур.</p> <p>Виділення форм різних предметів у довкіллі, використовуючи за зразок геометричні фігури.</p> <p>Складання орнаменту з окремих геометричних фігур.</p> <p>Розвиток уваги.</p> <p>Сприймання на слуховій основі назв геометричних фігур.</p> <p>Співвіднесення об'ємної і площинної форми геометричних</p>	<p><i>частини з орієнтуванням на окремі геометричні фігури.)</i></p> <p>Закріплювати вміння знаходити серед багатьох площинних геометричних фігур певну фігуру, називати її. (Гра «Доміно фігур»)</p> <p>Виховувати у дітей бажання та вміння дотримуватися правил гри. Розвивати сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, що позначають назви геометричних фігур.</p> <p>Удосконалювати вміння виділяти форму конкретних предметів у довкіллі, використовуючи за зразок геометричні фігури. («Знайди предмет такої самої форми»)</p> <p>Сприяти через дидактичні ігри поглибленню знань і вмінь дітей розрізнення геометричних форм, знання про які були набуті у навчально-виховному процесі та власному життєвому досвіді. Заохочувати до складання орнаменту з окремих геометричних фігур, використовуючи прийом накладання кожної фігури на її контурне зображення, геометричні фігури позначати словесно. (Гра «Викладання орнаменту за малюнком»)</p> <p>Збуджувати виявлення інтересу до змісту завдань вихователя й активної участі у пошуках їх виконання.</p> <p>Привчати виконувати завдання вихователя під його контролем та самостійно, розвивати увагу під час виконання завдань.</p> <p>Автоматизація сприймання на слуховій основі назв плоских геометричних фігур.</p> <p>Заохочувати, на матеріалі</p>	<p>Знаходить серед багатьох площинних геометричних фігур певну фігуру, називає її.</p> <p>Під час гри дотримується її правил.</p> <p>Може виділити форму конкретного предмету у довкіллі, використовуючи за зразок геометричні фігури.</p> <p>Розрізняє геометричні форми, знання про які були набуті у навчально-виховному процесі та власному життєвому досвіді.</p> <p>Складає орнамент з окремих геометричних фігур, геометричні фігури (за можливостями) позначає словесно.</p> <p>Виявляє інтерес до змісту завдань вихователя і приймає активну участь у пошуках їх виконання.</p> <p>Сприймає на слуховій основі назв плоских геометричних фігур.</p>
---	--	---

<p>фігур.</p> <p>Зіставлення предметів за формою, у яких є кути і прями сторони.</p> <p>Виділення і розрізнення форм предметів.</p> <p>Дії з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Розрізнення геометричних форми, які значно відрізняються одна від одної, та схожі між собою.</p> <p>Орієнтація на різні властивості предметів при виконанні ігрових завдань з іграшками геометричних форм.</p> <p>Збирання багатомісних іграшок.</p> <p>Прийоми обстеження</p>	<p>пригадування, впізнавати, називати і розрізняти назви об'ємних геометричних фігур: <i>куб, куля, цеглина (паралелепіпед), циліндр.</i></p> <p>Вправляти у зіставленні предметів за формою, у яких є кути і прями сторони (куб, квадрат, паралелепіпед (брусок), прямокутник, трикутник), і предметів, у яких немає кутів (куля, круг, циліндр, овал).</p> <p>Навчати виділенню і розрізненню форм предметів: куля, круг, куб, квадрат, овал, прямокутник, трикутник, цеглина (паралелепіпед), циліндр. (Гра «На що схоже?»)</p> <p>Розвивати уміння здійснювати різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками схожими на геометричні фігури.</p> <p>Формувати уміння розпізнавати форми, які значно відрізняються одна від одної, та схожі між собою: кулю - круг, куб - квадрат, прямокутник - цеглину, трикутник - циліндр. (Гра «Впізнай на дотик», «Поклади правильно»)</p> <p>Вчити орієнтуватися на різні властивості предметів при виконанні ігрових завдань з дидактичними іграшками геометричних форм. (М'яч схожий на кулю, він котиться. Прямокутник схожий на цеглину. З цеглин будують будинки.)</p> <p>Розвивати зорове сприймання. (Розрізняти, співвідносити геометричні фігури за величиною.)</p> <p>Вправляти у самотійному</p>	<p>Знає назви об'ємних геометричних фігур: куб, куля, цеглина (паралелепіпед), циліндр.</p> <p>Впізнає, називає (за можливостями) і розрізняє назви об'ємних геометричних фігур.</p> <p>Порівнює предмети за формою, у яких є кути і прями сторони з предметами, у яких немає кутів.</p> <p>Виділяє і розрізняє форми предметів за об'ємними геометричними фігурами.</p> <p>Здійснює різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Розпізнає форми, які значно відрізняються одна від одної, та схожі між собою.</p> <p>Виконує ігрові завдання з дидактичними іграшками геометричних форм.</p> <p>Самостійно збирає шляхом зорового співвіднесення, багатомісних</p>
--	--	---

<p>предметів.</p> <p>Співвіднесення об'єкту зі зразком, зі словом-назвою.</p> <p>Відтворення цілісного образу предмету при складанні геометричних фігур.</p> <p>Підбір парних геометричних фігур з множини. Підбір геометричних фігур за словом-назвою.</p> <p>Виділення форми в предметах і групування предметів за формою.</p> <p>Розпізнавання подібних форм геометричних фігур та форм, які значно відрізняються одна від одної.</p> <p>Порівняння картинки з кресленням предмету.</p>	<p>збиранні, шляхом зорового співвіднесення, багатомісних іграшок. (<i>Ігри «збери велику пірамідку», «Кубики вкладки» тощо.</i>)</p> <p>Заохочувати до активності, привчати до зосередженості в процесі самостійної роботи. Удосконалювати прийоми обстеження предметів з метою закріплення уявлень про, форму геометричних фігур.</p> <p>Практикувати співвіднесення об'єкту зі зразком, зі словом-назвою на основі зорово-тактильного і тактильного обстеження. (Гра <i>«Відгадай, що це»</i>)</p> <p>Вчити відновлювати цілісний образ предмету при складанні геометричних фігур з дерев'яного конструктора з орієнтуванням на картинку. (<i>Склади будинок (машину) і т. ін..</i>)</p> <p>Сприяти через дидактичні ігри поглибленню знань і вмінь дітей, набутих у навчально-виховному процесі і власному життєвому досвіді.</p> <p>Привчати добирати парні геометричні фігури з множини. (Гра <i>«Поклади кожну геометричну фігуру на місце»</i>)</p> <p>Вчити за словом-назвою вибирати геометричні фігури. Розвивати вміння виділяти форму в предметах і групувати предмети за формою. (<i>Розвивати вміння прощовхувати об'ємні фігури у відповідні прорізи.</i>)</p> <p>Удосконалювати вміння</p>	<p>іграшок. Активний, зосереджений в процесі самостійної роботи.</p> <p>Співвідносить об'єкти зі зразком, зі словом-назвою на основі зорово-тактильного і тактильного обстеження.</p> <p>Відновлює цілісний образ предмету при складанні геометричних фігур з орієнтуванням на картинку.</p> <p>Вміє добирати парні геометричні фігури з множини.</p> <p>Може за словом-назвою вибирати геометричні фігури. Виділяє форму в предметах і групує предмети за формою.</p> <p>Розпізнає подібні форми геометричних фігур.</p> <p>Порівнює картинку з кресленням</p>
--	---	---

<p>Складоритм слів: куб, квадрат, прямокутник, циліндр, трикутник, куля, круг, трикутник, овал.</p> <p>Групування предметів за формою без урахування призначення та інших ознак.</p> <p>Розвиток слухового сприймання. Розвиток пам'яті. Відтворення слів на основі складоритмів та з пам'яті.</p> <p>Співвіднесення площинних та об'ємних форм геометричних фігур.</p> <p>Уміння виділяти ознаки і властивості предметів за геометричними формами.</p> <p>Узагальнення предметів за їх формою.</p> <p>Групування предметів за формою</p>	<p>розпізнавати подібні форми геометричних фігур та форми, які значно відрізняються одна від одної (Ігри «Впізнай на дотик», «Впізнай за описом», «Збери машину і опиши»).</p> <p>Вчити порівнювати картинку з кресленням предмету. (<i>Визнач відмінності та схожості частин будинку.</i>)</p> <p>Продовжувати вправляти у засвоєнні складоритмів слів: куб, квадрат, прямокутник, циліндр, трикутник, куля, круг, трикутник, овал.</p> <p>Формувати навички самоконтролю під час мовлення. Закріплювати уміння групувати предмети за формою, удосконалювати прийоми обстеження предметів з метою закріплення уявлень про, форму геометричних фігур без урахування призначення та інших ознак. (Ігри «Лото», «Хто перший?» тощо.)</p> <p>Розвиток слухового сприймання на матеріалі слів, що позначають назви геометричних фігур.</p> <p>Розвиток пам'яті через запам'ятовування назв об'ємних геометричних фігур. Вправляти у відтворенні слів на</p>	<p>предмету.</p> <p>Розпізнає складоритм слів: куб, квадрат, прямокутник, циліндр, трикутник, куля, круг, трикутник, овал.</p> <p>Групує предмети за формою.</p> <p>Має уявлення про, форму геометричних фігур без урахування призначення та інших ознак.</p> <p>Відтворює назви геометричних фігур на основі складоритмів та з пам'яті.</p> <p>Сприймає мовлення вихователя (знайомих слів) на слухо-зоровій основі.</p> <p>Виділяє ознаки і властивості предметів за геометричними формами та орієнтується на них.</p>
---	---	--

<p>відповідно до геометричного зразка.</p> <p>Групування предметів за формою без урахування їх призначення та якості.</p> <p>Підбір площинних деталей до зразка двох геометричних величин.</p> <p>Співвіднесення об'єктів за величиною.</p> <p>Обговорення виконання завдань.</p> <p>Співвіднесення декількох предметів за одним геометричним зразком.</p> <p>Узагальнення предметів за формою.</p> <p>Омовлення дій з предметами геометричної форми.</p> <p>Навички самоконтролю, самооцінки та виправлення помилок.</p> <p>Словесно-логічне мислення.</p>	<p>основі складоритмів та з пам'яті.</p> <p>З метою усвідомлення площинних та об'ємних форм геометричних фігур продовжувати вправляти у їх співвіднесенні (Ігри «Цікава коробочка», «У кого такий самий?»)</p> <p>Привчати до сприймання мовлення вихователя на слухозоровій основі.</p> <p>Розвивати зорово-тактильні відчуття, мисленнєві операції аналізу, та синтезу уміння виділяти ознаки і властивості предметів за геометричними формами та орієнтуватися на них. (Які геометричні фігури мають кути, прями сторони? Назви предмети у яких немає кутів, прямих сторін?)</p> <p>Розширювати та закріплювати вміння співставляти й узагальнювати предмети за їх формою. (Гра «Предмет і форма»)</p> <p>Привчати групувати предмети за формою відповідно до геометричного зразка. (Гра «Добери за формою»)</p> <p>Розвиток уміння групувати предмети за формою без урахування їх призначення та якості (кольору, величини). (Гра «Побудуємо будинок»)</p> <p>Вчити добирати площинні деталі до зразка двох геометричних величин, (дах, двері, вікна тощо). (Гра «Добери правильно»)</p> <p>Вчити складати з набору об'ємних геометричних фігур різні предмети, об'єкти, з наступним їх називанням. (Ігри «З яких фігур складається предмет?», «Різні будинки»)</p> <p>Привчати до активного</p>	<p>Може співставляти й узагальнювати предмети за їх формою.</p> <p>Групує предмети за формою відповідно до геометричного зразка без урахування їх призначення та якості.</p> <p>Добирає площинні деталі до зразка (самостійно та з допомогою вихователя) двох геометричних величин.</p> <p>Складає з набору об'ємних геометричних фігур різні предмети, об'єкти, з наступним їх називанням.</p> <p>Приймає участь в обговоренні виконання завдань.</p> <p>Співвідносить декілька предметів з одним геометричним зразком.</p> <p>Визначає і називає форму предмета, узагальнює предмети за формою.</p> <p>Може словесно та за допомогою жестів розповідати про свої дії з предметами.</p> <p>Має навички самоконтролю, самооцінки та звички</p>
---	--	--

	<p>обговорення виконання завдань, участі в іграх.</p> <p>Удосконалювати вміння співвідносити декілька предметів з одним геометричним зразком. (Гра «Що лежить в мішечку?»)</p> <p>Формувати уміння самостійно визначати і називати форму предмета, підводити до узагальнення предметів за формою. (Гра «Знайди однакові»)</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з предметами.</p> <p>Активізувати мовленнєву діяльність.</p> <p>Виховувати зосередженість, працездатність, навички самоконтролю, самооцінки та звички знаходити помилки у власній роботі та виправляти їх.</p> <p>Розвивати словесно-логічне мислення.</p>	<p>знаходити помилки у власній роботі та виправляти їх.</p>
Числа та лічба		
<p>Утворення числового ряду в межах 5.</p> <p>Співвідношення кількості предметів з кількістю пальців.</p> <p>Уявлення про склад числа з використанням різних груп однорідних предметів.</p>	<p>З метою поглиблення та закріплення розуміння дітьми складу числа повторити утворення числового ряду в межах 5. (1 і 1 буде 2, $1+1=2$; $2+1=3$, $1+1+1=3$, $2+1=3$; $1+1+1+1=4$, $2+2=4$, $3+1=4$; $1+1+1+1+1=5$, $2+2+1=5$, $3+2=5$, $4+1=5$)</p> <p>Привчати до використання співвідношення кількості предметів з кількістю пальців (в межах 5).</p> <p><i>(Називати числа по порядку, послідовно вказуючи на предмети, розташовані в ряд (торкаючись пальчиком.)</i></p> <p>Розвивати здатність до перенесення уявлень про склад числа з використанням різних</p>	<p>Знає та розуміє як утворюється склад числа та числовий ряд в межах 5.</p> <p>Співвідносить кількість предметів з кількістю пальців.</p> <p>Співвідносить склад числа з різними групами однорідних</p>

<p>Сприймання на слуховій основі назв чисел.</p> <p>Розвиток пам'яті. Співвіднесення кількості предметів кількістю пальців. Відтворення назв чисел на основі складоритмів та з пам'яті.</p> <p>Виділення підсумкового числа. Співвіднесення чисел і певної кількості предметів.</p> <p>Розкладання множин.</p> <p>Складання чисел з різних груп.</p> <p>Самостійне виконання завдань.</p> <p>Дії з предметами.</p> <p>Лічба та формування відповідей на питання «Скільки?».</p>	<p>груп однорідних предметів. <i>(Два помідори, три кабачки, чотири буряки, п'ять цибулин.)</i></p> <p>Автоматизація сприймання на слух назв чисел: один, два, три, чотири, п'ять.</p> <p>Розвивати пам'ять на матеріалі пригадування назв чисел та їхнього утворення.</p> <p>Удосконалювати співвіднесення кількості предметів в межах 5 з кількістю пальців.</p> <p>Вправляти у відтворенні назв чисел на основі складоритмів та з пам'яті.</p> <p>Формувати навички самоконтролю під час мовлення. Привчати відносити останнє число до усієї групи предметів, тобто виділяти підсумкове число. <i>(Всього п'ять іграшок.)</i></p> <p>Закріплювати співвіднесення чисел на табличках з певною кількістю предметів.</p> <p>З метою поглиблення та закріплення розуміння дітьми складу числа:</p> <ul style="list-style-type: none"> - учити розкладати множини, що складаються з 2, 3, 4, 5 предметів на групи, підкладаючи до них відповідні цифри; - складати число з різних груп: 2 дорівнює 1 і 1; $3=1+1+1=2+1=1+2;$ $4=1+1+1+1=1+1+2=2+2;$ $5=1+1+1+1+1=2+1+1+1=2+2+1=3+1+1=2+3 \text{ і т. ін.}$ <p>Заохочувати до виконання завдань вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Формувати і розвивати уміння здійснювати різноманітні дії з</p>	<p>предметів.</p> <p>Сприймає на слуховій, слухозоровій основі назви чисел: один, два, три, чотири, п'ять.</p> <p>Відтворює назви чисел на основі складоритмів та з пам'яті.</p> <p>Набуває навички самоконтролю під час мовлення.</p> <p>Відносить останнє число до усієї групи предметів, тобто виділяє підсумкове число.</p> <p>Співвідносить числа на табличках з певною кількістю предметів.</p> <p>Вміє розкладати множини, що складаються з 2, 3, 4, 5 предметів на групи, підкладаючи до них відповідні цифри.</p> <p>Може складати число з різних груп</p> <p>Виконує завдання вихователя під його контролем та самостійно.</p> <p>Може здійснювати</p>
---	--	--

<p>Омовлення дій з числами.</p> <p>Прояви активності в обговоренні виконання завдання.</p> <p>Числа і цифри: 6, 7, 8, 9, 10.</p> <p>Дії з предметами в межах 6, 7 (8, 9, 10).</p> <p>Співвідношення кількості предметів з кількістю пальців в межах 6, 7 (8, 9, 10).</p> <p>Утворення чисел: 6, 7 (8, 9, 10).</p> <p>Універсальність складу числа.</p> <p>Співвіднесення числа з певною кількістю предметів.</p> <p>Групування предметів за кількістю без урахування призначення та інших ознак.</p> <p>Набирання</p>	<p>предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Удосконалювати вміння лічити і відповідати на питання «Скільки?».</p> <p><i>(До 3-х каштанів докласти ще 1 каштан. Скільки стало?)</i></p> <p>Збуджувати виявлення інтересу до змісту завдань вихователя, активної участь у пошуках вирішення цих завдань.</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії з числами. <i>(Щоб отримати число три необхідно до одного додати один і ще раз додати один. Отримаємо число три.)</i></p> <p>Привчати до активності в обговоренні виконання завдання.</p> <p>Ознайомити з числами і цифрами 6, 7(по можливості 8, 9,10).</p> <p>Формувати уявлення про числа 6, 7 (за можливостями дитини числами 8,9,10) на основі дій з предметами. <i>(Візьми 5 шишок до них доклади ще одну шишку. У нас стало 6 шишок. Показати число і цифру 6 на таблиці.)</i></p> <p>Працювати над співвідношенням кількості предметів з кількістю пальців в межах 6, 7 (8, 9, 10).</p> <p>З метою поглиблення та закріплення розуміння дітьми складу чисел 6, 7, (8, 9, 10) аналізувати утворення їхнього числового ряду. <i>(Скільки шишок потрібно докласти до 5 щоб отримати число 6.)</i></p> <p>Практикувати використання груп однорідних предметів однакових за кількістю з метою усвідомлення універсальності складу числа.</p> <p>Привчати співвідносити числа з</p>	<p>різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками.</p> <p>Вміє лічити і відповідати на питання «Скільки?».</p> <p>Виявляє інтерес до змісту завдань вихователя, приймає активну участь у пошуках вирішення цих завдань.</p> <p>Може (за можливостями, використовуючи словесну та жестову мови) розповідати про свої дії з числами.</p> <p>На основі дій з предметами має уявлення про числа і цифри 6, 7(по можливості 8, 9,10).</p> <p>Співвідносить кількість предметів з кількістю пальців в межах 6, 7 (8, 9, 10).</p> <p>Знає та розуміє утворення числового ряду чисел 6, 7, (8, 9, 10).</p> <p>Розуміє універсальність складу числа.</p>
---	---	--

<p>предметів з множини за словом, цифрою, за зразком.</p> <p>Сприймання розуміння і розрізнення значень слів на слухо-зоровій основі.</p> <p>Перерахунок усієї сукупності предметів у цілому, запитання "Скільки?".</p> <p>Глобальне (зорове) сприймання кількості предметів об'єднаних у групи.</p> <p>Виділення з множини певної кількості предметів, що мають різні властивості.</p> <p>Розкладання множин, що складаються з 2, 3, 4, 5, 6, 7, предметів на однакові групи.</p> <p>Складання числа з різних груп чисел.</p>	<p>певною кількістю предметів. (<i>На табличці цифра 7. Під табличку необхідно підкласти 7 однакових предметів.</i>)</p> <p>Формувати вміння групувати предмети за кількістю без урахування призначення та інших ознак. (Ігри «Лото», «Хто перший?» тощо.)</p> <p>Навчати вибирати предмети з множини за словом, цифрою, за зразком. (<i>Відклади 6 паличок. Дай три олівці.</i>)</p> <p>Використовувати для навчання та закріплення рахунку слухове і тактильне сприйняття. (<i>Рахувати кількість звучань, або кількість предметів на дотик.</i>)</p> <p>Удосконалювати і розвивати сприймання розуміння і розрізнення значень слів у мовленні вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Закріплювати вміння перерахунку визначених предметів (<i>Скільки кубиків?</i>) і усієї сукупності предметів у цілому (<i>Скільки усього іграшок?</i>).</p> <p>Привчати до зосередженості, працездатності.</p> <p>Дбати про набуття дитиною навичок самоконтролю, самооцінки та звички знаходити помилки у власній роботі та виправляти їх.</p> <p>Розвивати вміння та навички визначення кількості предметів, об'єднаних у групи, при їх глобальному сприйманні.</p> <p>Вправляти в уміннях виділяти з множини певну кількість предметів, що мають різні властивості. (<i>Візьми усі червоні ..., усі довгі ..., усі кулі, усі</i></p>	<p>Співвідносить числа з певною кількістю предметів.</p> <p>Може групувати предмети за кількістю без урахування призначення та інших ознак.</p> <p>Вибирає предмети з множини за словом, цифрою, за зразком.</p> <p>Сприймає розуміє і розрізняє значення слів у мовленні вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Вміє перераховувати предмети і усю сукупність предметів у цілому.</p> <p>Набуває навички самоконтролю, самооцінки та звички знаходити помилки у власній роботі та виправляти їх.</p> <p>Визначає кількість предметів при їх глобальному сприйманні. Може виділяти з множини певну кількість предметів,</p>
--	--	---

<p>Самостійна робота з аналізом числового ряду.</p> <p>Глобальне сприймання кількості предметів, об'єднаних у групи в межах 7-и без перерахунку та з називанням цього числа.</p> <p>Операції об'єднання і роз'єднання кількості предметів.</p> <p>Відтворення з пам'яті виконаних дій.</p> <p>Знаходження місця числа в ряду, спираючись на конкретний матеріал.</p> <p>Математичні дії з числами, набуті у навчально-виховному процесі і на власному життєвому досвіді.</p> <p>Розмін монет в</p>	<p><i>трикутники.)</i></p> <p>Закріплювати склад чисел 6-7 (за можливостями 8, 9, 10).</p> <p>З метою усвідомлення та засвоєння складу числа розкладати множини, що складаються з 2, 3, 4, 5, 6, 7, предметів на однакові групи, підкладаючи до них відповідні цифри.</p> <p>Розвивати зорове сприймання, кінестетичні відчуття, мисленнєві операції аналізу, та синтезу.</p> <p>Працювати над вміннями складати число з різних груп: $5 = 1 + 1 + 1 + 1 + 1 = 1 + 2 + 2 = 2 + 1 + 1 + 1 = 3 + 2 = 3 + 1 + 1 = 2 + 3$.</p> <p>Розвивати активність, заохочувати до зосередженості в процесі самостійної роботи над аналізом числового ряду.</p> <p>Привчати до зорового сприймання (глобально) кількості предметів, об'єднаних у групи в межах 7-и (якщо дитина справляється до 10) без перерахунку та з називанням цього числа.</p> <p>Привчати дітей супроводжувати свою діяльність мовленням (за їхніми можливостями), при необхідності використовувати жестову мову.</p> <p>Формувати у дітей вміння виконувати операції об'єднання і роз'єднання на предметах. Заохочувати до відтворення з пам'яті виконаних дій, повідомлення про дії, які буде виконувати, звітування про їх виконання.</p> <p>Навчати знаходити місце числа в ряду, спираючись на конкретний</p>	<p>що мають різні властивості.</p> <p>Розкладає множини, що складаються з 2, 3, 4, 5, 6, 7, предметів на однакові групи та підкладає до них відповідні цифри.</p> <p>Вміє складати число з різних груп.</p> <p>Виявляє зосередженість в процесі самостійної роботи над аналізом числового ряду. Глобально сприймає кількості предметів, об'єднаних у групи в межах 7-и (якщо дитина справляється до 10) без перерахунку та з називанням цього числа. Супроводжує свою діяльність мовленням (за можливостями). Може виконувати операції об'єднання і роз'єднання на предметах. Відтворює з пам'яті виконані дії, повідомляє про дії, які буде виконувати, звітує про їх виконання (за</p>
--	--	--

<p>межах 5 (10).</p> <p>Назви монет.</p> <p>Узгодження в підсумковому числі числівника з іменником.</p> <p>Порядковий рахунок та називання чисел по порядку.</p> <p>Утворення порядкових чисел.</p> <p>Відповіді на запитання «Скільки?» і «Котрий?».</p> <p>Омовлення дій з</p>	<p>матеріал (6 менше 7; 6 більше 5; 6 менше 7, але якщо додати 1, буде 7; 6 більше 5, якщо відняти (узяти)1, буде 5).</p> <p>Дбати про привчання до уважності під час виконання завдань.</p> <p>Вправляти дітей у об'єднанні та роз'єднанні предметів в межах 6-7 (до 10).</p> <p>Сприяти через дидактичні ігри поглибленню знань і вмінь дітей робити математичні дії з числами, набуті у навчально-виховному процесі і на власному життєвому досвіді.</p> <p>Ознайомлювати дітей з розміном монет в межах 5 (10).</p> <p>(3 коп.= 1коп.+ 1 коп.+ 1 коп.= 1 коп.+ 2 коп.;</p> <p>5 коп.= 1 коп.+1 коп.+ 1 коп.+ 1 коп.+ 1 коп.= 1 коп.+ 1 коп. + 1коп + 2 коп.= 2 коп.+ 2 коп.+ 1 коп.;</p> <p>2 коп.= 1 коп.+ 1 коп.).</p> <p>Розвивати пам'ять через запам'ятовування назв монет.</p> <p>Розвивати слухозорове сприймання на матеріалі найбільш знайомих слів та назв монет.</p> <p>Вчити узгодженню в підсумковому числі числівника з іменником. (<i>Шість копійок. До шістьох копійок. Чотири ляльки. Чотирьом лялькам.</i>).</p> <p>Працювати над розвитком умінь порядкового рахунку та умінь називати числа по порядку (за можливостями) в межах 7 (10). (<i>Яким в ряду стоїть ведмедик?... ... Перший ведмедик, друга лялька, третій зайчик, четвертим стоїть слоник, п'ятий півник, шоста машинка, сьомою стоїть мавпочка.</i></p>	<p>можливостями).</p> <p>Знаходить місце числа в ряду.</p> <p>Може бути уважним під час виконання завдань.</p> <p>Об'єднує та роз'єднує предмети в межах 6-7 (до 10).</p> <p>Вміє робити математичні дії з числами, які набув(ла) у навчально-виховному процесі і на власному життєвому досвіді.</p> <p>Вміє розмінювати монети в межах 5коп. (10 коп.).</p> <p>Знає назви монет. Сприймає на слухозоровій основі найбільш знайомі слова та назви монет. Може (намагається) узгоджувати в підсумковому числі числівник з іменником.</p> <p>Має уявлення про порядковий рахунок.</p> <p>Називає числа по порядку (за можливостями) в межах 7 (10).</p>
--	---	---

<p>числами.</p> <p>Зворотній рахунок в межах 3, 4, 5, 6, 7 (до 10) який пов'язаний з дією віднімання.</p> <p>Розвиток пам'яті, лічба пряма і обернена. Рівність і нерівність груп предметів.</p> <p>Самостійний вибір найбільш зручного способу зіставлення об'єктів залежно від кількості, вираження результату порівняння в словесній формі. Перетворення нерівності в рівність. Ознайомлення зі знаками: +</p>	<p><i>Скільки всього іграшок стоїть в ряду? Всього в ряду стоїть сім іграшок.</i></p> <p><i>Яким в ряду стоїть хлопчик? Яка в ряду стоїть дівчинка?)</i></p> <p>Працювати над утворенням порядкових чисел методом додавання 1 до попереднього числа.</p> <p><i>(Першим стоїть Вова. За Вовою стане Толик. Яким він буде за рахунком? За Толиком стане Оля. Яка вона буде за рахунком у ряді?.)</i></p> <p>Закріплювати вміння правильно відповідати на питання «Скільки?» і «Котрий?».</p> <p>Привчати до супроводження дій мовленням, слухо-зорове сприймання мовленнєвого матеріалу</p> <p>Познайомити дітей зі зворотним рахунком в межах 3, 4, 5, 6, 7 (до 10, якщо дитина справляється з завданням), яке пов'язане з дією віднімання. <i>(Було 4 яблука. Ми заберемо 1 яблуко. Скільки стало яблук? Полічить. (Три яблука.) Тепер ми заберемо ще одне яблуко. Скільки стало яблук? Полічить (Два яблука) і т. д. тепер пригадаємо, скільки яблук у нас було спочатку? (Чотири) Вихователь викладає карточку з цифрою 4. Скільки у нас стало яблук коли ми забрали одне? (Три.) Вихователь викладає карточку з цифрою 3. І т. д. до 1. Прочитайте цифри на карточках які ми виклали: 4, 3, 2, 1. Це називається оберненою лічбою.)</i></p> <p>Вправляти дітей у пригадуванні вивченого матеріалу (лічба пряма і обернена), розвиток пам'яті.</p>	<p>Має уявлення про утворення порядкових чисел методом додавання 1 до попереднього числа.</p> <p>Розуміє різницю між відповіддю на запитання «Скільки?» і відповіддю на запитання «Котрий?».</p> <p>Розуміє, що таке зворотній рахунок.</p> <p>Може зворотно рахувати за допомогою вихователя.</p> <p>Вміє лічити прямо і зворотно (за допомогою).</p> <p>Розуміє рівність і нерівність груп</p>
---	--	--

<p>(додати), - (відняти), = (буде).</p> <p>Спряжене називання чисел, математичних знаків, монет тощо.</p>	<p>Удосконалення та закріплення уявлень про рівність і нерівність груп предметів.</p> <p>Привчати до самостійного, найбільш зручного вибору способу зіставлення залежно від кількості об'єктів, їх властивостей, просторового розташування і виражати результат порівняння в словесній формі (за можливостями дитини) за допомогою вихователя та жестової мови.</p> <p>Навчати перетворювати нерівності в рівність в межах 6-7,(10) додаючи або віднімаючи 1 або 2 предмети.</p> <p>Ознайомити дітей зі знаками: + (додати), - (відняти), = (буде).</p> <p>Навчати фіксувати процес і результат операцій за допомогою розрізних цифр.</p> <p>Привчати до спряженого називання (за можливостями дитини та за допомогою жестової мови) чисел, математичних знаків, монет тощо.</p> <p>Дбати про засвоєння дітьми складоритму слів, словосполучень, фраз та відтворення на їх основі словесного матеріалу.</p>	<p>предметів.</p> <p>Може вибирати зручний для себе спосіб зіставлення залежно від кількості об'єктів, їх властивостей, просторового розташування і виражати результат порівняння в словесній формі (за можливостями дитини).</p> <p>Вміє додавати або віднімати 1 або 2 предмети, утворюючи при цьому рівності..</p> <p>Знає знаки: + (додати), - (відняти), = (буде).</p> <p>Фіксує процес і результат операцій за допомогою розрізних цифр.</p> <p>Вміє спряжено називати (за можливостями)) числа, математичні знаки, монети тощо.</p>
<p>Ситуативно-практичні задачі</p>		
<p>Вирішення логічних (ситуативно-практичних) задач без перерахунку з пам'яті.</p> <p>Розвиток логічного мислення,</p>	<p>Навчати вирішувати логічні (ситуативно-практичні) задачі в межах 7-и (10), без перерахунку з пам'яті. <i>(У Тетянки було 2 чорних олівці. Один олівець вона дала Сашкові. Скільки чорних олівців залишилося у Тетянки?)</i></p> <p>Розвивати логічне мислення, зорове сприймання, мисленнєві</p>	<p>Може вирішувати найпростіші ситуативно-практичні задачі в межах 7-и (10).</p>

<p>зорового сприймання, мисленневих операцій, аналізу та синтезу. Поглиблення знань і вмінь дітей, набутих у навчально-виховному процесі та особистому життєвому досвіді.</p> <p>Використання предметів-замінників при розв'язанні задач. Здійснення різноманітних дій з предметами та дидактичними іграшками у відповідності до умов задачі, практичного здійснення операцій з числами.</p> <p>Відносність предметів.</p> <p>Відтворення умови задачі з пам'яті з опорою на предмети-замінники та без опори.</p> <p>Сприймання мовлення на слухо-зоровій основі. Словесно-логічна</p>	<p>операції аналізу та синтезу. Сприяти через дидактичні ігри, ситуативні операції з числами вирішенню математичних задач, поглибленню знань і вмінь дітей, набутих у навчально-виховному процесі та особистому життєвому досвіді. <i>(За обідом всім принесли компот. Спочатку принесли 6 склянок компоту, а потім ще 2 склянки. Скільки всього склянок компоту принесли? Скільки дітей сьогодні обідало?)</i></p> <p>Привчати до використання предметів-замінників при розв'язанні задач. <i>(Кружечки замість машин, палички замість яблук, каштани замість людей.)</i></p> <p>Продовжувати розвивати уміння здійснювати різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками у відповідності до умов задачі, практично здійснювати операції з числами.</p> <p>Привчати до виконання завдань вихователя під час вирішення задач, під його контролем та самостійно.</p> <p>Продовжувати формувати уміння заміщеності об'єктів та удосконалювати розуміння відносності предметів (їх заміну). <i>(Ігри: «Наведи порядок», «Збери яблука», «Три ведмеді» тощо.)</i></p> <p>Допомагати відтворювати умову задачі з пам'яті, заохочувати до її розв'язання з опорою на предмети-замінники та без опори (з пам'яті).</p> <p>Розвивати сприймання мовлення</p>	<p>Може ситуативно працювати з числами, вирішуючи нескладну задачу яка пов'язана з набуттям особистого життєвого досвіду.</p> <p>Розуміє та може використовувати предмети-замінники при розв'язанні задач.</p> <p>Вміє здійснювати різноманітні дії з предметами та дидактичними іграшками у відповідності до умов задачі, практично здійснює операції з числами.</p> <p>За допомогою вихователя відтворює</p>
--	---	--

<p>пам'ять.</p> <p>Складоритм назв чисел умови задачі та відтворення з пам'яті відповідного мовленнєвого матеріалу. Спряжене називання чисел умови задачі. Пригадування раніше вивченого матеріалу (лічба, пряма і обернена).</p> <p>Омовлення своїх дій за умовою задачі. Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів. Сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, які складають умову задачі та питання до неї. Самоконтроль, знаходження помилки у власній роботі під час рішення задачі.</p>	<p>вихователя на слухо-зоровій основі.</p> <p>Збуджувати виявлення інтересу до змісту задач, активної участі у пошуках відповіді до задачі. Розвивати словесно-логічну пам'ять.</p> <p>Вправляти у засвоєнні складоритмів назв чисел умови задачі та відтворення з пам'яті відповідного мовленнєвого матеріалу.</p> <p>Формувати навички самоконтролю під час мовлення. Привчати до спряженого називання чисел умови задачі та відтворення її з пам'яті.</p> <p>З метою спрощення рішення задач вправляти у пригадуванні раніше вивченого матеріалу (лічба, пряма і обернена).</p> <p>Закріплювати слухо-зорове сприймання назв чисел, умови задачі, питань-відповідей до задачі.</p> <p>Формувати вміння розповідати про свої дії за умовою задачі. Автоматизація сприймання на слух найбільш вживаних знайомих слів.</p> <p>Заохочувати дітей до активності під час обговорення умови задачі та її рішення.</p> <p>Удосконалювати сприймання, розуміння і розрізнення значень слів, які складають умову задачі та питання до неї.</p> <p>Привчати до уважності, зосередженості, працездатності під час виконання завдань вихователя.</p> <p>Закріплювати навички самоконтролю, самооцінки і звичку знаходити помилки у власній роботі та виправляти їх.</p>	<p>умову задачі з пам'яті, вирішує її з опорою на предмети заміники, або з пам'яті.</p> <p>Сприймає мовлення вихователя (знайомих слів) на слухо-зоровій основі.</p> <p>Розрізняє складоритм назв чисел умови задачі та відтворює з пам'яті відповідний мовленнєвий матеріал (за своїми можливостями).</p> <p>Володіє навичками самоконтролю під час мовлення.</p> <p>Володіє прямою і оберненою лічбою в межах 7-и (10).</p> <p>Словесно та за допомогою жестів може розповісти про свої дії за умовою задачі.</p> <p>Проявляє активність, зацікавленість під час рішення задач.</p> <p>Сприймає (словесно, або жестово), розуміє і розрізняє значення</p>
---	---	---

		слів, які складають умову задачі та питання до неї.
--	--	---

Примітка.

Виділене в тексті синім коліром не обов'язкове для вивчення.

Розділ III

СОЦІАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Світлана Литовченко

На сучасному етапі розвитку України відбуваються інноваційні процеси в освіті, які враховують національні та світові тенденції, підходи, концепції. Зокрема, поширення набули ідеї гуманістичної педагогіки, становлення дитиноцентричної системи освіти, в якій домінує орієнтація на інтереси дитини, на задоволення її потреб.

Дошкільна освіта в Україні, як і у багатьох країнах Європи, сьогодні визнана пріоритетною сферою в системі освіти. Зокрема, особливої уваги потребують питання дошкільної освіти дітей з особливими потребами, що детерміновано наступним:

- реформуванням освітньої галузі, відповідним визначенням дошкільної освіти як невід'ємної частини загальної системи, яка має формувати базис майбутньої особистості, сприяти саморозвитку та самореалізації дитини, а не лише виконувати функції підготовчого етапу до навчання у школі (В. Кремень);

- оновленням нормативної бази дошкільної освіти, зокрема впровадженням Базового компоненту дошкільної освіти (Державного стандарту), який визначає обов'язковий мінімум змісту основних освітніх програм, обсяг навантаження, вимоги до рівня розвиненості, вихованості та навченості дитини шести (семи) років, а також умови, за яких вони можуть бути досягнуті;

- сучасними підходами до організації роботи з дітьми з особливими потребами, що передбачає максимально раннє (з перших місяців життя) виявлення порушень психофізичного розвитку та максимальне скорочення часового проміжку між моментом встановлення порушення та початком комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги;

– актуалізацією проблеми підготовки до навчання у школі дітей цієї категорії у зв'язку з переходом початкової ланки спеціальної школи на новий зміст освіти.

Важливим завданням реформування системи спеціальної освіти є добудова відсутнього донині структурного елемента, нового базису – системи раннього виявлення та ранньої комплексної корекції порушень у розвитку дитини.

На сучасному етапі однією з актуальних проблем спеціальної педагогіки є обґрунтування теоретичного та практичного аспектів організації навчання та виховання дітей з особливими потребами у дошкільних навчальних закладах.

Українські та зарубіжні вчені у галузі вікової психології та педагогічної науки поділяють думку про те, що дошкільний період відіграє визначальну роль у загальному процесі соціалізації дитини та формуванні особистості в цілому. Крім того, європейський вектор розвитку освіти, прогресивні зміни у сучасному українському суспільстві актуалізують проблему виховання життєво компетентної особистості дитини, здатної до гармонійної адаптації до нових умов життя, налагодження продуктивних стосунків з оточуючими, визначення свого місця у соціумі.

У Законі України «Про дошкільну освіту» одним із ключових завдань цієї освітньої ланки визначено формування особистості дитини, розвиток її творчих здібностей, набуття нею соціального досвіду. Таке завдання знайшло своє відображення у останньому куррикулумі дошкілля. Зокрема, у новому Базовому компоненті дошкільної освіти наявна теза про необхідність «надання пріоритету соціально-моральному розвитку особистості, формування у дітей уміння узгоджувати особисті інтереси з колективними». Належний рівень соціально-особистісного розвитку дошкільника передбачено змістом всіх освітніх ліній, першою чергою таких, як «Дитина в соціумі», «Особистість дитини». Повною мірою цей аспект віддзеркалений і в значній кількості чинних програм виховання, навчання і розвитку дітей

дошкільного віку, які поглиблено висвітлюють змістові компоненти, що розкривають питання соціального, емоційно-ціннісного, морального виховання дошкільників (оновлена програма розвитку «Я у Світі» (наук. кер. О. Кононко), тематична програма «Скарбниця моралі» (Л. Лохвицька) та ін.), а також експериментальних, зарубіжних (виховна програма «Character education» (виховання характеру дитин) тощо).

Сутність поняття «особистісний розвиток дитини» ми конкретизуємо як її «соціально-особистісний розвиток», що являє собою багатогранний процес, який передбачає присвоєння культурних та моральних цінностей суспільства, формування особистісних якостей, що визначають взаємостосунки з іншими дітьми та дорослими, розвиток самосвідомості, усвідомлення свого місця у суспільстві. У такому контексті актуальними є поняття соціалізація, соціальне виховання. Соціалізація особистості в дошкільному дитинстві – процес становлення дитини у взаємодії із соціальним оточенням, результат входження у світ конкретних соціальних зв'язків, оволодіння досвідом людських взаємин та конструювання власного образу світу. Соціальне виховання розглядається як багатовимірний конструкт із виокремленням таких напрямів:

- сприяння адаптації дитини до умов життєдіяльності, тобто входження її в світ людських стосунків;
- сприяння розвитку самоусвідомлення, що дасть дитині можливість змінювати уявлення про себе та ставлення до себе;
- формування суб'єктивної життєвої позиції дитини.

Соціально компетентна дитина має розвинену потребу в контактах з іншими дітьми та дорослими, вона здатна регулювати власну поведінку та дії, їй притаманні моральні почуття співраді, співпереживання, готовності прийти на допомогу.

Емоційний розвиток дошкільника передбачає наявність у нього позитивного настрою і самопочуття, вміння дитини орієнтуватися в основних емоціях, розрізняти їх схематичне зображення, адекватно реагувати на різні

ситуації і події, намагатися контролювати прояв негативних емоцій (Г. Нижник). Моральний розвиток дитини розглядається як поступальний процес свідомого оволодіння нею гуманістичними моральними цінностями.

Різні аспекти проблеми (сутність категорій «соціальна компетентність»; діагностика, виховання та розвиток компетентної особистості) представлені у психолого-педагогічних джерелах. Зокрема, у працях О. Савченко визначено наступні принципи організації виховного процесу:

1. Усебічне виховання і розвиток дитячої особистості.

Сутність цієї ідеї у сучасних умовах ми розуміємо як прагнення навчального закладу, сім'ї, громади для виявлення і розвитку всіх позитивних природних задатків і духовних цінностей кожної дитини відповідно до її індивідуальних можливостей і потреб. В. Сухомлинський визначив три рушійні сили розвитку і виховання: якості індивідуальності, тобто її природну основу, гармонію взаємодії із соціумом та активність і працьовитість людини.

2. Цілісність і системність виховного процесу.

3. Глибоке знання особистості дитини.

4. Створення сприятливого виховного і розвивального освітнього простору; врахування зовнішніх впливів на внутрішні стани і мотиви діяльності вихованців.

5. Культуротворча спрямованість виховання і розвитку дитини.

6. Діалогічність і співробітництво у виховному процесі.

7. Проектування і моніторинг результативності виховного процесу.

Соціальний (соціально-особистісний) розвиток дітей з особливими потребами останніми десятиріччями – один із пріоритетних напрямів спеціальної педагогіки. Проблема соціалізації осіб з порушеннями психофізичного розвитку на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики набуває дедалі більшої актуальності в контексті утвердження соціальної моделі інвалідності, зміни ставлення суспільства до людей з обмеженими можливостями, визнання того, що всі діти різні, тому освітні

цілі та очікування також мають бути різними, на перший план висувуються задачі соціальної адаптації дітей даної категорії.

Таким чином, сурдопедагогічна наука зосереджує увагу на особливостях соціально-особистісного розвитку дітей з порушеннями слуху. Зокрема, необхідно враховувати, що порушення слуху певним чином ускладнює соціальний розвиток дітей, що показано у низці спеціальних досліджень (Л. Анікеєва, Г. Вигодська, О. Ісеніна, Б. Корсунська, Н. Морозова та ін.) та підкріплюється інформацією про труднощі, з якими стикаються люди глухі та зі зниженим слухом в їх соціальній реабілітації (у певних життєвих ситуаціях).

Говорячи про переддошкільне виховання дітей з порушеннями слуху, Л. Анікеєва відмічає, що таке порушення позначається також у обмеженні емоційних контактів з дорослими. Обмеженість спілкування призводить до того, що у глухих дітей не завжди виражений так званий «комплекс пожвавлення».

У межах історичного аналізу проблеми важливе значення мають теоретичні положення представників радянської сурдопедагогіки та сурдопсихології (Р. Боскіс, Т. Власової, С. Зикова, Л. Нейман, Ф. Рау, Т. Розанової, Н. Слезіної, Ж. Шиф та ін.). Зокрема, радянська сурдопедагогіка на всіх етапах свого розвитку великого значення надавала вивченню психологічних особливостей дітей з порушеннями слуху. У 20-ті роки ХХ ст. систематична розробка проблем спеціальної психології відбувалася під керівництвом Л. Виготського, під впливом його ідей. У початковий період своєї наукової діяльності вчений зіткнувся з проблемами навчання дітей, що мають різні порушення психофізичного розвитку (глухоту, сліпоту, розумову відсталість); необхідністю виявлення їхніх потенційних можливостей та надання відповідної допомоги. У 1924-1926 роках з'являються перші його роботи з таких проблем, зокрема, відома стаття «Принципи соціального виховання глухонімих дітей». Як зазначав Л. Виготський, важливим резервом для соціального розвитку дитини є

розвиток її вищих психічних функцій, ранній початок корекційної психолого-педагогічної роботи, розвиток мовлення.

Аналіз сурдопедагогічної класики та сучасних літературних джерел засвідчує, що різним аспектам соціального розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху приділено різну міру уваги. Більшою мірою розкрито засоби та методи морального виховання дошкільників з порушенням слуху, показана роль опанування мовленням у процесі морального розвитку (Н. Рау, Б. Корсунська, Н. Морозова). Особливості формування особистісних рис дітей з порушеннями слуху представлено у наукових працях П. Гуслистого, Н. Морозової, Р. Раєвського, І. Соколянського. У роботах Л. Носкової розкрито можливості особистісного розвитку дітей глухих, зі зниженим слухом у процесі спеціального навчання. Під керівництвом Т. Розанової було проведено дослідження розвитку емоційної сфери глухих дітей, самооцінки та рівня домагань, міжособистісних стосунків.

У наукових працях відмічається суттєве значення словесного мовлення для соціального розвитку дитини; стверджується про те, що мовлення виникає з потреби у спілкуванні та в умовах спілкування лише тоді, коли здійснення комунікативної діяльності дитини стає неможливим без опанування цим особливим засобом (М. Лісіна). Подальше збагачення та розвиток мовлення відбувається у контексті ускладнення, змін спілкування дитини з оточуючими людьми, під впливом перетворення комунікативних задач, що постають перед нею.

Діти дошкільного віку з порушенням слуху зазнають труднощів у спілкуванні з оточуючими людьми та опануванні мовленням, що позначається на формуванні не лише пізнавальної діяльності, але й особистісних якостей. В. Петшак, Т. Прилепська відмічають, що у глухих дітей спостерігається брак мовленнєвих засобів для описання особистісних особливостей людей, їх емоційних проявів. Це, своєю чергою, уповільнює процес формування у глухих дітей соціальної зрілості, усвідомлення дітьми свого ставлення до інших та до самих себе. Учені В. Петшак, А. Гозова

відмічають, що у глухих дітей спостерігаються труднощі розуміння емоцій інших людей, їх відтінків, вищих соціальних почуттів. Так, дослідження В. Петшака доводять, що у глухих дітей утруднено розуміння причинної обумовленості емоційних станів, наявні суттєві труднощі формування морально-етичних уявлень та понять, проте, можливо, значною мірою це пов'язано з невмінням дітей з важкими порушеннями слуху словесно висловити свої переживання.

Розширенню уявлень про оточуючий світ сприяє мовленнєвий розвиток дитини. Проте існують дослідження (О. Ісеніна, В. Петшак, Т. Прилепська), які доводять, що не лише словесні, але й інші засоби спілкування мають суттєве значення для соціального розвитку дитини. На етапі розвитку дитини, коли мовленнєве спілкування ще не сформовано, можуть існувати невербальні засоби спілкування, встановлення порозуміння. Це положення є дуже важливим у контексті проблеми для визначення способів розширення спілкування дітей з порушеннями слуху з однолітками та дорослими. Таким чином, вивчення праць сурдопедагогів та психологів, присвячених соціальному розвитку дитини, дозволило виділити фактори, важливі для соціального розвитку дитини старшого дошкільного віку:

- сформованість ігрової діяльності;
- вміння взаємодіяти з однолітками;
- вміння взаємодіяти з дорослими;
- сформованість уявлень про оточуючий світ та про себе;
- рівень пізнавальної активності (допитливість, готовність до подолання труднощів тощо).

В основу сучасних підходів до розвитку та виховання дітей з порушеннями слуху покладено наступні основні позиції.

Значний вплив на розвиток особистості глухих дітей, становлення між особистісних стосунків на початкових етапах здійснюють умови сімейного виховання. Так, глухі дошкільники, що мають глухих батьків, не відрізняються від чуючих однолітків за емоційними проявами, за кількістю

інтелектуальних емоцій, тоді як у поведінці глухих дітей, що мають чуючих батьків, спостерігається бідність емоційних проявів – менша їх кількість та різноманітність (В. Петшак). Діти батьків, які мають порушення слуху, часто почувають себе більша впевнено, проявляють лідерські якості у дошкільному навчальному закладі – у таких дітей краще контакт та спілкування з батьками, які передають соціальний досвід. Таким чином, можна зробити висновок про те, що на соціальний розвиток дитини впливає не факт наявності чи відсутності слуху у батьків, а *наявність взаєморозуміння, спілкування дитини і батьків*.

Крім того, для успішного засвоєння соціального досвіду дитиною важливо наявність у неї таких якостей, як *активність та вміння наслідувати* (для того, щоб вона могла засвоювати досвід дорослого).

Соціально-особистісний розвиток дитини у процесі виховання та навчання носить багато аспектний характер, охоплює різні сфери життя дитини та її стосунків із дорослими та однолітками. У соціальному вихованні можна виділити такі основні завдання:

- формування взаємодії та спілкування дитини з дорослими;
- розвиток спілкування дитини з однолітками та формування міжособистісних стосунків;
- розвиток сфери самосвідомості, формування образу самого себе.

Ці лінії соціального розвитку безпосередньо пов'язанні з формуванням моральних уявлень та етичних почуттів дитини, опануванням нормами поведінки, збагаченням її емоціональної сфери, розвитком та складанням особистісних якостей.

Організація, зміст та методи роботи з соціально-особистісного розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями слуху

Важливим здобутком вітчизняної дошкільної сурдопедагогіки на сучасному етапі є розробка нового змісту розвитку дітей з порушеннями

слуху. У програмі «Стежки у Світ» нами виділено особистісна лінія розвитку дитини зі зниженим слухом.

Як зазначалось вище, до останнього часу проблеми соціального та особистісного виховання дитини з порушенням слуху у сурдопедагогіці не були об'єктом спеціального вивчення, не розроблялось програмно-методичне забезпечення цього процесу. На перший план висувалась проблема навчання дошкільників з порушенням слуху мови та мовленню, основам математиці, знанням про природу тощо. Досягнення у соціальній адаптації розглядалися зазвичай у якості другорядного, побічного результату навчання та виховання дошкільників та школярів цієї категорії. Проте результати подібної роботи, як доводить практика, не задовольняють педагогів та батьків.

У контексті проблеми доцільним є стислий аналіз програмного забезпечення розвитку і виховання дошкільників із порушеннями слуху, зокрема в історичному аспекті. Значний внесок у розроблення теорії і методики організації дошкільного виховання належить Н. Рау, яка розробила програму виховання маленьких глухих дітей. Не применшуючи значення фізичного, розумового, морального, естетичного виховання дошкільників з порушеннями слуху, Н. Рау віддавала перевагу розвитку у них словесного мовлення.

Інтенсивна робота з пошуків шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу у дошкільних навчальних закладах для глухих дітей проводилася Б. Корсунською. Розроблена під її керівництвом «Програма виховання і навчання глухих дошкільників» (1964 р.) містила низку принципів положень: навчання в дошкільному навчальному закладі має бути спрямоване на різнобічний розвиток глухої дитини; формування мовлення тісно пов'язувалося з видами діяльності дітей; раннє навчання читанню і розповідання розглядалося як засіб морального і розумового розвитку. Використання зазначеної програми у дошкільних закладах позитивно позначилося на розвитку дітей з порушеннями слуху, сприяло

підвищенню рівня їх соціально-особистісного розвитку та підготовки до школи.

Подальше розроблення змісту і методів навчання дошкільників з порушенням слуху було пов'язано зі створенням програм виховання і навчання, розроблених під керівництвом Л. Носкової (1983, 1991 рр.). У цих програмах відображено діяльнісний підхід до виховання дітей, сконцентрована увага на їх особистісному та соціальному розвитку, реалізовано більшою мірою наступність між дошкільними і шкільними етапами навчання. З метою посилення роботи з питань пізнавального і соціального виховання дітей виокремлено спеціальний розділ «Ознайомлення з навколишнім світом», який у попередніх програмах входив до розділу «Розвиток мовлення».

На сучасному етапі прогресивною в контексті проблеми є методика корекційно-педагогічної роботи (О. Кукушкіна, О. Гончарова, Т. Королевська), спрямована на розвиток соціально-емоційної сфери дитини з особливими потребами («Щоденник подій життя дитини»). Автори відмічають, оскільки у таких дітей процес усвідомлення свого життєвого досвіду у більшості випадків має певні відхилення, то «навчившись розповідати про події свого життя, зміст яких дитині повністю зрозумілий, вона вчиться розуміти зміст подій, що відбуваються з іншими людьми, та відображати їх в усному та письмовому мовленні».

За даними відповідних досліджень (Т. Розанова, В. Cohen, V. Flathause та ін.), 35-40% дітей з порушеннями слуху мають комплексні порушення розвитку; педагоги дошкільних навчальних закладів зазначають, що останнім часом значно збільшилася кількість вихованців, які окрім порушення слуху, мають первинні порушення інтелекту, емоційно-вольової сфери тощо. Це актуалізує питання соціального та морального розвитку таких дошкільників, використання та адаптації програмних та методичних матеріалів для дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку.

Так, наприклад, у Програмі виховання та навчання дошкільників з інтелектуальною недостатністю (Л. Баряєва, О. Гаврилушкіна та ін.) акцент зроблено на «соціально-особистісну реабілітацію дітей, опанування ними основами соціально-побутової та комунікативної поведінки». У пояснювальній записці до Програми відмічено, що корекційна робота з соціально-особистісного розвитку спрямована передусім на формування у дитини образу Я, Я-свідомості; розуміння однолітка, сприймання його на позитивній емоційній основі та опанування способами взаємодії; виникнення соціальної спрямованості та формування соціальних уявлень; виділення та усвідомлення різних рівнів, видів соціальних стосунків; розвиток здібності моделювати ці стосунки у певних видах діяльності.

Актуальними є також розроблені в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України програма та методичні рекомендації з розвитку дошкільників з особливостями розумового розвитку «Формування соціальних навичок», як складова комплексу «Світ навколо мене» (наук. кер. Н. Макарчук).

На основі аналізу класичних та сучасних підходів у дошкільній сурдопедагогіці ми дійшли висновку про те, що робота з емоційного та соціально-особистісного розвитку дошкільників з порушенням слуху здійснюватиметься найбільш ефективно за такими напрямками: у повсякденному житті; у процесі спеціальних ігор та вправ, спрямованих на розвиток уявлень про себе, оточуючих дорослих та однолітків, системи соціальних стосунків, на опанування засобами взаємодії; у процесі навчання сюжетно-рольових та театралізованих ігор; під час малювання, ліплення, конструювання, господарчо-побутової праці за рахунок підсилення соціально-моральної спрямованості їх змісту; у процесі роботи з розвитку мовлення; під час індивідуальної корекційної роботи.

Соціально-особистісному розвитку дитини можуть бути присвячені спеціальні заняття, але звичайно це не ізольований процес, він має продовжуватися на всіх видах занять (з фізичного виховання, образотворчої

діяльності, гри, музичного виховання, праці, ознайомлення з довкіллям тощо).

Узагальнюючи основні підходи до вирішення проблеми (А. Гольдберг, Б. Корсунська, Л. Лебедєва, М. Шеремет, Р. Якубовська та ін.), можливо визначити специфічні для дошкільників з порушення слуху змістові та методичні моменти:

- дошкільники з порушеннями слуху потребують спеціального педагогічного керівництва під час роботи; дорослий залишається головним ініціатором спілкування значно довше, й його роль більш відповідальна, ніж у процесі спілкування з дітьми без порушення слуху;

- доцільність використання різних засобів спілкування (усне і письмове мовлення; жестова мова; природні жести, міміка, рухи тіла, погляди тощо) залежно від індивідуальних потреб дитини для встановлення контакту з нею, створення емоційного комфорту, розвитку інтересу, довіри до дорослого, устремління до співпраці з ним (Б. Корсунська, відмічає: «Лагідний, привітний вираз обличчя надзвичайно важливий у спілкуванні з нечуючими, адже, не чуючи інтонації, вони особливо чуттєві до міміки обличчя»);

- важливість привертання уваги дитини до деталей зовнішності, дій людини, які свідчать про її емоційний стан, мотиви поведінки; навчання спостереженню, встановлення причинно-наслідкових зв'язків («Кіра плаче – мама пішла»), визначення різниці у одязі хлопчиків і дівчат, представників різних професій тощо;

- позитивна оцінка успіхів і старання дітей, коректна незадовільна оцінка з приводу поганих вчинків дитини, але не поведінки в цілому (не можна негативно оцінювати невміння дитини виконати завдання); розвиток самостійності та активності дитини;

- збагачення мовлення дітей новими словами і виразами («задоволений», «радіє», «приємно», «скучив», «засмучений» тощо); навчання ввічливої поведінки (привітно посміхатися, вітатися, прощатися, звертатися до незнайомої людини тощо);

– широке використання фотографій, відеозаписів; інсценування, драматизація, ілюстрування казок, оповідань, реальних подій тощо; читання оповідань, спрямованих на формування розуміння поведінки дорослих і дітей, їх оцінки, опанування такими поняттями як «добрий», «турботливий», «жадібний», «брехун» тощо; проведення відповідно організованих екскурсій, свят, спільних заходів з батьками, дітьми, які не мають порушення слуху тощо.

Сьогодні особливо актуальним напрямом соціально-особистісного розвитку дошкільників є залучення їх до національних культурних та моральних цінностей, виховання любові до своєї країни, вивчення народних традицій українського народу.

У роботі з дітьми зі зниженим необхідно дотримуватися єдності низки загальних принципів:

спрямованість на розвиток дітей передбачає збільшення обсягу знань, що мають бути засвоєні вихованцями, за рахунок набуття соціальних знань, а саме: ознайомлення з довкіллям, з правилами поведінки у суспільстві, відвідування музеїв та виставок, розширення кругозору дітей, збагачення досвіду соціальної поведінки. Ефективність опанування конкретного матеріалу значно збільшиться за умови використання методів, що спрямовані на розвиток таких психічних процесів, як мислення, пам'ять, самоконтроль та ін.

Спрямованість на розвиток передбачає навчання дітей переносити знання, вміння зі знайомих ситуацій у нові обставини, застосовувати їх у різних умовах навчання та у повсякденному житті; робити висновки, узагальнення, порівнювати, аналізувати, планувати та оцінювати діяльність та ін.

Наприклад, на екскурсії вихователь пропонує дітям спостерігати, як люди входять та виходять з трамвая, як обходять його, щоб перейти вулицю; порівняти дії людей при користуванням трамваем та автобусом; поміркувати

та зробити висновки про правила поведінки на вулиці. Цю роботу можна організувати в інший спосіб: вивчити правила поведінки, розповісти про них. Другий шлях менш ефективний. Отже, під час вивчення будь-яких тем доцільно моделювати ситуації, що спонукають вихованців обмірковувати, аналізувати, знаходити вирішення, що сприятиме їхньому психічному розвитку. При цьому необхідно враховувати вік дітей, ступінь порушення слуху, пізнавальні можливості, орієнтувати на «зону найближчого розвитку».

Широка опора на активну діяльність дітей. Діяльність дошкільників має бути педагогічно організованою, різноманітною, керованою вихователем, вона має бути цікавою для дітей та спрямованою на виховання та розвиток вихованців, відповідати віковим особливостям розвитку.

Урахування вікових та індивідуальних особливостей вихованців. Кожному віковому етапові притаманний свій рівень розвитку сенсорних, інтелектуальних та емоційних процесів, провідний вид діяльності. Для дітей дошкільного віку необхідні конкретні приклади, взірці поведінки, широке використання унаочнень, які збагачують досвід дітей, дають опору для формування знань, понять, уявлень, вмінь та навичок, сприяють їх осмисленню. Індивідуальні особливості кожної дитини покладають на вихователя (психолога, педагога) велику відповідальність під час добору засобів, методів і прийомів виховання.

Єдність педагогічних (виховних) вимог. Колектив педагогів, вихователів, батьки мають бути одностайними щодо дотримання дітьми певних вимог, оскільки спільність дій є запорукою ефективного виховного впливу. Відхід від чітко визначених правил, вимог, норм породжує негативні реакції у дітей, які можуть закріпитися у негативні риси характеру, відхилення від соціальних норм поведінки. Оскільки батьки є першими та найважливішими вчителями дітей, на них покладається чи не найважливіша роль у вихованні своїх дітей. Саме тому важливо, аби вони повною мірою усвідомлювали особливості порушення дитини, специфіку та можливості її розвитку, були обізнаними щодо засобів та методів виховного впливу. Батьки

мають бути партнерами педагогів, спрямовуючи зусилля на закріплення певних успіхів дитини та продовження розеткової роботи в родині.

Єдність поваги та вимогливості до особистості дитини. Цей принцип передбачає високий фаховий рівень педагога (вихователя): глибоких знань про особистість вихованця, особливостей його психічного та фізичного розвитку, мотиви його поведінки, довіри, взаємоповаги, толерантності і тактовності. Водночас, варто зазначити, що вимогливість – це також прояв поваги до вихованця, вияв небайдужості, вболівання за те, чого він може і прагне досягти. Адже певні вимоги передбачають і допомогу, і пораду, і контроль (аж до досягнення результату).

Гра, як виховний та розвивальний метод, відіграє важливу роль у навчанні та вихованні дітей зі зниженим слухом. В ній досвідчений педагог може виявити рівень знань та уявлень дітей, психологічний стан вихованця. У процесі гри у дітей створюються умови для розвитку, накопичується досвід взаємодії з іншими людьми, формуються певні якості та риси особистості. Рухливі ігри стимулюють не лише розвиток тих чи інших рухових та фізичних якостей, а й формують навички та вміння діяти у групі, колективно, відповідно до певних визначених правил; пробуджують емоції та почуття (гордість за себе, свою команду, радість за успіхи товариша, впевненість у власних силах, вміння стримувати негативні почуття у разі програшу тощо).

Сюжетні ігри цінні тим, що діти можуть відтворювати найрізноманітніші ситуації, засвоюючи відповідні норми та правила поведінки. Від простих сюжетів (день народження, в гостях, у магазині, на прийомі у лікаря тощо) до більш складних (у бібліотеці, транспорті, на кухні та ін.), у процесі інсценування відбувається засвоєння відповідних способів дій, норм і правил поведінки у певних ситуаціях (при цьому, за необхідності, такі ситуації можна ускладнювати: що робити, коли в гостях ти випадково перекинув тарілку? тощо).

Водночас, варто зауважити кілька загальних вимог щодо використання ігор: усі ігри повинні позитивно впливати на дітей; слід переконатися, що всі

діти зрозуміли зміст гри та правила поведінки учасників; залучати до гри всіх дітей (якщо сюжет передбачає лише кілька учасників, доцільно організувати ще одну-дві групи, які будуть працювати паралельно); якщо сюжет гри спонукав дитину виявити негативні емоції, доцільно продемонструвати прийнятний (позитивний) вихід із ситуації, програти сюжет ще раз з можливими варіантами дій, поведінки, обговорити колізію, що виникла.

Суспільно корисна діяльність у вихованні дітей зі зниженим слухом має виключно важливе значення. Сформовані трудові уміння і навички, досвід колективної співпраці, взаємостосунків у групі, вміння планувати свою діяльність у часі, розподіляти обов'язки, контролювати та оцінювати зроблене – все це важливі складові підготовки дітей до подальшого життя. Виховна цінність цього методу зростає, якщо вихованці усвідомлять соціальну значимість своєї діяльності. Важливо, аби робота, яку виконують учні, була їм доступною (непосильні завдання викликають у дітей відчуття розчарування, спричиняють невпевненість у собі, знижують вимогливість до подальшої своєї діяльності).

Виховні ситуації (доручення, змагання, спеціально створені проблемні ситуації тощо), як метод виховання, спрямовані на вироблення в учнів досвіду поведінки та взаємодії з іншими людьми. Серед згаданих методів виокремимо ситуації доручення, що спрямовані на виховання у дітей навичок групової взаємодії, відповідальності, старанності тощо. Доручення мають бути доступними для виконання дітьми певного віку (зрозумілими та посильними). Привчаючи вихованців до точного виконання доручення, педагог має пояснити суть завдання, значення його виконання, допомогти (якщо це необхідно), проконтролювати всі етапи виконання (на початку) та оцінити результати. Доцільно, аби практично у всіх вихованців були певні постійні доручення, у інших – тимчасові, чи такі, що час від часу змінюються. Якщо йдеться про постійні доручення, то враховуючи особливості дітей дошкільного віку, поступове зниження інтересу, працездатності, уваги та ін., варто певною мірою їх видозмінювати, виділяти

конкретні короткочасні завдання, хвалити і заохочувати дітей, окреслюючи перспективи та результати їхньої роботи.

Стимулюючі методи спрямовані на пробудження і закріплення відповідних моральних почуттів вихованців, оскільки без емоційного забарвлення навички поведінки дітей не стануть основою для формування усвідомленого способу дій. Належний емоційний відгук з боку оточуючих на вчинки дитини дає поштовх до закріплення цього досвіду та навички відповідної поведінки. Американський науковець Колін Ровз під час своїх досліджень з'ясував, що переважна більшість дітей отримує в середньому шість зауважень негативного змісту і лише одне позитивне заохочення. Така ситуація ускладнює «життєвий старт» дитини, а питання про те, чи «програмує» вона майбутнє життя дитини, залишається відкритим для тих, хто причетний до цього «старту».

Схвалення, позитивна оцінка, похвала закріплюють у дитини віру у власні сили, підвищують її самооцінку, її статус у колективі однолітків, викликають бажання робити щось так само добре й надалі, зменшують страх можливого неуспіху в новій справі тощо. В арсеналі педагогів-практиків існує безліч засобів і форм відзначити успіх дитини (від матеріальних і візуальних до низки емоційно забарвлених словесних чи жестових).

Серед важливих завдань виховання є розвиток здібностей дитини. Беззаперечно, необхідними умовами виховання дітей зі зниженим слухом є створення комфортного середовища для максимальної реалізації кожним учнем своїх потенційних можливостей та творчих здібностей.

Всіх дітей доцільно залучати до підготовки масових заходів, зокрема, свят. Свято у дошкільному закладі – це не лише розважальний захід, а й засіб підведення підсумків навчання, повторення засвоєного матеріалу. Свято дозволяє розширити кругозір дітей, сприяє їхньому естетичному вихованню, формуванню художнього смаку, розвиває творчі здібності, культуру поведінки, сприяє пізнавальному та мовленнєвому розвитку. Сценарії до свят необхідно складати таким чином, щоб кожен учень обов'язково брав у них

участь. На подібні заходи завжди запрошують батьків: кожній мамі чи тату приємно бачити, як виступає саме їхня дитина. Це сприяє підвищенню віри батьків у можливості їхніх дітей. Батьків можна залучати до співпраці на різних етапах підготовки свят, а також його проведення. Виховним моментом може стати навіть виготовлення реквізиту, костюмів для виступу.

Необхідно враховувати можливості учнів: ретельно добирати пісні, вірші, інсценівки. Їх тексти мають бути зрозумілими і близькими дітям певного віку.

Під час свята варто влаштовувати сюрпризи, оскільки увага дошкільників нестійка для того, аби тривалий час сприймати, наприклад, виставу. Використання різноманітних видів діяльності та обов'язкове введення ігор сприяє підтриманню зацікавленості дітей на святі, зниженню їхньої втомлюваності.

В реалізації програми розвитку у дошкільному навчальному закладі беруть участь всі педагогічні працівники. Узгоджена робота сприяє створенню єдиного навчально-виховного середовища. Це сукупність всіх умов життя для формування особистості людини, становлення власного "Я", самопізнання, саморозвитку і т. ін.; вправління у практичних діях у конкретному соціумі.

Таким чином, вчасно розпочата спеціально організована робота з дітьми з порушеннями слуху забезпечує широкі можливості їхнього розвитку. Соціальне середовище, навчання й виховання мають вирішальне значення у процесі розвитку психіки дитини з порушеннями слуху. Окрім того, кваліфікована рання корекційно-розвивальна робота з дітьми дає змогу продуктивно використовувати сенситивні періоди становлення вищих психічних функцій. Оволодіння ж суспільним досвідом є важливим чинником, який позитивно впливає на соціальний і особистісний розвиток такої дитини.

Роль сім'ї у соціально-особистісному розвитку дошкільників з порушеннями слуху

Для успішної реалізації програми розвитку надзвичайно важлива ефективна *співпраця педагогів та родин* дітей з порушеннями слуху.

Нині один із напрямів модернізації національної дошкільної освіти – орієнтація педагогів на надання допомоги сім'ї, широке залучення батьків до співробітництва та підвищення відповідальності батьків за виховання та навчання своїх дітей.

Сучасна освітня філософія, зорієнтована на особистість дитини, ґрунтується на положенні, що *батьки – її перші й головні вчителі*. Дедалі більше педагогів з повагою ставляться до навчального процесу, який відбувається вдома, і будують свою роботу, враховуючи інтереси дітей та їхніх родин. У процесі навчання вихованців з особливими потребами, порушеннями слуху зокрема, важливо враховувати інтереси, пріоритети й турботи сім'ї дитини, працювати з батьками «в одній команді».

У зарубіжній педагогічній практиці також підкреслюється необхідність співпраці з батьками, зокрема канадські вчені у галузі освіти дітей з особливими потребами Т. Лорман, Д. Допплер, Д. Харві зазначають проте, що «новий підхід ґрунтується на принципах активної участі, коли родини та навчальні заклади працюють разом та будують свої стосунки на засадах партнерства».

Узагальнюючи дані з різних джерел, можна визначити такі ключові положення *щодо педагогічної діяльності, орієнтованої на інтереси сім'ї*:

- визнання того, що сім'я є елементом стабільності у житті дитини, в той час як педагоги можуть змінюватися;
- регулярний обмін з батьками повною та неупередженою інформацією стосовно їхніх дітей;
- розуміння й урахування потреб дітей, думки батьків під час розробки індивідуальних навчальних планів, програм тощо (для дітей, які цього потребують);

- заохочення і створення умов для взаємної підтримки батьків;
- розуміння унікальності кожної сім'ї, повага до різних методів навчання та виховання дітей, що застосовуються батьками;
- запровадження в навчальному закладі політики та системи послуг, які забезпечують сім'ям необхідну підтримку; турбота про те, щоб послуги, які надаються родинам, були комплексними, скоординованими, гнучкими, доступними й відповідали потребам кожної родини.

Таким чином, у організації роботи з дошкільниками слід враховувати, що значну роль у вихованні дітей з порушеннями слуху у цьому віці відіграє сім'я, оскільки формування елементарних понять, розвиток розумових здібностей дитини, набуття нею певних соціальних навичок і знань відбувається безпосередньо у сім'ї.

Аналіз сурдопедагогічної теорії і практики дає змогу визначити наступні форми розвивального навчання в умовах сім'ї, орієнтовані на соціальний розвиток дитини, а саме: спеціально організовані заняття, ігри, побутова діяльність, самообслуговування, режимні моменти, повсякденні дії (події) тощо. Зокрема, важливо враховувати і правильно застосовувати певні життєві ситуації. Заняття доцільно проводити в доступній і цікавій для дитини дошкільного віку формі, використовувати прийоми, що відповідають можливостям дитини з порушеннями слуху на основі бажань та заохочень.

Пропонуємо ряд методичних порад для батьків, які сприятимуть особистісному розвитку дітей з порушеннями слуху, засвоєнню ними правил поведінки у суспільстві, норм суспільної моралі, формуванню самооцінки та самоконтролю, розвитку емоційної та вольової сфери.

Серед різноманітних засобів морального та соціального виховання дошкільників з порушеннями слуху важливе місце посідає *гра*.

Як зазначають автори методичного посібника «Виховання глухої дитини в сім'ї» українські сурдопедагоги Л. Ступникова, Г. Чефранова, Р. Якубовська, дорослим «необхідно не тільки вчити дитину грати, виховувати вміння використовувати сюжетні іграшки, а й самим брати

участь в іграх, організувати їх, керувати ігровою діяльністю». Добираючи гру, батьки повинні звертати увагу на те, щоб дитина ознайомлювалася з предметною стороною дійсності, діяльністю людей, відносинами, які виникають між ними в процесі діяльності, моральною стороною їх вчинків.

Зокрема, корисною, такою, що має широкі можливості для творчості педагогів та батьків, є сюжетно-рольова гра «Магазин»; методичні поради для її проведення дають вітчизняні і зарубіжні сурдопедагоги. Так Г. Виготська у книзі «Руководство сюжетно-ролевыми играми глухих дошкольников» пропонує таку послідовність проведення гри: підготовка, організація, власне проведення, можливості розвитку. Приводом для підготовки гри може бути день народження друга, брата тощо, якому необхідно купити подарунок. Готуючи дитину до відвідування магазину, слід навчити її ввічливо вітатись з продавцем; купивши іграшку, подякувати продавцеві, попрощатися з ним. Після походу матеріал закріплюють у бесіді за картинками, на яких зображено магазин, товари, покупців. Потім, під час гри, дитина буде відображати всі подробиці реальної події.

Наводимо технологію, запропоновану у Пораднику для батьків дошкільників «Листи про виховання дітей з порушеннями слуху», який створено колективом співробітників Клініки імені Джона Рейсі, м. Лос-Анджелес, США (центр реабілітації глухих дітей дошкільного віку, навчання їх батьків) під керівництвом Е. Л.Ловелла і С. Мейер; пропонуємо фотоматеріали до заняття учителя-сурдопедагога польського спеціального навчального закладу Р. Данеляк.

Заняття, спрямовані на соціально-особистісний розвиток дитини з порушеннями слуху (поради для батьків)

Усі ми практично кожного дня ходимо до магазину за продуктами, зазвичай це скоріше обов'язок, ніж приємне заняття для Вас і дитини. Автори пропонують перетворити похід за продуктами на цікаву та, що важливо, корисну для розвитку дитини подію, якщо скористатися деякими порадами.

«Ходімо до магазину продуктів»

Мета: навчити дитину правилам поведінки у магазині, «звичайним» мовленнєвим висловлюванням, які пов'язані з відвідуванням продуктового магазину.

Що потрібно підготувати: список продуктів, які плануєте купити, що складатиметься із слів та ілюстрацій цих продуктів або окремого набору малюнків (можна використати наклейки з коробок, банок; власноруч виконати малюнки; вирізати фотографії з журналів, газет; роздрукувати з Інтернету).

Поради: попередньо можна переглянути з дитиною малюнки щодо відвідування магазину; планувати похід до магазину тоді, коли Ви не обмежені іншими терміновими завданнями і маєте достатньо часу, передбачити умови для себе і дитини для приємного відвідування магазину.

Послідовність проведення:

1. Оберіть час, який буде зручним для Вас і дитини, щоб піти до магазину і насолоджуватися такою «прогулянкою».

2. Сплануйте, що Ви хочете купити. Доберіть малюнки та покажіть їх дитині. Порадьтеся:

Чи нам потрібен сир до сніданку?

3. Використовуючи малюнки, розмовляйте з дитиною про продукти, які плануєте купити. Можна сказати:

Ходімо до магазину.

Нам потрібно купити продукти.

Купимо яблука.

Потрібен сир до сніданку.

Переконайтеся, що хоча б один із продуктів, який будете купувати, – улюблений для дитини; тоді дитина любитиме прогулянки до продуктового магазину.

4. У магазині запропонуйте дитині сидіти у спеціальному возику для продуктів. Нехай дитина тримає у руці список (малюнки) продуктів, які

плануєте купити (якщо Ви орієнтуєтеся у послідовності відділів у магазині, можна розташувати малюнки згідно зі шляхом, яким ви йдете у магазині). Дитина може допомагати знаходити продукти під час пересування між рядами полиць.

5. Коли берете продукт з полиці, кажіть дитині його назву та покажіть відповідні у списку малюнок і слово. Говоріть про колір, кількість продуктів, що купили:

Нам потрібно два кілограми цукру.

Яблука червоні.

Тут молоко.

Купимо десяток яєць.

О, саме тут знаходяться тістечка.

Можна сказати, що ці цукерки для бабусі, а морозиво – для братика.

6. Заохочуйте дитину допомагати Вам шукати різні продукти (будете здивовані, як легко дитина впізнає продукти, які ви зазвичай купуєте).

7. Дозвольте дитині допомагати Вам нести продукти додому.

Ромчик, чи можеш нести серветки?

Мама понесе пакет.

Всі продукти занесемо додому.

8. Дитина також може допомагати Вам розпаковувати продукти і розкласти їх по місцям, до холодильника (це дає можливість знову говорити про куплені продукти).

9. Згодом ще раз перегляньте разом із дитиною список продуктів (малюнки), поговоріть про всі покупки і про те, як Ви їх використовуватимете.

Також радимо:

1. Візьміть дитину до іншого магазину (окрім продуктового). Наприклад, до квіткового магазину, щоб купити квіти і посадити їх на городі або купити до дня народження бабусі, виховательки.

2. Зробіть покупки у продуктовому магазині для урочистої події (п'якнїк або день народження).

3. Зробіть власноруч книжку популярних продуктів та товарів, використовуючи слова та малюнки (фотографії).

4. Створіть дитині можливість грати «у магазин». Для гри «у магазин» можуть використовуватися пусті ємності від споживчих продуктів, безпечні упаковки тощо. До такого тематичного гри-заняття залучіть родичів або друзів. Можна виконувати по черзі роль «продавця» і «покупця».

5. Зробіть книжку з оповіданням про відвідування магазину, яка матиме малюнки і типові мовленнєві висловлювання:

Мама і Аня ходили до магазину.

Ромчик сидів у візочку.

Ми купили сир, апельсиновий сік і тістечка.

На наступних етапах удосконалюйте навички і мовлення дитини:

1. Поступово, коли дитина знатиме правила покупки продуктів у магазині, доцільно збільшити перелік продуктів, які купуєте.

2. Можна на аркуші покупок «забути» написати якийсь продукт, який зазвичай купуєте. Погляньте на дитину і скажіть: «Що ми ще маємо купити?». Дозвольте дитині порівнювати малюнки з покупками, які є у кошику. Заохочуйте дитину сказати або показати Вам, що ще треба купити.

3. Складаючи перелік продуктів або знаходячись у магазині, запитуйте дитину:

Що ми маємо купити?

Де є апельсини?

Скільки нам потрібно купити молока?

Які ти любиш апельсини?

4. Заохочуйте дитину допомагати Вам складати перелік продуктів.

Що ми маємо купити?

Що купимо для собаки?

*Елемент заняття з розвитку слухосприймання та мовлення
(фотоматеріали для батьків)*

Вправу-гру «У магазині» проводить учитель-сурдопедагог Спеціального навчально-виховного центру для глухих і недочуваючих дітей та молоді імені Яна Павла II в Любліні (республіка Польща) Р. Данеляк.

Дівчинка А. у ролі покупця обирає продукти, складає у кошик, розраховується грішми з гаманця; педагог виконує роль продавця, ініціює мовленнєвий супровід гри, ставить питання; дівчинка відповідає, називає продукти, вітається, дякує, прощається тощо; мама дівчинки присутня на занятті (Фото 1.).

Фото 1. Вправа-гра «У магазині» під час заняття з сурдопедагогом

На наступному етапі дівчинка А. – продавець, діє і говорить відповідно своєї нової ролі, мама дівчинки – покупець; сурдопедагог допомагає у проведенні вправи (Фото 2.).

Фото 2. Вправа-гра «У магазині» за участю батьків

Наступна форма роботи – *складання історії у малюнках про події, пережиті дитиною* (Порадник для батьків дошкільників «Листи про виховання дітей з порушеннями слуху»; автори – співробітники Клініки імені Джона Рейсі у м. Лос-Анджелес США під керівництвом Е. Л.Ловелла, С. Мейер). Малюнки допомагають у поясненні слів та ситуацій, створюють дитині можливість пригадати минулі події, допомагають їй очікувати події, які тільки відбудуться. Малюнки (фотографії, ескізи) про минулі події з життя дитини і родини можуть становити зміст «книжок», які виконуються вдома і далі використовуватимуться для соціального та мовленнєвого розвитку дитини. Книжки у малюнках про різні події дають дитині можливість слухати розповіді; соціальні знання та мовленнєві конструкції «виникають» із справжнього досвіду. Такі розповіді для дитини будуть важливими, тому що саме вона була і буде у них головною діючою особою. Під малюнками автори пропонують записати короткі речення (навіть якщо спочатку дитина не зможе їх прочитати, вона сприйматиме текст, що покращить результати на майбутнє).

Жодна з куплених книжок не матиме такого значення для дитини, як та, що містить події, які пережила дитина. Доцільно виконати багато таких книжок-щоденників і зберігати їх, поклавши у місці, легко доступному для дитини, щоб у будь-яку хвилину вона могла їх дістати (варто подумати над тим, щоб вони були виконані з твердішого матеріалу). З практичного досвіду – дитина часто заглядатиме до них, а, можливо, навіть захоче пояснити їх зміст молодшому братові або сестрі. Нижче представлено поради авторів методу до підготовки та виготовлення книжок з історіями життя дитини.

*Історії у малюнках, які стосуються пережитого дитиною
(поради для батьків)*

Оповідання у малюнках дозволять Вам розповідати про різні події, які очікуються, під час самої події або після її закінчення. Всі діти люблять книжки з малюнками, з яких можна створити цілі розповіді, а ті книжки, які Ви виконуєте для Вашої дитини будуть мати для неї особливе значення. Малюнки і історії у малюнках на тему пережитого також прискорюють мовленнєвий розвиток і поширюють словниковий запас дитини.

1. Збирайте малюнки (фотографії) місць, до яких Ви часто ходите з дитиною – магазин, дім бабусі, ринок, парк, дитячий майданчик тощо. Використовуйте такі малюнки (фотографії) у роботі зі своєю дитиною.

2. Малюйте малюнки, щоб допомогти дитині розібратися зі стресовими, неприємними для неї ситуаціями.

3. Використовуйте малюнки, щоб допомогти дитині очікувати на майбутні події (підготовка до відвідування лікаря, театру тощо).

4. Майте олівець і папір під рукою і виконуйте ескізи, малюйте, розмовляючи з дитиною.

5. Пишіть друкованими буквами короткі речення або висловлювання під малюнками, які використовуєте у роботі з дитиною.

6. Збирайте фотографії знайомих дитині осіб – родичів, сусідів, продавця, лікаря тощо. Використовуйте такі фотографії у роботі зі своєю дитиною.

7. Збирайте малюнки, зображення улюблених тварин своєї дитини; інших тварин, які цікавлять дитину.

8. Збирайте малюнки улюбленої діяльності дитини – ігри з м'ячем, плавання, катання на велосипеді, розкачування на гойдалці тощо.

9. Використовуйте малюнки після якоїсь події, щоб допомогти дитині пригадати її.

10. Зробіть кілька книжок з малюнками для своєї дитини за категоріями, наприклад: їжа; одяг; все, що рухається тощо.

11. Виконайте альбом із фотографіями своєї дитини, які показують її розвиток і успіхи.

12. Зробіть книжку про події пережиті Вашою дитиною.

Анкета для батьків «Думаючи про дитину ...»

(рекомендації з проведення анкетування)

Мета анкетування (для педагогів):

завоювати довіру батьків; акцентувати увагу батьків на взаємостосунках з дітьми, допомогти зосередитися на унікальності своєї дитини, дати можливість виразити свої побажання.

Рекомендації з проведення анкетування:

– роботу з анкетами почати з пояснення батькам мети проведення опитування (наприклад: *«Ми хочемо удосконалити роботу у нашому закладі. Для того, щоб краще узнати найкращі сторони наших дітей, ми пропонуємо вам заповнити невелику анкету. Адже буває так, що не всі здібності й таланти розкриваються у садку і школі ...»*);

– запропонувати анкети батькам, ненав'язливо акцентуючи їх увагу на назві (мовчки подавати стороною із назвою анкети зверху – має бути надруковано „Думаючи про дитину...”);

- делікатно запевнити батьків про повну анонімність заповнення;
- під час наступних зустрічей з батьками подякувати їм за участь в опитуванні, відмітити активну участь всіх батьків у житті своїх дітей, незалежно от результатів (повністю виключити будь-яку критику).

Організаційні моменти:

- заповнення анкет рекомендується вдома;
- заповнені анкети опускаються батьками у непрозору коробку, щоб зберегти конфіденційність;
- відповіді батьків аналізуються педагогом з метою створення загальної картини про здібності, уподобання, успіхи дітей у групі/класі;
- анкети зберігаються з метою співставлення даних, які будуть отримані під час наступних опитувань.

Творча робота дітей «Що мені подобається робити з батьками»

(рекомендації з проведення творчої роботи учнів)

Задля створення більш повної картини взаємостосунків батьків з дітьми:

- під час заняття запропонувати дітям намалювати сюжетний малюнок на тему *«Що мені подобається робити з батьками»*;
- при зустрічі з батьками (можна на батьківських зборах, але за умови відсутності малюнків вираженого негативного змісту) малюнки вручити їм, супроводжуючи позитивними коментарями (наприклад: *«Дякуємо за те, що Ви так добре виховуєте своїх дітей. Подивиться, скільки задоволення вони отримують від спілкування з Вами ... »* й т.п.)

Анкета для батьків

1. Яке захоплення у Вашої дитини?

2. Як Ви розвиваєте її здібності?

3. Чи є спільні захоплення? Як проводите час разом?

4. Від чого Ваша дитина отримує найбільше задоволення?

5. Чим, на Ваш погляд, було б краще займатися дитині?

6. Що Вашій дитині більш за все подобається у школі? Що б вона хотіла змінити?

7. Продовжить речення:

«Моя дитина

_____ , тому що

_____».

Ще одна форма роботи, яка передбачає введення щоденників, але спрямована на оцінювання і аналіз своєї діяльності батьками (ефективно зарекомендувала себе серед педагогів) – здійснення *рефлексії* (самооцінювання).

Український вчений, автор інноваційної програми розвитку дошкільників О. Кононко *рефлексію* визначає як «роздуми, аналіз особистістю власних думок, почуттів, якостей, вчинків; усвідомлення того, як вона сприймається та оцінюється іншими людьми».

Сьогодні в міжнародній освітній практиці рефлексії відводиться значне місце, розглядають індивідуальну та колективну (спостереження за роботою колег, обговорення) її форми, представлено значну кількість стратегій для ефективного рефлексивного аналізу.

Одним із інструментів для здійснення рефлексії є заповнення (ведення) щоденників. Багато батьків використовують щоденник у своїй практиці, такі записи на підтвердження теоретичних, методичних моментів, результатів дослідження використовують у своїх книгах для батьків дітей з порушеннями слуху Ф. Рау, Л. Ступникова, Г. Чефранова, Р. Якубовська та ін.; на матеріалах щоденника побудована книга батьків глухої дівчинки – А. Кагал «Через грань тишини» (2006 р.), яка містить серію методичних прийомів роботи з дитиною дошкільного віку, зразків поведінки батьків у різних ситуаціях, шляхи досягнення успіху перевірені практикою.

Метою «рефлексивних щоденників», що визначає їх структуру, є: фіксація суттєвих, значущих випадків та подій; аналіз, запитання та роздуми; кроки щодо розв'язання проблем.

Пропонуємо скористатися «Щоденником спостережень», розробленим консультантами Канадсько-українського проекту «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні» Е. Данілавічюте, С. Литовченко (див. зразок).

Зразок

Щоденник спостережень

Дата, час, місце	Матеріал для рефлексії <i>Що відбулося ?</i>	Аналіз (визначення + та -) <i>Що вдалося? Що не вдалося?</i>	Наступні кроки <i>Що потрібно для вдосконалення?</i>
------------------	---	--	---

За умови здійснення педагогічної рефлексії фахівці та батьки будуть готові експериментувати; навчатися узагальнювати та зможуть обговорювати

свою діяльність; змінять бачення власної ролі, значущості; процес їх удосконалення стане незворотнім (Т. Лорман, Д. Допплер, Д. Харві).

Таким чином можна зробити висновок, що для дітей з порушеннями слуху спеціально організована робота з соціально-особистісного розвитку в дошкільному віці має велике значення. У дошкільний період закладаються основи повноцінного формування особистості дитини з порушеннями слуху, відбувається набуття соціального досвіду.

Навчання та виховання дошкільників з порушеннями слуху не може бути продуктивним без активної систематичної участі батьків у цьому процесі. Сім'я є тією важливою ланкою, яка може забезпечити ранній корекційний вплив на дитину з порушеннями слуху, допомогти їй досягти успіхів у пізнавальній діяльності, забезпечити її соціальний розвиток. Забезпечення раннього навчання і виховання таких дітей є важливою передумовою, від якої залежить результативність навчально-виховної роботи на наступних етапах.

Формування особистості дитини, яка зможе ефективно адаптуватися у суспільстві, є сьогодні чи не найважливішим завданням закладів освіти.

Пропонуємо орієнтовний зміст роботи з соціально-особистісного розвитку дошкільників з порушенням слуху за етапами розвитку:

Перший етап

<i>Зміст Що формуємо?</i>	<i>Види діяльності Як формуємо?</i>	<i>Очікувані результати (компетенції) Що дитина може?</i>
Стимулювати бажання спілкуватися з батьками, рідними; задовольняти потребу в доброзичливій увазі	Необхідно постійно розмовляти з дитиною, коментувати всі свої дії та дії дитини; забезпечення умов для розглядання дитиною тих, хто поруч, зосередження уваги на них;	Розвиток вміння слухати; забезпечення постійного спілкування з дитиною, багаторазового повторювання слів, словосполучень, речень; заохочення дитини до

<p>та позитивному емоційному ставленні дорослих;</p> <p>виховувати довіру до дорослого, формувати вербальні і невербальні способи спілкування;</p> <p>навчати слухати та дивитися на людину, що говорить;</p> <p>стимулювати зосередження та підтримання уваги дитини;</p> <p>стимулювати емоційний відгук на різноманітні об'єкти природи, гарні предмети;</p> <p>навчати розпізнавати своє ім'я.</p>	<p>постійна демонстрація дорослим, що він уважно слухає, що дитина „говорить” (звуки, які дитина промовляє); намагання зрозуміти, вгадати бажання дитини; надання відповідної реакції на „звернення” дитини; демонстрація захоплення щодо ініціативи дитини до спілкування;</p> <p>надання дорослим відповідної реакції на дії дитини (дитина плаче – дорослий нахилиється до неї, лагідно промовляє; дитина вказує на іграшку – дорослий починає гру тощо);</p> <p>реагування дорослого на невербальні, звукові, вербальні звернення дитини;</p> <p>надання позитивної реакції на звуки, які промовляє дитина, повторення дорослим звуків дитини, перетворення це на гру; використання ініціативи дитини до спілкування (в т.ч. невербальної) для надання, вивчення слів; дотримання співвідношення міміки, тону голосу, положення тіла, слів (дитина робить щось неправильно –</p>	<p>використання всіх своїх почуттів;</p> <p>використання ситуацій, коли дитина дивиться на дорослого, для того, щоб говорити до неї; виховання позитивного сприйняття слухового апарату, усвідомлення дитиною необхідності його використання;</p> <p>поступово дитина навчається поєднувати природні жести зі словами, розуміти слова; спостерігати за обличчям дорослого, зчитувати мовлення з губ</p>
--	--	---

	<p>дорослий не усміхається, впевнено каже „ні!” тощо); активне використання природних жестів разом із мовленням (дорослий махає рукою – „до побачення”, погладжує себе по животу, облизується – „смачно”, піднімає плечі – „не знаю” тощо), жести допомагають дитині розуміти те, про що говорить дорослий; заохочення дитини дивитися на дорослого (словом, усмішкою); уникання примушення; дотримання дорослим такого положення тіла, щоб дитина дивилася на його обличчя, сприймала міміку (міміка допомагає зрозуміти зміст спілкування) (обличчя має бути на рівні очей дитини, не варто нахилити голову – дитина не бачитиме обличчя); привертання уваги дитини до обличчя під час говоріння (наприклад, взяти в руки предмет, на який дитина звернула увагу (яким зацікавилася), наблизити до свого обличчя та потримати близько губ); повторення ім’я дитини, щоб привернути її увагу;</p>	
--	--	--

	<p>створення позитивного комфортного оточення; забезпечення умов для гри дитини без надмірного втручання дорослих; дотримання дорослим природної, спокійної моделі поведінки; забезпечення умов для розвитку здатності адекватно реагувати на усмішку, схвалення, незадоволення, запитання, різноманітні дії рідних, знайомих та чужих людей; вправлення щодо спокійній реакції на заборону; формування елементарної здатності радіти успішному виконанню найпростіших завдань; дорослий має бути чуйним, дбайливим, фізично та емоційно доступним для дитини: тримати, обнімати, притискати її до себе, усміхатися, розмовляти з нею, реагувати на рухи та сигнали малюка, задовольняти його потребу заспокоїтися та втішитися, розвивати почуття довіри, безпеки та захищеності у колі незнайомих людей, моделювати відкриті та довірчі стосунки, демонструвати повагу та</p>	
--	---	--

	<p>любов до дитини; становленню відчуття у дитини елементарної автономності, спроможності діяти самостійно; не варто постійно домагатися від дитини спокійної поведінки (якщо постійно заспокоювати, стримувати, пильнувати, дитина зростає пасивною, у неї домінуватиме прагнення пристосуватися до людей, а не перебувати в активній взаємодії з ними); виключення болючих, принизливих, шкідливих для фізичного, психологічного та соціального здоров'я дитини покарань; вправління в умінні почуватися бадьорою, веселою, оптимістично налаштованою; бажано, щоб дитину оточувало постійне й вузьке коло рідних та близьких людей, що сприятиме розвитку відчуття захищеності й спокою; забезпечення емоційного благополуччя дитини, створення психологічного комфорту, спокійної й радісної атмосфери буття,</p>	
--	---	--

	<p>мінімізація впливу негативних чинників; урізноманітнення життєвих вражень позитивними емоціями; сприяння зародженню вміння диференціювати бажане – небажане, приємне – неприємне, безпечне – небезпечне; створення умов для розвитку в дитини здатності співпереживати, емоційно відгукуватися на різних людей та їхні дії, обмінюватися поглядами, усміхатися у відповідь; спостереження дитиною за господарсько-побутовою працею тих, хто порч, іграми інших дітей, разом з дорослим годування пташок і тварин, проявляння позитивного ставлення до них.</p>	
--	---	--

Основні компетенції особистісного розвитку на кінець першого етапу:

дитина

- вирізняє мати з-поміж інших людей, радіє їй, привертає її увагу до себе;
- проявляє елементарну прихильність до матері;
- проявляє похвалення при прояві знайомої людини;
- починає диференціювати своїх і чужих, жваво та радісно реагує на знайомих людей, іграшки;
- проявляє ситуативний інтерес до інших дітей;
- орієнтується на поняття „можна – не можна”;
- проявляє перші бажання „хочу” і „не хочу”;

- радо йде на вулицю, усміхається птахам і тваринам, простягає до них руки, прагне доторкнутися до квітів, листя рослин;
- усміхається своєму відображенні у дзеркалі.

Другий етап

<i>Зміст Що формуємо?</i>	<i>Види діяльності Як формуємо?</i>	<i>Очікувані результати (компетенції) Що дитина може?</i>
<p>Підтримувати потребу дитини у доброзичливому ставленні, увазі, захисті, допомозі, співчутті, схваленні, впевненості у власних силах;</p> <p>учити орієнтуватися в тому, що таке „добре” і „погане”;</p> <p>формувати елементарні способи спілкування, вправляти в ініціюванні встановлення контактів з однолітками;</p> <p>формувати емоційну сприйнятливність;</p> <p>навчати орієнтуватися в різних емоційних станах дорослих і дітей, адекватно на</p>	<p>Дорослий під час спільної предметної діяльності допомагає дитині освоїти елементарні моральні правила та норми взаємодії – навчити звертатися, дякувати, просити, запитувати, заявляти про власні бажання та інтереси (звуками, словами, природними жестам, жестовою мовою), проявляти самостійність, використовувати в спілкуванні різні способи комунікації – міміку, жести, звуки, слова; забезпечення постійного спілкування з дитиною (не лише скеровувати діяльність дитини та бути носієм нової інформації, а й пестити її, радіти успіхам, заспокоювати у разі невдач, підтримувати, виявляти довіру до її можливостей, діставати задоволення від спілкування;</p>	<p>Розвиток вміння слухати;</p> <p>формування вміння знаходити власні речі, формування елементарних знань про соціальні явища, події, людей, самого себе;</p> <p>розвиток рис характеру, які допоможуть дитині у спілкуванні з іншими дітьми: самостійність, готовність ділитися, щиро цікавитися іншими дітьми;</p>

<p>них реагувати;</p> <p>вправляти в умінні приймати елементарні самостійні рішення щодо надання чомусь переваги, виявляти прихильність, бажання підтримати контакт.</p>	<p>використання та спеціальне створення ситуацій з метою формування у дитини уміння виділяти власні речі, знаходити власний одяг у роздягальні тощо; диференціювати одяг для дітей та дорослих; розглядання світлин, вправлення впізнавати на світлинах батьків та рідних;</p> <p>формування елементарних вмінь поводитися у різних ситуаціях: за столом, доглядаючи за одягом тощо;</p> <p>організація спільної діяльності, ігор з дітьми старшого віку;</p> <p>виховання поважного ставлення до роботи, ознайомлення з професіями;</p> <p>створення ситуацій навчання через досвід; навчання дитини правилам безпечної поведінки у побуті, на вулиці тощо, використовуючи ілюстрації, досвіду щоденних ситуацій;</p> <p>надання дитині можливості виявляти елементарні переваги, відстоювати власні інтереси, вчиняти на власний розсуд, обирати</p>	
--	--	--

	<p>щось для гри, практичної чи художньої діяльності за бажанням;</p> <p>схвалення прагнення дитини самостійно діяти;</p> <p>сприяння виробленню оптимістичного погляду на себе, свої можливості, результати діяльності;</p> <p>формування у дитини здатності співпереживати, співрадіти, жаліти інших, робити приємне.</p>	
--	--	--

Основні компетенції особистісного розвитку на кінець другого етапу:

дитина

- виділяє з поміж інших батьків;
- реагує на своє ім'я (дивлячись на обличчя того, хто говорить);
- усвідомлює, що дорослий є помічником, взірцем для наслідування;
- вибірково ставиться до людей, що оточують;
- намагається наслідувати дорослого;
- бере участь у грі (не за правилами і короткочасно), в іграх наслідує

дорослих;

- проявляє неслухняність, намагається вплинути на рідних, домогтися від них бажаного;

- проявляє чутливість до оцінних суджень батьків та рідних;
- проявляє ніяковість, бажання подібатися іншим;
- проявляє зацікавленість у спілкуванні з однолітками;
- використовує різні способи спілкування (природні жести „привіт”, „пока” тощо);

- починає диференціювати емоційний стан іншої людини, може пожаліти;

- орієнтується в довкіллі, де постійно перебуває;
- виконує різні дії за вказівкою дорослого, шукає в нього підтримки й допомоги;
- проявляє вибірковий інтерес до діяльності
- відчуває задоволення від певної діяльності;
- проявляє інтерес до рослин і тварин, позитивно реагує на спілкування з ними.

Третій етап

<i>Зміст Що формуємо?</i>	<i>Види діяльності Як формуємо?</i>	<i>Очікувані результати (компетенції) Що дитина може?</i>
<p>Формувати навички організованої поведінки вдома, на вулиці, в дошкільному закладі, громадських місцях;</p> <p>привчати до культурного поведіння за столом, догляду за обличчям, волоссям, тілом, одягом;</p> <p>навчати вітатися, прощатися, вибачатися, дякувати, заохочувати вживати слова „спасибі”, „будь ласка”, „вибачте”;</p>	<p>Формування у дитини <i>моральної свідомості</i> (знань моральних норм, моральних почуттів, зародження совісті як внутрішньої етичної інстанції);</p> <p><i>моральних ставлень</i> (значущих для дитини ділових та особистих взаємин з дорослими та іншими дітьми);</p> <p><i>моральної діяльності</i> (вміння керуватись у своїй поведінці моральними нормами, ініціювати іншим допомогу й підтримку, співчувати й співрадіти, відчувати задоволення від можливості зробити комусь приємне, здійснювати вибори на користь добра, дотримуватися моральних норм, зіставляти з ними</p>	<p>розширення словника з теми „<i>Емоційний стан людини</i>”</p> <p>розвиток вміння грати поряд один з одним; виховувати доброзичливе ставлення до однолітків, формувати навички спілкування в процесі спільних ігор, формування вміння відображати у грі явища повсякденного життя, стосунки між людьми (турботливе ставлення матері до дитини тощо); організація спостережень, розгляд малюнків як підготовчої роботи до сюжетно-рольової гри. вчити дітей використовувати</p>

<p>спонукати до привітної взаємодії з однолітками; навчати називати інших дітей на ім'я, відповідати на їх запитання, виховувати культуру прояву почуттів (приємно вигравати, гідно програвати);</p> <p>навчати елементарних форм передачі власних переживань, свого настрою, стану;</p> <p>забезпечувати дитині можливість усамітнитися, перепочити від оточення.</p>	<p>поведінку інших людей). Виховання бажання <i>бути приємним для людей, що навколо</i>, привітним, таким, що рахується з бажаннями, здібностями, почуттями інших.</p> <p>Навчання дитини по-різному поводитися з рідними та близькими (довірливо, щиро, відкрито) та чужими людьми (довірчо-стримано, відкрито-обережно, дистанційно), сприяння виробленню у дитини елементарного чуття <i>межі соціально прийнятної та припустимої поведінки</i>.</p> <p>Розвиток у дитини <i>довільної</i> поведінки, елементарної здатності поводитися морально за відсутності контролю з боку дорослого. Схвалення та підтримання таких намагань.</p> <p>Розвиток <i>сприйнятливості</i> як базової особистісної якості дитини, виховання здатності емоційно відгукуватися на природне, предметне та соціальне довкілля, не бути байдужою.</p> <p>Ознайомлення з <i>абеткою емоцій</i> через спостереження, прості етюди, малювання,</p>	<p>знайомі слова та фрази під час гри, ставити питання, навчити спостерігати, любити рідну природу й берегти її, дбайливо ставитися до самої себе, інших людей, світу речей, вірити у свої сили та здібності.</p>
--	---	---

	<p>вироблення у дитини елементарної емоційної грамотності у <i>сприйнятті, аналізі та адекватній інтерпретації</i> основних емоційних станів людини, вміння пов'язувати певну міміку з приємними та неприємними життєвими подіями. Позитивне оцінювання.</p> <p>Навчання <i>адекватно</i> реагувати на різні життєві прояви, зрозуміло для інших <i>виявляти</i> свої переживання, <i>вербалізувати</i> їх (розповісти про них рідним чи близьким), <i>передавати</i> їх мімікою, жестом, інтонацією, кольором, формою, лінією; <i>стримуватися</i> від прояву негативних емоцій (гніву роздратування тощо); <i>оптимістично</i> почуватися. Збільшення тривалості і кількості міжособистісного спілкування з дитиною, запитування про її бажання, мрії тощо.</p>	
--	---	--

Основні компетенції особистісного розвитку на кінець третього етапу:

дитина

- з теплотою ставиться до рідних, цінує їх, любить, помічає їх настрій, впізнає знайомих;
- намагається радувати батьків;

- наслідує старших дітей та дорослих;
- надає посильну допомогу дорослим;
- налагоджує товариські взаємини з певними однолітками, виявляє до них симпатію, бажання поділитися чимось;
- небайдужа до визначення свого місця в колі однолітків;
- спілкується з тваринами найближчого оточення, спостерігає за комахами, собаками, кішками тощо;
- виконує нескладні доручення дорослого, посильно допомагає у догляді за тваринами;
- емоційно реагує на яскраві ознаки пір року: барвисте листя на деревах, талий сніг, струмки води, квіти тощо;
- орієнтується в найближчому природному оточенні, прагне підтримувати порядок у житловому середовищі, дбайливо ставиться до предметів побуту, речей;
- проявляє самостійність у виборі іграшок, діяльності;
- усіляко привертає увагу дорослого до своїх малюнків, саморобок;
- чутлива до власного успіху-неуспіху, до оцінних суджень авторитетних дорослих.

Четвертий етап

<i>Зміст Що формуємо?</i>	<i>Види діяльності Як формуємо?</i>	<i>Очікувані результати (компетенції) Що дитина може?</i>
Створювати сприятливі умови для становлення соціальної компетентності дитини; навчати орієнтуватися у реальних	Створення педагогом <i>емоційного фону</i> , який сприяє формуванню позитивного ставлення до занять, виконання певних видів діяльності (відповідна емоційна поведінка педагога, міміка, жести, інтонація	Розширення словника з теми „ <i>Емоційний стан людини</i> ”; виховання взаємодопомоги, турботливого ставлення до молодших дітей та людей похилого віку; формування

<p>соціальних умовах життя;</p> <p>виховувати потребу в спілкуванні з однолітками, вчити уникати конфліктів;</p> <p>збагачувати внутрішній світ дитини позитивними емоціями, насичувати її життя приємними враженнями;</p> <p>сприяти усвідомленню дитиною основних емоцій;</p> <p>вправляти в умінні використовувати прийнятні для оточення способи реагування на різні життєві події;</p> <p>створювати умови для прояву дитиною чутливості до стану рідних та близьких;</p> <p>навчати адекватної реакції на успіх – неуспіх у діяльності;</p> <p>виховувати позитивне емоційно-ціннісне</p>	<p>сприяють усвідомленню дітьми інформації, що повідомляється;</p> <p>емоційний фон, з яким говорить педагог, є орієнтиром засвоєння дитиною інформації, яка їм передається, фон, на якому пропонується певний зміст постійно викликає орієнтовну реакцію у дітей);</p> <p>формування почуття „емоційного підйому”, за умови правильного виконання завдання, позитивної оцінки з боку педагога;</p> <p>використання <i>спеціальних ігор</i>, які дозволяють дітям усвідомити емоційний стан, настроїв оточуючих;</p> <p>створення відповідних ігрових ситуацій;</p> <p>пояснення значущості завдань діяльності, яка пропонується; розвиток навичок <i>самоконтролю та самооцінки</i>;</p> <p>розвиток здібності регулювати свої почуття, керувати ними;</p> <p>формування <i>соціально значущих почуттів</i>;</p> <p>розвиток особистості дошкільника, усвідомлення притаманних вікових</p>	<p>елементарних „правил ввічливості” (привітання, вибачення, подяка, прохання про допомогу тощо);</p> <p>засвоєння норм поведінки у громадських місцях та транспорті, елементарних правил поведінки на дорозі;</p> <p>формування понять „моє” та „наше” (знання особистих речей, спільних предметів, бережливе ставлення до всіх речей);</p> <p>драматизація коротких оповідань соціально-морального, емоційно-ціннісного змісту (3 – 4 речення), добір малюнків до тексту;</p> <p>вправління щодо висловлення власного ставлення до різних видів діяльності (<i>Я люблю... Мені подобається... Мені легко (важко)... Я вмю, знаю (забув)... Не розумію...</i>);</p> <p>розвиток елементарних ігрових дій;</p> <p>під час <i>сюжетно-рольових ігор</i> навчання дітей правильно користуватися іграшками, відображати дії та явища, що спостерігаються у побуті, на прогулянках;</p>
---	---	---

<p>ставлення до природи, людей, речей, самої себе.</p>	<p>соціальних ролей; вправління в умінні орієнтуватися в нових умовах життя, віднаходити точку докладання своїх зусиль, самостійно себе зайняти, проявити власні вміння та здібності, брати до уваги нові вимоги і правила; дитина навчається входити в дитяче співтовариство, знаходити в ньому своє місце, опановує правила взаємодії та спільної з іншими діяльності: відстоює власні інтереси, уникає конфліктів, намагаючись розв'язати їх з мінімальними для себе втратами; за допомогою спостережень, етичних бесід, рольових ігор різних видів образотворчої діяльності, ігор-драматизацій дорослий навчає дитину рахуватися з іншою точкою зору, налагоджувати спільну з однолітками діяльність, адекватно реагувати на асоціальні вчинки; дорослий вправляє дитину в умінні підтримувати слабшого,</p>	<p>відповідно до рівня сформованості ігрової діяльності навчання дітей співвідносити свої дії із роллю, що взята та сюжету гри. розвиток вміння грати разом, формування певних моральних та етичних, опанування нормами суспільної поведінки; розвиток зацікавленості у дітей до об'єктів природи, зосередження та підтримування уваги в процесі спостереження; формування особистісних якостей формування елементарних знань про себе свою сім'ю дитячий садок формування елементарних уявлень про зв'язок подій та емоцій ти перший раз прийшов до школи розкажи про себе з допомогою педагога сюжетно-рольові, творчі ігри, бесіди, малювання на тему „Про себе”, „Про сім'ю” з метою усвідомлення родинних зв'язків у сім'ї, свого місця у сім'ї (син, дочка; брат, сестра); імена</p>
--	--	--

	<p>культурно поводитися; у дитини розвивається дух солідарності, відчуття причетності до інших людей, бажання співробітничати з ними; створення сприятливих умов для формування вміння встановлювати контакти й дорожити ними;</p> <p>розгляд світлин; впізнавання себе, інших дітей, дорослих; копіювання ситуацій, зображених на світлинах; відповіді на питання типу „<i>Чому дівчинка сміється?</i>”, „<i>Що було раніше?</i>” тощо;</p> <p>усвідомлення, відтворення, впізнавання певного емоційного стану; впізнавання та опанування соціально прийнятими виразними рухами, які є компонентами емоцій (постава, хода, рухи рук тощо);</p> <p>інсценування, обговорення сюжетних ситуацій (за серією малюнків; уривками оповідань, казок; реальних ситуацій з життя), наприклад: „<i>Кім захворів – кіт здоровий</i>” тощо.</p>	<p>членів сім'ї з віком датами народження; вправління у проявах добрих стосунків у сім'ї (допомога, ввічливість); закріплення понять „моє” та „наше”;</p> <p>виховання доброзичливих стосунків в см'ї та дитячому колективі.</p>
--	--	--

	<p>створення ігрової ситуації (відвідування занять казковими персонажами, сюжетно-рольові ігри „День народження”, „У магазині”, „У лікаря” тощо)</p> <p>використання проблемних ситуацій, використання ігор, оповідань, бесід, екскурсій, спрямованих на розширення уявлень про діяльність вчителя та учнів у школі, соціального статусу школяра;</p> <p>розвиток устремлінь до пошуку відкриттів, вивчення нового; демонстрація кінцевого результату, використання варіативних, а не шаблонних способів дії у процесі виконання завдання, надання самостійності, формування мотивації творчості.</p>	
--	---	--

Основні компетенції особистісного розвитку на кінець четвертого етапу:

дитина

- поважає, любить своїх батьків, родичів, педагогів;
- адекватно реагує на різні життєві ситуації;
- орієнтується в основних емоціях, знає якою мімікою передається

кожна з основних емоцій;

- довіряє знайомим дорослим, спілкується з ними, розраховує на них;
- у разі потреби звертається до дорослого по допомогу;
- диференціює поняття „добре” і „погане”;
- позитивно ставиться до своєї зовнішності;
- вміє пропонувати, надавати і приймати допомогу, турбуватися про інших;
- бере участь у суспільно значущій діяльності, бережно ставиться до виготовленого;
- надає перевагу певним видам діяльності;
- у виборі ігрових ролей, сюжетів керується моральними цінностями, дістає задоволення від драматизації, малювання, ліплення тощо;
- помічає зміни у стані рослин та поведінці тварин у зв'язку з нестачею догляду; доглядає за рослинами та тваринами;
- радіє спілкуванню з природним довкіллям.

Особливості формування уявлень про навколишній світ

На першому році життя головним завданням є надання малюкові різноманітних вражень про довкілля, розвиток уваги до властивостей предметів. У цьому віці дитину вчать слідкувати за іграшками, що знаходяться у полі зору та переміщуються, хапанню іграшок різного розміру та форми. До 8-9 місяців дитина лише маніпулює предметами: кидає, постукує, перекладає. Згодом вона опановує дії з предметами: надіває кільця з великою, а з часом і з маленькою дірочкою на стержень, дістає різноманітні предмети з коробки (відерка) та кладе їх назад тощо.

Коли малюкові виповнюється рік, зміст занять розширюється та ускладнюється. З ним вже проводяться спеціальні ігри-заняття. Дитину вчать складати різноманітні пірамідки, будувати з кубиків чи конструктора вежі, доріжки, будиночки, машини, ворота, розміщати вкладки різного розміру та форми, добирати кришки до коробок різного розміру та форми та т.п.

Особлива увага приділяється розвиткові ігрових дій. Дитину вчать катати іграшку у машині, годувати ляльок, купати, вкладати їх спати, водити за «ручку». На третьому році життя з іграшками інсценуються невеликі сюжети, приміром: «Лялька захворіла», «Мішка їсть» та т.п.

Пам'ятайте, необхідно постійно розмовляти з малюком та/чи спілкуватися жестами, коментувати всі свої дії та дії дитини.

З 3-ох років передбачається проведення цілеспрямованої роботи з формування у дитини уявлень та знань про довкілля.

Особливості навчання дитини від 3-ох до 6-ти

Починати роботу з формування знань про довкілля слід з ознайомлення дітей з тими предметами, які вони бачать щодня: одягом, меблями, посудом, квітами тощо, вказуючи на їх особливості та призначення.

У ході ознайомлення з довкіллям доцільно пропонувати дитині завдання, рівень складності яких має відповідати віку дитини та етапу навчання.

Пам'ятайте, зміст завдань (чому саме навчаємо) визначається не ступенем зниження слуху, а віком дитини.

Методи та засоби навчання (як навчаємо) дітей з порушеннями слуху є особливими.

У роботі з дітьми з порушеннями слуху засвоєння знань про довкілля здійснюється:

- **у процесі діяльності** (наприклад, догляду за кімнатними рослинами або миття посуду);
- **з обов'язковим використанням наочності** (малюнків, предметів, макетів і т.п.);
- **з постійним поясненням, супроводом мовленням** (усним, написаними табличками) **та/чи жестовою мовою.**

Співвідношення цих засобів залежить від етапу навчання, виду завдання та індивідуальних особливостей дитини.

Пам'ятайте, пропонуючи дитині завдання, необхідно:

- показувати і водночас пояснювати дитині спосіб виконання завдання;
- пояснюючи завдання, пересвідчитись, чи все дитина зрозуміла правильно, за потреби повторити пояснення або перефразувати, використовуючи знайомі слова;
- у процесі виконання завдання підказувати, допомагати, радити.

З досвіду батьків: однакові за складністю завдання діти з порушеннями слуху виконують по-різному – інколи бездоганно, а інколи зовсім неправильно. Причина різних результатів роботи полягає у тому, що у першому випадку давався зразок виконання, який дитина сприймала зором, та пояснення подавалося достатньо голосно, знайомими словами й дитина його добре зрозуміла. У другому випадку дитина не виконала завдання через те, що не чула добре змісту завдання, неправильно його зрозуміла.

Спостереження за природою

Під час прогулянки з дитиною, спілкуючись вдома, по дорозі в садочок, потрібно якомога більше привертати її увагу до різних предметів і явищ, розширювати коло її уявлень, більше розповідати їй про навколишній світ у доступній відповідно до віку дитини формі.

Важливо навчити дитину з порушеннями слуху спостерігати.

Спостерігаючи, дитина порівнює, зіставляє, знаходить подібне і відмінне. Так, звернувши увагу на те, що листки дерев відрізняються за формою можна навчити за листям визначати породу дерева. Під час прогулянок слід звертати увагу дитини на колір неба, на те, як світить сонце, як дме вітер, як падає сніг; показати їй характерні ознаки дерев: колір і форму стовбура, розміщення гілок тощо; звертати увагу на те, що вода взимку перетворюється на лід, що восени листя жовте; пропонувати знайти найкрасивіше дерево в парку або два однакових дерева та ін. Гуляючи в парку чи в лісі, нехай дитина пригадає, як тут було влітку, скаже, які зміни стались.

Перед прогулянкою у парк, ліс, сад дайте дитині по листочку з різних дерев і поставте завдання: дізнатися, з якого дерева цей листочок.

Доцільно навчати дитину розповідати про природу у певній послідовності:

- погода: температура повітря (тепло, холодно), вітер (дме вітер, дме холодний вітер), хмарність (хмарно, ясно), опади (іде дощ, сніг);
- рослини: зміни в житті рослин у різні пори року (колір листя, дозрівання плодів, цвітіння);
- тварини: зміни в житті звірів і птахів (поведінка, харчування, приліт і відліт птахів, зимівля тварин, забарвлення хутра в різні пори року тощо);
- діяльність людей: сезони зміни у діяльності людей, розваги дітей, свята).

Осінь

Після літа настала осінь. Хмарно. Небо сіре. Сонце не світить. Часто іде дощ. Дме холодний вітер. Холодно.

Листя на деревах жовте й червоне. В лісі багато грибів. На полі і городі вирости овочі. В саду вирости смачні фрукти.

Тварини готуються до зими. Заховалися комахи. Звірі запасують їжу. Готують до холодів свої домівки. Птахи відлітають у теплі краї.

На полі і городі збирають овочі.

Спеціальні вправи допоможуть вам навчити дитину відповідати на питання дорослого, повторювати за дорослим, а потім самостійно розповідати.

1. Розкажи, яка сьогодні погода. Добери вірне.

Сьогодні тепло. Сьогодні холодно. Ясно. Хмарно. Небо сіре. Небо голубе. Сонце світить. Сонце не світить. Іде дощ. Дощ не іде. Іде сніг.

2. Прочитай та доповни речення про осінь.

Настала Мало світить Іде Стало жовтим і червоним Відлітають у теплі краї На полі і городі збирають (дощ, сонце, листя, овочі, осінь, птахи)

Доцільно обрати для постійних спостережень певний куточок природи (місце на подвір'ї, лісова галявина тощо) і приходити туди і восени, і взимку, і навесні. Можна обрати для спостережень певне дерево, наприклад, берізку

(восени листя на берізці жовте; взимку листя немає, берізка вся в снігу; навесні збільшуються бруньки, з'являється листя).

За допомогою запитань дорослий спонукає дитину уважно придивлятися до змін у природі та певних залежностей, активізує її уяву, фантазію (наприклад: Що ви помітили у природі не таким, як було вчора? Де вже з'явилися перші ознаки осені (зими, весни)? Як змінилася берізка?).

1. *«Діти часто ходили в ліс. Одного разу Оленка назбирала повний кошик білих грибів. Потім допомагала братику шукати гриби. Діти довго гуляли в лісі.» Яка пора року? Чому?*

2. *Якщо дме холодний вітер, то яка буде погода? (Холодна)*

3. *Коли на небі хмари, то що буде? (Дощ)*

4. *Якщо діти купаються у річці, то яка пора року? (Літо)*

5. *Яка різниця між літнім дощем і осіннім?*

Влітку іде ... дощ. Восени іде ... дощ. (теплий, холодний)

6. *Запам'ятай пари слів. Пригадай за першим словом його пару.*

Зима – сніг

Весна – квіти

Літо – сонце

Осінь – дощ

«Перевіримо, що ти знаєш»

Яким чином найбільш повно та об'єктивно виявити наявні у дітей знання?

Пропонуємо методичні прийоми перевірки рівня знань дітей з порушеннями слуху старшого дошкільного віку:

Самостійне викладення дитиною знань про предмети та явища в словесній (усній, письмовій, дактильній) чи жестовій формі. В такий спосіб можна зібрати загальні уявлення про те, які знання наявні, як вони засвоєні дитиною та у якій формі вона може самостійно їх презентувати.

Виявлення знань за допомогою запитань. Різноманітні запитання спрямовуються на те, щоб допомогти дитині відтворити знання про характеристики предметів та явищ. На основі матеріалу, зібраного цим шляхом, можна достатньо точно визначити повноту та якість знань.

З метою виключення впливу рівня володіння мовленням на перевірку знань, використовується третій методичний прийом – малюнки предметів та явищ. Аналіз змісту малюнків дає змогу виявити обсяг знань дитини про довкілля.

Співставлення малюнків із самостійно викладеними знаннями про предмети та явища. У більшості випадків результати аналізу свідчать, що малюнок відображає той ж обсяг знань, який висловлюється дитиною з допомогою мовлення чи жестів.

Виконання дитиною різних видів практичної діяльності (виготовлення аплікацій, ліплення, малювання тощо).

Систематичне спостереження за дитиною під час занять, гри тощо з метою виявлення її активності, рівня необхідної допомоги, вміння скористатися наданою допомогою.

Оцінювання має проводитися систематично. В першу чергу, увага звертається на те:

як збільшився обсяг знань про предмети та явища;

як збільшився мовленнєвий запас учнів;

Поєднання різноманітних прийомів перевірки дає змогу найбільш повно визначити рівень знань дитини.

Особливості діяльності навчально-реабілітаційних центрів в умовах модернізації української освіти

Зміни у соціальній, освітній, культурній сферах суспільного життя в Україні детермінують процеси пошуку, розробки і впровадження нових підходів і технологій реабілітації осіб з особливими потребами, зміщення акцентів щодо визначення пріоритетних напрямів їх розвитку й самореалізації, створення умов для інтеграції в суспільство.

Стратегії розвитку національної системи освіти дітей з особливими потребами відображено у Законах України; Указах Президента України;

Постановах Кабінету Міністрів та наказах Міністерства освіти і науки України щодо визначення норм та особливостей організації навчально-реабілітаційного процесу для дітей з особливими потребами, індикаторами виконання яких є, зокрема, показники щодо упровадження інклюзивного навчання, здійснення реформування спеціальних навчальних закладів.

Новий Закон України «Про освіту» відкриває можливості для повноцінного запровадження реформи середньої освіти «Нова українська школа». В ньому закладено справедливий доступ до якісної освіти, зміну системи та децентралізацію управління освітою, переорієнтацію на формування у дітей необхідних для життя ключових компетентностей.

В умовах реформування української освіти серед актуальних проблем – розроблення теоретико-методичних засад навчання дітей з особливими освітніми потребами, що стане основою впровадження нового Стандарту загальної середньої освіти, визначення умов та напрямів його реалізації для дітей з особливими освітніми потребами в спеціальних та інклюзивних школах. Організація освітнього середовища для таких дітей передбачатиме практичне втілення сучасних підходів до адаптації/модифікації навчально-методичного забезпечення, зокрема змісту, процесу навчання та результатів учнівської діяльності, напрямів розвивальної роботи відповідно освітніх галузей, а також спеціальних корекційних занять, спрямованих на створення оптимальних умов здобуття освіти, соціалізації та інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у суспільство.

Забезпеченню комплексного підходу, наступності у реформуванні спеціальної освіти, розширенні її функцій та удосконаленні структури сприятиме обґрунтування та розробка моделей сучасних освітніх центрів для дітей з особливими потребами, технологій створення освітнього середовища для учнів (вихованців) з особливими потребами в межах різних ланок освіти.

Різним аспектам модернізації існуючої мережі спеціальних навчальних закладів із наданням їм нових організаційно-методичних функцій, створення закладів нового типу присвячено низку наукових праць (В.Засенко,

А.Колупаєва, О.Таранченко). У контексті дослідження перспективна розроблена в Інституті спеціальної педагогіки НАПН України «Концепція розвитку системи освіти дітей із порушеннями слуху» (О.Таранченко, О.Федоренко; 2015 р.), яка визначає пріоритети, основні напрями, очікувані результати та засоби перетворення освіти на соціальний ліфт європейського зразка.

Наукові розвідки вітчизняних науковців орієнтовані на сучасні світові тенденції в організації допомоги дітям з особливими освітніми потребами, зокрема порушеннями слуху: ранню діагностику та ранній початок фахового супроводу; комплексний підхід до організації допомоги дітям із особливостями психофізичного розвитку та їх родинам; варіативність форм організації освіти та методичних підходів до навчання; гнучкість змісту та індивідуалізація процесу навчання і реабілітації (В.Засенко, В.Жук, В.Литвинова, О.Таранченко, О.Федоренко, В.Шевченко).

Сучасна спеціальна педагогіка в Україні та зарубіжжі характеризується варіативністю підходів і моделей розвитку та навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку, поширенням сучасних психолого-педагогічних та корекційних практик, що зумовлює актуальність їх наукового обґрунтування, експериментальної перевірки та методичного забезпечення.

Сьогодні нового значення набуває поняття «освітні послуги», в контексті спеціальної педагогіки оперують поняттям «освітні послуги для дітей з особливими освітніми потребами». Таким чином серед сучасних тенденцій – спрямування освіти на задоволення потреб дітей та їхніх батьків шляхом надання освітніх послуг (А.Колупаєва). Змінюються підходи до визначення необхідних для дитини послуг, зокрема, відмова від нозологічного принципу (опора на категорії порушень), натомість насамперед врахування індивідуальних особливостей розвитку, потреб кожної дитини; актуальним залишається формування переліку освітніх послуг (послуг супроводу) для дітей з особливими потребами в інклюзивних умовах.

Підкреслемо, що збереження та реорганізація спеціальних навчальних закладів має відбуватися із урахуванням сучасних підходів до організації допомоги й підтримки дітей з особливими освітніми потребами та їхніх родин.

Навчально-реабілітаційний центр – інноваційний, новий тип навчального закладу. Сьогодні розвиваються різні моделі закладів, спеціальні школи-інтернати розширюють осучаснюють свої функції і на їх базі створюються навчально-реабілітаційні центри. Відтак, актуальним є визначити методичні основи та особливості діяльності таких інноваційних закладів.

У історичному контексті слід зазначити, що ще у середині 90-х років ХХ ст. за ініціативи недержавних організацій і батьків дітей з особливостями психофізичного розвитку та підтримки міжнародних недержавних фондів відкрилася низка навчально-реабілітаційних центрів як спеціальних закладів нового типу. При цьому контингент вихованців переважно становили діти з аутизмом, складними комплексними порушеннями, які мали обмеження у навчанні в традиційних закладах.

Надалі розвивається нормативне забезпечення їхньої діяльності. У 1997 році було розроблене перше «Положення про навчально-реабілітаційний центр», яке на сьогодні втратило чинність. У 2012 році розроблено та затверджено нове «Положення про навчально-реабілітаційний центр» (далі – НРЦ), відповідно якого НРЦ – загальноосвітній навчальний заклад для дітей з особливими освітніми потребами, зумовленими складними вадами розвитку, діяльність якого передбачає здійснення *комплексних реабілітаційних заходів*, спрямованих на відновлення здоров'я, здобуття освіти відповідного рівня, розвиток та корекцію порушень.

Слід зазначити, що *реабілітація* розглядається як комплексний цілісний процес, у контексті якого психолого-педагогічний супровід є одним з основних. Зокрема, у контексті сучасного бачення, *«комплексна реабілітація дітей з порушеннями слуху»* передбачає об'єктивне виявлення

(скринінг), діагностику порушень слуху, адекватне слухопротезування чи оперування КІ, заняття та консультації з розвитку слуху, мовлення, психічних процесів (психолого-педагогічний супровід), що вочевидь сприятиме соціальній адаптації дитини, її самореалізації та успішній інтеграції. Реабілітація спрямована на запобігання вторинним відхиленням у розвитку дітей з порушеннями слуху, створення умов для навчання та соціалізації відповідно до індивідуальних потенційних можливостей.

Відповідно до Типового статуту, затвердженого МОН України, та зазначеного Положення Центр розробляє власний *статут. Особливості умов* навчання в Центрі визначаються такими чинниками (з Положення):

гнучкою системою навчальної, виховної та корекційно-реабілітаційної роботи;

створенням спеціальних умов для корекційної спрямованості навчання, виховання та подолання порушень фізичного та психічного розвитку;

здійсненням індивідуального та диференційованого підходу у навчанні та реабілітації дітей.

Структурними підрозділами Центру зазвичай є такі: дошкільне відділення для дітей віком від 2 до 6 (7) років; спеціальна загальноосвітня школа; реабілітаційне відділення.

Важливо підкреслити, що Центр працює з *постійним та змінним контингентами вихованців*: постійний контингент - це учні спеціальної школи (школи-інтернату) та вихованці дошкільних груп дошкільного відділення; змінний контингент - вихованці раннього, дошкільного та шкільного віку, які навчаються за місцем проживання, а психолого-педагогічну, корекційно-компенсаторну, медико-реабілітаційну, консультативну та соціально-реабілітаційну допомогу отримують в реабілітаційному відділенні Центру або в умовах сім'ї.

Про особливості діяльності НРЦ йдеться у щорічних методичних листах МОН України з проблем освіти дітей з особливими потребами, що ще раз підкреслює актуальність таких закладів:

„Законодавство в галузі освіти передбачає можливість створення загальноосвітнього навчального закладу нового типу – навчально-реабілітаційний центр. Саме у таких центрах діти з інвалідністю, ускладненою важкими порушеннями розвитку (у тому числі діти, які самостійно не пересуваються), можуть здобувати освіту відповідного рівня у поєднанні з реабілітаційними послугами.” (2015-2016 н.р.)

Важливою є роль навчально-реабілітаційних центрів у забезпеченні права на освіту у поєднанні з комплексною реабілітацією учнів. Отже, невід’ємною структурною складовою НРЦ є реабілітаційне відділення, у якому надаються корекційно-розвиткові послуги постійному контингенту (діти з особливими освітніми потребами, які є учнями НРЦ) та змінному (вихованці дошкільних навчальних закладів з інклюзивними групами, учні класів з інклюзивним навчанням та спеціальних класів ЗНЗ, учні, які навчаються за індивідуальною формою та інші).

З року в рік мережа НРЦ та учнів у них збільшується. У перспективі такий процес повинен сприяти зменшенню кількості дітей з особливими потребами, які навчаються за індивідуальною формою, та збільшенню чисельності дітей зі складними порушеннями розвитку, які здобувають освіту відповідного рівня у навчальних закладах системи освіти. (2016/2017 н.р.)

З метою розвитку мережі НРЦ Міністерством затверджено перспективний план відкриття цих закладів у регіонах (наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 20.11.2012 № 1299 «Про затвердження перспективного плану розвитку навчально-реабілітаційних центрів»).

МОН України звертає увагу, що спеціальна школа-інтернат і НРЦ – це різні типи загальноосвітніх навчальних закладів, з різними функціями, тому недопустимо реорганізовувати спеціальні загальноосвітні школи-інтернати у навчально-реабілітаційні центри, якщо зміст їх діяльності не відповідає Положенню про НРЦ.

Зазначимо важливі аспекти організації діяльності НРЦ.

Для надання корекційно-розвиткової та реабілітаційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади з інклюзивними класами/групами обов'язково мають укласти угоду з НРЦ або, у разі відсутності таких у найближчому оточенні, із спеціальними загальноосвітніми школами-інтернатами про співпрацю. Це стосується також загальноосвітніх навчальних закладів, в яких діти з особливими освітніми потребами, у тому числі діти з інвалідністю, навчаються за індивідуальною та іншими формами навчання.

З метою надання ранньої допомоги дітям з особливими освітніми потребами в НРЦ можливе відкриття *консультативного пункту (обов'язково передбачається статутом закладу)*, завданнями якого є проведення консультацій для батьків, які виховують дітей зі складними порушеннями психофізичного розвитку, педагогічних працівників, психологів, які працюють з такими дітьми та їх батьками.

Також при НРЦ можливе функціонування *центру ранньої допомоги*, в склад якого входить патронажна служба. Метою діяльності такого центру є надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги дітям зі складними порушеннями психофізичного розвитку раннього та дошкільного віку, що не належать до постійного контингенту НРЦ. В рамках роботи НРЦ можливо організувати в межах фонду заробітної плати виїзну форму роботи спеціалістів (надання корекційної допомоги дітям та консультування їх батьків на дому) (2013-2014 н.р.).

Таким чином, у структурі НРЦ можуть створюватися - центри раннього втручання, консультативні пункти для батьків, ресурсні центри інклюзивної освіти, соціально-психологічні служби тощо.

Сьогодні в Україні працює значна мережа НРЦ, створених на базі спеціальних шкіл-інтернатів для дітей з порушеннями слуху, що використовують, таким чином, потенціал і ресурси цих закладів; створено

різні моделі НРЦ (із врахуванням зарубіжного досвіду, але, що важливо, - враховуючи запити батьків, регіональні особливості, наявний ресурс тощо).

Одним із перших в 2001 році шляхом реорганізації спеціальної школи для дітей зі зниженим слухом створено *«Кам'янець-Подільський багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр»* (директор – *І. Ганушкевич*, до 2016 року – *О. Доложевський*), приміщення центру обладнанні із дотриманням вимог універсального дизайну, укомплектовані кабінети для корекційних занять з дітьми з порушеннями слуху, опорно-рухового апарату, комплексними порушеннями, працюють висококваліфіковані педагоги та лікарі.

У 2008 році у м. Дніпрі на базі спеціальної школи для слабочуючих дітей створено Багатoproфільний навчально-реабілітаційний центр, який у 2012 році розширив спектр послуг, започаткував сучасні напрями роботи на запит часу і функціонує як *«Багатoproфільний навчально-реабілітаційний ресурсно-методичний центр корекційної роботи та інклюзивного навчання»* (директор – *І. Родименко*). Вчителі області можуть опанувати сучасні технології навчання дітей з особливими потребами, оскільки Центр є філіалом кафедри корекційної педагогіки Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Серед останніх новин – відкриття на базі Центру сучасного реабілітаційного відділення для дітей з розладами аутичного спектру.

У 2011 році на базі спеціальної школи відкрито *«Чернівецький обласний навчально-реабілітаційний центр № 1»* (директор – *О. Савчук*), який є постійним партнером лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. Особливості структури цього закладу полягають у тому, що у межах середньої загальноосвітньої школи-інтернату передбачено три варіанти здобуття освіти, а саме: загальноосвітня підготовка та корекційно-розвивальне навчання, компенсаторно-адаптаційне навчання, реабілітаційне навчання (індивідуально сплановане навчання для дітей зі складними комплексними порушеннями); функціонують відділення медичної

реабілітації, корекційно-виховної роботи та розвитку дитини, професійно-технічної освіти, соціально-психологічна служба. Послуги Центру: «На допомогу закладам з інклюзивною та індивідуальною формами навчання» (представлено типову Угоду про співпрацю між спеціальним та інклюзивним закладами); Інформаційно-методичні послуги для громади та фахівців; Комплексна діагностика дітей з особливими потребами; Комплексна реабілітація; Програма консультування батьків. Налагоджено роботу зі значним змінним контингентом вихованців, у дошкільному відділенні відкрито групи для дітей з кохлеарними імплантами.

Наявні особливості регіональних центрів та закладів, що працюють у столиці (у деяких областях на базі майже всіх спеціальних шкіл створено НРЦ, у м. Києві працює 15 спеціальних шкіл (шкіл-інтернатів), у 2016 році на базі спеціальної школи №6 створено перший НРЦ (*директор – Л. Шевченко*). У великих містах значний спектр освітніх та реабілітаційних послуг, які надають різні установи, актуальним є створення інформаційної бази таких послуг для батьків, фахівців, управлінців. У менших містах послуги зосереджено навколо створених НРЦ.

Варто зазначити, що навчально-реабілітаційні центри створюються і на базі благодійних громадських організацій. Прикладом такого центру є широко відома *Благодійна установа НРЦ «Джерело» м. Львова*, історію якої розпочинається з 1990 року. Установа заснована батьками, функціонує відділення розвитку дитини, на базі самого НРЦ створено Львівський міський центр реабілітації. Серед актуальних проблем, як зазначають співробітники центру: недостатня кількість фахівців (на державному рівні розраховується один психолог на 50 - 100 дітей); один вчитель на 16 дітей і один асистент, у такому випадку важко говорити про індивідуальний підхід, оскільки діти мають тяжкі порушення. Щодо впровадження інклюзії: вихованці центру майже не переходять на навчання в інклюзивні заклади, оскільки напевно система освіти і суспільство ще не достатньо готово прийняти та забезпечити інклюзію для дітей з комплексними тяжкими

порушеннями; через брак людського ресурсу центр не дуже спроможний забезпечувати заклади, де такі діти є на навчанні корекційною роботою. „Інше - це сама трудність із певними закладами освіти, наприклад нам часто закидають те, що ми соціальний захист, а не освіта і поняття не маємо, що значить освіта. Тоді важко працювати в контексті інклюзії з такими школами”.

Таким чином, в Україні на сьогодні вже існує унікальний досвід закладів нового типу, відбувається апробація певних моделей спеціальних навчальних закладів, реалізується системний підхід до корекційної спрямованості навчально-виховного процесу та здобуття професії учнями з особливими потребами. Слід підкреслити, що у створенні НРЦ використано кадровий потенціал, матеріальний ресурс спеціальних шкіл, що сприяє забезпеченню комплексного процесу реабілітації дітей з ОП.

Із врахуванням особливостей діяльності НРЦ у сучасних умовах можливо виділити наступні ключові моменти:

1. Структура НРЦ передбачає можливість навчання за різними навчальними програмами, відповідне використання програм з корекційно-розвиткової роботи для учнів з особливими освітніми потребами.

Так, у «Чернівецькому обласному навчально-реабілітаційному центрі № 1» у межах середньої загальноосвітньої школи-інтернату передбачено три варіанти здобуття освіти: загальноосвітня підготовка та корекційно-розвивальне навчання, компенсаторно-адаптаційне навчання, реабілітаційне навчання (індивідуально сплановане навчання для дітей зі складними комплексними порушеннями).

Перша пропозиція: *можливість в межах одного класу навчатися за різними (варіативними) навчальними програмами, зокрема індивідуальними.* На сучасному етапі відповідно до чинного нормативного забезпечення у спеціальних навчальних закладах (спеціальних школах, навчально-реабілітаційних центрах), учні одного класу навчаються за навчальною програмою для дітей з певним порушенням психофізичного розвитку

(нозологією). Приміром, у НРЦ функціонують класи для дітей з порушеннями слуху, в яких навчання здійснюється за програмами для дітей глухих, зі зниженим слухом; спеціальні класи інтенсивної педагогічної корекції, що працюють за програмами для дітей із затримкою психічного розвитку; логопедичні класи, в яких єдиною є програма для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Проте, іноді така ситуація не відповідає потребам учнів центру та запитам батьків.

Розглянемо приклад із діяльності НРЦ, який має спеціальні класи для дітей із затримкою психічного розвитку, відповідну матеріально-технічну базу та кадрове забезпечення. Протягом початкової школи частина учнів у міру досягнення стабільних успіхів у навчанні переводяться до загальноосвітньої школи (звичайний чи інклюзивний клас). Після закінчення 4-го класу на основі комплексної оцінки психолого-медико-педагогічної консультації, характеристик педагогів школи частині учнів рекомендують загальноосвітню програму у звичайній школі, іншим – продовження навчання за програмою для дітей із затримкою психічного розвитку у цьому класі, одному учневі – навчання у 5-ому класі за програмою для дітей з порушеннями розумового розвитку (висновок психіатра не суперечить рекомендаціям фахівців). Батьки погоджуються із запропонованою програмою, але бажають залишитися у своєму класі НРЦ («хлопець звик до однокласників та педагогів, незважаючи на полегшення програми наявна позитивна динаміка у засвоєння знань, заклад знаходиться у районі, де проживає родина, умови спеціального закладу відповідають потребам дитини»). Проте, відповідно до нормативів, учень не може навчатися у спеціальному класі інтенсивної педагогічної корекції за програмою для дітей з порушеннями розумового розвитку. Як виняток, за погодження із управлінням освіти хлопець продовжуватиме навчання у своїй школі за індивідуальною адаптованою програмою, професійну підготовку у майбутньому планує здобути у закладі професійно-технічної освіти (важливий аргумент на користь спеціальних навчальних закладів для дітей з

порушеннями інтелектуального розвитку – професійна підготовка та здобуття професії).

Наступний приклад. Діти з порушеннями слуху, зокрема з кохлеарними імплантатами, навчаються у спеціальних класах для дітей з тяжкими порушеннями мовлення (мовленнєве середовище; відносно значна кількість логопедичних класів, відтак територіальна наближеність до місця проживання). Частина учнів переходить до таких класів зі спеціальних навчальних закладів для дітей глухих, зі зниженим слухом, навчальні плани і програми яких дещо відрізняються (у початковій школі відсутній предмет «Іноземна мова» (освітня галузь «Мови і літератури») тощо). Відповідно на першому етапі виправданими є адаптація навчального процесу, очікуваних результатів, критеріїв оцінювання для таких учнів; створення індивідуальних програм з окремих предметів (терміном на 1-2 роки). Батьки, які у подібних випадках приймають активну участь у навчанні дитини (допомагають, забезпечують додаткові заняття), звертаються із пропозиціями щодо організації індивідуалізації навчання у такий спосіб, враховуючи сучасні інклюзивні підходи та механізми. Проте, чинні нормативи не передбачають розроблення індивідуальних програм розвитку (адаптованих програм) для учнів спеціальних класів.

Друга пропозиція: можливість організації додаткової психолого-педагогічної допомоги в умовах НРЦ, спеціальних класів загальноосвітніх закладів за результатами комплексної оцінки фахівців (ІПР, індивідуальний навчальний план, асистент вчителя, асистент дитини тощо).

Як засвідчує практичний досвід склад учнів спеціальних класів (загальноосвітніх шкіл, НРЦ) неоднорідний за ступенем порушення, наявністю додаткових потреб (складні комбіновані порушення), особливостями навчально-пізнавальної діяльності, потенційними можливостями психофізичного розвитку.

Так, наприклад, в одному НРЦ протягом певного часу функціонують логопедичні класи, працюють досвідчені педагоги та фахівці. Відповідно

значна кількість батьків обирають цей заклад для своєї дитини; учні класу мають лише логопедичні порушення, із збереженими інтелектуальними можливостями. У складі іншого спеціального закладу порівняно нещодавно створені спеціальні логопедичні класи, бажаючих менше; у класах навчаються діти з порушеннями мовленнєвого розвитку, зокрема у поєднанні із ЗПР, розладами аутичного спектру, легкою розумовою відсталістю.

Різний склад учнів за інтелектуальними можливостями може бути у класах інтенсивної педагогічної корекції (сутність звернення батьків до ПМПК для повторної комплексної оцінки з метою визначення програми навчання: «розуміємо, що у сина є затримка розвитку, але у нашому класі учні мають значно нижчі можливості, з метою досягнення кращих результатів вчитель радить нам спробувати навчання у іншому класі»).

Таким чином, в межах однієї категорії особливих освітніх потреб (типу порушення) також доцільно враховувати особливості розвитку, варіативність у засвоєнні навчальних програм, організації психолого-педагогічної допомоги. Можливо умовно виділити групи дітей з порушеннями слуху – діти з кохлеарними імплантами; зі зниженим слухом, які вчасно та адекватно слухопротезовані; глухі діти з жестомовних родин; діти зі складними комплексними порушеннями тощо, кожна з яких потребує спеціальних підходів, методик розвитку та навчання, освітніх послуг. Досягнення у галузі медицини та педагогіки, розвиток технологій слухопротезування, впровадження багатоканальної кохлеарної імплантації, пріоритетність соціокультурних, гуманістичних підходів змінюють сучасну сурдопедагогіку, зумовлюють нові можливості для реабілітації дітей з порушеннями слуху, їх навчання і соціальної інтеграції.

Третя пропозиція: *не обмежувати категорії учнів НРЦ лише дітьми зі складними порушеннями розвитку, оскільки такі заклади мають стати освітніми центрами для дітей з особливими потребами, які потребують спеціальних умов навчання та комплексних реабілітаційних заходів.*

З огляду на зазначене, система навчання у НРЦ має бути максимально гнучкою, варіативною, враховувати потенційні можливості та потреби учнів (вихованців). Спеціальні, як і інклюзивні, умови навчання мають передбачати надання різної за напрямками та обсягом психолого-педагогічної допомоги.

2. На основі аналізу педагогічної практики можливо виділити такі специфічні напрями роботи сучасних НРЦ:

- залучення фахівців, матеріально-технічної бази НРЦ у підвищенні кваліфікації педагогів, які працюють з учнями з особливими потребами в спеціальних та інклюзивних умовах, курсової підготовки асистентів дитини з числа батьків, волонтерів тощо.

Враховуючи досвід роботи закладів з інклюзивним навчанням, зокрема зарубіжний, варто зазначити: необхідне постійне підвищення фахового рівня, теоретичне та практичне вдосконалення підготовки педагога (асистента педагога), який працює з дітьми з особливими потребами. Ефективними формами роботи є курси підвищення кваліфікації, теоретичні та практичні семінари, тренінги; в основу змісту освіти мають бути покладені педагогічні технології інклюзивного навчання, особливості інтегрованого супроводу учнів, основи спеціальної педагогіки і психології з певними методичними аспектами;

- залучення педагогічних працівників та психологів НРЦ до розроблення, адаптації та модифікації освітнього курикулуму для дітей з особливими освітніми потребами різних вікових груп.

Вважаємо не доцільним є створення спеціальних програм зокрема для дітей з порушеннями слуху, відтак виправданим є розроблення методичних рекомендацій щодо впровадження нового Стандарту освіти, особливостей реалізації та адаптації сучасного курикулуму для таких учнів, визначення корекційно-розвивальної складової. Можливим є створення авторських програм; індивідуальних навчальних програм з окремих предметів для учнів з порушеннями слуху із врахуванням зазначених рекомендацій;

- *підтримка, супровід інклюзивних навчальних закладів*: забезпечення корекційно-розвивальних реабілітаційних послуг для дітей з особливими потребами, визначених в межах Індивідуальної програми розвитку; консультативно-методична допомога педагогам та батькам, надання необхідних ресурсів.

Зазначимо, що діти з особливими потребами мають отримувати корекційно-розвивальні послуги незалежно від місця та форми навчання. Актуальними є питання забезпечення корекційної роботи в інклюзивних школах, залучення до командної роботи спеціальних педагогів та психологів НРЦ; організація комплексного супроводу дитини.

Як приклад, маємо розглядати київський досвід. За статистичними даними міської ПМПК, фахівці якої здійснювали моніторинг закладів освіти з метою надання консультативної підтримки педагогам та батькам щодо успішної практика інклюзивного навчання, у 2016/2017 навчальному році в 29 інклюзивних дошкільних закладах навчалось 93 дитини з особливими потребами (з порушеннями слуху – 17), у загальноосвітніх школах – учнями 133 інклюзивних класів була 391 дитина (з порушенням слуху – 38). За зверненням батьків до ІРЦ з метою консультування та психолого-педагогічного вивчення стану розвитку дитини кількість батьків, які обирають інклюзивні чи спеціальні класи (групи) збільшується.

Приклад з досвіду київських ІРЦ: батьки, які на етапі дошкілля мали позитивний досвід інклюзивного навчання обирають інклюзивні або інтегровані умови в школі. Наприклад, хлопчик з особливостями інтелектуального розвитку спочатку навчався у спеціальному дитячому садку, потім в інклюзивному; батьки залишилися дуже задоволені результатами та умовами інклюзивного закладу, з гордістю демонстрували випускний альбом («це саме те, що нам потрібно, ми дуже задоволені»), обираючи школу, віддали перевагу саме інклюзивному класу.

Прогнозується збільшення кількості учнів з особливими потребами в інклюзивних та спеціальних класах в зв'язку з припиненням набору до

підготовчого та першого класів спеціальної школи для дітей з затримкою психічного розвитку, зокрема НРЦ з 1 вересня 2017 року та проведення заходів щодо забезпечення можливості навчання таких дітей у спеціальних та інклюзивних класах у загальноосвітніх навчальних закладах (Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2016 року).

Батьки таких дітей на етапі вибору навчального закладу потребують консультативної допомоги, підтримки щодо організації вступу (Фондом допомоги дітям з синдромом аутизму «Дитина з майбутнім», Асоціацією батьків дітей з аутизмом спільно з МОН України підготовлено рекомендації «Як потрапити до загальноосвітньої школи / дитячого садка (інклюзивне навчання). Дорожня карта» та пам'ятки щодо організаційних кроків). Така ситуація зумовлює необхідність розроблення комплексного путівника для батьків з інформацією про особливості різних форм здобуття освіти, правових норм, мережі закладів освіти, реабілітаційних та ресурсних центрів тощо.

- запровадження програм комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги дітям раннього віку, інтегрованої індивідуально спрямованої підтримки батьків;

- професійна підготовка учнів НРЦ, залучення учнів з особливими потребами інших інклюзивних чи спеціальних закладів.

Варто зазначити, що аналіз зарубіжного досвіду організації загальноосвітньої підготовки учнів з особливими потребами у комплексі із здобуттям професії в умовах спеціального навчального закладу засвідчив: в усьому світі здобуття професійних навичок у старшій школі давно стало освітньою нормою, в системі навчання дітей з особливими потребами, зокрема з порушеннями слуху, це особливо виправдано. У такому контексті актуальною є практика Спеціального навчально-виховного центру для глухих і слабочуючих дітей та молоді імені Івана Павла II в м. Любліні (Польща), в якому поєднуються різні ланки освіти: рання допомога, дошкільне, шкільне навчання та професійна підготовка, передбачено функції ресурсного центра

для закладів з інклюзивним навчанням, батьків. Учні Центру здобувають професійну освіту у сфері туристичного та готельного бізнесу, при виборі профілів враховано особливості регіонального ринку праці, затребуваність таких фахівців, побажання батьків. У США, Канаді, Німеччині, Чехії, Словаччині та інших країнах при спеціальних школах оснащенні високотехнологічні майстерні (авторемонтні, вироблення меблів тощо), відповідні навчальні кабінети, що створює можливості для здобуття сучасних професій;

- *організація позаурочної діяльності для дітей з особливими потребами, спортивних програм; створення інклюзивного середовища у громаді, участь людей з особливими потребами в соціальному та економічному житті суспільства.*

***Діяльність ІРЦ в системі підтримки дітей з порушеннями слуху:
актуальні питання***

*«Якщо ви займаєтесь роботою, яку любите – вона відповість
взаємністю. Все інше прийде»
(з мережі Інтернет)*

Упровадження міжнародних стандартів професійної допомоги дітям з особливими освітніми потребами, визнання прогресивної соціальної моделі інвалідності, за якої обмеження розглядаються як результат дискримінації з боку суспільства, а не стану людини (приміром, глухота не виступає порушенням («інвалідністю»), натомість можливістю доступу до самобутньої культури та мови), започаткування діяльності мережі нових для нашої країни установ – *Інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ)*, а відтак здійснення покладених на них функцій на сучасних концептуальних засадах зумовлюють потребу у розробленні механізмів проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини та забезпечення системного кваліфікованого супроводу.

Необхідно відзначити, що в Україні інклюзивно-ресурсні центри розпочали свою роботу з 2018 року, за даними МОН України на листопад 2019 року кількість зареєстрованих центрів склала 603, до кінця 2020 планують відкрити ще і їх стане 699. Сучасний період – час становлення діяльності ІРЦ, які розглядають як першу ланку на шляху навчання дитини з особливими освітніми потребами. На сьогодні наявна нормативна база (Положення про інклюзивно-ресурсний центр// [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/545-2017-%D0%BF>), на яку ми спираємося, розроблено теоретичні та організаційні основи (Організаційно-методичні засади діяльності інклюзивно-ресурсних центрів: навчально-методичний посібник / За заг. ред. М.А. Порошенко та ін. – Київ: 2018. – 252 с.), доступні зарубіжні джерела, водночас практики недостатньо, існують дискусійні питання, такі, що потребують досвіду. Насамперед фахівцям ІРЦ необхідно опанувати нові знання, відпрацювати алгоритми, протоколи, технології вирішення завдань на кожному етапі супроводу дитини, які являють собою певну інновацію, потребують відповідної апробації.

Відтак, виникає потреба у проведенні емпіричних розвідок, узагальненні результатів, а також розробці тих компонентів діяльності ІРЦ, дефіцит яких справляє негативний вплив на весь процес супроводження.

У контексті проблеми зауважимо: в Україні вже діє *«Міжнародна класифікація функціонування, обмеження життєдіяльності і здоров'я. Діти і підлітки» (МКФ-ДП)*, що дає розуміння про функціонування дитини в різних контекстах; основні ідеї, підходи МКФ покладено в основу діяльності ІРЦ, зокрема й процедури оцінювання та оформлення висновку. У 2018 році МОН України закупило стартовий пакет *методик для оцінювання особливих освітніх потреб* на базі ІРЦ. Це світовий стандарт діагностики (діагностування лише в контексті визначення особливостей), необхідність доказової бази досліджень, стандартизації інструментів іє свідченням інтеграції України у світове співтовариство. Як зазначають експерти,

методики обирали через процентне співвідношення порушень, які трапляються у дітей від 1 до 16 років (розлад дефіциту уваги та гіперактивність; розлади аутистичного спектру; дислексія, дисграфія, дискалькулія). На сайті МОН України розміщені відео презентації про діяльність ІРЦ.

Розглянемо рекомендації та ідеї щодо узагальнення результатів оцінювання, технології оформлення висновку ІРЦ як важливого напрямку діяльності фахівців ІРЦ.

*Висновок про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини*¹ – документ, який містить інформацію щодо індивідуальних особливостей розвитку дитини, її особливих освітніх потреб, рекомендації членам команди супроводу, перелік необхідних психолого-педагогічних послуг; розробляється фахівцями ІРЦ за результатами комплексного оцінювання та є основою для складання Індивідуальної програми розвитку (ІПР).

У Висновку про комплексну оцінку зазначають:

Умови виховання в сім'ї. Заповнюється відповідно до результатів бесіди з батьками (законними представниками), інформації соціального педагога. Важливо уточнити моменти, які є суттєвими щодо організації освітнього процесу, зокрема: інформація про склад сім'ї, членів родини, які надаватимуть дитині підтримку вдома (сім'я повна / неповна; інші члени родини); якою мовою спілкуються в родині (наприклад: «в родині спілкуються вірменською мовою» / «українською жестовою мовою», «користуються дактилем, українською жестовою мовою», «жестомовна родина»); наявність умов для проведення занять з дитиною вдома, якщо такі потрібні. *Пропозиції:* за формою Висновку зазначається дата народження батьків (законних представників), їх рівень освіти, місце роботи та посада. Водночас, на нашу думку, ці дані не інформативні, думка про те, що рівень освіти, більш «престижні» професії чи посади свідчать про можливість

батьків більш якісно підтримувати дитину вдома – застарілі, відтак їх можна вилучити, натомість додати контактний номер телефону.

Стан здоров'я дитини. Важливою є інформація щодо часу виникнення порушення / віку, в якому воно діагностовано; виду, часу та якості заходів з компенсації / корекції (слухопротезування тощо). Підтримуємо думку про те, що інформація щодо діагнозів має міститися у пакеті медичних документів, які зберігаються у медичному кабінеті. Це значно розширює сферу застосування висновку, зокрема, батьки можуть надати його до закладу позашкільної освіти, який відвідує дитина, тощо. На перших етапах роботи ІРЦ до висновку вносилися дані щодо анамнезу дитини (інформація про вагітність, пологи тощо), що викликало зауваження з боку батьків; на сьогодні у цьому пункті зазначають: «Виписка з історії розвитку дитини додається до основних документів».

Напрями проведення комплексної оцінки. Оцінку здійснюють відповідно до основних сфер розвитку дитини (фізична, мовленнєва (мовленнєво-комунікативна), когнітивна, емоційно-вольова) та навчальної діяльності, в межах яких визначають компетенції, потреби та рекомендації (у разі необхідності фахівці проводять комплексну оцінку за іншими напрямами, зокрема визначення рівня соціальної адаптації, взаємовідносин з однолітками, дорослими).

Важливим при узагальненні результатів комплексної оцінки є спрямування на визначення сильних сторін дитини, зокрема здібностей, знань, умінь, навичок та інтересів, які в подальшому стануть опорою для надання підтримки.

В графі «Компетенція» зазначається чи відповідають виявлені показники розвитку дитини віковим особливостям. Якщо дитина за певною сферою не має особливих потреб, пропонуємо зазначити коротко «Компетенції в цілому відповідають віковим особливостям (віковим нормам)»; відповідно у графі потреби: «Немає особливих освітніх потреб», рекомендації сформулювати приміром як «Загальні рекомендації з розвитку

мовлення для дітей старшого дошкільного віку (читання художньої літератури, переказ, вивчення віршів тощо)». Натомість для дітей зі суттєвим ступенем порушення / складними порушеннями розвитку доцільно максимально деталізувати інформацію.

За виявленими труднощами в будь-якій зі сфер розвитку та навчальній діяльності визначаються *особливі освітні потреби*. Відповідно до сучасного розуміння *потреба* передбачає додаткову тимчасову чи постійну підтримку, яка реалізується через відповідні корекційно-розвиткові послуги, спеціальне обладнання, наявність асистента вчителя та/або асистента дитини, необхідні адаптації та/або модифікації в освітньому процесі.

Приміром, дві дитини з однаковою ступенем порушення слуху на етапі вступу до школи можуть мати зовсім різні потреби, різний рівень функціонування (відповідно до МКФ): для однієї (за умови вчасного виявлення порушення, оптимального слухопротезування, фахового супроводу) потрібно лише дотримання принципів універсального дизайну, іншій – підтримка в освітньому процесі у вигляді супроводу жестовою мовою. Біологічні фактори мають значення, але вони не є визначальними щодо участі дитини в освітньому процесі.

Потреби мають бути задоволені у процесі освітньої діяльності шляхом (при наданні) відповідних *рекомендацій*. Загальні типи адаптацій навчальних завдань та приклади особливостей адаптації для різних дітей з особливими потребами представлено у посібнику: Данілавічюте, Е.А. and Литовченко, С.В. (2012) Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі. Навчально-методичний посібник // за заг. ред. Колупаєвої А. А. – К. : Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 335 с. – (Серія «Інклюзивна освіта»):

Алгоритм адаптації навчального завдання (типи адаптації)

- Скорочення обсягу, зниження ступеня складності матеріалу завдання, збільшення часу на виконання;
- Види допомоги (опори): демонстрація зразка, виконання частини завдання разом з дитиною тощо;

- Засоби концентрації уваги («сильні подразники»);
- Стиль сприймання та рівень уявлень;
- Частота повторення виконання завдання;
- Контроль та корекція виконання завдань (виправлення помилок);
- Засоби та частота релаксації.

Пропозиції: комплексна оцінка проводиться за всіма напрямками; до висновку вносяться результати за тими напрямками (напрямом), в межах яких було виявлено труднощі та визначено наявність особливих освітніх потреб; можливо включити таке формулювання: «Оскільки, за результатами оцінки розвитку фізичної, емоційно-вольової сфери не було виявлено труднощі, компетенції в цілому відповідають віковим особливостям, результати за цими сферами до Висновку не включені».

Загальні висновки включають інформацію про наявність/відсутність особливих освітніх потреб, необхідні психолого-педагогічні послуги; рекомендації для педагогічних працівників та батьків (одного з батьків) або законних представників; дату, мету та напрями повторної оцінки (необхідність планової повторної оцінки визначається фахівцями ІРЦ з метою констатації динаміки розвитку дитини, визначення рівня задоволення потреб, розгляду доцільності зменшення обсягу додаткових послуг тощо; така оцінка не є обов'язковою).

Складання висновку – командна робота. Фахівці ІРЦ зазначають у висновку результати комплексної оцінки за напрямками (результати оцінки розвитку фізичної сфери зазначає вчитель лікувальної фізкультури; мовленнєвої сфери – вчитель-логопед; когнітивної та емоційно-вольової сфер – практичний психолог; навчальної діяльності – вчитель дефектолог); висновки та рекомендації формуються на основі узагальнення результатів оцінки. Важливо: рекомендації ІРЦ мають бути спрямовані на створення сприятливого середовища для гармонійного розвитку дитини, основною кінцевою метою є не визначення окремих напрямів допомоги, а створення комплексної системи роботи.

Одним з сучасних сучасні принципів реабілітації є орієнтацію фахівців на надання допомоги сім'ї, широке залучення батьків до роботи з дітьми та підвищення відповідальності батьків за реабілітацію та навчання своїх дітей, аджебатьки є основними замовниками освітніх послуг; їм надано право вибору закладу освіти для своєї дитини, відповідно вони мають бути готові зробити правильний вибір та усвідомлювати свою роль у процесі здобуття освіти дитиною; батькимають бути максимально залученні до освітнього процесу.

Фахівці ІРЦ зобов'язані ознайомити батьків / одного з батьків або законних представників дитини з Висновком, умовами навчання та надання психолого-педагогічних послуг у закладах освіти (у разі здобуття дитиною дошкільної чи загальної середньої освіти). Батьки / один з батьків або законні представники підписують Висновок, де зазначено, що вони «з Висновком ознайомлені»². Важливо, що б батьки / один з батьків або законні представники були детально проінформовані про результати оцінювання; повідомлення результатів має відбуватися за відсутності дитини (дитина не має чути); з дотриманням норм коректності (недопустимі звинувачування батьків, ситуації, що змушують їх виправдовуватися). Водночас, батьки / один з батьків (законні представники) мають усвідомлювати, що рекомендації фахівців, психолого-педагогічна послуги є необхідними та обов'язковими для розвитку та здобуття освіти їхньої дитини.

Пропозиції: в межах консультативної допомоги після надання Висновку важливо підтримувати зворотній зв'язок з батьками дитини (через певний час фахівець ІРЦ має зв'язатися з ними, з'ясувати важливі питання щодо місця навчання, послуг, наявності потреби у співпраці з ІРЦ). Детальна інформація для батьків щодо особливостей оформлення Висновку (роз'яснення, відповіді на питання, які часто зустрічаються) має бути розміщена на сайті ІРЦ, включена до інформаційних бюлетенів. *Приклади з досвіду:* під час оцінки в ІРЦ батьки демонструють відео, на якому дитина проявляє себе у звичному

для неї оточенні (розповідає, відповідає на питання, декламує вірш чи співає, грається, виконує навчальні інструкції, побутові дії тощо), фото із її виробами; приносять іграшки (дидактичні матеріали), з якими дитина звикла гратися та/або займатися (*наприклад*, хлопчик М. демонстрував вміння показувати названий колір з допомогою «Сортера», з яким він займається вдома – повертав доверху бік іграшки правильного кольору, натомість із «незнайомими» матеріалами відмовлявся працювати); діти (шкільного віку) також демонструють фото своїх виробів чи друзів, коментують, що створює позитивну атмосферу, дає можливість дізнатися про відносини з однокласниками; на етапі написання заяви, варто запитати у батьків про деталі організації проведення комплексної оцінки (наявність у кімнаті іграшок, дидактичних матеріалів (чи не відволікатимуть), оптимальна кількість дорослих, особливості спілкування з братиками /сестричками (приміром, одночасно чи по черзі); альтернативні засоби комунікації, зручні меблі тощо).

Такий талон-нагадування про дату та час оцінки сприятиме створенню «атмосфери довіри»:

<p>Інклюзивно-ресурсний центр №3 Деснянського району вул. Братиславська, 14-А</p> <p>Проведення комплексної оцінки</p> <p>Дата _____</p> <p>Час _____</p> <p>Співробітник _____</p> <p>тел. _____</p>	<p>Документи, які потрібно донести:</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p>_____</p> <p><i>За бажанням візьміть творчі роботи дитини, відзнаки у конкурсах, змаганнях тощо.</i></p> <p><i>Будемо раді співпрацювати з Вами та Вашою дитиною!</i></p>
--	--

Значущість інформації, які містяться у Висновку, полягає в тому, що вона є основою рекомендацій для команди супроводу, що буде працювати з

дитиною, батьків / одного з батьків або законних представників та створення безбар'єрного середовища.

Рекомендації щодо заповнення Висновку: для оформлення варто використовувати лаконічну «просту» мову, загальнозживану психолого-педагогічну термінологію; висновок є інструментарієм для організації навчальної та корекційно-розвиткової роботи, має бути максимально практичним; за висновком педагоги організують освітній процес та оцінювання навчальних досягнень дитини.

Наступний аспект – суттєвий у контексті проблеми. На жаль, на сьогодні фінансування і/або можливість отримати допомогу в умовах інклюзії, зазвичай, залежать від того, чи відповідає дитина вимогам діагностичних категорій, визначених у процесі оцінювання. Згідно з сучасними нормативами категорійні поняття обмежених можливостей залишаються тісно пов'язаними з економічними чинниками, оскільки школи та інші заклади отримують фінансування лише залежно від виявлених у дітей обмежених можливостей. Приміром, існує певний перелік порушень, які «підпадають під інклюзивну форму навчання», приміром до цього переліку не включені діти із гіперактивністю та дефіцитом уваги («поведінкові проблеми», «невидимі» порушення), які часто потребують додаткової підтримки в умовах закладу освіти. Заради справедливості зазначу, що про таку проблему писали і зарубіжні колеги (Clapton&Fitzgerald, 1997; Jordon, 2001; Meyer, 2001); йдеться про «модель фахової допомоги», за якої робота з дітьми характеризується зосередженням на діагнозі.

Одне із найболючих питань діяльності ІРЦ пов'язане з бажання батьків, які звертаються до ІРЦ, аби їхні діти навчалися саме у логопедичних групах (при цьому діти мають потреби також у підтримці корекційних педагогів, у деяких випадках – асистентів вихователя чи асистентів дитини, адаптацій у роботі вихователів).

Фахівці ІРЦ та логопеди-«дошкільники» у своїх консультаціях звертають увагу батьків, що дитині потрібна додаткова підтримка, відповідні

заняття, варто використати дуже цінний дошкільний вік, щоб підтримати дитину і відповідно на етапі шкільного навчання – вона мала мінімальні потреби, або зовсім не потребувала «особливої уваги». Проте батьки обирають логопедичні групи тому що – маленькі (на відміну від інклюзивних), відносно велика кількість і відповідно наближеність до дому, а заняття з корекційним педагогом чи іншими фахівцями (фахівцями з роботи з дітьми з аутизмом тощо) планують організувати приватним чином.

Звичайно, ситуації потрібно вирішувати, в першу чергу на користь дітей. Можливо доцільно ввести посаду вчителя-дефектолога (корекційного педагога) до штату садочків, де є логопедичні групи (заняття проводитимуться відповідно до рекомендацій ІРЦ, півроку-рік, за потреби). Можливо, окрім традиційних груп для дітей із ЗНМ, ФФНМ відкривати ще «групи підтримки» (над назвою можна подумати), де були б дітки, які потребують підтримки не лише логопедів. Зарубіжний досвід свідчить, що найкращий варіант, коли дитина отримує необхідні послуги за місцем навчання.

Фахівці ІРЦ мають визначати яка підтримка потрібна дитині і відповідно до потреб передбачити можливість посади асистентів вихователів в логопедичних групах. *Гнучкість підходів на часі.*

Сучасні визначення:

ГЛУХОТА – важка ступінь порушення слуху (91 дБ і нижче), за якої самостійне опанування мовленням через слухове сприймання та використання усного мовлення для спілкування стає неможливим. За такого стану слух не є головним «комунікаційним» каналом для сприймання та продукування мовлення.

Існують два підходи до визначення «глухий», «глуха особа». За медичного (аудіологічного) підходу основним критерієм є ступінь зниження слуху, а глухою людиною, яка не в змозі сприймати розмовне мовлення лише

через слухове сприймання (за допомогою слухових апаратів чи без них) та використовує «візуальні засоби комунікації» – жестову мову, «читання з губ», дактиль, письмове мовлення тощо.

Відповідно до *соціокультурного* підходу: *глухий* (як синонім *нечуючий*) – людина, яка користується жестовою мовою, як основним засобом спілкування, відчуває свою приналежність до культури глухих, усвідомлює себе як представника спільноти глухих, лінгвокультурної меншини. Глухота не виступає порушенням («інвалідністю»), натомість можливістю доступу до самобутньої культури; обмеження розглядаються як результат дискримінації з боку суспільства, а не стану людини. Важливим критерієм є наявність порушення слуху у батьків та мова, якою спілкуються у родині (словесна чи жестова); рівень слуху не визначальний (приміром, людина з легким чи помірним порушенням слуху, яка у тихому приміщенні сприймає мовлення, при підвищенні шуму таку можливість втрачає, використовує жестову мову і відтак є «глухою»).

Важливим фактором є час виникнення порушення слухової функції: виокремлюють *пізнооглухлих* та дітей, для яких глухота є *спадковою, вродженою* чи *набутою в ранньому віці*, ще до того, як вони опанували словесним мовленням.

За мінімальних залишків слуху використання слухових апаратів сприяє орієнтуванню у просторі, проте недостатньо ефективно для розвитку мовлення. Реабілітація глухих дітей можлива за допомогою *кохлеарної імплантації* (введення системи електродів до внутрішнього вуха пацієнта), що певним чином відновлює слухову функцію, створює можливість для розвитку слухового сприймання та формування словесного мовлення як засобу комунікації.

Глухі діти здобувають освіту у *спеціальних* (заклади дошкільної освіти компенсуючого типу; спеціальні школи (з дошкільними групами); навчально-реабілітаційні центри (за умови складної структури порушення); спеціальні групи чи класи при закладі комбінованого типу) та *інклюзивних* умовах й

потребують супроводу та різних стратегій підтримки в освітньому середовищі (зважаючи на час виникнення порушення; вік, в якому воно діагностовано; вид, час, якість заходів з компенсації (слухопротезування, кохлеарна імплантація); тип родини (жестомовна/нежестомовна); підхід, за якого відбувалось попереднє навчання; провідний засіб комунікації; індивідуальні особливості). Останнім часом активно розвивається *білінгвальний* підхід до навчання дітей з порушеннями слуху, який передбачає рівний статус національної жестової і словесної мови як засобів комунікації та освітнього процесу.

Права глухих людей відстоює міжнародна неурядова організація – *Всесвітня федерація глухих*, яка координує роботу відповідних національних асоціацій та товариств.

ПОРУШЕННЯ СЛУХУ – незворотні стійкі ушкодження слухового аналізатора, що призводять до часткової чи повної втрати здатності чути. Ступінь порушення слуху може суттєво відрізнятися: легка, помірна, важка, повна. Відповідно до міжнародної класифікації виділяють: *мінімальне зниження слуху* (0-20 дБ; труднощі сприймання та розуміння тихого мовлення в шумному середовищі); *зниження слуху (туговухість) I ст.* (21-45 дБ; труднощі сприймання тихого та віддаленого мовлення в тиші); *зниження слуху II ст.* (46-55 дБ; можливість сприймати розмовне мовлення тільки з близької відстані – 2 чи 3 м); *зниження слуху III ст.* (56-75 дБ; можливість сприймати тільки гучне мовлення на близькій відстані); *зниження слуху IV ст.* (76-90 дБ; залишаються певні слухові відчуття, які дають змогу сприймати гучні звуки довкілля та окремі звуки мовлення); *глухота* (91 дБ і нижче; можливість сприймати розмовне мовлення лише через слухове сприймання відсутня; слух не є головним «комунікаційним» каналом для сприймання та продукування мовлення).

Серед причин порушення слуху: *спадковість*; негативний вплив на орган слуху плода (інфекції, інтоксикація, травми та ін.), що стає причиною

вродженої патології; фактори, що діють на слухову функцію дитини в один з періодів її розвитку (інфекційні захворювання, наслідки запалень, вплив ототоксичних препаратів, травми та ін.) та викликають *набуті* порушення. За часом втрати слуху виокремлюють дітей, що втратили слух у ранньому віці (*домовленнєвий* період) та пізнооглухих (*післямовленнєвий*).

За ступенем порушення слуху та можливістю сприймати розмовне мовлення через слухове сприймання, зокрема за допомогою слухових апаратів виділяють дві групи дітей з порушенням слуху: *глухі* та *зі зниженим слухом*. Відповідно до соціокультурного підходу важливим критерієм розподілу дітей на групи є статус слуху батьків та мова, якою спілкуються у родині (жестомовна/нежестомовна родина). Діти з помірним та важким порушенням слуху як *провідний засіб комунікації* використовують жестову мову або словесне мовлення, «читання з губ» (за умови використання слухових апаратів чи кохлеарних імплантів). Візуальним засобом, яким також користуються люди з порушенням слуху є дактиль («ручна абетка»).

Порушення слуху впливає на процес формування мовлення та розвиток психічних процесів дитини, зумовлює необхідність організації спеціальної підтримки у навчання, може ускладнювати процес соціальної адаптації. *Додаткові послуги* включають розвиток слухового (слухо-зорового, слухо-зоро-тактильного) сприймання, усного та писемного мовлення, *здатності орієнтуватися у просторі, розвиток почуття ритму, формування жестомовної комунікативної компетентності та ін.* Важливими умовами реабілітації є ранні виявлення порушення та слухова допомога, адекватне слухопротезування (слуховими апаратами або кохлеарними імплантами), створення умов для розвитку комунікації та мовлення, комплексний індивідуально спрямований психолого-педагогічний супровід, що практично нівелюють наслідки порушення.

Відділ освіти дітей з порушеннями слуху – підрозділ Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, який проводить фундаментальні та прикладні дослідження з питань навчання дітей з порушеннями слуху.

Діяльність відділу спрямована на наукове обґрунтування і методичне забезпечення освіти дітей з порушеннями слуху в контексті концепції «Нової української школи».

Напрями діяльності:

- розробка науково-теоретичних засад навчання дітей з порушеннями слуху в умовах модернізації освіти;
- обґрунтування особливостей реалізації Державного стандарту початкової освіти, сучасних теоретико-методичних основ дошкільної підготовки дітей з порушеннями слуху;
- розробка та впровадження технологій корекційно-розвиткового супроводу дітей з порушеннями слуху в спеціальних та інклюзивних умовах навчання;
- підготовка наукових кадрів, розробка авторських програм та проведення курсів підвищенні кваліфікації педагогів;
- організація конференцій, семінарів, тренінгів з актуальних проблем освіти дітей з порушеннями слуху;
- здійснення спільних науково-педагогічних досліджень із закладами освіти, які залучають до навчання дітей з порушеннями слуху, реалізують інноваційні освітні проекти;
- підготовка актуальної науково-методичної літератури з питань освіти дітей з порушеннями слуху.

Курси підвищення кваліфікації відділу освіти дітей з порушеннями слуху

Визнання нової суспільно-освітньої концепції, яка ґрунтується на соціальних (людино центрованих) принципах, що зумовлюють розвиток всієї освіти в інноваційному напрямі, потребує нових підходів та моделей до навчання, виховання та розвитку осіб з особливими освітніми потребами.

Для осіб з порушеннями слуху якісно новий етап в освіті пов'язаний із соціокультурним, особистісно-орієнтованим, компетентнісним підходами, що змінюють ставлення до них як до представників культурно-лінгвістичної меншини та уможливають самоідентифікацію, самовизначення та вибір освітніх маршрутів. Серед основних принципів цих підходів є доступність до освіти на різних рівнях та індивідуалізація особистості, тобто надання підтримки та супроводу кожній дитині з порушеннями слуху відповідно до її особливих освітніх потреб.

Як ефективно реалізувати означені принципи в спеціальних та інклюзивних умовах навчання?

Яке місце і роль вчителя загальноосвітнього закладу й спеціального педагога (сурдопедагога) в сучасній системі освіти та як ефективно відповідати соціальним запитам?

Які технології, методи, методики, форми роботи, вправи та за яких умов забезпечують якісну освіту дітям з порушеннями слуху?

Відповіді на ці та інші питання Ви можете отримати під час курсів підвищення кваліфікації, що проводить відділ освіти дітей з порушеннями слуху.

Цільовою аудиторією курсів є педагоги закладів дошкільної та загальної середньої освіти зі спеціальною та інклюзивною формами навчання; навчально-реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів.

Проходження курсів допоможе учасникам:

- зрозуміти концепцію сучасної освіти та нової української школи в контексті дотримання прав осіб з порушеннями слуху;
- дізнатися про організація освітнього середовища для дітей з порушеннями слуху, підходи до адаптації/модифікації навчально-методичного забезпечення, у тому числі змісту, процесу навчання та результатів учнівської діяльності;
- побачити практичні шляхи законодавчого забезпечення для самоідентифікації, самовизначення та вибору освітніх маршрутів учнів з порушеннями слуху;
- дізнатися про алгоритм реалізації програм з навчальних та корекційно-розвиткових курсів для учнів з порушеннями слуху;
- зрозуміти особливості організації роботи у групі чи класі з дітьми з різним ступенем порушення слуху, у тому числі з кохлеарними імплантатами та комплексними порушеннями;
- дізнатися про свіжі ідеї й світовий практичний досвід навчання, виховання і розвитку осіб з порушеннями слуху (у тому числі про особливості діагностики, сучасні підхід до спільного викладання, застосування комп'ютерних технологій та особливості слухопротезування тощо).

Спікерами курсів підвищення кваліфікації є автори діючих програм та підручників, які вивчають передовий національний та закордонний досвід, у тому числі проходять стажування за кордоном, беруть участь у діючих проектах та експериментах. Матеріали курсів тісно пов'язані й узгоджені з новим українським законодавством та освітніми стандартами.

Підвищуйте свій фах разом з нами!

Навчальне видання

Автори:

Литовченко Світлана Віталіївна, кандидат педагогічних наук, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України;

Жук Валентина Володимирівна, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України;

Литвинова Віра Володимирівна, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями слуху Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

**Новий формат освітнього середовища:
діти з порушеннями слуху у дошкільлі**
Навчально-методичний посібник

Видано державним коштом. Продаж заборонено

Авторське редагування
Відповідальний за випуск – О.І. Симоненко

Підписано до друку _____ р. Формат 60x84\16.
Папір офсет. Гарнітура Times. Друк офсет.
Ум.друк. арк. 13,0
Наклад 100 прим Зам. _____ р.

Видавництво: ФОП «Симоненко О.І.»
Адреса: м. Київ, вул. Желябова, 2а, корп.,6
Тел. моб: +38 067 172-86-37, e-mail: alexbt@ukr.net
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції:
Серія ДК №6574 від 17.01.2019 р.

Друк: ТОВ «Наша друкарня»
08300, Київська обл., м. Бориспіль, вул. Київський шлях 75
Тел. моб: +38 067 172-86-37, e-mail: alexbt@ukr.net